

ALEXIS DE TOCQUEVILLE
OVER DE DEMOCRATIE
IN AMERIKA

Inleiding door Patrick Stouthuysen	13
------------------------------------	----

OVER DE DEMOCRATIE IN AMERIKA. EERSTE BOEK.

Inleiding	24
-----------	----

DEEL 1

Hoofdstuk 1	De uiterlijke verschijningsvorm van Noord-Amerika	29
Hoofdstuk 2	Over de oorsprong van de Amerikaanse bevolking	30
Hoofdstuk 3	De maatschappelijke toestand van de Anglo-Amerikanen	36
Hoofdstuk 4	Over het beginsel van de volkssoevereiniteit	41
Hoofdstuk 5	Over het bestuur in de deelstaten	43
	De gemeentelijke bestuursvorm	43
	Het overheidsapparaat	47
	De wetgevende en uitvoerende macht van de staten	50
	Over de politieke gevolgen van de bestuurlijke decentralisatie	51
Hoofdstuk 6	Over de rol van de rechterlijke macht	57
Hoofdstuk 7	Over de berechting van politieke delicten	59
Hoofdstuk 8	Over de federale instellingen	61
	De geschiedenis van de federale grondwet	61
	Overzicht van de federale grondwet	61
	Bevoegdheden van de federale regering	62
	De federale wetgevende macht	62
	De federale uitvoerende macht	63
	Over de federale rechtbanken	69
	Over de federale grondwet	71
	De voordelen van de federale staatsvorm	73
	Waarom een federale staatsvorm niet voor alle volkeren geschikt is	76

DEEL 2

Hoofdstuk 1	Waarom men zonder twijfel kan stellen dat in de Verenigde Staten het volk regeert	79
Hoofdstuk 2	Over de partijen in de Verenigde Staten	80
	Over de aristocratische partij	83

Omslagontwerp: Prometheus, Liberaal Kennis Centrum
Boekverzorging: Prometheus, Liberaal Kennis Centrum
Druk: Flin Graphic Group

© Prometheus, Liberaal Kennis Centrum
© 2008 Uitgeverij ASP nv (Academic and Scientific Publishers nv)
Ravensteingalerij 28
B-1000 Brussel
Tel. 0032 (0)2 289 26 50
Fax 0032 (0)2 289 26 59
info@aspeditons.be
www.aspeditons.be

ISBN 978 90 5487 523 9
NUR 697 / 754
Wettelijk depot D/2008/11.161/067

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, op elektronische of welke andere wijze ook zonder voorafgaande, schriftelijke toestemming van de uitgever.

Hoofdstuk 3	Over de persvrijheid in de Verenigde Staten	84	Hoofdstuk 8	Hoe de tirannie van de meerderheid wordt getemperd	121
	Over de duurzaamheid van meningen die zich in vrijheid hebben gevormd	87		Afwezigheid van administratieve centralisatie	121
Hoofdstuk 4	Over de vrijheid van vereniging in de Verenigde Staten	88		De invloed van de juristen	121
Hoofdstuk 5	Over het democratisch bestuur in de Verenigde Staten	91		Over de jury als politieke instelling	125
	De gevolgen van het algemeen stemrecht	91	Hoofdstuk 9	Over de voornaamste factoren die het voortbestaan van de Amerikaanse democratie bevorderen	127
	Factoren die de democratische instincten corrigeren	93		De toevallige of providentiële factoren	127
	Over de verkiezingen	94		De invloed van de wetten op het voortbestaan van de Amerikaanse democratie	129
	Over de publieke administratie	95		De invloed van de zeden en gewoonten	130
	Over de eigenmacht van de ambtenaren	96		Hoe de religie bijdraagt tot het behoud van de Amerikaanse democratie	130
	Administratieve instabiliteit in de Verenigde Staten	97		De onrechtstreekse invloed van het geloof op de Amerikaanse samenleving	131
	Over de belastingen	97		De voornaamste redenen voor de macht van de godsdienst in de Verenigde Staten	134
	Over het bepalen van de bezoldigingen van de ambtenaren	99		De bijdrage van het intellectuele klimaat, de gewoonten en praktijken	136
	De weerslag van de ondeugden van de regeerders op de publieke moraal	100		De invloed van de wetten	138
	Tot welke inspanning de democratie in staat is	101		Volstaan de zeden en gewoonten om de democratie elders dan in de Verenigde Staten in stand te houden?	140
	Hoe de Amerikaanse democratie de buitenlandse betrekkingen onderhoudt	103		Het belang van wat voorafging voor Europa	141
Hoofdstuk 6	De voordelen van het democratisch bestuur	105	Hoofdstuk 10	Over de toekomst van de verschillende rassen die het Amerikaanse grondgebied bevolken	144
	Over een algemene tendens in het democratisch bestuur	105		De huidige situatie en de vermoedelijke toekomst van de Indiaanse stammen	145
	Over de vaderlandsliefde	107		Over de positie van de zwarten in de Verenigde Staten	149
	Over het respect voor het recht en de wetten in de Verenigde Staten	110		Over de gevaren die de Amerikaanse Unie bedreigen	157
	Over de politieke activiteit in de Verenigde Staten	112		De overlevingskansen van de republikeinse instellingen	165
Hoofdstuk 7	Over de almacht van de meerderheid	114		Enkele beschouwingen over het Amerikaanse commerciële succes	168
	De gevolgen van de almacht van de meerderheid	114			
	De tirannie van de meerderheid	116			
	De gevolgen van de almacht van de meerderheid op de ambtenarij	117			
	Over de macht die de meerderheid over het denken uitoefent	117			
			BESLUIT		171

OVER DE DEMOCRATIE IN AMERIKA. TWEEDE BOEK.

Woord vooraf 176

DEEL 1

De invloed van de democratie op het intellectuele leven in de Verenigde Staten

Hoofdstuk 1	Over de Amerikaanse manier van filosoferen	178
Hoofdstuk 2	Over de meningsvorming in democratische samenlevingen	181
Hoofdstuk 3	Waarom de Amerikanen, méér dan de Engelsen, gevoelig zijn voor abstracte ideeën	183
Hoofdstuk 4	Waarom de Amerikanen, in tegenstelling tot de Fransen, niet gevoelig zijn voor abstracte ideeën omtrent politieke kwesties	186
Hoofdstuk 5	Hoe in de Verenigde Staten de godsdienst gebruik weet te maken van de democratische instincten	187
Hoofdstuk 6	Over de opmars van het katholicisme in de Verenigde Staten	191
Hoofdstuk 7	Waarom democratische volkeren naar het pantheïsme neigen	191
Hoofdstuk 8	Hoe de gelijkheid de idee van de oneindige vervolmaakbaarheid van de mens doet ontstaan	192
Hoofdstuk 9	Waarom het Amerikaanse voorbeeld geen bewijs vormt voor de stelling dat een democratisch volk noch over de aanleg, noch over de voorliefde voor wetenschappen, kunst en literatuur kan beschikken	193
Hoofdstuk 10	Waarom de Amerikanen zich meer aangetrokken voelen tot de praktijk dan tot de theorie	195
Hoofdstuk 11	Over de kunstnijverheid in de Verenigde Staten	197
Hoofdstuk 12	Waarom de Amerikanen zowel zeer kleine als zeer grote monumenten optrekken	199
Hoofdstuk 13	De kenmerken van de literatuur in tijden van democratie	199
Hoofdstuk 14	Over de literaire industrie	201
Hoofdstuk 15	Waarom de studie van Grieks en Latijn van bijzonder nut is voor democratische samenlevingen	201

Hoofdstuk 16	Hoe de Amerikaanse democratie de Engelse taal heeft veranderd	202
Hoofdstuk 17	Over de dichtkunst in tijden van democratie	204
Hoofdstuk 18	Waarom de Amerikaanse schrijvers en redenaars vaak een gezwollen taalgebruik hanteren	205
Hoofdstuk 19	Enkele opmerkingen betreffende het theater bij democratische volkeren	206
Hoofdstuk 20	Over enkele tendensen in de geschiedschrijving in tijden van democratie	207
Hoofdstuk 21	Over de welsprekendheid van de Amerikaanse parlementsleden	209

DEEL 2

De invloed van de democratie op het gevoelsleven van de Amerikanen

Hoofdstuk 1	Waarom de voorliefde van de democratische volkeren voor de gelijkheid heviger en duurzamer zal zijn dan hun voorliefde voor de vrijheid	212
Hoofdstuk 2	Over het individualisme in democratische samenlevingen	213
Hoofdstuk 3	Waarom het individualisme het grootst is na een democratisch revolutie	214
Hoofdstuk 4	Hoe de Amerikanen het individualisme bestrijden met behulp van zelfbestuur	215
Hoofdstuk 5	Over het Amerikaanse verenigingsleven	217
Hoofdstuk 6	Over het verband tussen verenigingsleven en kranten	219
Hoofdstuk 7	Over het verband tussen politieke en andere verenigingen	221
Hoofdstuk 8	Hoe de Amerikanen het individualisme bestrijden met de doctrine van het welbegrepen eigenbelang	222
Hoofdstuk 9	Hoe de Amerikanen de doctrine van het welbegrepen eigenbelang toepassen op zaken van godsdienstige aard	224

Hoofdstuk 10	Over de voorliefde van de Amerikanen voor materiële welstand	226
Hoofdstuk 11	Over de gevolgen van de voorliefde voor materiële welstand	227
Hoofdstuk 12	Waarom sommige Amerikanen blijf geven van een overspannen spiritualisme	228
Hoofdstuk 13	Waarom de Amerikanen ondanks hun welvaart zo'n bezorgde indruk geven	228
Hoofdstuk 14	Hoe bij de Amerikanen de voorliefde voor materieel gewin zich heeft weten te verenigen met de liefde voor de vrijheid en de zorg voor de publieke belangen	230
Hoofdstuk 15	Hoe het geloof de aandacht van de Amerikanen somtijds naar zaken van niet-materiële aard leidt	232
Hoofdstuk 16	Hoe de overdreven voorliefde voor materiële welstand het verwerven van deze welstand bedreigt	234
Hoofdstuk 17	Waarom het in tijden van egalisering en twijfel belangrijk is, de menselijke grenzen te verleggen	234
Hoofdstuk 18	Waarom bij de Amerikanen alle fatsoenlijke beroepen een eerbare reputatie hebben	236
Hoofdstuk 19	Waarom de meeste Amerikanen in de nijverheid werkzaam zijn	236
Hoofdstuk 20	Hoe de industrialisering een nieuwe aristocratie in het leven kan roepen	237

DEEL 3

De invloed van de democratie op het leefpatroon

Hoofdstuk 1	Hoe de zeden verzachten naarmate de maatschappelijke verhoudingen gelijkjer worden	240
Hoofdstuk 2	Hoe de democratie de dagelijkse contacten van de Amerikanen eenvoudiger en gemakkelijker maakt	242
Hoofdstuk 3	Waarom de Amerikanen in den vreemde zo lichtgeraakt zijn	243
Hoofdstuk 4	Gevolgtrekkingen uit de drie vorige hoofdstukken	244
Hoofdstuk 5	Hoe de democratie de verhoudingen tussen meesters en dienaars heeft gewijzigd	246

Hoofdstuk 6	Hoe de democratie ertoe bijdraagt dat de pachtprizen stijgen en de duur van de pachtovereenkomsten korter wordt	247
Hoofdstuk 7	De invloed van de democratie op de lonen	248
Hoofdstuk 8	De invloed van de democratie op de familie	249
Hoofdstuk 9	Over de opvoeding van de meisjes in de Verenigde Staten	251
Hoofdstuk 10	De Amerikaanse meisjes als echtgenotes	252
Hoofdstuk 11	Hoe in de Verenigde Staten de gelijkheid bijdraagt tot het instandhouden van de goede zeden	253
Hoofdstuk 12	Hoe de Amerikanen de gelijkheid tussen man en vrouw begrijpen	255
Hoofdstuk 13	Hoe de gelijkheid de Amerikanen in een groot aantal kleine gemeenschappen verdeelt	258
Hoofdstuk 14	Enkele overwegingen omtrent de manieren van de Amerikanen	259
Hoofdstuk 15	Over de ernst van de Amerikanen	260
Hoofdstuk 16	Waarom de Amerikaanse nationale trots zich op zo'n rusteloze en twistzieke wijze manifesteert	262
Hoofdstuk 17	Waarom de Amerikaanse samenleving tezelfdertijd de indruk geeft turbulent en eentonig te zijn	263
Hoofdstuk 18	Over het eergevoel in de Verenigde Staten en in democratische samenlevingen	264
Hoofdstuk 19	Waarom men in de Verenigde Staten zoveel eerezuchtigen en zo weinig grote ambities aantreft	267
Hoofdstuk 20	Over de overheidsbetrekkingen	268
Hoofdstuk 21	Waarom grote revoluties zeldzaam worden	269
Hoofdstuk 22	Waarom democratische volkeren van nature vredelievend zijn en democratische legers naar oorlog verlangen	272
Hoofdstuk 23	Over de meest oorlogszuchtige en revolutionaire klasse in een democratische leger	274
Hoofdstuk 24	Waarom democratische legers zwakker zijn bij het begin van een conflict, maar meer te duchten naarmate de oorlog vordert	275
Hoofdstuk 25	Over de tucht in democratische legers	277
Hoofdstuk 26	Enkele overwegingen omtrent de oorlog in democratische samenlevingen	277

DEEL 4

Over de invloed die de democratische ideeën en gevoelens uitoefenen op de politieke samenleving

Hoofdstuk 1	De gelijkheid maakt dat mensen de voorkeur voor vrije instellingen verwerven	279
Hoofdstuk 2	De opvattingen van democratische volkeren betreffende bestuurszaken bevorderen de machtconcentratie	280
Hoofdstuk 3	Het leefpatroon van de democratische volkeren bevordert de machtsconcentratie	281
Hoofdstuk 4	Enkele specifieke oorzaken die de centralisatie bevorderen, dan wel afremmen	282
Hoofdstuk 5	Hoe in de Europese naties de macht van de overheid groeit	284
Hoofdstuk 6	Over het soort despotisme waarvoor de democratische naties zich beducht moeten zijn	286
Hoofdstuk 7	Concluderende bemerkingen op basis van de vorige hoofdstukken	289
Hoofdstuk 8	Algemene terugblik op het onderwerp	291

Het geheim van de Tocqueville.

Waarom De la Démocratie en Amérique nog altijd actueel is.

Alexis de Tocqueville dreigt een beetje de Nostradamus van deze tijd te worden. Net zoals er na elke oorlog of ramp wel iemand is die meent dat ook dit onheil al in het werk van de zestiende eeuwse ziener werd aangekondigd, zo wordt het oeuvre van de negentiende eeuwse publicist en staatsman vandaag vooral gelezen omwille van diens vermeende profetische gaven. Die benadering doet Tocqueville echter oneer aan. Tocqueville heeft ons zoveel meer te zeggen.¹

De postume reputatie van Alexis de Tocqueville (1805-1859) is vooral gebaseerd op het tweede deel van het in 1840 verschenen *De la Démocratie en Amérique*. In dat boek brengt Tocqueville verslag uit van een tien jaar eerder, als pas afgestudeerde jurist, ondernomen reis naar de Verenigde Staten. Oorspronkelijk was het de bedoeling het Amerikaanse gevangeniswezen te bestuderen, maar vrij snel legde Tocqueville de lat hoger: hij wou met eigen ogen zien hoe een democratisch regime werkte.

De Verenigde Staten vormden op dat moment de enige functionerende democratie ter wereld. Voor- en tegenstanders van de democratische bestuursvorm volgden het experiment dan ook met argusogen. Doorheen de geschiedenis had de democratie meestal een slechte pers gehaald. De klassieke auteurs stonden - net als de Verlichtingsdenkers overigens - voor het grootste deel afwijzend tegenover de gedachte dat het volk in staat was zichzelf te bestu-

Noot 1: Een deel van deze inleiding verscheen eerder in *Karakter. Tijdschrift van Wetenschap*, Academische Stichting Leuven, 20, 2007, pp. 23-26.

ren. De Franse Revolutie had, zo leek het, het gelijk van de sceptici bewezen: democratie onttaarde in de kortste keren in anarchie en leidde vervolgens tot dictatuur.

De adellijke familie de Tocqueville had een hoge prijs betaald voor de Revolutie: de grootouders van Alexis en een hele reeks neven, nichten, ooms en tantes van zijn beide ouders lieten het leven onder de guillotine. De geplande terechtstelling van zijn ouders werd pas op het laatste nippertje afgeblazen, nadat Robespierre door zijn vroegere medestanders ten val werd gebracht. Alexis' vader was, volgens de overlevering, in gevangenschap in één nacht grijs geworden.

Op basis van die familiegeschiedenis leek Tocqueville voorbestemd om in het kamp terecht te komen van diegenen die zo snel en radicaal mogelijk terug wensten te keren naar de instellingen en praktijken van het Ancien Régime. Tocqueville was er echter van overtuigd dat dat onmogelijk was. Het terugdraaien van de klok zou, vreesde hij, Frankrijk opnieuw in een orgie van geweld storten. De opmars van de gelijkheid – het verdwijnen van de opstanden en status gebaseerde samenleving – was een kracht die niet was tegen te houden. Het was, voor wie de idealen van de vrijheid was genegen, veeleer zaak die gelijkheid in goede banen te leiden. Dat was meteen ook het doel dat hij zich stelde bij zijn Amerikaanse reis: kijken hoe een democratie werkt en welke gevolgen ze heeft voor de samenleving.

In 1835 verscheen het eerste deel van *De la Démocratie en Amérique*: een beschrijving van de Amerikaanse instellingen. Het boek werd een groot succes en vestigde Tocqueville's reputatie bij zijn tijdgenoten. Het tweede, meer abstracte en filosofische deel verscheen in 1840. Vertrekkend van concrete observaties van het dagelijkse leven in Amerika, maakte Tocqueville daarin een ideaaltypische analyse van de democratische samenleving. Die kon

de toenmalige lezers minder bekoren, maar blijft latere generaties intrigeren.

Zo spreken sommige inzichten blijvend tot de verbeelding. Tocqueville verklaart bijvoorbeeld waarom we zoveel gevoeliger zijn geworden voor andermans leed. Of waarom we, in alle sferen van het leven, onvermijdelijk kritisch staan tegenover gezag. Of waarom het dagelijkse leven zoveel jachtiger is geworden. Tocqueville meent dat al die veranderingen te maken hebben met het verdwijnen van de standen. Voortaan staan we als gelijken tegenover elkaar. Daardoor zijn we makkelijker in staat ons in andermans positie te verplaatsen, laten we ons enkel nog overtuigen door argumenten en niet meer door posities, maar moeten we ook voort met de rusteloos makende gedachte dat we zelf verantwoordelijk zijn voor wat we van ons leven maken.

Vooral twee dingen blijven intrigerend. Vooreerst is er de haast profetische kant van Tocqueville's analyses. Tocqueville beschrijft ontwikkelingen die in zijn tijd nog nauwelijks waren uitgekristalliseerd. Hoe slaagde hij er dan in de gevolgen ervan zo precies in kaart te brengen? Wat was, met andere woorden, het geheim van Tocqueville? Vervolgens is er de vraag wat Tocqueville nu eigenlijk zelf vond van de ontwikkelingen die hij beschreef. Tocqueville wordt in de literatuur zowel opgevoerd als conservatief, liberaal als radicaal. Hij wordt bewonderd door wie zich zorgen maakt over de nivellerende werking van de democratie, maar ook door wie de democratie wil verdiepen. Waar staat Tocqueville nu eigenlijk voor?

Die vragen komen ook aan bod in twee belangrijke recente studies over Tocqueville². De Franse socioloog Raymond Boudon beschrijft Tocqueville als een voorloper van de moderne sociale

Noot 2: Raymond Boudon, *Tocqueville aujourd'hui*, Odile Jacob, Parijs, 2006. Hugh Brogan, *Alexis de Tocqueville. A Life*, Yale University Press, New Haven en Londen, 2006.

wetenschappen, als een pionier van de rationele analyse van menselijk handelen. De Britse historicus Hugh Brogan wil dan vooral weer recht doen aan de historische figuur van Alexis de Tocqueville door diens geschriften te contextualiseren.

Brogan wil dat we Tocqueville lezen als het product en als de commentator van zijn tijd. De historische of sociologische lessen die we in zijn werk menen te vinden, stoppen we er zelf in, oordeelt Brogan. Tocqueville schreef over de politieke en maatschappelijke kwesties van zijn tijd. Hij deed dat echter op een manier die ons vandaag op het verkeerde been zet. Tocqueville schreef in algemene termen over “democratie” en “gelijkheid” omdat hij in concrete politieke kwesties vaak de geit en de kool wou sparen. Hedendaagse lezers, die deze voorgeschiedenis niet kennen, lezen dus andere dingen dan Tocqueville bedoelde. Tocqueville’s profetische gaven berusten eigenlijk op een misverstand.

Tocqueville was een eeuwige twijfelaar, die de dingen steeds weer vanuit verschillende perspectieven bekeek en zijn oordeel vaak opschortte. Dat was deels een kwestie van zijn persoonlijkheid, deels het gevolg van zijn concrete maatschappelijke positie. Hij wou zich niet vervreemden van zijn milieu, waarin men afwijzend stond tegenover de nieuwe samenleving. Maar hij wou ook niet in het kamp terechtkomen van de onverzoenlijken. Die hadden -zoals over de koninklijke familie van de Bourbons werd gezegd- niets vergeten, maar ook niets geleerd.

Tocqueville richtte zich, aldus Brogan, vooral tot een publiek van gelijkgestemden. Zijn analyses van de democratie en, later, van de Franse Revolutie, hebben de bedoeling de mensen uit zijn milieu ervan te overtuigen dat aanpassing aan de nieuwe verhoudingen onvermijdelijk is en dat ze dus maar beter het beste kunnen maken van een in essentie kwade zaak.

Ook toen Tocqueville later de overstap maakte naar de politiek had hij het vaak moeilijk positie te kiezen. Hij positioneerde zich aan de rand van de politieke familie waartoe hij behoorde, steeds bereid om ook met politieke tegenstanders samen te werken. Volgens Brogan “stak hij de hand uit naar links, stak hij de hand uit naar rechts en zou hij, als hij er nog één had, nog een derde hand hebben uitgestoken”.

Als politicus liet hij weinig sporen na: hij trad op als vertegenwoordiger van zijn streek en van de lokale nijverheden. Ook zijn korte periode als minister van buitenlandse zaken was niet onvergetelijk. Hij worstelde vooral met het dossier van de kolonisatie van Algerije, waartegenover hij intellectueel weliswaar de grootste twijfels koesterde, maar die hij in de praktijk op zijn beloop liet.

Brogan’s Tocqueville is geen visionair, maar veeleer een intelligente vertolker van de opvattingen van zijn milieu. Zo meent Brogan dat we Tocqueville’s stelling dat een democratie nood heeft aan intermediaire organisaties tussen burger en overheid, eigenlijk vooral moeten begrijpen vanuit diens idealisering van het aristocratische verleden. In Tocqueville’s ideaaltypische standensamenleving fungeerde de adel als tegengewicht tegenover de vorst en de centrale macht. Als Tocqueville het over een goed functionerende democratie heeft, dan bedoelt hij eigenlijk dat het er één moet zijn waar aristocratische elementen worden binnengevoerd.

Ook Tocqueville’s tweede en onvoltooide hoofdwerk, *l’Ancien Régime et la Révolution*, leest Brogan vooral als geïnspireerd door Tocqueville’s maatschappelijke positie en politieke zorgen. In dat boek verdedigt Tocqueville de stelling dat de Franse Revolutie geen breuk vormt in de Franse geschiedenis, maar de culminatie en voortzetting van de politiek van centralisatie van de Franse vorsten.

Sommige van Tocqueville's scherpste sociologische inzichten – over de rol van het erfenisrecht in de geschiedenis, bijvoorbeeld, of over de teloorgang van de adel – zijn volgens Brogan rechtstreeks af te leiden uit zijn eigen situatie: Alexis was de jongste zoon uit een oud adelijk geslacht en huwde buiten zijn stand. Eigenlijk zocht Tocqueville bewijzen voor de stelling dat de adel niet had moeten ten onder gaan. De Franse adel had zich, zoals de Engelse, moeten openstellen voor nieuwe maatschappelijke groepen. De adel had zich niet overbodig mogen laten maken door centraliserende vorsten, maar zich, zoals in Engeland, daadwerkelijk aan het lokale bestuur moeten wijden. De Franse adel ging ten onder omdat ze profiteerde van voorrechten die als onverdiend werden beschouwd. De Engelse adel maakte zich maatschappelijk verdienstelijk en slaagde er daardoor in haar positie te bewaren.

Brogan's Tocqueville is een vreemd boek. Het is het resultaat van jaren onderzoekswerk, van uitmuntende bronnenstudie, maar schiet toch in essentie tekort. Dat is het gevolg van de contextualiserende en daardoor relativiserende aanpak. Het is alsof je omstandig aantoonst dat Mozart ook maar noten schreef. Dat klopt, maar de vraag is dan waarom die specifieke combinatie van noten ons blijft ontroeren. Als het werk van Tocqueville niet meer dan is dan het product van de vooroordelen van zijn tijd en zijn milieu, waarom blijven we het dan lezen?

Boudon geeft een antwoord op die vraag. De waarde van het werk van Tocqueville ligt volgens hem niet in de voorspellingen of in de poging om één of andere democratische essentie te vatten. Tocqueville blijft actueel omdat hij ons intellectueel gereedschap levert waarmee we ook vandaag nog aan de slag kunnen. Tocqueville reikt instrumenten aan om de dynamiek van samenlevingen te begrijpen. Misschien kan een voorbeeld dicht bij huis dat verduidelijken.

In de jaren negentig ontdekte de Vlaamse overheid het werk van Tocqueville. Iedereen had het toen over de kloof tussen burger en politiek, over de verzuring, over de samenlevingsproblemen in de steden, over de noodzaak het sociale weefsel te herstellen. Tocqueville's analyse van het belang van intermediaire organisaties leek daar wonderwel op aan te sluiten en werd dan ook regelmatig in beleidskringen geciteerd. Daarop besloot de Vlaamse overheid de bressen in de democratie te dichten. Voortaan zou het bestuur de burger overal bij betrekken en diens mening vragen. Er werd geïnvesteerd in projecten waar buurt- en opbouwwerkers, communicatie- en participatieambtenaren aan de slag gingen. De resultaten daarvan vielen echter nogal tegen: de burgers bleken maar moeilijk tot participeren te bewegen. De meeste projecten stierven na een paar jaar een stille dood. Tocqueville had kunnen uitleggen hoe dat kwam.

De Vlaamse overheid maakte de fout zich in de plaats van de burgers te stellen. Door de goed bedoelde interventies ontstond een nieuwe bureaucratistische laag. Geconfronteerd met al die professionele hulpverleners besloten de burgers dat het hun probleem niet meer was. Dat mechanisme had Tocqueville beschreven. Hij wees destijds op het verschil tussen het bloeiende Amerikaanse en het lethargische Franse lokale leven. In Frankrijk bestond de traditie om burgers vooral dingen uit handen te nemen. In de Verenigde Staten ging het net omgekeerd: als de burgers zelf niet uit hun schulp kwamen, gebeurde er niets. Tocqueville besloot daaruit dat je instellingen zo moet opzetten dat het in het eigenbelang van de burgers is om samen te werken. Goede condities scheppen en dan terugtreden is, met het oog op het functioneren van de democratie, beter dan voortdurend tussenkomen en sturen.

Het geheim van Tocqueville is, zo kan je Boudon parafraseren, dat er geen geheim is. Tocqueville verwierf de status van klassieker omdat hij, net als andere klassiekers, actueel blijft. De actuali-

teit van Tocqueville schuilt echter niet in zijn al dan niet profetische gaven. Tocqueville leert ons de dynamiek van samenlevingen te begrijpen. Je kunt met zijn analyses ook vandaag nog aan de slag. In die zin is zijn werk van alle tijden.

Het is met *De la Démocratie en Amérique* echter zoals met andere klassiekers. Velen verwijzen er wel eens naar, weinigen hebben het ook echt gelezen. Deze uitgave, als eerste nummer in de *Liberale Bibliotheek*, heeft de bedoeling daaraan te verhelpen. Wat voorligt, is geen vertaling van Tocqueville's werk. Het is ook geen bloemlezing of selectie. Het is een synopsis: een samenvattende reproductie. Deze adaptatie geeft een getrouwe weergave van de gedachtegang die in het oorspronkelijke werk werd ontwikkeld. We volgen de redenering van het begin tot het einde, door de auteur het essentiële van zijn verhaal nog eens te laten vertellen, maar dan onder verkorte vorm en in onze eigen taal.

Deze synopsis van *De la Démocratie en Amérique* verscheen voor het eerst in 1992, als de nummers 7 en 8 in de onder de vleugels van het Tijdschrift voor Sociologie bij Acco uitgegeven reeks *Sociale Wetenschappen Klassiek*. In die reeks verschenen verder ook onder dezelfde synoptische vorm ondermeer klassieke werken van Max Weber, Emile Durkheim en Ferdinand Tönnies. De samensteller van de reeks, de Leuvense socioloog Lieven Vandekerckhove, verwoordde de opzet van de reeks toen als volgt:

“Hoewel het de bedoeling is om bij het adapteren de oorspronkelijke tekst zo getrouw mogelijk te volgen, impliceert het samenvattend omzetten van deze tekst onvermijdelijk een zekere interpretatiemarge van de kant van de adaptator. Deze moet inderdaad van alinea tot alinea beslissen hoe hij zijn dubbele taak zal uitvoeren om enerzijds zo dicht mogelijk bij de tekst te blijven, die hij adapteert, en om er anderzijds slechts het essentiële van naar voor te brengen. Om deze reden zal geen enkele synopsis een letter-

lijke verwoording brengen – of beter: alleen maar een letterlijke verwoording – van het ideeëngoed zoals dit oorspronkelijk werd uitgedrukt, maar zal elke synopsis een continue en getrouwe samenvatting van dit ideeëngoed presenteren.”

Deze synopsis van Alexis de Tocqueville's *De la Démocratie en Amérique* vormt geen alternatief voor de lectuur van het oorspronkelijke werk. Wel, dat is althans de bedoeling, kan het de lezer de toegang tot de lectuur daarvan vergemakkelijken. Als de lezer, op basis van deze synopsis, besluit ook het origineel ter hand te nemen, is de opzet geslaagd.

De la Démocratie en Amérique is een belangrijk werk: het is niet alleen de eerste sociaal-wetenschappelijke analyse van de moderne democratie, maar het is ook goed onderbouwd pleidooi voor de specifiek liberale aspecten van die staatsvorm en een waarschuwing voor het gevaar die liberale aspecten te veronachtzamen. Daarom vormt de uitgave van deze klassieker van Tocqueville het geschikte fundament van de door het Liberaal Kenniscentrum Prometheus geplande *Liberale Bibliotheek*.

Patrick Stouthuysen

ALEXIS DE TOCQUEVILLE
"OVER DE DEMOCRATIE
IN AMERIKA"

EERSTE BOEK

Wat mij het meest getroffen heeft tijdens mijn verblijf in de Verenigde Staten is de maatschappelijke gelijkheid¹. De invloed van dit fenomeen laat zich niet alleen voelen doorheen de wetten en de politieke zeden, maar ook in het dagelijkse leefpatroon. Hoe meer ik de Amerikaanse samenleving bestudeerde, hoe meer het leek of de gelijkheid aan de basis lag van alle feiten en gebeurtenissen. Toen ik vervolgens mijn blik opnieuw naar Europa richtte, kwam het mij voor dat hetzelfde verschijnsel, zij het in mindere mate, zich ook hier doorzette. Toen heb ik besloten dit boek te schrijven.

Onze samenleving maakt een democratische revolutie door. Zevenhonderd jaar geleden was Frankrijk opgedeeld tussen een klein aantal families dat eigenmachtig over het grondgebied en zijn bewoners kon beschikken. Het grondbezit vormde op dat moment de enige machtsbron. Later verwierf de geestelijkheid, waarvan de rangen openstonden voor alle standen, politieke macht. Via de Kerk drong het beginsel van de gelijkheid binnen in de hoogste politieke kringen. Naarmate de samenleving stabiel en meer beschaafd werd en de betrekkingen tussen de mensen ingewikkelder werden, groeide de behoefte aan wetten. Zo verschenen de juristen aan het hof. Terwijl koningen en edellieden zich verarmden in oorlogen en onderlinge twisten, verwierven de burgers welvaart door de handel. Toen de zin voor wetenschap en kunst ontwaakte, werden deskundigheid en intelligentie op hun beurt bronnen van macht en rijkdom. Naarmate er nieuwe wegen ontstonden om politieke macht te verwerven, nam het belang van de sociale herkomst af.

Noot 1: Noot van P.S.: Op een aantal plaatsen in dit werk beklemtoont de Tocqueville dat de maatschappelijke verschijnselen die hij beschrijft, nieuw zijn en dat hem de woorden ontbreken om adequaat te omschrijven waarover het gaat. Zijn begrippenapparaat draagt hiervan de sporen. Zo gebruikt hij de termen "democratie" en "gelijkheid" door elkaar. Soms verwijst democratie naar een specifieke staatsvorm; op andere momenten naar een samenleving waar de maatschappelijke verhoudingen gelijkjer worden. In de eerste betekenis wordt democratie geplaatst op een continuüm dat loopt van enerzijds "vrije samenlevingen" tot anderzijds "despotisme"; in de tweede betekenis staat "democratie" tegenover "aristocratie". Bij de vertaling van deze en andere sleutelbegrippen werd consistentie nagestreefd met de terminologie die de Valk gebruikt (²*Alexis de Tocqueville: De democratie in Amerika*. Bloemlezing, samengesteld en ingeleid door prof.dr. J.M.M. de Valk, Kok Agora, Kampen 1990).

Bij het doorbladeren van de annalen van onze geschiedenis van de laatste zevenhonderd jaar komt men nauwelijks een gebeurtenis tegen die niet ten goede is gekomen aan de maatschappelijke gelijkheid: het adellijke grondbezit viel uiteen door de kruistochten en de oorlogen tegen de Engelsen, de instelling van de gemeentelijke zelfstandigheid introduceerde de democratische vrijheid in de feodale monarchie, de uitvinding van de vuurwapens gaf een gelijke kans aan edellieden en eenvoudige soldaten, de boekdrukkunst en de posterijen voorzagen rijk en arm van lectuur en informatie, het protestantisme leerde dat alle mensen gelijk in staat zijn, de weg naar de hemel te vinden. Er vond een dubbele omwenteling plaats: terwijl de adel de sociale ladder afdaalde, klom de burger omhoog. Elke halve eeuw kwamen ze dichterbij elkaar; weldra zullen ze op dezelfde trede zijn beland.

Het gelijker worden van de maatschappelijke verhoudingen heeft alle eigenschappen van een door de Voorzienigheid gewild feit. Het gaat om een universele en onstuitbare ontwikkeling die zich aan de menselijke beïnvloeding schijnt te onttrekken. We weten niet of ze haar loop zal beëindigen en wat haar eindpunt zal zijn; elke term van vergelijking ontbreekt. De beschaafde volkeren worden meegesleept door een ontwikkeling die te sterk is opdat ze zou kunnen worden afgeremd, maar die misschien nog niet zo snel gaat dat ze volledig aan alle controle ontsnapt.

Nergens heeft deze maatschappelijke ontwikkeling meer vooruitgang gemaakt dan in Frankrijk. Deze ontwikkeling verliep echter ongepland, tegen of buiten de wil van de staatshoofden in. De meest machtige, intelligente en hoogstaande groepen hebben er zich nooit mee bemoeid of getracht er leiding aan te geven. De democratische revolutie voltrok zich zonder dat ze door wetten, denkbeelden, gewoonten en opvattingen werd bijgestuurd. Als gevolg daarvan hebben we de democratie alleen van haar slechtste kanten leren kennen; ten aanzien van haar mogelijkheden ten

goede tasten we nog in het duister.

Persoonlijk denk ik bij het begrip democratie aan een maatschappijvorm waar de burgers zich gewillig achter het wettenstelsel scharen, omdat het om wetten gaat die ze zelf hebben gemaakt. In een dergelijke democratie zal het gezag van de regering en van het staatshoofd op basis van rationele argumentatie worden geëerbiedigd. Omdat iedereen over rechten beschikt, kan er in een dergelijke samenleving vertrouwen en welwillendheid tussen de verschillende klassen ontstaan. Het komt mij voor dat een volk, dat inzicht heeft gekregen in zijn ware belangen, begrip zal kunnen opbrengen voor het feit dat, wil het kunnen profiteren van de voordelen van het maatschappelijke leven, het zich aan een aantal verplichtingen zal moeten onderwerpen. Ik meen dan ook dat de vrijwillige vereniging van burgers een alternatief kan bieden voor de macht van de adel, voor het absolutisme en voor de verknechting.

Het leidt geen twijfel dat democratische samenlevingen voortdurend veranderingen zullen doormaken; dergelijke veranderingen kunnen echter op geleidelijke en geordende wijze plaatsvinden. Het komt mij voor dat in een dergelijke democratie mogelijk minder pracht en praal zal te vinden zijn, maar dat er ook minder miserie zal bestaan. Genot en vermaak zullen mindere extreme vormen aannemen, maar de welvaart zal beter gespreid zijn. De wetenschap zal minder hoge toppen scheren, de onwetendheid zal echter zeldzamer zijn. De gevoelens zullen minder heftig zijn, de gemoedsgesteldheid evenwichtiger. De mensen zullen niet door religieuze geestdriften, maar door de problemen van alledag worden gedreven. De individuen zullen minder op eigen krachten kunnen terugvallen, zodat samenwerking noodzakelijk wordt. Mensen zullen merken dat ze alleen op basis van wederkerigheid hulp en bijstand van anderen kunnen krijgen; zo ontdekken ze dat het particuliere belang samenvalt met het algemene belang.

De situatie waarin wij ons momenteel bevinden is echter totaal verschillend. We hebben weliswaar de oude instellingen en opvattingen achter ons gelaten, maar wat er voor in de plaats is gekomen, is nog niet duidelijk. Het gezag van de koning is verdwenen, zonder dat het echter vervangen werd door dat van de wetten. De instellingen en posities die als tegengewicht voor de dwingelandij dienden, zijn vernietigd; de voorrechten van families en corporaties werden afgeschaft. Het resultaat is, dat iedereen nu machteloos is geworden. De afstanden tussen rijk en arm zijn kleiner geworden, maar dit lijkt slechts tot nieuwe vormen van wederzijdse haat, vrees en afgunst te leiden. Het rechtsbesef is verdwenen; mensen geloven nog enkel in macht. De armen erfdn de vooroordelen en de onwetendheid van hun voorvaderen, maar niet hun geloof of hun deugden. De samenleving verkeert in rusttoestand, niet omdat de mensen welvarend en zelfstandig zijn geworden, maar omdat ze zich zwak en onmachtig voelen. We hebben in feite alles achter ons gelaten wat goed was aan de oude maatschappij, zonder dat we daarvoor werden beloond met de weldaden van de nieuwe.

De Franse democratie heeft, toen ze in haar ontplooiing werd belemmerd, alles wat ze op haar weg aantrof, vernietigd. Ze heeft zich niet geleidelijk en op vreedzame wijze meester gemaakt van het maatschappelijk bestel. Ze heeft zich gevestigd te midden van chaos en ontreddeering. In het vuur van die strijd werden de standpunten op de spits gedreven. Christenen die de persoonlijke vrijheid en de gelijkheid van de mens huldigen, zijn door een samenloop van omstandigheden in het kamp geraakt van de tegenstanders van de democratie; de aanhangers van de vrijheid vallen de godsdienst aan. Hoogstaande en welwillende mensen prijzen de onvrijheid; slaafse geesten bepleiten de zelfstandigheid. Edelmoedige mensen verklaren zich tegenstander van de vooruitgang; laaghartigen verheerlijken de beschaving. Ik kan niet geloven dat dit de bedoeling van de Schepper is geweest.

Er bestaat een land waar de democratische revolutie haar voltooiing nagenoeg heeft bereikt. In de Verenigde Staten kon het beginsel van de democratie in vrijheid groeien en, gelijke tred houdend met de gewoonten, vorm geven aan de wetgeving.

Mijn interesse voor de Verenigde Staten was dan ook niet vrijblijvend: ik heb getracht ervaringen te verzamelen waarvan wij zouden kunnen profiteren. Ik beken dat ik in Amerika meer heb gezien dan enkel Amerika. Ik heb gezocht naar het beeld van de democratie als zodanig, naar het karakter ervan, de voorkeuren, vooroordelen en passies ervan. Ik heb de democratie willen leren kennen, al was het maar om te weten te komen wat we ervan mogen hopen of vrezen.

In het eerste deel heb ik getracht, de richting aan te geven die de democratie uitgaat met betrekking tot de wetten en de bestuursvormen. Ik wenste te weten te komen welke kosten en baten ze heeft opgeleverd. Ik heb onderzocht welke voorzorgen de Amerikanen hebben genomen, en welke ze hebben vergeten te nemen, om de democratie te leiden. In het tweede deel was het mijn be trachting de invloed te bestuderen die de democratie heeft op de maatschappij, de gewoonten en de ideeën.

Een groot aantal lezers zal het als een gebrek ervaren dat dit boek niet geschreven is voor of tegen een partij. Ik heb getracht verder te zien dan de partijen. De partijen houden zich bezig met de dag van morgen; ik heb veeleer aan de toekomst willen denken.

DEEL 1

Hoofdstuk 1 De uiterlijke verschijningsvorm van Noord Amerika

Het Amerikaanse landschap roept een bepaalde gemoedsgesteldheid op. De fauna en flora van de Antillen en de kusten van Zuid Amerika komen de Europeanen voor als paradijselijk, weelderig, levendig, rijk aan geuren en kleuren, vol van klanken. De geografische gesteldheid van Noord Amerika, de turbulente oceaan, de granieten rotsen, de sombere en melancholische bossen geven echter een indruk van soberheid, van plechtstatigheid, van stilte, van ernst en ingetogenheid.

De oorspronkelijke bewoners van Amerika hebben nooit contact gehad met meer beschaafde volkeren. De Indianen hebben alles aan zichzelf te danken, hun deugden zowel als hun ondeugden, hun oordelen zowel als hun vooroordelen. Men vindt bij hen niet die incoherente en twijfelachtige noties van goed en kwaad, dat samengaan van ontarding, ongevoeligheid en onwetendheid, dat kenmerkend is voor eertijds ontwikkelde beschavingen die in verval zijn geraakt. Evenmin vindt men er de ruwheid van het volk die in de beschaafde landen bestaat. Een dergelijke ruwheid is immers niet het gevolg van armoede of onwetendheid, maar van

het feit dat het volk voortdurend in contact komt met rijkere en meer ontwikkelden. Deze dagelijkse tegenstellingen leiden tot gevoelens van vernedering en minderwaardigheid, van woede en vrees, die tot uitdrukking komen in de taal en de gewoonten. Iedereen kan vaststellen dat de zeden van het volk ruwer zijn waar de contrasten het grootst zijn: in de aristocratische staten en in de steden die in weelde baden. Deze contrasten, en de daarmee gepaard gaande mentaliteit, vinden we niet bij de Indianen: iedereen is er evenzeer arm en onwetend als vrij en gelijk.

Bij de eerste contacten met de Europeanen bleek dat de Indianen geen besef hadden van de waarde van de rijkdommen die de kolonisten vergaarden en dat ze er ook geen belangstelling voor betoonden. De Indianen waren weinig onder de indruk van de Europeanen. Ze vertoonden geen afgunst of vrees en gedroegen zich hoffelijk maar gereserveerd. De Indianen hadden geleerd, te leven met weinig behoeften; dood of ontbering schrokken hen niet af. Ze waren zacht en gastvrij in vredestijd, wreed en ongenadig in de oorlog; zelfs de antieke republieken hadden geen trotser en onafhankelijker volk voortgebracht. Vóór de komst van de Europeanen bezetten de Indianen de gronden zonder ze te bezitten; het is immers via de landbouw, die pas met de Europeanen verscheen, dat de mens het land daadwerkelijk in bezit neemt. De kolonisatie van de grond betekende dat het verval van de oorspronkelijke bewoners werd ingezet.

Hoofdstuk 2 Over de oorsprong van de Amerikaanse bevolking

Men beseft te weinig dat de omstandigheden waaronder de geschiedenis van een volk is begonnen, en die de verdere ontwik-

keling van dat volk hebben begeleid, zich later in het volkskarakter blijven doorzetten. Het is als bij individuen: de kiem van de goede en slechte eigenschappen, van de opvattingen, vooroordelen en neigingen die hun latere leven zullen beheersen, is al te vinden in de vroegste levensjaren. Indien we in staat waren, de eerste beslissende gebeurtenissen in de geschiedenis van een gemeenschap te analyseren, dan zouden we daar ongetwijfeld de oorzaken van wat later het zogeheten volkskarakter vormt. Zo zouden we in staat zijn om allerlei gebruiken of wetten te begrijpen die nu in strijd lijken met hedendaagse gedragspatronen of algemene rechtsbeginselen. Tot nu toe heeft men historische gegevens nog niet aan een dergelijk onderzoek onderworpen.

Amerika is het enige land waar de mogelijkheid bestaat, de geleidelijke ontwikkelingen in een gemeenschap te volgen en de invloed van de aanvangsvoorwaarden op het staatsbestel te bepalen. Enerzijds staan we vandaag nog dicht genoeg bij het tijdperk waarin de Amerikaanse samenleving werd gesticht, om de historische kiemen in hun bijzonderheden te kennen. Anderzijds is er inmiddels genoeg tijd verlopen, zodat we al in staat zijn een oordeel te vellen over wat er uit deze kiemen is gegroeid. Wanneer men naar de huidige stand van zaken op staatkundig of maatschappelijk vlak kijkt, kan men slechts concluderen dat er géén gewoonte, opvatting of wet bestaat waarvoor men geen voor de hand liggende verklaring in de historische uitgangspunten vindt.

De doelstellingen van de landverhuizers die naar Amerika kwamen, waren zeer uiteenlopend. Niettemin bestonden er ook een aantal overeenkomsten. Zo spraken ze allemaal dezelfde taal en kwamen ze uit hetzelfde land. De partijtwisten die het moederland eeuwenlang hadden verscheurd, maakten dat bij hen het rechtsgevoel en het vrijheidsbegrip sterker waren ontwikkeld dan bij de meeste Europese volkeren. De democratische bestuursvorm en de leer van de volkssoevereiniteit waren op het tijdstip

van de eerste emigraties al hecht in het Engelse leefpatroon verankerd. Rond die periode werd Engeland, net zoals de rest van de christelijke wereld, bovendien door godsdiensttwisten geteisterd. De Engelsen, die altijd al gekenmerkt werden door een ernstige en bedachtzame levenshouding, werden nu puriteinse scherpslijpers. Als gevolg van de godsdienstige disputen was het onderricht sterk uitgebouwd, had het denkvermogen een opvallende opbloei doorgemaakt en hadden de volkszedes een zuivering ondergaan. De Engelsen die de oceaan overstaken om een nieuwe toekomst te vinden, brachten deze nationale karaktertrekken mee.

Een andere opmerking, waarop we later zullen terugkomen, betreft niet alleen de Engelsen. De Europese nederzettingen die zich langs de kusten van de Nieuwe Wereld vestigden, bevatten de kiemen van een volledige democratie. Hiervoor waren twee redenen. Ten eerste waren het zelden de rijken en gelukkigen die hun vaderland verlieten; de toestand van armoede en miserie waarin elkeen zich bevond, bevorderde de onderlinge gelijkheid. Ten tweede verdroeg de Amerikaanse bodem geen landaristocratie. Grondbezitters konden enkel via een volgehouden inspanning en persoonlijke toewijding hun terreinen tot ontginning brengen. De opbrengsten waren niet groot genoeg om er zowel een eigenaar als een pachter van te onderhouden. Zo werden de gronden opgedeeld tussen kleine eigenaars die zelfstandig hun domein bewerkten. Vermits er geen erfelijk overgedragen grootgrondbezit kon ontstaan, verscheen er ook geen aristocratie. De Engelse kolonies leken als het ware voorbestemd voor de democratie.

De Engelse stam heeft zich op Amerikaanse bodem via twee verschillende en uiteenlopende vertakkingen ontwikkeld, de ene in het zuiden, de andere in het noorden. De eerste nederzettingen ontstonden in 1607 in Virginia. In Europa heerste toen nog het denkbeeld dat de rijkdom van een volk gelegen was in het bezit van goud- en zilvermijnen. In eerste instantie werden dan ook

goudzoekers naar Virginia gezonden; haveloze gelukzoekers, wier wangedrag vaak de uitbouw van de kolonie in het gedrang bracht. Later kwamen er industriëlen en landbouwers, waarvan het peil evenmin ver boven dat van de lagere volksklassen uitsteeg. De nieuwe nederzetting kwam tot ontwikkeling in een geestelijk klimaat dat louter door lage en materiële zorgen werd bepaald. Vrijwel onmiddellijk werd dan ook de slavernij ingevoerd; een feit dat een onmetelijke invloed zou uitoefenen op het karakter, de wetgeving en de toekomst van het gehele zuiden.

De Engelse nederzettingen in het noorden ontwikkelden zich in gans andere zin. De emigranten die er zich vestigden, behoorden tot de betere standen van het moederland. Ze vormden met elkaar een samenleving waarin de uitersten -de rijken en de armen- ontbraken. Verhoudingsgewijs bevonden zich onder hen veel intellectuelen. Waarschijnlijk hadden allen een voortgezette opleiding ontvangen. Terwijl andere kolonies werden gesticht door avontuurlijke vrijgezellen, brachten deze emigranten hun families mee, wat meteen een waarborg betekende voor orde en zedelijkheid. De meeste van hen lieten een benijdenswaardige maatschappelijke positie en een zeker bestaan achter zich. Ze werden gedreven door een ideaal waar ze zelfs de ontberingen van een zelfgekozen ballingschap voor over hadden. De emigranten behoorden tot die Engelse sekte die wegens de strengheid van haar beginselen bekend stond als die van de Puriteinen. Het puritanisme was meer dan een godsdienstige doctrine. Op verschillende punten viel de leer samen met de meest radicale democratische en republikeinse theorieën. In het moederland werden ze door de regering vervolgd en voelden ze zich door het heersende maatschappelijke leefpatroon in de strengheid van hun beginselen aangetast. Daarom gingen ze op zoek naar een land dat zó vergeten en zó primitief was, dat ze er naar hun overtuiging konden leven en in vrijheid hun godsdienst belijden. Van zodra ze op de onherbergzame kusten van de Nieuwe Wereld waren geland, beijverden

de emigranten zich om tot een maatschappelijke organisatie te komen. Het ging hier dus niet om avonturiers of gelukzoekers.

De bevolking van New England nam snel toe; de godsdienstige en politieke conflicten die Engeland verscheurden brachten elk jaar nieuwe emigranten naar Amerika. De Engelse regering zag met plezier mogelijke aanstokers van verzet en onrust over de oceaan verdwijnen. Het puritanisme vond zijn aanhang vooral bij de middengroepen. Terwijl in het moederland de standenverschillen bewaard bleven, vertoonden de kolonies hoe langer hoe méér het beeld van een volledig homogene maatschappij. Uit het midden van het oude feodale bestel kwam de democratie tevoorschijn.

De Engelse regering bekommerde zich nauwelijks om het lot van haar kolonie. De kolonisten benoemden hun eigen bestuurders, verklaarden de oorlog, sloten vrede en gaven zich wetten, alsof ze enkel aan God verantwoording waren verschuldigd. In de wetgeving uit die periode ligt overigens de oplossing van het raadsel dat de Verenigde Staten momenteel vormen. Typisch is bijvoorbeeld het wetboek dat in 1650 in de staat Connecticut tot stand kwam. De inspiratie voor de strafwetten werd in de Bijbel gezocht. Het eerste artikel luidt dat al wie een andere God dan de Heer aanbidt, ter dood zal worden gebracht. Het wordt gevolgd door een dozijn gelijkaardige voorschriften die allemaal rechtstreeks uit de Heilige Schrift komen. Godslaster, hekserij, overspel en verkrachting worden met de dood bestraft. Op smaad van kinderen tegenover hun ouders staat dezelfde straf. De wetten uit de tijd van de Bijbel, opgesteld door een streng en halfbeschaafd volk, werden zomaar overgebracht naar een ontwikkelde samenleving waar de zeden zoveel zachter waren.

Merkwaardig genoeg werd, hoewel men in de wetteksten kwistig met deze maatregel omsprong, in de praktijk nauwelijks gebruik gemaakt van de doodstraf. De wetgevers leken er vooral over te

waken dat de morele orde en de goede zeden bewaard bleven. Daarom trachtten ze toegang te vinden tot het persoonlijke geweten en bleken er nauwelijks zonden te bestaan die niet onder de beoordeling van de rechter vielen. Zo werden in het wetboek van Connecticut straffen voorzien voor luiheid en dronkenschap, voor omgang tussen ongehuwden, voor afwezigheid bij kerkdiensten, voor het betrappt worden op leugens en zelfs voor het gebruik van tabak. Men mag echter niet uit het oog verliezen dat deze tirannieke of bizarre wetten tot stand kwamen met medewerking van alle betrokkenen en dat de zeden in het dagelijkse leven nog veel strenger en puriteinser waren.

Naast, en gepaard gaande met, de strafwetgeving die zozeer doordrongen is van de geest van religieus sektarisme, vinden we een bestuurlijke wetgeving waarvan het vrijheidsbegrip dat van onze tijd overtreft. De principes waarop de moderne grondwetten berusten, die destijds door het merendeel der Europeanen ternauwernood werden begrepen en die zelfs in Groot-Brittannië slechts in onvolledige zin werden gerealiseerd, werden tweehonderd jaar geleden in Amerika in de wetten opgenomen. De betrokkenheid van het volk bij de publieke zaken, het stemmen van de belastingen, de verantwoordelijkheid van de gezagsdragers, de individuele vrijheid en de jury-rechtspraak, kwamen er zonder discussie tot stand. Wanneer men de Amerikaanse samenleving van 1650 vergelijkt met het Europa van die tijd, wekt het verbazing dat in het welstellende en ontwikkelde Europa overal het absolute koningschap over de feodale vrijheden triomfeert, terwijl in de op het eerste gezicht zo nederige kolonies, waar men geen grote schrijvers of filosofen vindt, bovengenoemde beginselen een toepassing en een uitwerking vinden.

De Anglo-Amerikaanse beschaving is het product van twee factoren die elders vaak op gespannen voet hebben gestaan, maar die men hier heeft weten te verzoenen: de geest van de religie en de

geest van de vrijheid. De stichters van de Amerikaanse kolonies waren terzelfdertijd vurige sektairen en fanatieke vernieuwers. Opgesloten in de ketenen van hun geloofsgemeenschap, waren ze vrij van enig politiek vooroordeel. Overal vindt men de sporen van deze twee totaal verschillende tendensen, die elkaar niettemin wederzijds ondersteunen. De religie - vrij en machtig in haar invloedssfeer, tevreden over de positie die voor haar is voorbehouden - beseft dat haar rijk steviger is gevestigd naarmate dit op eigen krachten kan steunen. De vrijheid ziet in de religie het fundament van haar rechten. Ze beschouwt de religie als de garantie voor de zeden die, op hun beurt, een waarborg vormen voor de wetten en voor het voortbestaan van de vrijheid.

Hoofdstuk 3

De maatschappelijke toestand van de Anglo-Amerikanen

Het verschijnsel aristocratie heeft geen wortel kunnen schieten in New England. Weliswaar vereerde de bevolking namen die als toonbeelden van intellectuele begaafdheid of deugdzaamheid golden. Het gezag dat sommigen op deze wijze over hun medeburgers wisten te verwerven, zou men, zo het op erfelijke basis kon worden overgedragen, aristocratisch hebben kunnen noemen.

De zaak lag anders in het merendeel der staten ten zuidwesten van de Hudson, waar zich rijke Engelse grondbezitters vestigden. Ze brachten een aantal feodale beginselen, waaronder het Engelse successierecht, met zich mee. Voorts was het in het zuiden mogelijk om als eigenaar met behulp van slavenarbeid uitgestrekte gronden te bebouwen. Deze rijke grootgrondbezitters vormden echter geen heersende klasse in Europese zin. Ze bezaten immers geen daadwerkelijke voorrechten en, vermits hun sla-

ven niet als pachters konden worden beschouwd, ontbrak ook de basis voor de uitbouw van een patronagestelsel. Niettemin vormden in het zuiden de grote landeigenaars een sociale bovenlaag, met eigen denkbeelden en levensgewoonten, die het politieke leven beheerste. De leden van deze heersende klasse verschilden op andere vlakken niet fundamenteel van hun medeburgers. Zo stelden ze zich tijdens de onafhankelijkheidsstrijd aan het hoofd van de opstand en leverden ze een aantal van de meest markante revolutionaire leiders.

De vrijheidsoorlog bracht de ganse samenleving in beweging. Door het juk van het moederland af te werpen, had het volk de smaak van de zelfstandigheid te pakken gekregen. De democratische instincten ontwaakten en manifesteerden zich doorheen de wetten en de gewoonten. Het is echter de wetgeving op de erfopvolging geweest die het beginsel van de gelijkheid heeft doen zegenen. Het verbaast mij dat de klassieke en de moderne auteurs niet méér maatschappelijke invloed aan de successiewetten hebben toegeschreven. Het gaat weliswaar om een civielrechtelijke aangelegenheid, maar het belang ervan is groter dan welke staatkundige structuur dan ook.

De successiewetgeving doet haar invloed al gelden op de komende generaties nog voor ze geboren zijn. Ze geeft de mens een haast goddelijke macht over de toekomst. Het volstaat dat de wetgever een bepaald erfrechtelijk stelsel in beweging stelt, opdat het zich uit eigen kracht voortbeweegt naar het vooropgezette doel. Opgezet volgens één bepaald principe, concentreren de eigendom, en daardoor de macht, zich bij enkelen; opgezet volgens andere beginselen, worden bezit en invloed over de samenleving versnipperd. In het laatste geval staat men versteld van de snelheid waarmee het erfrechtstelsel te werk gaat. Als een wervelstorm verbrijzelt het alles wat het tegenkomt, tot er niets overblijft dan het stof waarop de democratie zich neerzet.

In landen waar het erfrecht een gelijke verdeling van de eigendommen voorschrijft, vertoont het bezit een voortdurende tendens naar verkleining. De regel die de opsplitsing in gelijke delen voorschrijft, laat zich echter niet alleen voelen op materieel vlak, maar heeft ook zijn weerslag op de ingesteldheid van de landeigenaars. Waar het erfrecht steunde op eerstgeboorte, gingen de landerijen integraal van de ene generatie naar de andere over. Landgoed en familie vormden één geheel: de naam, oorsprong, faam, macht en karakteristieken van de familie werden door het grondbezit bestendig. Het grondbezit fungeerde als getuige van het verleden en als onderpand voor de toekomst.

Toen de successiewetgeving de gelijke verdeling voorschreef, werd deze innige band tussen de familie en het land verbroken. Na enkele generaties was het landgoed voortdurend kleiner geworden, om tenslotte als eenheid te verdwijnen. Landeigenaars die met de opdeling van de gronden afstand moesten doen van de herinneringen, sentimenten en trots die gepaard gingen met het familiebezit, besloten vroeg of laat tot de verkoop van hun gronden. Andere vormen van bezit waren immers winstgevender en lieten gemakkelijker toe in de behoeften van het moment te voorzien.

Familiebanden berusten vaak op het illusoire egoïsme van de afzonderlijke leden die hopen onsterfelijk te worden door zich in hun nakomelingen te vereeuwigen. Wanneer die familieband verdwijnt, zal het individuele egoïsme meer reële vormen aannemen. Eenieder zal zich nog slechts op het hier en nu concentreren en enkel zorg dragen voor de eerstvolgende generatie. Van een streven naar een vereeuwiging van het geslacht is geen sprake meer. Het successierecht maakt het op deze wijze niet alleen moeilijk om het familiebezit te vrijwaren, maar ontnemt de betrokkenen zelfs de motivatie om dit te proberen. De wet van de gelijke verdeling heeft dus een dubbele werking. Door op de dingen in te werken, verandert ze de mensen; door op de mensen in te werken,

brengt ze veranderingen op materieel vlak tot stand.

Wij, negentiende-eeuwse Fransen, die dagelijks getuige zijn van de politieke en sociale veranderingen die het gevolg zijn van het nieuwe erfrecht, twifelen niet meer aan zijn invloed. Zijn werking voltrekt zich onophoudelijk op onze bodem: in zijn spoor kantelen de muren van onze landgoederen en ontsluiten zich de hekken van onze velden. Dank zij het matigende effect van onze herinneringen, onze opvattingen en gewoonten heeft het vernietigingswerk bij ons nog niet de vorm aangenomen die het in de Verenigde Staten heeft bereikt.

De Engelse successiewetgeving werd ten tijde van de revolutie in vrijwel alle staten afgeschaft. Toen de eerste generatie landeigenaars uitstierf, werd een begin gemaakt van de verdeling der gronden. Nu, zestig jaar later, zijn de maatschappelijke verhoudingen al onherkenbaar veranderd. De oude feodale families zijn verdwenen. Het erfrecht heeft zijn nivellerende taak volbracht. Het is niet zó, dat er in de Verenigde Staten geen rijken meer bestaan; in tegendeel, nergens staat het geld méér in aanzien. Het bezit heeft er echter een ongelooflijke omloopsnelheid. Zelden profiteren twee generaties van hetzelfde kapitaal.

Niet alleen kapitaal is gelijk verdeeld in Amerika. De gelijkheid strekt zich ook uit tot de geestelijke vermogens. Er bestaat geen land waar men zo weinig analfabeten, maar ook zo weinig beoefenaars van de zuivere wetenschap terugvindt. Vermits er weinig echte rijken bestaan, oefenen ongeveer alle Amerikanen een beroep uit. Een dergelijk beroep vereist enige algemene vorming. De meeste Amerikanen hebben dan ook een opleiding gevolgd. Voortgezette studies richten zich echter steeds op een gespecialiseerd en winstgevend beroep. Wetenschap moet vooral zijn praktisch nut bewijzen. In de Verenigde Staten bestaat geen sociale laag waar de interesse voor intellectuele prestaties of wetenschap-

pelijk werk wordt gekoesterd. Het grootste deel van de welstellenden is arm begonnen en heeft zichzelf opgewerkt; ook bij hen heeft de zin voor studie zich dus niet kunnen ontwikkelen. Zo ontstaat een klimaat van intellectuele middelmatigheid, waar de geestelijke vermogens naar elkaar toe worden genivelleerd en waar iedereen over elk onderwerp ongeveer dezelfde mening heeft.

Het aristocratische element is nagenoeg uit de Amerikaanse samenleving verdwenen. Amerika is in die zin uitzonderlijk dat bezit en intelligentie, met andere woorden: macht, er gelijk zijn verdeeld dan waar ook ter wereld of in de geschiedenis. De politieke gevolgen van deze maatschappelijke toestand zijn voorspelbaar; ook daar zal de tendens naar gelijkheid zich doorzetten. Ik zie echter twee manieren waarop politieke gelijkheid kan worden verwezenlijkt: ofwel geeft men aan iedereen rechten, ofwel aan niemand.

In een maatschappij waar iedereen gelijk is, zal men niet zo gemakkelijk de vrijheid kunnen verdedigen. Vermits géén van de burgers machtig genoeg is om op eigen houtje weerstand te bieden, ligt hun enige hoop in een bundeling van de krachten. Een dergelijke bundeling vormt echter geen vanzelfsprekend gegeven.

Naast een legitiem en gezond gelijkheidsideaal, dat de mensen ertoe aanzet hun mogelijkheden ten volle te ontplooien, bestaat er immers ook een ontaard egalitarisme, waarbij de zwakken de sterkeren naar hun niveau omlaag proberen te trekken. Deze ingesteldheid maakt dat mensen de gelijkheid van de slavernij verkiezen boven de ongelijkheid van de vrijheid. Het probleem is niet zozeer dat de democratische volkeren de vrijheid niet naar waarde schatten. De kwestie is veeleer dat vrijheid niet hun hoofdbekommernis vormt en dat de gelijkheid hen nauwer aan het hart ligt. Mensen zullen gemakkelijk aanvaarden dat het vrijheidsideaal on-

bereikbaar is. Ze zullen echter liever ten onder gaan, dan afstand te moeten doen van de gelijkheid.

Een toestand van maatschappelijke gelijkheid kan tot twee fundamenteel verschillende politieke toestanden leiden. De Anglo-Amerikanen hebben aan het absolutisme weten te ontsnappen. De omstandigheden, hun oorsprong, maar vooral hun zeden en gewoonten hebben hen in staat gesteld, hun soevereiniteit te vrijwaren.

Hoofdstuk 4

Over het beginsel van de volkssoevereiniteit

Het beginsel van de volkssoevereiniteit wordt in de Verenigde Staten, in tegenstelling tot andere landen, ernstig genomen. Het is er opgenomen in het leefpatroon en uitdrukkelijk in de wetten vastgelegd. Het strekt zich in alle vrijheid en zonder belemmeringen over de ganse samenleving uit. Als er één land bestaat waar men het beginsel op zijn waarde kan beoordelen, waar men de toepassingen, gevaren en voordelen ervan kan bestuderen, dan is dat wel Amerika.

De idee van de volkssoevereiniteit lag aan de oorsprong van de Engelse kolonies. Vermits deze kolonies in regel gehoorzaamheid aan de metropool verschuldigd waren, werd het beginsel in eerste instantie toegepast in de gemeenten en in de provinciale vergaderingen. Pas met de Revolutie vond het principe ook zijn weg naar het staatsbestuur. De onafhankelijkheidsstrijd werd gevoerd onder de vlag van de volkssoevereiniteit.

De macht van de democratie bleek onweerstaanbaar. De leden

van de hoogste klassen beseften dat het niet het moment was om tegen de wil van het volk in te gaan en probeerden bij de massa in het gevlei te komen. De meest verregaande democratische wetten werden gestemd door mannen die er het eerste slachtoffer van zouden worden. De vroegere leidende groep wist op deze wijze weliswaar de toorn van het volk af te wentelen, maar bespoedigde niettemin het totstandkomen van een nieuwe maatschappelijke orde. Eens het volk er immers in slaagt de vereisten voor stemrecht en verkiesbaarheid te versoepelen, zal het moeilijker worden, en op termijn onhoudbaar, om de vroegere meer beperkende vereisten onder welke vorm dan ook in stand te houden. Met elke nieuwe concessie groeien de macht en de eisen van de democratische krachten. De toegevingen zullen elkaar opvolgen, de uitzondering wordt de regel en vóór men het weet heeft men het algemeen stemrecht ingevoerd.

In sommige landen staat de bestuursmacht los van de samenleving; in andere wordt de macht verdeeld over de samenleving en het bestuurlijke apparaat. In de Verenigde Staten ligt dat anders. De samenleving is er zowel onderwerp als lijdend voorwerp van de machtsuitoefening. Het volk neemt zowel deel aan het wetgevende werk, via de verkiezing van zijn afgevaardigden, als aan de uitvoering van wetten, via de verkiezing van de functionarissen van de uitvoerende macht. Het Amerikaanse volk bestuurt zichzelf. Het aandeel van de administratie is eerder beperkt. De overheid is zich bewust van het feit dat haar macht slechts bestaat bij gratie van de wil van het volk. Het volk regeert in de Verenigde Staten over de politieke wereld zoals God over het heelal: het is het begin en het einde van alles, van wie alles uitgaat en tot wie alles wederkeert.

Hoofdstuk 5 Over het bestuur in de deelstaten

Het Amerikaanse bestuursstelsel is niet eenvoudig. In feite bestaat het uit vierentwintig soevereine staten die samen een Unie vormen. De fundamentele principes die kenmerkend zijn voor de Amerikaanse samenleving, hebben vorm gekregen op het niveau van de staten. Binnen die staten kunnen drie niveaus worden onderscheiden: de gemeente, het district en de staat. De districten zijn echter vanuit louter administratieve overwegingen tot stand gekomen en beschikken slechts over beperkte bevoegdheden.

De gemeentelijke bestuursvorm

De gemeente vormt het enige politieke verband dat we in alle samenlevingen aantreffen. Koninkrijken en republieken worden door mensen gemaakt; gemeenten lijken door God gegeven. De gemeentelijke zelfstandigheid is echter uitzonderlijk en broos. Gemeentelijke instanties die slechts op zichzelf kunnen terugvallen, beschikken over weinig verweermiddelen tegen een krachtig centraal gezag. Om zich met succes te kunnen verdedigen, dient de gemeentelijke zelfstandigheid een verankering te hebben gevonden in het denk- en leefpatroon van de bevolking. Daartoe moet de idee echter vaste vorm hebben gekregen in de wetgeving. De voortdurende wisselwerking van wet en gewoonte, van omstandigheden en tijdsverloop, maakt de gemeentelijke zelfstandigheid duurzaam. Dat is in Europa nergens het geval.

De kracht van een vrij volk ligt nochtans op gemeentelijk vlak. Wat het lager onderwijs voor de wetenschap is, zijn de lokale bestuursorganen voor de vrijheid; via de gemeentelijke instanties wordt de vrijheid binnen het bereik van het volk gebracht. Een volk dat geen plaatselijk zelfbestuur kent, kan zich ongetwijfeld een vrije regering kiezen, maar heeft zich daarom de geest van de vrijheid nog niet eigen gemaakt. Een dergelijke samenleving kan

zich mogelijk de uiterlijke vormen van een democratie aanmeten; maar zal niet kunnen beletten dat het despotisme, dat zich binnenin het maatschappelijk bestel verborgen heeft weten te houden, vroeg of laat aan de oppervlakte zal komen.

Ten einde de lezer duidelijk te maken volgens welke algemene beginselen het lokale bestuur in de Verenigde Staten functioneert, heb ik een voorbeeld gekozen uit New England, waar deze beginselen zich het nadrukkelijkst manifesteren. De instellingen van New England vormen een samenhangend geheel, hebben een traditie en vinden hun vertaling in de wetten, maar mogelijk nog meer in het leefpatroon. Genoeg redenen om er aandacht aan te besteden.

Een gemeente (“township”) telt twee tot drieduizend inwoners. Niet zó groot dat de belangen van de burgers niet langer zouden samenvallen; niet zó klein, dat een goed bestuur onmogelijk wordt. Net zoals op andere niveaus gaat ook hier alle macht uit van het volk. Nergens wordt deze macht echter in meer directe zin uitgeoefend. Op gemeentelijk vlak vindt geen vertegenwoordiging plaats. Er bestaat geen gemeenteraad; het kiezerscorps wijst een aantal ambtenaren aan, waar het zelf leiding aan geeft. Het grootste deel van de administratieve taken wordt verricht door een klein aantal personen (“select-men”), dat daartoe jaarlijks wordt verkozen. Met betrekking tot alle zaken die onder de bevoegdheid van de gemeente vallen, voeren de “select-men” de wil van het volk uit. Wanneer ze één of andere wijziging of vernieuwing willen doorvoeren, dan moeten ze daartoe bij de volkswil te rade gaan en een algemene vergadering van alle burgers (“town-meeting”) bij elkaar roepen. Deze “town-meeting” verkiest ook alle andere gemeentelijke functionarissen: politieagenten, een griffier, een beheerder van de gemeentefinancies en een reeks ambtenaren die verschillende toezichthoudende taken vervullen. Voor de meeste van deze functies is een vergoeding voor-

zien, zodat ook de armste burgers niet worden uitgesloten.

Waar het beginsel van de volkssoevereiniteit heerst, maakt elk individu in gelijke mate deel uit van het soevereine staatsbestuur. Elk individu wordt dus in principe even deskundig en belangrijk geacht. De vraag is dan waarom, bovenstaand beginsel in acht genomen, individuen zich aan de door de samenleving genomen beslissingen zullen onderwerpen en waar de grenzen van de gehoorzaamheid liggen.

Volgens het beginsel van de volkssoevereiniteit onderwerpen mensen zich aan de beslissing van een gemeenschap omdat ze overtuigd zijn van het nut van zich met hun gelijken te verenigen en omdat ze beseffen dat zo'n vereniging niet kan bestaan zonder regelgevende instantie. Waar het beginsel ingang heeft gevonden, worden de burgers slechts onderdaan met betrekking tot alles wat de onderlinge maatschappelijke verplichtingen betreft; ten aanzien van datgene wat uitsluitend op henzelf betrekking heeft, blijven ze soeverein. Vandaar de stelregel dat elk individu het best geplaatst is om zijn eigen belangen te onderkennen en dat de gemeenschap slechts recht heeft, zich met de individuen te bemoeien in zoverre ze zich door hun handelingen te kort gedaan acht of omdat ze hun medewerking nodig heeft.

Bovenstaande stelregel is gemeengoed in de Verenigde Staten en is ook van toepassing op de gemeenten. De gemeentelijke zelfstandigheid vloeit rechtstreeks voort uit het principe van de volkssoevereiniteit. De plaatselijke gemeenschappen vormden in oorsprong nagenoeg onafhankelijke staten. Het Engelse gezag beperkte zich ertoe het centrale bestuur in handen te nemen. De lagere instanties hebben hun bestuurlijke macht dus niet van één of andere instantie toebedeeld gekregen; in tegendeel, veeleer lijkt het alsof ze een deel van hun soevereiniteit ten gunste van het centrale gezag hebben afgestaan.

In het algemeen moeten de gemeenten zich enkel schikken naar de centrale macht wanneer er belangen in het geding zijn die ik als “sociaal” zou omschrijven; dat wil zeggen, belangen die ze delen met anderen. Voor alles wat slechts henzelf betreft zijn de gemeenten zelfstandige bestuurslichamen gebleven. Ze moeten niettemin hun verplichtingen, voortvloeiend uit sociale belangen, nakomen; zo bijvoorbeeld wat betreft het aanleggen van wegen, de inrichting van het onderwijs en de uitvoering van door het centrale gezag ingestelde politieverordeningen. De gemeente beschikt ook over bijzondere rechten ten aanzien van de uitvoerende macht. Zo legt de algemene wetgeving de belasting op, maar bepaalt de gemeente de hoofdelijke omslag en inning. Waar in Frankrijk de door het centrale gezag aangestelde ontvanger de gemeentelijke belastingen int, heft in de Verenigde Staten de gemeentelijke ontvanger de federale belasting. Het gegeven dat in Frankrijk de staat zijn beambten aan de gemeente leent en dat in Amerika de staat beroep moet doen op gemeentelijke functionarissen, geeft aan hoezeer beide stelsels verschillen.

In de Verenigde Staten bestaat op gemeentelijk vlak een levendig gemeenschapsgevoel. Twee eigenschappen kenmerken de gemeenten van New England: zelfstandigheid en macht. Mensen voelen zich enkel betrokken bij politieke verbanden die over deze eigenschappen beschikken. Zo is vaderlandsliefde meestal geen lang leven beschoren in staten die een militaire nederlaag hebben geleden. Wanneer de inwoners van New England aan hun gemeente gehecht zijn, dan is dit dan ook vooral omdat ze beseffen dat ze deel uitmaken van een krachtig en vrij samenlevingsverband. In Europa gebeurt het regelmatig dat de gezagsdragers betreuren dat er geen gemeenschapsgevoel bestaat; ze deinzen er echter voor terug de gemeenten de bevoegdheden toe te kennen zonder welke dit gemeenschapsgevoel niet kan ontstaan. Waar een krachtig en zelfstandig lokaal bestuur ontbreekt, zal men tevergeefs naar burgers zoeken en slechts bestuurlijk ondergeschikten vinden.

De Amerikanen hebben op gemeentelijk vlak bewust de vormen van machtsuitoefening versnipperd, opdat zoveel mogelijk mensen rechtstreeks bij de publieke zaak kunnen betrokken worden. Nagenoeg iedereen bekleedt één of andere functie uit naam waarvan men optreedt als vertegenwoordiger van de gemeenschap. Voor zeer velen valt op deze wijze het eigenbelang en het belang van de gemeenschap samen. Zo voelen de burgers zich betrokken bij alles wat op gemeentelijk vlak gebeurt. Op dit beperkte terrein trachten ze bij te dragen tot het bestuur van de samenleving. Op deze wijze verwerven ze kennis betreffende de aard van hun plichten en de strekking van hun rechten en groeit de waardering voor de instellingen die de vrijheid garanderen. Met reden is men er in de Verenigde Staten van overtuigd dat het doorheen dergelijke alledaagse praktijken is dat vaderlandsliefde ontluikt.

Het overheidsapparaat

De Amerikaanse opstand was het gevolg van een weloverwogen keuze voor de vrijheid. De revolutie ging niet gepaard met een klimaat van wanorde, maar werd in tegendeel gekenmerkt door een gevoel voor wet en orde. De Amerikanen hebben ook nooit beweerd dat in een vrij land alles was toegelaten; nergens bestaan immers zoveel maatschappelijke verplichtingen. Het was dan ook niet de bedoeling, de publieke macht vleugellam te maken door haar rechten te beperken. Er werd voor gekozen, de uitoefening van die rechten te spreiden. Men wenste er toe te komen dat het gezag sterk, maar de uitvoerder bescheiden zou zijn, zodat de samenleving terzelfdertijd goed geregeld en vrij zou zijn. Door het gezag te spreiden werd het minder hecht en minder gevaarlijk, zonder dat het echter teniet werd gedaan.

In de Verenigde Staten is het overheidsapparaat niet op centralistische of hiërarchische leest geschoeid. Daardoor is het minder zichtbaar. Waar een Franse gemeente eigenlijk maar één bestuursinstantie kent -de burgemeester-, telt een gemeente in New

England minstens negentien functionarissen, elk met nauwkeurig omschreven bevoegdheden. Binnen de grenzen van die bevoegdheid zijn ze aan geen enkele gemeentelijke autoriteit onderworpen. Ook op hogere bestuursniveaus is er nauwelijks sprake van een administratieve hiërarchie. Districtsambtenaren hebben niet het recht zich te mengen in het gemeentelijke beleid. In slechts een klein aantal gevallen moeten gemeentelijke of gewestelijke functionarissen hun beslissingen aan het centrale gezag voorleggen.

De vraag is dan ook hoe deze ondergeschikte bestuurslichamen ertoe gebracht worden in overeenstemming met de algemene wetgeving te handelen. Algemeen beschikt een samenleving over twee middelen om de bestuurders tot naleving van de wet te verplichten. Ze kan enerzijds een hiërarchische onderschikking tot stand brengen, waarbij de hoogstgeplaatste de macht krijgt om functionarissen af te zetten in geval van ongehoorzaamheid. Ze kan anderzijds ook de rechterlijke macht belasten met het nemen van juridische strafmaatregelen wanneer ambtenaren de wet overtreden.

Het recht om ambtenaren een gedragslijn voor te schrijven, veronderstelt de bevoegdheid om hen te kunnen bevorderen of eventueel afzetten, afhankelijk van hoe ze hun opdrachten vervullen. Dat is echter onmogelijk wanneer het om verkozen ambtsdragers gaat; een gekozen functionaris blijft in functie tot zijn mandaat afloopt. De gekozen ambtsdrager hoeft dan ook van niemand, behalve van zijn kiezers, iets te vrezen. Waar de ambtenarij wordt verkozen, is een hiërarchische onderschikking onmogelijk en moet men terugvallen op de rechterlijke macht om administratieve ongehoorzaamheid te beteugelen. Een gekozen gezag, dat niet is onderworpen aan de macht van de rechter, zal vroeg of laat aan alle controle ontsnappen.

De Amerikanen erfden van de Engelsen het ambt van de vrederechter. De vrederechter houdt het midden tussen burger en magistraat, tussen ambtenaar en rechter. Het gaat om een ontwikkeld man, die niet noodzakelijk een specialist is in juridische aangelegenheden. Zijn taak gaat niet verder dan het bewaren van de orde in het maatschappelijke verkeer; een functie die veeleer gezond verstand en rechtschapenheid veronderstelt dan juridische deskundigheid. Hij zorgt voor duidelijkheid en openbaarheid in het ambtelijk bestel, zonder door overdreven legalisme het bestuurlijke werk te vertragen.

De vrederechters onderzoeken bestuurlijke overtredingen van ambtsdragers. Ze nemen zelf geen initiatieven, maar treden slechts in actie wanneer bij hen een zaak aanhangig wordt gemaakt. Dit vormt mogelijk de zwakke schakel in het systeem, maar vloeit voort uit de zorg om machtsconcentraties tegen te gaan; in dit geval de vermenging van de functies van openbare aanklager en onderzoeksrechter in hoofde van één persoon. In de praktijk moedigt men, inspelend op het eigenbelang van de burgers, de praktijk van verklikking aan. Iedereen die weet heeft van een overtreding, kan een aanklacht indienen, waarvoor men vaak een beloning krijgt. Een gevaarlijke praktijk, die weliswaar de uitvoering van de wet verzekert, maar niettemin het zedelijke peil van de gemeenschap omlaag haalt.

Hoe méér men zich naar het zuiden beweegt, hoe méér de activiteit van het gemeentelijke leven afneemt, hoe groter de macht van de ambtenaren wordt, en hoe kleiner de macht van de kiezer. Toch kan men enkele algemene principes aangeven die kenmerkend zijn voor de Amerikaanse administratie. De basisidee is steeds dat elkeen het best geplaatst is om zorg te dragen voor zijn specifieke belangen. Vandaar dat vooral de lokale instanties de functie van belangenbehartiging vervullen. Het centrale gezag komt zo min mogelijk tussenbeide. Eén van de consequenties van

deze doctrine is dat mensen zelf hun lokale bestuursinstanties kiezen. Overall gaat het om verkozen ambtenaren die nauwelijks aan hiërarchische regels zijn onderworpen. De administratieve macht werd aldus over vele hoofden verdeeld.

De wetgevende en uitvoerende macht van de staten

Op het niveau van de staten werd de wetgevende macht toevertrouwd aan twee vergaderingen: de Senaat en de Kamer van Afgevaardigden. De leden van beide kamers worden op dezelfde wijze en door dezelfde kiezers aangeduid. Het enige verschil bestaat erin dat het mandaat van de senatoren van langere duur is. De Amerikanen hadden niet de bedoeling, de éne Kamer een meer aristocratische, en de andere een meer democratische samenstelling te geven. Hun enige bedoeling was, de wetgevende macht te verdelen. De gouverneur is de vertegenwoordiger van de uitvoerende macht op het niveau van de staten. De gouverneur is een verkozen ambtsdrager die als raadgever de wetgevende macht bijstaat. Als hoofd van de milities heeft hij de militaire middelen in handen. In het dagelijkse bestuur van gemeenten en districten komt de gouverneur niet tussenbeide.

Over de politieke gevolgen van de bestuurlijke decentralisatie

Er bestaan twee soorten centralisatie. Bepaalde belangen gelden voor de ganse bevolking, zoals de totstandkoming van algemene wetten en het organiseren van de buitenlandse betrekkingen. Andere belangen gelden slechts voor specifieke bevolkingsgroepen, zoals initiatieven op gemeentelijk vlak. Wanneer de bevoegdheid om de eerste soort belangen te verwezenlijken, wordt samengebond op één plaats of in één instantie, gaat het om bestuurlijke centralisatie. Wanneer men op dezelfde wijze de bevoegdheid tot het verwezenlijken van de tweede soort belangen concentreert, dan gaat het om administratieve centralisatie.

Bestuurlijke centralisatie wint aan kracht wanneer ze samenvalt met administratieve centralisatie. Waar een dergelijke situatie bestaat, zullen mensen het in toenemende mate vanzelfsprekend vinden, afstand te doen van een eigen inbreng in het bestuurswerk en hun rol te beperken tot het gehoorzaam navolgen van de regels.

Hoewel beide vormen van centralisatie elkaar wederzijds versterken, betwijfel ik dat ze niet van elkaar kunnen worden gescheiden. Onder Lodewijk XIV kende Frankrijk de grootst denkbare centralisatie, vermits één man de wetten maakte, de bevoegdheid had ze te interpreteren, naar buiten het land vertegenwoordigde en in naam van de natie handelde. Niettemin bestond er onder zijn bewind veel minder administratieve centralisatie dan in onze dagen. In Engeland bestaat er een aanzienlijke mate van bestuurlijke centralisatie, als gevolg waarvan de staat als één persoon lijkt te handelen. Desondanks bestaat in Engeland geen administratieve centralisatie.

Wanneer men stelt dat een staat niet kan bestaan zonder centralisatie, dan heeft men het, meestal zonder dat men zich er van bewust is, over bestuurlijke centralisatie. Zo heeft Duitsland bijvoorbeeld nooit ten volle zijn krachten kunnen ontplooiën, omdat elke vorm van bestuurlijke centralisatie ontbrak. Hetzelfde gold voor de middeleeuwse staten. Administratieve centralisatie leidt echter tot een verzwakking van de natie, omdat het de verantwoordelijkheidszin van de burgers ondergraaft. Een vorm van administratieve centralisatie kan op een gegeven moment een bundeling van bestaande krachten tot stand brengen, maar staat evenzeer het ontstaan van nieuwe krachten in de weg. Administratieve centralisatie kan op kritieke momenten een volk naar de overwinning leiden, maar tast op lange termijn de macht van de natie aan. Ze kan zonder twijfel bijdragen tot de voorbijgaande roem van staatsman, maar niet tot de blijvende welvaart van een natie.

In de Verenigde Staten bestaat geen administratieve centralisatie. De decentralisatie is tot in het extreme doorgevoerd. Men vindt er tezelfdertijd echter een veel verder doorgedreven bestuurlijke centralisatie. In het overkoepelende staatsgezag is een grotere machtsconcentratie vertegenwoordigd dan ooit het geval was in de Europese monarchieën. In de verschillende Amerikaanse staten vindt de wetgevende macht geen tegenmacht tegenover zich, geen privileges of lokale uitzonderingen, die haar bestuurlijke taak zouden kunnen belemmeren. De wetgevende macht kent geen andere begrenzings dan die van haar eigen wilskracht. Het zal dus niet ten gevolge van de afwezigheid van centralisatie zijn, dat de Verenigde Staten zullen ten onder gaan. Het tegendeel is eerder het geval. De wetgevende vergaderingen trekken steeds meer regeringsbevoegdheden naar zich toe. Omdat ze toch alles lijken te mogen, ontbreken in de praktijk vaak de nodige wijsheid en vooruitziendheid. Daarin schuilt een gevaar.

In Europa stellen de voorstanders van de centralisatie dat de centrale macht beter in staat is, de gemeenten te besturen dan de betrokkenen zelf. Dat kan zo zijn wanneer het gaat om een verlicht en actief staatsgezag, enerzijds, en inerte en weinig ontwikkelde lokale besturen, anderzijds; wanneer het, met andere woorden, gaat om een centraal gezag dat de gewoonte heeft, te handelen en lokale instanties die de gewoonte hebben, te gehoorzamen. Hoe méér de centralisatie zich doorzet, hoe sterker deze dubbele tendens zal worden en hoe nadrukkelijker de bestuurlijke vermogens van de énen en het onvermogen van de anderen zich zullen manifesteren.

Ik ontken echter dat het zo moet zijn wanneer we, zoals in Amerika, te maken hebben met een ontwikkelde bevolking die zich bewust is van haar belangen. In een dergelijk geval zal het gezamenlijk initiatief van de burgers een betere garantie voor succes bieden. Zelfs het meest ontwikkelde centrale gezag kan immers

niet alle bijzonderheden van het leven van de bevolking begrijpen en bevatten. Dat gaat eenvoudigweg de menselijke vermogens te boven. Staten die het toch proberen, zullen merken dat ze zich uitputten in nutteloze inspanningen. Een centraal gezag dat meent geen beroep te moeten doen op de medewerking van de onmiddellijk betrokkenen, is ofwel misleid, of is er zelf op uit om te misleiden.

Een gecentraliseerd bestuur is in staat een zekere eenvormigheid aan de gedragvormen op te leggen. Het slaagt er in een zekere regelmaat te brengen in het sociale verkeer, in het beteugelen van kleine overtredingen en onregelmatigheden, in het verzekeren van wat men de openbare orde noemt. Centralisatie is, met andere woorden, vooral bevorderlijk voor het verhinderen, eerder dan voor het stimuleren van activiteiten. Centralisatie schiet tekort wanneer het er om gaat, een samenleving in beweging te brengen. Het raderwerk stukt, vanaf het moment dat enigerlei medewerking van de individuen nodig is. Een gecentraliseerd bestuur kan de burgers immers slechts op bevelende toon toespreken; het is gewend richtlijnen op te leggen, zonder tekst en uitleg. Mensen die in het ongewisse worden gelaten betreffende het hoe en waarom van de inspanningen die van hen worden gevraagd, zullen moeilijk tot grootse daden kunnen worden bewogen.

Ik ontken niet dat er in de Verenigde Staten vaak wordt betreurd dat men niet over de éénvormige regels beschikt die wij in Europa gewoon zijn. Soms zijn de gevallen van maatschappelijke onachtzaamheid en slordigheid opmerkelijk. Ondernemingen die een voortdurende en nauwgezette zorg vereisen, worden soms verwaarloosd. Ondanks het feit dat het ambtelijke apparaat misschien minder aan regels is gebonden, is de bestuurskracht echter groter. Er bestaat geen land waar méér inspanningen worden geleverd om het maatschappelijke welzijn te verzekeren; nergens wordt zoveel werk gemaakt van het voorzien van scholen en ker-

ken of het aanleggen en onderhouden van wegen.

Het zijn echter vooral de politieke voordelen van de decentralisatie die mij aanspreken. Wat heb ik immers aan een alomtegenwoordige overheid die mij mijn zorgen uit handen neemt, die erover waakt dat al mijn pleziertjes verzekerd zijn, die over mijn schouder meekijkt zodat ik geen misstappen kan zetten, wanneer tezelfdertijd mijn bewegingsvrijheid wordt beperkt, wanneer diezelfde overheid eigenmachtig over mijn vrijheid en mijn leven kan beschikken.

Er bestaan naties in Europa waar de burgers zich gedragen alsof ze vreemdelingen op doorreis zijn. Ze doen alsof ze niets te maken hebben met het wel en wee van de plaats waar ze wonen. Ze staan onverschillig tegenover wat er in hun straat, hun parochie of hun dorp gebeurt. Ze menen dat het zaken zijn die hen niet aanbelangen; die voorbehouden zijn aan een vreemde en machtige instelling die men de overheid noemt. Zelfs over de meest ingrijpende gebeurtenissen, die hen rechtstreeks raken, weten ze in het beste geval slechts iets van horen zeggen. Ze hebben geen enkel besef van betrokkenheid. Hun desinteresse gaat zo ver dat ze zelfs wanneer de veiligheid van hun gezin in het gedrang komt, de armen kruisen en afwachten tot de staat hen ter hulp komt.

Het is niet zó, dat deze mensen méér dan anderen de volgzaamheid verkiezen. Ze onderwerpen zich weliswaar lijdzaam aan de willekeur van de eerste de beste kantoorklerk, maar ze scheppen er heimelijk plezier in, de wet naast zich neer te leggen wanneer het gezag zijn rug draait. Zo worden ze onophoudelijk heen en weer geslingerd tussen verknechting en bandeloosheid. In dat soort samenlevingen vindt men geen burgers meer, maar nog slechts subjecten. De enige reden waarom deze staten, waar alle burgerzin is afgestorven, niet zijn verdwenen of onder de voet gelopen, is omdat ze omringd worden door naties die aan dezelfde kwaal leiden.

Soms stelt men zichzelf gerust door te verwijzen naar volkeren die krachtdadige inspanningen hebben geleverd om de despotische regimes waaronder ze gebukt gingen, te verdedigen. Men vergeet dat in dit soort situaties bijna altijd de godsdienst de belangrijkste beweegreden vormde. Het Turkse volk heeft nooit enige zeg gehad in de staatszaken, maar heeft niettemin opmerkelijke overwinningen behaald. Dat was mogelijk zo lang het door de islam werd gedreven. Vandaag neemt het belang van de godsdienst af en blijft slechts het despotisme over. Het resultaat is dat het Turkse rijk wankelt. In tegenstelling tot Montesquieu denk ik dat het despotisme uit zichzelf niets duurzaam kan verwezenlijken. Echte macht steunt op vrijwillige medewerking. Vandaar dat slechts de vaderlandsliefde en de religie erin slagen langdurig en eendrachtig de mensen in beweging te brengen.

Het is niet aan de wetten om uitdovende overtuigingen nieuw leven in te blazen. Het zijn echter de wetten die maken of de mensen zich al dan niet voor het heil van hun land interesseren. Het hangt van de wetten af of het sluimerende gevoel van vaderlandsliefde wordt wakker gemaakt en, door het te verbinden aan dagelijkse ideeën en praktijken, wordt gestuurd in de richting van een doordachte en duurzame ingesteldheid.

Het zijn dan ook vooral de politieke gevolgen van de decentralisatie die ik in de Verenigde Staten bewonder. Overal merkt men het machtige geheel dat de burgers met elkaar vormen. De Amerikanen voelen zich met de belangen van de natie verbonden, als betrof het hun eigen belangen. Ze ervaren gevoelens van trots ten aanzien van de verwezenlijkingen van de natie, omdat ze er hun eigen werk in menen te herkennen. Ze koesteren dezelfde gevoelens ten aanzien van hun vaderland als ten aanzien van hun familie; vanuit een vorm van eigenliefde stellen ze belang in de natie.

Waar Europeanen in de bestuursambtenaren vaak niets anders

zien dan de belichaming van de macht, worden ze in de Verenigde Staten begroet als de vertegenwoordigers van het recht. In Amerika gehoorzaamt de ene mens niet aan de andere, maar aan de gerechtigheid of aan de wet. Vandaar dat Amerikanen vaak een overdreven dunk van zichzelf hebben. Zonder vrees verlaten ze zich op hun eigen krachten, wat hen het gevoel geeft dat alles binnen hun mogelijkheden ligt. Amerikanen richten zich, wanneer ze het plan opvatten voor één of andere onderneming, dan ook niet tot de overheid. Samen met andere particulieren nemen ze zelf het initiatief. Ongetwijfeld is het resultaat dikwijls minder bevredigend dan wanneer de overheid er zich had over ontfemd; op lange termijn overtreft het algemeen resultaat van deze talloze particuliere initiatieven echter in ruime mate wat de overheid zou kunnen verwezenlijken.

Lokale instellingen zijn in elk staatsbestel belangrijk; het meest echter in een democratische ordening. In een aristocratisch systeem kan men er bijna zeker van zijn dat er een zeker evenwicht tussen vrijheid en orde tot stand komt. De machthebbers die veel te verliezen hebben, zullen groot belang hechten aan de ordehandhaving. Het gegeven dat er georganiseerde tegenmachten bestaan, beveiligt de samenleving tegen de excessen van het despotisme. Een democratie beschikt niet over dergelijke waarborgen wanneer er geen zelfstandige lokale instellingen bestaan. Hoe zou men de tirannie kunnen weerstaan wanneer de op zichzelf machteloze individuen door geen enkel gemeenschappelijk belang met elkaar worden verbonden? Hoe zou de massa met haar vrijheid omspringen in het grote, wanneer ze er niet in een kleiner verband mee had leren omgaan? Wie anarchie of dictatuur wenst te vermijden, heeft alle belang bij de geleidelijke ontwikkeling van de lokale zelfstandigheid.

Ik ben er van overtuigd dat de democratische samenlevingen vooral het gevaar lopen slachtoffer te worden van de administratieve

centralisatie. Democratische stelsels streven ernaar de bestuurlijke macht te concentreren in handen van één enkele instantie die het volk rechtstreeks vertegenwoordigt. Vanuit de overtuiging dat er buiten de vertegenwoordiging van het volk niets bestaat dan deelbelangen, zal een dergelijke instantie geen andere machtscentra dulden en ook de administratieve sector onder controle trachten te brengen. Een voorbeeld hiervan vinden we in de Franse Revolutie. Tijdens de Revolutie bestonden twee tegenstrijdige tendensen; de eerste naar de vrijheid, de tweede naar het despotisme. De Revolutie bestreed zowel de monarchie als de regionale instellingen. Ze koesterde dezelfde haatgevoelens tegenover de absolute macht als tegenover de instanties die een tegengewicht konden vormen. De revolutie was tezelfdertijd republikeins en centraliserend. De voorstanders van de absolute staatsmacht hebben van deze ambivalentie gebruik gemaakt en onder het mom van de strijd tegen het despotisme de bestuurlijke decentralisatie afgeschaft.

Hoofdstuk 6 Over de rol van de rechterlijke macht

De rechterlijke macht beschikt in de Verenigde Staten over een opmerkelijke politieke invloed die ze in andere landen niet heeft. De oorzaak hiervan ligt in het feit dat de Amerikanen hun magistraten het recht hebben gegeven, vonnissen uit te spreken op grond van de constitutie, in plaats van uit te gaan van de afzonderlijke wetten. Ze zijn, met andere woorden, niet gedwongen wetten toe te passen die volgens hen strijdig zijn met de grondwet.

De verklaring hiervoor ligt in de Amerikaanse grondwettelijke structuur. In Frankrijk wordt de grondwet als onveranderlijk beschouwd. In Engeland heeft men het parlement het recht ge-

ven de grondwet te wijzigen, wat betekent dat de constitutie eigenlijk voortdurend kan veranderen. De Amerikaanse regeling is eenvoudiger en rationeler: de grondwet kan veranderd worden, maar niet door de gewone machten. De grondwet vormt een instelling op zich die, als uitdrukking van de wil van het volk, de wetgever en de burgers bindt, maar die door diezelfde volkswil ook weer kan worden gewijzigd, volgens de regels en onder de omstandigheden die daarvoor zijn voorzien.

De gevolgen voor de rechterlijke macht zijn duidelijk. Wanneer de Franse rechtbanken de wetten zouden weigeren toe te passen, met het argument dat ze ongrondwettelijk zijn, zou daardoor in de praktijk de grondwetgevende macht in hun handen vallen, vermits ze dan de facto over de bevoegdheid zouden beschikken de onveranderlijke constitutie te interpreteren. Het zou even onredelijk zijn wanneer Engelse rechters, door wetten te toetsen aan de grondwet, zich in de praktijk zouden kunnen verzetten tegen de wetgevende macht, in casu het parlement dat de grondwet maakt. In de Verenigde Staten, waar de grondwet zowel boven de burgers als de wetgever staat, is het dan ook logisch dat de rechtbanken in eerste instantie de grondwet volgen. In tegenstelling tot elders bestaat er in Amerika dus niet het gevaar dat de rechters in het vaarwater van de andere machten zouden terechtkomen of zich in de plaats van de volkswil stellen.

Deze unieke bevoegdheid geeft de Amerikaanse rechterlijke macht een belangrijke politieke positie. Een wet waarvan een rechter oordeelt dat ze strijdig is met de grondwet, verliest aan interne kracht en zal in toenemende mate gecontesteerd worden. Het alternatief zal dan zijn dat het volk zijn grondwet wijzigt of dat de wetgevende macht de bewuste wet intrekt. Het risico dat de rechter zijn macht in politieke zin misbruikt, wordt vermeden door de bepaling dat zijn uitspraak slechts een individuele zaak betreft. De bekritiseerde wet wordt niet afgeschaft. Deze werk-

wijze bevordert zowel de ordehandhaving als de vrijheid. Wanneer de rechter de wetgever meer frontaal zou moeten aanvallen, vanuit algemene rechtsbeginselen in plaats vanuit concrete zaken, zou dat sommigen afschrikken terwijl anderen, vanuit partijbelang, voortdurend ten strijde zouden trekken.

De Amerikaanse rechter begeeft zich vaak op het terrein van de politiek, of hij dat wil of niet. Door zich uit te spreken over een specifieke zaak, moet hij in de praktijk vaak een oordeel vellen over een bepaalde wet. Wanneer hij dit oordeel uit de weg zou gaan, schendt hij het rechtsgevoel en verzaakt hij aan de verplichtingen die eigen zijn aan zijn functie. De bevoegdheid van de rechtbanken om zich uit te spreken over de ongrondwettelijkheid van de wetten, vormt één van de meest effectieve dammen die ooit tegenover de tirannie van de wetgevende vergaderingen werden opgeworpen.

Hoofdstuk 7

Over de berechting van politieke delicten

Onder de term politieke berechting (“jugement politique”) versta ik de arresten uitgesproken door politieke lichamen die tijdelijk met de bevoegdheden van een rechtscollege worden bekleed. Via dit systeem tracht men te garanderen dat ook delicten, gepleegd door de meest machtige leden van de samenleving, kunnen worden berecht. Daartoe wordt voorzien dat in dergelijke gevallen de belangrijkste staatsorganen over de voorrechten van de rechtbanken kunnen beschikken.

Zowel in Engeland, Frankrijk als de Verenigde Staten is de praktijk van politieke berechting in de wetgeving voorzien. In Engeland en in Frankrijk kan het Hogerhuis, als hoogste strafrechtelij-

ke instantie, in principe alle politieke delicten berechten. In beide landen treedt het Lagerhuis als aanklager op. Het enige verschil bestaat erin dat in Engeland de afgevaardigden iedereen kunnen aanklagen, terwijl in Frankrijk alleen de ambtenaren kunnen worden vervolgd. In de Verenigde Staten treedt, zoals in Europa, het Huis van Afgevaardigden op als aanklager en de Senaat als rechtbank. Enkel de Afgevaardigden kunnen een zaak bij de Senaat aanhangig maken en enkel openbare ambtenaren kunnen worden aangeklaagd. Het grootste verschil met Europa bestaat echter hierin dat in Europa de speciale rechtbanken alle in het strafwetboek voorziene straffen kunnen uitspreken, terwijl in Amerika een schuldige slechts uit zijn ambt kan worden ontzet. Hiermee is de rol van de speciale rechtbanken uitgespeeld en treedt het gewone juridische apparaat in werking.

De politieke berechting lijkt in de Verenigde Staten, in tegenstelling tot Europa, veeleer een administratieve aangelegenheid te vormen. De voornaamste bedoeling van het Amerikaanse systeem is, dragers van een openbaar ambt die hun boekje zijn te buiten gegaan, van hun macht te ontdoen. In Frankrijk en Engeland beschouwt men de politieke berechting als een eerder uitzonderlijk middel, waarvan men slechts in uiterste nood gebruik maakt; in de Verenigde Staten meent men dat het om een gebruikelijk bestuursinstrument gaat. Het resultaat is dat men in Europa voor het gebruik van deze speciale rechtbanken terugschrikt, ook al omdat de voorziene strafmaat uitzonderlijk zwaar is.

Het instrument “politieke berechting” oefent een grote invloed uit op het Amerikaanse leven, zelfs al is de enig mogelijke straf, ontzetting uit de functie, eerder gering. Het is een machtig wapen, misschien zelfs het machtigste wapen dat men ooit een politieke meerderheid in handen heeft gegeven; de meerderheid is voortaan immers in staat, heer en meester te spelen over hen die regeren en publieke functies vervullen.

Hoofdstuk 8 Over de federale instellingen

De geschiedenis van de federale grondwet

De kolonies die het Engelse juk afwierpen, hadden veel gemeen: hun religie, hun taal, hun zeden en gewoonten, hun wetten, de strijd tegen een gemeenschappelijke vijand. Er was dus heel wat aanwezig dat hen naar elkaar toedreef. Anderzijds hadden ze een geschiedenis van zelfstandigheid en waren er op basis hiervan belangen en gebruiken gegroeid die een toenadering in de weg stonden. Zolang de onafhankelijkheidsoorlog duurde, prevaleerde de tendens naar vereniging. Eens de vrede was gesloten, trachtte elke kolonie opnieuw zijn volledige soevereiniteit te verwerven. De federale regering verklaarde zich op een bepaald moment onmachtig om nog langer de Unie bij elkaar te houden.

Dat moment, waarop de nationale machthebbers in zekere zin troonsafstand deden, vormt één van de hoogtepunten in de Amerikaanse geschiedenis. Toen duidelijk werd dat het staatsvormingsproces was vastgelopen, boog het Amerikaanse volk zich zonder dralen en zonder vrees gedurende twee jaar over het eigen functioneren. Men peilde naar de mistoestanden en vond uiteindelijk een remedie waaraan men zich zonder weerstand heeft onderworpen. Zo kwam in 1789 een tweede grondwet tot stand.

Overzicht van de federale grondwet

Een eerste probleem waarvoor de Amerikanen een oplossing moesten vinden, was dat van de verdeling van de soevereiniteit tussen de Unie en de deelstaten. Een oplossing moest inhouden dat de staten zichzelf konden blijven besturen met betrekking tot al die materies die slechts hun eigen welzijn betroffen, zonder dat de eenheid van de natie en het algemene welzijn gevaar liepen. Dat was niet eenvoudig. De rechten en de plichten van de Unie waren gemakkelijk te omschrijven; de Unie was immers opgericht

om een aantal problemen van algemene aard aan te pakken. De rechten en de plichten van de deelstaten waren veel moeilijker in kaart te brengen. Zodoende omschreef men nauwgezet de bevoegdheden van de federale regering en werd besloten dat alles wat niet onder deze omschrijving viel een zaak van de deelstaten bleef. In regel berustten alle materies dus bij de deelstaten; de federale bevoegdheden behelsden de uitzonderingen. Om eventuele problemen met betrekking tot deze bevoegdheidsverdeling aan te pakken, werd een federaal hoogerechtshof opgericht.

Bevoegdheden van de federale regering

De Unie houdt zich voornamelijk bezig met de internationale betrekkingen en met een aantal algemene belangen van binnenlandse aard, zoals de monetaire politiek, de posten en het verzekeren van de communicatie tussen de verschillende gebiedsdelen. De federale regering mag hiertoe belastingen heffen. In het algemeen zijn de regeringen van de verschillende staten soeverein in eigen kring. De federale regering kan echter tussenkomen wanneer van deze soevereiniteit misbruik wordt gemaakt. Ondanks het feit dat de Verenigde Staten een confederatie van republieken vormen, kent de Unie op bepaalde vlakken méér centralisatie dan veel Europese monarchieën. Zo bestaat er slechts één hoogerechtshof en zijn de door de afgevaardigden gestemde belastingwetten bindend voor alle burgers.

De federale wetgevende macht

Het federale wetgevende lichaam bestaat uit een Senaat en een Kamer van Afgevaardigden. Ook in de wijze waarop deze vergaderingen worden samengesteld, herkent men de gevolgen van de hoger beschreven tendensen naar vereniging en zelfstandigheid. De Senaat weerspiegelt het streven naar zelfstandigheid van de staten; de Kamer het beginsel van de eengemaakte staat. Elke staat vaardigt, geen rekening houdend met grootte of bevolking, twee senatoren af en, in verhouding tot het inwonertal, een bepaald

aantal afgevaardigden. Zo kan het gebeuren dat in de Senaat een minderheid van de natie de wil van de meerderheid blokkeert.

Men moet niettemin toegeven dat deze grondwettelijke bepalingen nog niet voor problemen hebben gezorgd. Alle staten zijn nog in volle ontwikkeling en zijn min of meer homogeen met betrekking tot de gewoonten, de ideeën, de noden en behoeften, zodat de verschillen in grootte nog niet tot sterk uiteenlopende belangen hebben geleid. Men mag echter niet vergeten dat het niet de bedoeling van de federale grondwet was, het bestaan van de afzonderlijke staten onmogelijk te maken, maar hoogstens hun macht te beknotten. Vanaf het moment dat men een reële macht bij de staten liet, impliceerde dat bij voorbaat dat men ervan afzag, hen te dwingen om zich te plooiën naar de wil van de meerderheid.

De federale uitvoerende macht

De Amerikaanse grondwetgever stond voor een moeilijke taak. Hij wenste een uitvoerende macht in het leven te roepen die een instrument in handen van de meerderheid zou vormen, maar die tevens over voldoende zelfstandigheid kon beschikken. Een voor een periode van vier jaar verkozen ambtenaar, de president, werd tot de enige representant van de uitvoerende macht van de Unie gemaakt. Er werd geen raadgevend orgaan ingesteld dat toeziet op de beleidsdaden van de president, uit vrees dat dat de daadkracht en de verantwoordelijkheidszin van de regeerders zou aantasten; de meeste republieken gaan immers gebukt onder het gebrek aan zelfstandigheid van de uitvoerende macht. De Amerikanen hebben getracht, de neiging van de wetgevende macht om zich meester te maken van het regeerwerk, in te dijken. Zo heeft de Senaat bijvoorbeeld wel de bevoegdheid om bepaalde presidentiële beleidsdaden ongedaan te maken, maar kan de president niet gedwongen worden, bepaalde maatregelen te nemen of de uitvoerende macht te delen.

De president is financieel onafhankelijk: hij beschikt over een toelage die bij zijn installatie wordt vastgelegd voor de periode van zijn ambtsuitoefening. Ook beschikt de president over het veto-recht dat hem toelaat, wetten te blokkeren die zijn onafhankelijke positie in het gedrang zouden kunnen brengen. Een strijd tussen president en wetgevende macht zou echter ongelijk zijn. Een presidentieel veto moet dan ook eerder worden gezien als een beroep op de stem van het volk. Door zijn veto uit te spreken, verplicht de president de wetgevende macht op zoek te gaan naar een tweederde meerderheid om alsnog haar wil door te drukken. Het veto maakt dat de discussie dan in alle openlijkheid moet worden gevoerd. Niettemin rijst de vraag wie of wat een wetgevende macht, die vastbesloten is bij haar standpunt te blijven, tot andere gedachten kan brengen. Het antwoord luidt dat in elk staatsbestel de wetgever op een bepaald moment rekening zal moeten houden met het gezonde verstand van de burgers en dat in een republiek dat moment sneller aanbreekt dan in een monarchie. Er bestaat echter geen land waar de wet alles kan voorzien en waar institutionele regelingen redelijkheid en moreel gezag kunnen vervangen.

Het grootste verschil tussen de positie van de uitvoerende macht in de Verenigde Staten en in Frankrijk, bestaat erin dat in Amerika de soevereiniteit is opgedeeld tussen de Unie en de deelstaten. Het gevolg daarvan is dat in de Verenigde Staten, in tegenstelling tot Frankrijk, de uitvoerende macht nauwkeurig werd afgeperkt. De Franse koning regeert als absoluut heerser binnen zijn bevoegdheidssfeer; de Amerikaanse president moet verantwoording afleggen voor zijn daden. Ook de verhouding tot de wetgevende macht verschilt. Een Amerikaanse president kan slechts wetten uitvoeren; de Franse vorst kan wetsontwerpen indienen en moet zijn goedkeuring hechten aan de wetsvoorstellen van de Kamers, vooraleer ze kunnen worden uitgevoerd. De Franse koning bemoeit zich met de samenstelling van de wetgevende

macht: hij duidt de leden van één van de Kamers aan en kan de andere ontbinden. De Amerikaanse president heeft geen enkele bevoegdheid in deze zin. In Frankrijk wordt de koning bijgestaan door 138.000 functionarissen; De Amerikaanse president heeft de beschikking over slechts 12.000 ambtenaren. Tenslotte heeft een Franse koning ook nog het voordeel op de Amerikaanse president, dat zijn mandaat niet aan termijnen is gebonden.

In het algemeen is het voornamelijk via de betrekkingen met andere landen dat de uitvoerende macht haar positie kan verstevigen. Indien de Unie constant zou zijn blootgesteld aan bedreigingen van buitenaf, dan zou de positie van de president aan gewicht winnen. Door een oceaan gescheiden van de rest van de wereld en zelf nog niet in staat om de zeeën te beheersen, hebben de Verenigde Staten geen vijanden en raken hun belangen slechts zelden aan die van andere naties. De Amerikaanse president beschikt volgens de wet over nagenoeg koninklijke voorrechten, zonder dat hij in de praktijk gelegenheid heeft er gebruik van te maken. Zo is de president opperbevelhebber van leger en marine; beide zijn echter nagenoeg onbestaande. Zo onderhoudt hij de betrekkingen met het buitenland; maar de Verenigde Staten hebben geen bureaus. Op basis van de grondwet kan de president een sterke positie uitbouwen; de omstandigheden maken dat zijn positie voorlopig eerder bescheiden is.

In Europa hoort men vaak verkondigen dat een constitutionele vorst niet kan regeren wanneer hij niet op één lijn zit met de wetgevende macht. In de Verenigde Staten heeft men echter meerdere presidenten gekend die de steun van het parlement hadden verloren, zonder dat ze tot aftreden werden gedwongen, of zonder dat de samenleving daar onder leed. Soms ziet men hierin een bewijs voor de onafhankelijkheid en de sterkte van de uitvoerende macht in de Verenigde Staten. Het gaat veeleer om het tegenovergestelde. In Europa heeft de vorst de steun nodig van het

parlement om zijn constitutionele taken te kunnen vervullen, net zoals de Kamers de vorst nodig hebben om hun bevoegdheden te kunnen uitoefenen; ze kunnen, met andere woorden, wederzijds elkaars functioneren aan banden leggen. De Amerikaanse president kan dat niet. Het feit dat een president die op een andere politieke lijn zit dan de wetgevende macht, toch in functie kan blijven, zonder dat het regime daar onder lijdt, bewijst alleen zijn onvermogen.

Het aanduiden van het hoofd van de uitvoerende macht via verkiezingen houdt bepaalde gevaren in. Het verwijt is terecht dat een dergelijke procedure de eerezucht van sommigen aanwakkerd en daarmee ook, in die gevallen waar de wet de eerezucht in de weg staat, de kansen op machtsmisbruik vergroot. Hoe groter de voorrechten van de uitvoerende macht, hoe méér de eerezucht van de kandidaten wordt aangewakkerd.

In de constitutionele monarchieën wordt geklaagd dat het lot van de ambtenaren afhangt van dat van de ministers. Daar waar het staatshoofd verkozen wordt, is de situatie nog veel slechter. In Amerika is het om de vier jaar revolutie: wanneer een nieuwe president aantreedt, wordt de ganse federale administratie vervangen.

In een gevestigde monarchie worden de staatszaken nooit aan zichzelf overgelaten; de belangen van staat en dynastie zijn dusdanig met elkaar verweven, dat er altijd wel iemand is die het roer in handen heeft. Daar waar het staatshoofd moet verkozen worden, stokt het bestuurlijke raderwerk wanneer de verkiezingen in zicht zijn. Het zittende staatshoofd zal zich met weinig anders bezighouden dan met de naderende kiesstrijd. Hij zal niet langer energie stoppen in staatszaken die hij mogelijk niet zelf zal kunnen voltooien. Hoe belangrijker de positie van de uitvoerende macht is, hoe gevaarlijker deze periode is. In de Verenigde Staten

stelt zich daarom niet zo'n probleem: de positie van de president is zwak en beperkt.

Bij de keuze van het verkiezingssysteem op basis waarvan een nieuwe president wordt aangeduid, hebben de Amerikanen getracht zoveel mogelijk de passies en de onzekerheden uit te bannen. Vooreerst werd afgesproken dat een eenvoudige meerderheid zou volstaan. Ten einde het bereiken van een dergelijke meerderheid niet te bemoeilijken, heeft men de electorale bevoegdheden naar een bijzonder kiescollege gedelegeerd; hoe kleiner het kiezerscorps, hoe gemakkelijker men immers tot overeenstemming kan komen. Het kiescollege dat de president aanduidt, vervult uitsluitend deze functie. De gewone wetgevende kamers werden niet geschikt geacht voor deze taak, omdat deze organen soms al een tijd geïnstalleerd zijn op het moment van de verkiezingen en dus mogelijk niet helemaal de wil van het volk van dat ogenblik weerspiegelen. Ook zouden ze door de strijd om het presidentschap verward kunnen raken in allerlei manoeuvres en intriges. Zodoende vaardigt elke staat een aantal kiesmannen af, die op hun beurt de president aanwijzen.

De verkiezing van de president brengt de hele natie op de been. De politieke partijen trachten de kandidaten voor te stellen als de verpersoonlijking van hun ideeën. De partijen hebben er aldus groot belang bij dat de verkiezing in hun richting wordt bepaald, niet zozeer om hun voorstellen met behulp van de president te verwezenlijken, dan wel om, steunend op zijn uitverkiezing, de natie te tonen dat een meerderheid achter hun doctrine staat. Vóór de eigenlijke verkiezing wemelt het van intriges, partijtwisten en tweestrijd. Alle bronnen van hartstochten die men in een dergelijk rustig en vreedzaam land kan vinden, worden aangeboord. De burgers verdelen zich in kampen achter de verschillende kandidaten. De natie vervalt in een koortsachtige toestand: alle conversaties, alle gedachten, alle initiatieven, draaien slechts

rond de verkiezingen. Eens het verdict is gevallen, gaat de storm even plots liggen als hij was ontstaan en herneemt het leven van alledag.

Men kan zich de vraag stellen of de Amerikaanse wetgever gelijk had toen hij toeliet dat de president kon herkozen worden. Een zittende president uitsluiten van toekomstige verkiezingsdeelname lijkt op het eerste zicht paradoxaal: men weert aldus één van de weinige mannen die heeft kunnen bewijzen of hij al dan niet voor het ambt geschikt is. Ook voor de tegenargumenten valt echter wat te zeggen: wanneer een ambt te lang in dezelfde handen blijft, groeien de kansen op intriges en misbruiken; wanneer een staatshoofd slechts aan zijn herverkiezing denkt, wordt het regeerwerk voor hem bijzaak of wordt het gebruikt voor electorale doeleinden. De Amerikaanse praktijk bewijst deze stelling. Alles staat in het teken van de herverkiezing van de president; zijn beleid heeft geen ander doel, alles is er aan ondergeschikt. Hoe dichter de verkiezingen naderen, hoe méér het eigenbelang het staatsbelang wegdrukt. Het principe van de herverkiesbaarheid heeft dus een negatieve invloed op het Amerikaanse politieke leven.

Elke regeringsvorm draagt in zich kwalen waarvan een goede bestuurder zich bewust moet zijn. In een democratie bestaat het gevaar dat de meerderheid uiteindelijk alle macht naar zich toetrekt. Eén van de grootste verdiensten van de Amerikaanse wetgevers is, dat ze dit gevaar hebben onderkend. Ze begrepen dat een democratisch bestel behoefte heeft aan een aantal verschillende machten die over een zekere zelfstandigheid beschikken, zodat deze, zelfs wanneer ze de meerderheid moeten volgen, toch nog over voldoende bewegingsvrijheid beschikken om weerstand te kunnen bieden aan de meest buitensporige eisen van die meerderheid. Daartoe werd de uitvoerende macht geconcentreerd in één persoon: de president beschikt over uitgebreide voorrechten en kan, gewapend met zijn vetorecht, weerstand bieden aan de

wetgevende macht. Door het principe van de herverkiesbaarheid werd dit werk echter gedeeltelijk ongedaan gemaakt. Een niet-herverkiesbare president had zich onafhankelijker van de publieke opinie kunnen opstellen. Omdat hij echter herverkiesbaar is, is de president slechts een gewillig instrument in de handen van de meerderheid. Hij moet zich plooien naar de wensen van het volk, houden van alles waar zij van houden en misprijzen wat zij misprijzen. De wetgever voorzag een president die leiding kon geven aan de natie; in de praktijk is het net omgekeerd.

Over de federale rechtbanken

In het algemeen beschikken regeringen over twee middelen om de naleving van de wetten te garanderen: de materiële kracht die ze in zichzelf vinden en de morele kracht die ze ontleen aan de vonnissen van de rechtbanken. Een regering die slechts met geweld de naleving van de wetten kan afdwingen, is geen lang leven beschoren. Een zwakke staat die naar geweld moet grijpen, heeft in de praktijk al een groot aantal wetsovertredingen getolereerd en is bezig, af te glijden naar de anarchie; een sterke staat die geweld gebruikt ontaardt in militair despotisme. In beide gevallen zijn de gevolgen voor de geregeerden rampzalig. Waar de idee van het recht ingang heeft gevonden, zorgt de morele kracht van de rechtbanken ervoor dat minder vaak geweld moet worden gebruikt en dat, waar dat toch onvermijdelijk is, de legitimiteit van de wet de effectiviteit van de ordehandhaving verhoogt.

Vooraf federale regeringen, die uit de aard van de zaak over minder eigen machtsmiddelen beschikken, moeten kunnen terugvallen op de kracht van de rechtbanken. Ook de Amerikaanse Unie had dus behoefte aan een rechterlijke macht die de naleving van de wetten kon verzekeren. Alle Amerikaanse deelstaten beschikten al over zelfstandige rechtbanken. Wanneer men de uitvoering van de federale wetten aan deze organen had overgelaten, zou dit tot een zeer onsamenhangende en partijdige rechtspraak hebben

kunnen leiden. De Amerikaanse wetgever besloot daarom een federale rechterlijke macht, het Hooggerechtshof, in het leven te roepen waarvan de leden, op advies van de Senaat, door de president voor het leven worden benoemd.

Het Hooggerechtshof heeft de bevoegdheid, wetten en verdragen te interpreteren. Alle bevoegdheidsconflicten kunnen bij het Hof aanhangig worden gemaakt. Hierdoor werd de soevereiniteit van de deelstaten een gevoelige klap toegebracht: immers, telkens er bevoegdheidsconflicten tussen de Unie en de deelstaten ontstaan, is het een federale instelling die recht moet spreken.

De vrede, de welvaart en het bestaan van de Unie zelf, liggen in handen van zeven federale rechters. Zonder hen blijft de grondwet dode letter. De wetgevende macht richt zich tot hen om weer te vinden tegen de bevoegdheidsoverschrijdingen van de uitvoerende macht; de uitvoerende macht, om het hoofd te bieden aan de wetgevende macht; de Unie, om gehoor te vinden bij de staten; de staten, om de aanspraken van de Unie te weerleggen; het algemene belang tegen het particuliere belang... De macht van het Hooggerechtshof is immens, maar bestaat bij gratie van de instemming van het volk. Zo het deze steun verliest, is het Hof tot niets meer in staat.

Een machtspositie die uiteindelijk staat of valt met de mate waarin ze aansluiting vindt bij de publieke opinie, is bijzonder moeilijk te hanteren. Het is immers onmogelijk om de precieze begrenzingen van de steun van de publieke opinie te bepalen en het is even gevaarlijk achter te blijven, als voorop te lopen, bij wat aanvaardbaar wordt geacht. De federale rechters moeten dus niet alleen over de eigenschappen van goede magistraten beschikken, maar moeten ook iets van de staatsman hebben. Ze moeten in staat zijn, de tijdsgeest in te schatten, te weten wanneer ze te maken hebben met een hindernis die ze al dan niet kunnen ne-

men. De president kan het zich veroorloven fouten te maken, vermits zijn bevoegdheden beperkt zijn; het Congres kan zich vergissen zonder dat de Unie gevaar loopt, omdat de kiezer op tijd correcties kan aanbrengen. Wanneer het Hooggerechtshof echter ooit uit onvoorzichtige of corrupte lieden zou zijn samengesteld, loopt het voortbestaan van de confederatie ernstig gevaar.

Over de federale grondwet

De federale grondwet kwam later tot stand dan die van de meeste deelstaten en heeft dus profijt kunnen trekken uit die ervaringen. Belangrijk was echter vooral dat de federale grondwet het werk was van een aantal uitmuntende en vooruitziende persoonlijkheden, die beseften dat misbruik kon worden gemaakt van de vrijheid. Ze hadden de moed om dit te zeggen, precies omdat voor hen vrijheid het hoogste goed was; ze durfden praten over het inperken van de vrijheid, net omdat het hun bedoeling was, de vrijheid in bescherming te nemen.

In de meeste deelstaten werd voorzien dat de leden van de wetgevende macht slechts voor één of twee jaar werden verkozen, met de bedoeling het representatieve karakter van de vergadering optimaal te maken. Het resultaat was, dat de afgevaardigden met handen en voeten aan hun electoraat werden gebonden. Op federaal niveau werd de duur van het mandaat verlengd om een grotere bewegingsvrijheid van de verkozenen te verzekeren. Zowel op federaal niveau als op dat van de deelstaten werd gekozen voor een bicameraal stelsel. In de staten worden de afgevaardigden voor beide kamers echter op dezelfde wijze aangeduid, zodat er geen tegengewicht voor een parlementaire meerderheid bestaat. Op federaal niveau heeft men andere verkiesbaarheidsvoorwaarden voor beide kamers ingevoerd. Men verwacht meer wijsheid van de Senaat, waarvan de leden al een rijpere leeftijd moeten hebben bereikt.

In een democratie bestaat de neiging om alle gezag in handen van de wetgevende macht, als vertegenwoordiger van het volk, te concentreren. In de Amerikaanse deelstaten werd de uitvoerende macht herleid tot een passief instrument in handen van de meerderheid. In de federale grondwet werd de sfeer waarbinnen de president zijn bevoegdheden kan uitoefenen, nauwkeurig afgebakend; binnen deze sfeer kan de president echter vrij en zelfstandig optreden. Op het niveau van de deelstaten heeft de rechterlijke macht nog het meest zijn autonomie weten te vrijwaren. Niettemin zijn het bijvoorbeeld steeds de wetgevende vergaderingen die de bezoldigingen van de rechters regelen en worden in sommige staten de rechters slechts voor een beperkte tijd aangesteld. Deze praktijken maken dat de wetgevende instanties een grote invloed op de rechtbanken uitoefenen. Op federaal niveau heeft men de rechterlijke macht zoveel mogelijk gescheiden van de andere machten. De praktische gevolgen van deze maatregel zijn merkbaar: de bestuurlijke zaken van de Unie worden oneindig beter geregeld dan deze van de afzonderlijke staten.

In de Verenigde Staten is, in tegenstelling tot de meeste confederale stelsels, het federale gezag niet zwak of onmachtig. De Amerikaanse confederatie van 1789 berust dan ook op een uitzonderlijk beginsel: de deelstaten hebben er niet alleen in toegestemd dat het federale gezag de wetten oplegt, maar ook dat de Unie zelf de naleving van deze wetten kan afdwingen. Dit beginsel maakt een wereld van verschil. Andere federale regeringen bestonden in de praktijk bij gratie van de deelstaten; wanneer ze weigerden hun medewerking aan de uitvoering van de wet te verlenen moest het centrale gezag machteloos toezien. In de praktijk werden confederale verbanden ofwel gedomineerd door de sterkste deelstaten die eigenhandig de naleving van de wetten afdwongen, ofwel verzonken ze in besluiteloosheid en anarchie.

In de Verenigde Staten staat de Unie niet tegenover de deelsta-

ten, maar tegenover de burgers. Wanneer de Unie belastingen wil heffen, richt ze zich rechtstreeks tot de burgers. De Unie beschikt over een eigen administratie, over eigen rechtbanken, over een eigen leger. De Unie ontleent haar macht niet aan de deelstaten, maar put ze uit zichzelf. De Amerikaanse Unie vormt eigenlijk geen federale regering meer, maar eerder een onvolledige nationale regering. Het gaat om een nieuwe regeringsvorm waar we nog geen woord voor hebben.

De voordelen van de federale staatsvorm

In kleine naties worden de ambities getemperd door de reële mogelijkheden. Het gevolg is, dat de inspanningen en hulpbronnen op het binnenlandse welzijn zullen worden gericht. Beperkte mogelijkheden gaan gepaard met beperkte behoeften; de maatschappelijke verhoudingen worden gelijk, de zeden eenvoudig en vreedzaam. Over het algemeen vindt men méér welstand en rust bij de kleine dan bij de grote naties. Een dictatoriaal regime zal méér kwaad aanrichten in een kleine staat; vermits een dergelijk regime niet één groot project kan vinden waar het zijn zinnen kan op zetten, zal het zich op duizend kleine projecten richten. In plaats van met de politiek zal het zich met het privé-leven van de burgers bemoeien; het zal niet alleen de handelingen, maar ook de voorkeuren van de burgers willen regelen. In de praktijk vindt men dit soort bestuursvormen echter niet gauw; de vrijheid vormt als het ware de natuurlijke toestand van de kleine volkeren.

De geschiedenis geeft geen voorbeelden van grote staten die voor langere tijd een republiek zijn gebleven. Soms wordt dan ook beweerd dat dat onmogelijk zou zijn. Het is in ieder geval zó, dat met de grootte van de republiek ook de ambities, hartstochten en partijtysten groeien. De vaderlandsliefde houdt echter geen gelijke tred. Integendeel: factoren die de ontwikkeling van het patriottisme in de weg staan (materiële ongelijkheden, het ontstaan

van metropolen, zedenverval en egoïsme) nemen toe met de omvang van de staat. In een monarchie stellen deze ontwikkelingen minder problemen. Vaak bevorderen ze zelfs het voortbestaan van het bestel. Daar geldt: hoe groter de bevolking, hoe sterker de vorst. In een monarchie beschikt de regering immers over eigen machtsmiddelen en kan de vorst gebruik maken van het volk zonder er voor zijn voortbestaan van afhankelijk te zijn. Het enige machtsmiddel waarover een democratie beschikt, is de steun van de meerderheid. Dit machtsmiddel wordt niet groter wanneer de republiek uitbreidt; het zal veeleer kleiner worden, vermits het moeilijker zal zijn om op basis van een grote en heterogene bevolking een samenhangende meerderheid te vormen.

Grote staten hebben desondanks een aantal voordelen. Diegenen die hun eerzucht bevredigd vinden in de aanmoedigingen van een grote massa, zullen boven zichzelf uitstijgen. In de grote metropolen krijgt het denken voortdurend impulsen en verloopt de verspreiding van nieuwe ideeën gemakkelijker; dit verklaart waarom grote naties vaak meer bijdragen tot de vooruitgang en de beschaving. De uitwerking van belangrijke ontdekkingen vergt bovendien vaak middelen die het vermogen van kleine staten te boven gaan. Grote staten zullen gemakkelijker de gevolgen van een oorlog kunnen dragen. Het grootste voordeel van de grote staten ligt echter in de hoeveelheid macht die ze vertegenwoordigen. Wat baat het dat kleine staten gemakkelijker welzijn en vrijheid weten te verwerven, wanneer ze voortdurend het slachtoffer kunnen worden van de machtsaanspraken van hun grotere burens.

Een federaal systeem verenigt de voordelen van kleine en grote naties. De deling van de soevereiniteit betekent dat de afzonderlijke deelstaten zich nauwelijks hoeven te bekommeren om hun fysieke voortbestaan en ze al hun energie kunnen stoppen in binnenlandse zaken. Dit verschijnsel is kenmerkend voor de Amerikaanse republieken. De aanleg van een weg of de opening van een kanaal

vormen er de gebeurtenissen met de grootste politieke betekenis; eerzucht en ambitie worden in ongevaarlijke banen geleid. Het patriottisme dat in de verschillende deelstaten tot ontwikkeling is gekomen, heeft zich zonder veel moeite ook op het niveau van de Unie weten te vestigen. De inwoners van de Verenigde Staten projecteren om zo te zeggen de belangen, waardoor ze zich binnen hun kleine republiek laten leiden, op de Unie. Wanneer ze de Unie verdedigen, verdedigen ze in feite de groeiende welvaart in hun district, het recht zichzelf te besturen en de hoop dat ze op lokaal vlak hervormingen kunnen doorvoeren waar ze beter van zullen worden; zaken die de mensen in het algemeen méér aanspreken dan het algemeen belang of de roem van de natie. De Amerikaanse republikeinse ingesteldheid vormt een verzameling van lokale patriottismen.

Niet alleen de ingesteldheid van de Amerikanen maakt dat ze méér dan anderen in staat zijn een grote republiek in stand te houden. Ook het federale systeem draagt hiertoe bij. De Unie vormt misschien in termen van uitgestrektheid een grote republiek, maar de beperkte soevereiniteit van de nationale regering en het feit dat ze slechts een beperkt aantal taken moet vervullen, maakt dat er veel overeenkomsten met kleine republieken bestaan. Er bestaat in Amerika ook geen echt centrum, geen grote metropool, net zoals er niet die grote welvaartsongelijkheden bestaan die kenmerkend zijn voor grote staten. Het belang van de afzonderlijke staten maakt dat grote politieke hartstochten worden gedooft vooraleer ze het land in vuur en vlam kunnen zetten. Niettemin circuleren de ideeën en de goederen vrij binnen de Unie en moedigt de regering de ontplooiing van de talenten aan. Het Amerikaanse federale bestel is erin geslaagd de vrijheid en welvaart van de kleine naties te paren aan de roem en kracht van een grote staat.

Waarom een federale staatsvorm niet voor alle volkeren geschikt is

Ik heb de voordelen van het Amerikaanse federale systeem beschreven. Nu rest me slechts de voorwaarden aan te geven waaronder dit systeem is kunnen ontstaan en te zeggen ook waarom het niet voor alle volkeren geschikt is.

Een federaal stelsel heeft een aantal nadelen, waarvan het meest zichtbare het bestaan van de dubbele soevereiniteit vormt. De wetgever kan trachten de verhoudingen tussen beide soevereine machten zo gelijk en overzichtelijk mogelijk te maken; het bestaan van beide machten kan echter niet vermeden worden, net zomin als de daaruit voortvloeiende bevoegdheidsconflicten. Een federaal stelsel is ingewikkeld en veronderstelt van de betrokkenen een zeer gespecialiseerde kennis en onderscheidingsvermogen. De Amerikanen beschikken over deze eigenschappen; een volk dat niet over deze vaardigheden beschikt, kan niets met een federaal bestel aanvangen. Het Mexicaanse voorbeeld, waar men tevergeefs het Amerikaanse stelsel ingang trachtte te doen vinden, vormt hiervan het bewijs.

De zwakte van het centrale gezag vormt een ander inherent nadeel aan de federale staatsvorm. Confederale staten steunen op het beginsel van de deling van de soevereiniteit; een gedeelde soevereiniteit is echter altijd zwakker dan een volledige. We hebben gezien hoe deskundig de Amerikanen erin geslaagd zijn om het centrale gezag, weliswaar binnen de beperkingen opgelegd door de deelstaten, de schijn en, tot op zekere hoogte, ook de macht van een nationale regering te geven. De Amerikanen hebben één van de grootste gevaren die elke Unie bedreigt, bezworen, maar niet helemaal uitgeschakeld. Aanvaringen tussen de federale macht en de deelstaten zijn niet te vermijden, zelfs niet via de meest uitgekende wettelijke beschikkingen.

Daarom is het belangrijk dat, voor die gevallen waar conflicten onvermijdelijk zijn, de samenleving op méér kan terugvallen dan de zuiver formele banden die tussen de partijen bestaan. Een federaal bestel heeft, om kans van slagen te hebben, naast goede wetten ook behoefte aan specifieke omstandigheden; zo moet tussen de verschillende volkeren een zekere homogeniteit bestaan. De verschillende Amerikaanse staten kennen dezelfde oorsprong, spreken dezelfde taal en staan op eenzelfde beschavingsniveau. Er bestaat geen Europese natie, hoe klein ook, die een méér homogene indruk maakt dan de Amerikaanse, waarvan het territorium nochtans een oppervlakte beslaat die zo groot is als het halve Europese continent.

De taak van de Amerikaanse wetgever wordt ook vergemakkelijkt door een aantal factoren van geografische aard. Oorlog vormt één van de voornaamste struikelblokken voor federale verbanden. Tijdens een militair conflict groeit de macht van het centrale gezag. Een langdurige oorlog plaatst een natie voor het uitzichtloze alternatief dat een nederlaag haar vernietiging betekent en dat met een overwinning het despotisme zegeviert. In het algemeen brengt een oorlog ook de zwakten van een regering aan het licht. Federale regeringen zijn bij uitstek zeer zwak; niet alleen bestaat er geen administratieve centralisatie, maar ook de bestuurlijke centralisatie bestaat er slechts in onvolledige gedaante. Dit vormt een grote handicap wanneer de federale staat zich moet verdedigen tegen een staat die volledig gecentraliseerd is.

Het Amerikaanse federale stelsel vormt hierop geen uitzondering. De schaarse gevallen waar het federale gezag heeft getracht een militia op de been te brengen, hebben dit onvermogen duidelijk aangetoond. Het feit dat de Unie ondanks haar inherente zwakheden kan overleven, heeft eenvoudigweg te maken met het feit dat er geen bedreigingen van buitenaf bestaan. Noch Canada, noch Mexico, noch het handjevol overblijvende Indiaanse stam-

men, vormen een gevaar.

Niemand schat de voordelen van de federale staatsvorm méér naar waarde dan ik. Ik acht het één van de beste garanties voor het verwezenlijken van vrijheid en welvaart; ik benijd de naties die het gegund is, dit systeem tot het hunne te maken. Maar ik weiger te geloven dat confederale stelsels de strijd met een gecentraliseerd regeringssysteem zouden kunnen overleven. Een volk dat op het Europese continent, geconfronteerd met grote militaristische monarchieën, zijn soevereiniteit zou opdelen, doet in feite afstand van zijn macht, zijn naam en zijn voortbestaan. Hoe benijdenswaardig is de Nieuwe Wereld waar een volk geen andere vijanden kent dan zichzelf!

DEEL 2

Hoofdstuk 1 **Waarom men zonder twijfel kan stellen dat in de Verenigde Staten het volk regeert**

Tot hiertoe heb ik het over de instellingen en wetten gehad; het soevereine volk waarop deze instellingen steunen, is buiten beschouwing gebleven. In wat volgt, toon ik aan langs welke wegen deze macht zich manifesteert, door welke instincten en hartstochten ze wordt gekenmerkt, door welke krachten ze wordt voortbewogen, gesteund of afgeremd, welke effecten ze bewerkstelligt en welke toekomst ze heeft.

In Amerika benoemt het volk zijn wetgevers, duidt het diegenen aan die de wet moeten uitvoeren en bestraft het, via het jurystelsel, de wetsovertreders. De instellingen zijn niet alleen democratisch wat hun principes betreft, maar ook wat de invulling betreft. Het volk regeert daadwerkelijk: over het algemeen duidt het jaarlijks rechtstreeks zijn vertegenwoordigers aan. De rechtstreekse verkiezing en het korte mandaat, maken dat de afgevaardigden steeds in de greep van de kiezers blijven, zodat de opvattingen, vooroordelen, belangen en hartstochten van het volk doorklinken in het dagelijkse bestuurswerk.

Hoofdstuk 2 Over de partijen in de Verenigde Staten

Er bestaan verschillende soorten partijen. In sommige grote staten hebben de verschillende bevolkingsgroepen dusdanige uiteenlopende belangen dat ze voortdurend met elkaar op gespannen voet leven. In een dergelijke situatie gaat het in feite niet over partijen, maar over verschillende naties die tegenover elkaar staan. We hebben te maken met partijen wanneer de burgers van een staat van mening verschillen over punten die alle delen van de bevolking aanbelangen.

Partijen hebben niet altijd en overal dezelfde kenmerken. Er bestaan in de geschiedenis van een land momenten waarop de natie het gevoel heeft dat een diepgaande wijziging in het staatsbestel nodig is, of dat het maatschappelijk bestel als zodanig ter discussie staat. Op die momenten treffen we grote omwentelingen en grote partijen aan. Deze woelige periodes worden afgewisseld met periodes waarin samenlevingen een adempauze lijken te nemen. Het komt de mensen dan voor dat ze hun belangrijkste doelstellingen hebben bereikt en ze zullen niet langer de aandrang voelen om bepaalde zekerheden in vraag te stellen of het blikveld te verruimen. Dat is het tijdperk van de kleine intriges en de kleine partijen.

Grote partijen hechten meer belang aan beginselen dan aan resultaten, aan de algemeenheden eerder dan aan de bijzonderheden, aan ideeën eerder dan aan mensen. Dit soort partijen wordt over het algemeen gekenmerkt door nobeler karaktertrekken, grootmoediger hartstochten, wezenlijker overtuigingen, een openhartiger en meer onverschrokken houding. Het eigenbelang, dat in de politiek altijd een hoofdrol speelt, weet zich hier met meer behendigheid achter de sluier van het algemeen belang te verstoppen.

Kleine partijen beschikken in het algemeen niet over enig politiek gebod. Vermits ze niet door grote doelstellingen worden gedreven, kenmerken al hun handelingen zich door een nauwelijks verholen egoïsme. Hun taalgebruik is weliswaar gespierd en ze verkondigen dat ze door grote gevoelens worden bezielde, maar hun daden zijn schuchter en onzeker. Wanneer een bewogen periode wordt opgevolgd door een kalme, lijkt het alsof alle grote mannen plots zijn verdwenen. Grote partijen schudden een samenleving door elkaar, kleine partijen zorgen slechts voor opwinding. Grote partijen verscheuren een natie, kleine partijen brengen ze tot verval.

De Verenigde Staten hebben grote partijen gekend; vandaag bestaan die echter niet meer. De samenleving heeft daardoor ongetwijfeld aan rust gewonnen, maar aan zedelijke waarde verloren. Toen de Onafhankelijkheidsoorlog voorbij was en de pijlers voor een nieuwe samenleving moesten worden gelegd, was de natie verdeeld in twee kampen. De onderliggende tegenstelling was zo oud als de wereld: de enen wensten de macht van het volk uit te breiden, de anderen verkozen die macht aan banden te leggen. Deze tegenstelling heeft nooit gewelddadige vormen aangenomen, vermits géén van de partijen de gevestigde orde in het gedrang wenste te brengen. De partij die de macht van het volk wenste in te perken, trachtte haar beginselen voornamelijk ingang te doen vinden via de grondwet van de Unie, wat haar de naam “Federalisten” opleverde. De andere partij, die zich aanbood als het verbond van de enige echte verdedigers van de vrijheid, koos de naam “Republikeinen”.

De Federalisten vormden in het land van de democratie vanzelfsprekend een minderheid. In hun rangen telden ze echter bijna alle markante persoonlijkheden uit de Onafhankelijkheidsoorlog. De Federalisten profiteerden van de vrees, die in brede kring bestond, dat de natie tot anarchie zou vervallen. Op basis hiervan

bestuurden ze het land tijdens het eerste decennium. Ze steunden slechts op het gezag en de talenten van hun leiders; ze hadden de geest van hun tijd en hun land tegen zich. De Republikeinen moesten de strijd wel winnen en boekten effectief de ene overwinning na de andere. De periode waarin de Federalisten het bewind voerden, is niettemin van groot belang geweest voor de toen nog jonge Amerikaanse natie. Zij zorgden ervoor dat de samenleving de nodige rust en bezinning vond, waardoor later zonder veel problemen precies die ideeën konden worden verwezenlijkt die ze destijds bestreden. Overigens werden ook een aantal Federalistische beginselen overgenomen; de grondwet van de Unie vormt het beste bewijs van de wijsheid van hun gedachtegoed.

Vandaag vindt men geen grote partijen meer in de Verenigde Staten.² Bij ontstentenis van grote partijen krioelt het van de kleintjes; de publieke opinie verdeelt zich tot in het oneindige over allerlei detailkwesties. Het zijn echter niet de religieuze kwesties - iedereen respecteert elkaars godsdienst -, niet de strijd tussen de klassen -niemand waagt het immers tegen het volk in te gaan- en ook niet de maatschappelijke mistoestanden - de materiële welstand is algemeen - die aanleiding geven tot de vorming van partijen. Wie campagne wil voeren, moet echter zijn ambities inkleden; het argument dat men de plaats van de zittende bewindsvoerders wil innemen, volstaat niet. Er wordt dan ook veel energie in de vorming van partijen gestopt. Een aankomende politicus tracht vooreerst zijn belangen te onderscheiden en zicht te krijgen op overeenkomstige belangen die hij rond de zijne zou kunnen verzamelen. Dan gaat hij op zoek naar één of andere doctrine of een principe waar hij zich achter kan scharen, om zich met enig

Noot 2: Er bestaan partijen in de Verenigde Staten die een bedreiging vormen voor de toekomst van de Unie. Niet omdat ze op het vlak van de beginselen de regering of een maatschappelijke toestand bestrijden, maar omdat ze zich de spreekbuis hebben gemaakt van de vaak zeer uiteenlopende gebiedsdelen die het land vormen. Deze partijen, die zich opwerpen voor de zakelijke belangen van noord en zuid, kan men met recht eerder als de vertegenwoordigers van verschillende naties beschouwen.

recht de vertegenwoordiger van een politieke partij te kunnen noemen.

Voor een buitenstaander lijkt het alsof alle politieke kwesties in Amerika onbegrijpelijk of kinderachtig zijn. Men weet niet goed of men de Amerikanen moet beklagen omdat ze zich met dergelijke futiliteiten bezighouden, of benijden omdat ze blijkbaar niets ernstigers aan het hoofd hebben. Wanneer men dieper graaft, merkt men echter wel dat de partijstrijd uiteindelijk steeds terug te brengen is tot de tegenstelling tussen enerzijds diegenen die de macht van het volk willen inperken en anderzijds diegenen die een uitbreiding voorstaan. Het democratische of aristocratische temperament is, hoewel het misschien aan het oog wordt onttrokken, terug te vinden als bezielend beginsel in de verschillende politieke formaties. Vanuit dit beginsel kiest men haast instinctief partij doorheen alle controversen die het land beroeren.

Over de aristocratische partij

Wanneer in een samenleving het evenwicht tussen de partijen wordt verbroken en één van de partijen een overweldigende nederlaag leidt, kan het gebeuren dat de verliezende partij zich bij de feiten neerlegt en zich in stilzwijgen hult. Dat is wat er in de Verenigde Staten is gebeurd. Het overwicht van de democraten is van dien aard, dat ze de wetten, zeden en gewoonten volledig naar eigen goeddunken kunnen bepalen. De welstellenden hebben zich uit de politiek teruggetrokken. Het gefortuneerd zijn vormt een nadeel voor wie een politieke loopbaan ambiëert. De rijken hebben vrijwillig afgezien van de ongelijke strijd met het volk. Het feit dat het hen onmogelijk is, een plaats in het publieke leven te verwerven die in verhouding staat tot hun positie in het privé-leven, maakt dat ze zich volledig concentreren op hun particuliere belangen.

De rijke ondergaat deze toestand alsof het een kwaal betrof waar-

voor geen remedie bestaat. Hij vermijdt elke vorm van kritiek op de gang van zaken. Méér zelfs, men hoort hem in het publiek de republikeinse regering en de democratie prijzen. In het publiek gedraagt de rijke zich eenvoudig en bescheiden; zijn huis, waar hij slechts zorgvuldig gekozen gasten toelaat, baadt echter in weelde. Men vindt in Europa geen edellieden die zich kieskeuriger gedragen en met méér nadruk over hun privileges waken. Vanaf het moment dat ze zich in het publieke leven begeven, gedragen ze zich echter als de gelijken van hun medeburgers en schikken ze zich naar de conventies. Ik meen dat achter dit vertoon een diepe afkeer voor de democratische instellingen schuilgaat; de rijken vrezzen en misprijzen het volk.

Hoofdstuk 3 Over de persvrijheid in de Verenigde Staten

Ik moet bekennen dat ik de persvrijheid niet die spontane en kritiekloze sympathie toedraag die is weggelegd voor dingen die van nature boven alle twijfel zijn verheven. Ik sta achter de persvrijheid, eerder omwille van het kwaad dat ze weet te voorkómen, dan wegens het goed dat ze verricht. Als er een tussenpositie zou bestaan tussen volledige onafhankelijkheid en absolute onderworpenheid van het denken, dan zou ik me wellicht op die positie stellen; een dergelijke tussenpositie is echter onmogelijk.

In naties waar het beginsel van de volkssoevereiniteit geldt, is censuur absurd. Wanneer men mensen het recht toekent om mee te beslissen over het bestuur van de samenleving, dan moet men hen eveneens de mogelijkheid geven om kennis te nemen van de verschillende opinies die in de samenleving bestaan en waardoor men zich bij het nemen van zijn beslissingen kan laten leiden. De

soevereiniteit van het volk en de vrijheid van de pers gaan hand in hand; algemeen stemrecht en censuur zijn niet te verenigen. In de Verenigde Staten vindt men dan ook niemand die de vrijheid van de pers aan banden wenst te leggen.

Men vindt in de Amerikaanse journalistiek evenveel verbaal geweld als in Frankrijk, overigens zonder dat daar even goede gronden voor bestaan. Er worden echter opvallend minder rechtszaken tegen eventuele persmisdriven gevoerd. De Amerikanen beschouwen een aanval in de pers op de bestaande wetten en instellingen niet als een misdaad. Ze zijn er overigens van overtuigd dat rechtbanken niet geschikt zijn om persdelicten te beoordelen en dat pogingen om controle uit te oefenen op de pers, de deur openzetten voor veel verder gaande vormen van verknechting. Wie van de voordelen van de vrijheid wil kunnen genieten, zal ook met de nadelen moeten leren leven.

De macht van de pers is eerder beperkt in de Verenigde Staten. Een volk dat nooit kennis heeft mogen nemen van de staatszaken, gelooft de eerste de beste tribuun die het woord tot hen richt. In Amerika dateert de politieke vrijheid echter van de tijd van de eerste nederzettingen. De pers kan overigens een samenleving niet in vuur en vlam zetten als er geen brandstof voorradig is. Het Amerikaanse politieke leven is weliswaar zeer turbulent, maar niet explosief; vermits iedereen welvarend is, ontbreekt het materiaal voor maatschappelijke brandhaarden. Amerikaanse kranten verschillen dan ook nogal van Franse: kranten zijn voor drie vierden gevuld met commerciële advertenties, de rest bestaat uit nieuwtjes en anekdotes. De vurige debatten die bij ons dagelijkse kost vormen, komt men zelden tegen in de Amerikaanse pers.

In het algemeen wordt macht effectiever, naarmate de uitoefening ervan in één richting wordt gebundeld. De Franse pers wordt gekenmerkt door een dubbele centralisatie: de persmacht is op één

plaats geconcentreerd en bevindt zich in een beperkt aantal handen. Daardoor is de macht van de pers vrijwel onbegrensd en vormt ze voor elke Franse regering een geduchte tegenstrever. In de Verenigde Staten vinden we géén van beide vormen van centralisatie. Eerst en vooral bestaat er geen centrum van waaruit het intellectuele leven naar de provincie wordt uitgedragen. En voorts ligt de drukpers binnen het bereik van iedereen; er bestaat geen patent- of zegelrecht voor drukkers en uitgevers van kranten. Iedereen die een aantal abonnees weet te strikken, kan een leefbare periodiek op de markt brengen. Het aantal publicaties grenst dan ook aan het ongelofelijke. Deze versnippering is echter ook verantwoordelijk voor de onmacht van de pers. Het meest probate middel om de invloed van de kranten te neutraliseren, bestaat erin hun aantal te vermenigvuldigen.

In de Verenigde Staten beschikt elk gehucht over zijn dagblad. Men begrijpt zonder moeite dat het niet mogelijk is een zo heterogene verzameling onderling op elkaar af te stemmen. De grote versnippering maakt ook dat het niet om een bijzonder winstgevende sector gaat. Dit weerhoudt de grote financiers en industrielen ervan om zich op deze markt te begeven. De Amerikaanse krantenuitgevers en journalisten hebben niet een dergelijke hoge status of inkomen. Dit heeft zijn weerslag op de mentaliteit van deze beroepsgroep. In het algemeen is de journalistieke stijl weinig verheven: men laat niet na mensen persoonlijk aan te vallen en het privé-leven, de zwakheden en ondeugden van de slachtoffers breed uit te meten.

Ondanks haar versnippering oefent de Amerikaanse pers een niet onbelangrijke invloed uit op de samenleving. De pers zorgt ervoor dat wat in de politiek leeft, over het immense grondgebied wordt uitgedragen en bundelt de belangen rond doctrines en partijen. Wanneer zich een groot aantal persorganen in dezelfde richting beweegt, heeft dat op termijn een onweerstaanbare invloed

op de publieke opinie.

Over de duurzaamheid van meningen die zich in vrijheid hebben gevormd

Op het eerste zicht verloopt het politieke leven in de Verenigde Staten weinig ordelijk; de democratie maakt dat er voortdurend nieuwe bewindsvoerders op het toneel verschijnen, zodat er weinig continuïteit in de staatszaken lijkt te kunnen bestaan. De algemene principes op basis waarvan wordt geregeerd, zijn echter veel stabielere dan elders. Ook de publieke opinie is minder wisselvallig dan men denkt: eens de bevolking gewonnen is voor één of ander idee, hoe redelijk of onredelijk het ook moge zijn, is ze zeer moeilijk tot andere gedachten te bewegen. Men ziet hetzelfde verschijnsel in Engeland, waar de grootst mogelijke vrijheid samengaat met de meest vastgeroeste vooroordelen.

Volgens mij ligt de oorzaak daarvan in het feit dat meningen die vrij ontstaan, veel duurzamer zijn dan opinies die zich hebben moeten vormen rekening houdend met de censuur. Mensen die zich uit eigen beweging een mening hebben gevormd, klampen zich hieraan vast, méér uit trots dan uit overtuiging. In dit verband is het overigens nuttig een onderscheid te maken tussen twee soorten vaste overtuigingen. Mensen kunnen rotsvast geloven in iets dat ze zonder nadenken hebben overgenomen. Geconfronteerd met weerleggingen, kunnen ze beginnen twijfelen. Wanneer ze er echter in slagen deze twijfels op hun beurt te weerleggen, kunnen ze tot andersoortige en meer gefundeerde overtuigingen komen; hoewel ik me blijf afvragen of de intensiteit van dergelijke, op redelijk denken gebaseerde overtuigingen zich kan meten met deze van dogmatische geloofsstelsels.

Wanneer mensen die het eerste soort vaste overtuigingen aanhangen, worden geconfronteerd met een vrije pers, zullen ze nog lange tijd blijven vasthouden aan onberedeneerde overtuigingen; al-

leen verandert de inhoud van die overtuigingen om de haverklap. Hun blikveld blijft beperkt tot één punt, maar dat punt verandert voortdurend van plaats. De eerste generaties die moeten leren leven met de persvrijheid hebben het dan ook niet gemakkelijk. Na verloop van tijd zal echter het enthousiasme over de voortdurend opduikende nieuwe ideeën afnemen. Met deze ervaring groeit de twijfel en het universele wantrouwen. De meerderheid der mensen zal in één van beide toestanden blijven steken: enerzijds, geloven zonder te weten waarom en, anderzijds, niet precies weten wat te geloven. Het soort beredeneerde en beheerste vaste overtuigingen waarover ik het eerder had, dat uit wetenschap wordt geboren en opgroeit te midden van twijfel, zal nooit in het bereik liggen van méér dan een handjevol mensen.

Men heeft de opmerking gemaakt dat het in tijdperken van grote religieuze hartstocht regelmatig gebeurt dat mensen het ene geloof voor het andere inwisselen, terwijl in tijden van twijfel eenieder bij zijn overtuiging lijkt te blijven. Hetzelfde geldt ten aanzien van de politiek in landen waar de persvrijheid bestaat. Wanneer alle theorieën het onderwerp van strijd en contestatie zijn geweest, blijft men uiteindelijk zijn overtuiging trouw, niet omdat men gelooft dat ze juist is, maar omdat men niet zeker is dat er een betere bestaat.

Hoofdstuk 4

Over de vrijheid van vereniging in de Verenigde Staten

Nergens wordt zo vaak en voor zoveel uiteenlopende doeleinden gebruik gemaakt van verenigingen als in Amerika. De Amerikanen leren van bij de geboorte dat ze op zichzelf zijn aangewezen wanneer ze bepaalde mistoestanden willen verhelpen en dat men

op de overheid slechts beroep doet wanneer het niet anders kan. Men merkt dit op school, waar kinderen zoveel mogelijk hun conflicten zelf trachten te regelen, en in de wijken, waar burens zonder inmenging van de gezagsdragers hun problemen oplossen en het buurtleven organiseren.

De vrijheid van vereniging kan op verschillende wijzen worden gebruikt. Gelijkgezinden kunnen zich verenigen en hun krachten bundelen. De aldus ontstane vereniging kan trachten haar gedachtegoed uit te dragen en op andere plaatsen zusterorganisaties oprichten. De vereniging kan zich ook op het politieke terrein begeven, door bijvoorbeeld kiesverenigingen te vormen die gemandateerden naar publieke vergaderingen afvaardigen. In de twee eerste gevallen gaat het om louter intellectuele verbanden en vergaderingen. In het laatste geval treedt de vereniging op als een met de regering rivaliserend machtscentrum. Wanneer we te maken hebben met een volk dat niet gewend is aan de vrijheid, dan vormt een dergelijke situatie van rivaliserende legitimiteiten een groot gevaar. Wanneer zich naast de bewindvoerders een macht opstelt die over een nagenoeg even groot moreel gezag beschikt, zal deze laatste in de verleiding worden gebracht om zich in de plaats van de regeerders te stellen.

Het onbeperkte recht om verenigingen met politieke inslag op te richten, kan het land op de rand van de onbestuurbaarheid brengen. Om deze reden lijkt mij een ongelimiteerde vrijheid van vereniging minder onontbeerlijk dan een absolute vrijheid van pers. Een natie kan met omstandigheden worden geconfronteerd waarin ze grenzen moet stellen aan dit recht. Men moet echter toegeven dat men in de Verenigde Staten geen beperkingen aan deze vrijheid heeft gesteld en dat dit niet tot rampzalige gevolgen heeft geleid. In de Verenigde Staten fungeert de vrijheid van vereniging als een waarborg tegen de tirannie van de meerderheid.

De partij die in de Verenigde Staten dominant wordt, krijgt werkelijk alle macht in handen: ze krijgt de controle over alle georganiseerde krachten en alle openbare ambten zullen door politieke medestanders worden ingenomen. In dergelijke gevallen is het noodzakelijk dat de minderheid over de middelen beschikt om een tegengewicht te kunnen vormen. De almacht van de meerderheid lijkt me zo gevaarlijk voor de Amerikaanse republiek, dat men met reden weigert beperkingen aan het verenigingsrecht te stellen. In aristocratische staten fungeren de intermediaire lichamen als natuurlijke tegengewichten tegen de mogelijke ontsporingen van de macht. In democratische staten, waar deze lichamen niet langer bestaan, zijn er geen andere dan de door particulieren in het leven geroepen verenigingen die de tirannie kunnen indijken.

Amerikaanse politieke verenigingen staan afkerig tegenover illegale middelen. Burgers die ten aanzien van een bepaalde kwestie tot de minderheid behoren, verenigen zich, in eerste instantie, om hun gecombineerd aantal te tonen en zo het morele gezag van de meerderheid te verzwakken en, in tweede instantie, om gezamenlijk argumenten te vinden om op termijn de meerderheid naar zich toe te trekken. In Europa bestaan er partijen waarvan de ideeën nooit op de steun van een meerderheid zullen kunnen rekenen, maar die er niettemin op rekenen, de macht te verwerven. Dit soort partijen wenst niet te overtuigen maar de macht te grijpen. In dergelijke omstandigheden kan het onbeperkte recht tot het oprichten van politieke verenigingen gevaar opleveren. In de Verenigde Staten, waar de opinies weinig van elkaar afwijken, bestaat dit gevaar niet.

Europese verenigingen schoeien zich vaak op militaire leest: ze centraliseren de macht in handen van een beperkte leiding en de leden moeten hun eigen inzichten en meningen ondergeschikt maken aan één of ander dogma. Vaak heerst binnen die organisa-

ties meer tirannie dan in de samenleving waartegen ze zich richten. Dit vermindert hun morele kracht gevoelig en maakt het moeilijker om namens de vrijheid en de onderdrukten te spreken. Amerikaanse verenigingen zijn civiel van aard. De individuele zelfstandigheid wordt naar waarde geschat; de leden hebben eenzelfde doel voor ogen, maar hoeven dat niet allemaal op dezelfde manier te willen bereiken. Hier worden de eigen wil en inzichten niet opgeofferd, maar aangewend ten bate van de gemeenschappelijke doelstelling.

Het belangrijkste verschil met Europa ligt in het algemeen stemrecht. In de Verenigde Staten zijn meerderheden ontegensprekelijk. Partijen kunnen zich niet opwerpen als de feitelijke vertegenwoordigers van diegenen die niet hebben kunnen stemmen. Dat is in Europa wel het geval. Men vindt geen vereniging die er zich niet op beroept, de wil van de meerderheid uit te drukken. Ze ontlenen er hun kracht aan en de rechtvaardiging van hun daden; hoe kan men beter geweld legitimeren dan door zich te beroepen op steun van de uitgesloten. In Europa beschouwen de verenigingen zich als de wetgevende en uitvoerende organen van het deel van de natie dat zijn stem niet kan laten horen; waar het in de Verenigde Staten voor iedereen duidelijk is dat ze slechts een minderheid vertegenwoordigen, beperken ze zich tot overtuigen en petitioneren.

Hoofdstuk 5

Over het democratisch bestuur in de Verenigde Staten

De gevolgen van het algemeen stemrecht

In Europa hoort men wel eens dat één van de voordelen van het algemeen stemrecht erin bestaat dat staatslui aan het bewind wor-

den geroepen die het vertrouwen van het publiek waard zijn. Wat ik in Amerika heb gezien, laat mij niet toe deze visie bij te treden. Mensen van enig kaliber worden er zelden tot één of ander publiek ambt geroepen. Hoe steviger de democratie zich in de Verenigde Staten vestigt, hoe minder indrukwekkend haar staatslieden zijn. Hiervoor bestaan verschillende redenen.

Ik geloof dat het onmogelijk is, het intellectuele peil van het volk boven een bepaald niveau te verheffen. Ik ben ervan overtuigd dat de grote meerderheid der mensen oprecht begaan is met het wel en wee van het land. Méér zelfs: ik meen dat het onder het volk minder vaak vóórkomt dat deze zorg gepaard gaat met enig eigenbelang, zoals dat bij de hogere klassen wel het geval is. Wat het volk echter mist, is het vermogen om in te schatten met welke middelen en op welke manier doelstellingen kunnen worden verwezenlijkt. Als men alleen nog maar bedenkt welke inspanningen men zich moet getroosten om het karakter van één mens te doorgronden, begrijpt men dat het volk, dat in eerste instantie in zijn levensonderhoud moet voorzien, nooit over de tijd en de energie zal beschikken om zich diepgaand aan een dergelijke studie te wijden. Vandaar dat demagogen er steeds weer in slagen, het volk te misleiden.

Het is echter niet alleen een kwestie van ontoereikende mogelijkheden. Onder een democratisch bestel komen gevoelens van afgunст gemakkelijker tot ontwikkeling. Democratische instellingen roepen sterke egalitaire passies in het leven, die nooit helemaal bevredigd kunnen worden. Mensen worden voortdurend in beweging gebracht door het streven naar gelijkheid, maar moeten merken dat de gelijkheid hen steeds weer door de vingers glipt. Het gevolg is dat alles wat op één of andere manier boven de massa uitsteekt, als een obstakel op weg naar het egalitarisme wordt ervaren.

Het is niet zó, dat het volk in de Verenigde Staten gevoelens van haat koestert tegen de hogere standen, maar niettemin draagt het er zorg voor, hen van de macht weg te houden; het volk vreest de meer getalenteerden niet, maar heeft er evenmin veel waardering voor. In het algemeen merkt men dat het volk afwijzend staat tegenover diegenen die zich zonder zijn steun omhoog hebben gewerkt. Bij hen die zich van de middelmaat onderscheiden, merkt men de neiging om zich ver te houden van een politieke loopbaan, omdat ze weten dat het hen moeilijk zou vallen, zichzelf te blijven en tezelfdertijd de gunst van het volk te bewaren.

Factoren die de democratische instincten corrigeren

Wanneer de staat bedreigd wordt, gebeurt het dat het volk er plots wel in slaagt die bewindslieden te kiezen die nodig zijn. Men heeft opgemerkt dat mensen in tijden van gevaar zelden op hun gewone niveau blijven: ofwel overstijgen ze zichzelf, ofwel gaan ze helemaal onderuit. Hetzelfde geldt voor naties. Ten tijde van groot gevaar zullen de deugdzamen niet langer in de schaduw blijven en zal het volk zijn gevoelens van afgunst tijdelijk aan de kant zetten. We hebben gezien dat, toen het overleven van de Amerikaanse natie op het spel stond, de besten - met instemming van het volk - het initiatief hebben genomen. Dit soort gebeurtenissen is echter eerder zeldzaam; we moeten de dingen op hun meer alledaagse verschijningsvorm beoordelen.

De ontwikkeling van het intellectuele leven en vooral van de zeden en gewoonten oefent een meer duurzame invloed op de democratie uit. In New England, waar opvoeding en vrijheid in het verlengde liggen van moraal en religie, waar de democratische bestuursvorm al gedurende generaties is gevestigd, hebben zich regels en gewoonten gevormd op basis waarvan het volk intellectuele en morele superioriteit naar waarde heeft leren schatten. Vandaar dat de kwaliteit van het democratische bestuur in New England opmerkelijk hoger ligt dan elders. Hoe méér men echter

afzakt naar het zuiden, waar de democratie nog jonger is, het onderwijs minder algemeen en waar vrijheid, moraal en religie minder samenhang vertonen, hoe zeldzamer het talent en de deugdzzaamheid van de regeerders worden. Wanneer men uiteindelijk in het zuidwesten belandt, waar de samenleving nog niet méér is dan een samenraapsel van avonturiers en speculanten, staat men er versteld van in welke handen de politieke macht berust en vraagt men zich af waar de staat ondanks alles de kracht heeft gevonden om een zekere ontwikkeling op gang te brengen.

Er bestaan een aantal wetmatigheden dat uit de democratie zelf voortvloeit en dat de gevaarlijkste democratische instincten kan corrigeren. Zo is bijvoorbeeld het verschil tussen de leden van de Amerikaanse Kamer van Afgevaardigden en van de Senaat opmerkelijk. Het ontegensprekelijk hogere peil van de Senaat vindt zijn oorsprong in het feit dat de leden van deze vergadering niet rechtstreeks worden verkozen, maar worden aangeduid door de wetgevende organen van de verschillende staten. Het volstaat dat de wil van het volk door deze organen wordt gemedieerd, opdat er politici met meer kwaliteiten tevoorschijn komen. Men kan zich een moment in de toekomst voorstellen waar de Amerikaanse republieken gedwongen zullen worden om op alle niveaus de indirecte vertegenwoordiging in te voeren, teneinde het niveau van het democratische bestuur te verhogen. Volgens mij ligt in het systeem van de getrapte verkiezingen het meest geschikte kanaal om de vrijheid binnen het bereik van het volk te brengen.

Over de verkiezingen

Wanneer verkiezingen slechts met grote tussenpauzen plaatsvinden, brengt elke verkiezing het risico van een omwenteling te weeg. Partijen zullen dan buitengewone inspanningen leveren, vermits verlies betekent dat kandidaten voor lange tijd alle hoop op politiek succes moeten laten varen. Wanneer verkiezingen elkaar echter om de haverklap opvolgen, verkeert de samenleving

voortdurend in een koortsachtige toestand en wordt het bestuur van de staat gekenmerkt door grote wispelturigheid. Het ene systeem houdt het gevaar in van revolutie, het andere van politieke malaise. De Amerikanen hebben voor het tweede kwaad gekozen. Het resultaat is een wetgeving die voortdurend aan verandering onderhevig is.

Over de publieke administratie

In de Verenigde Staten onderscheiden de publieke functionarissen zich in niets van de bevolking; ze zijn niet in opvallende ambtswoningen behuist, ze hebben geen lijfwachten en dragen zelfs geen ambtskledij. Deze eenvoud heeft niet alleen te maken met de specifieke ingesteldheid van de Amerikanen, maar ook met de fundamentele beginselen van de samenleving. Vanuit het oogpunt van de democratie vormt het bestaan van de overheid een noodzakelijk kwaad; men heeft nu eenmaal een ambtenarij nodig en aan de functionarissen in kwestie moet een zekere macht worden toegekend. De uiterlijke kentekens van die positie worden echter als bijkomstigheden ervaren, die het publiek nodeloos kunnen kwetsen. De Amerikaanse functionarissen beseffen dat ze slechts van het recht, om zich boven hun medeburgers te stellen, kunnen gebruik maken, zolang ze erover waken zich in hun gedragingen in niets van die medeburgers te onderscheiden.

In de Verenigde Staten bestaat er geen grote afstand tussen de ambtenarij en het publiek. De publieke functionarissen zijn zeer bereidwillig en hoffelijk in de omgang. Ze weten respect af te dwingen op basis van de inhoud die ze aan hun functie geven, eerder dan op basis van de eventuele uiterlijke tekenen van hun positie. Overigens wordt in het algemeen te veel belang gehecht aan zaken zoals ambtelijke kledij. Ik betwijfel of een ambtenaar louter op basis van één of ander kledingstuk gezag kan verwerven. De Amerikaanse ambtenaren, die zich in hun relatie met het publiek uitsluitend op hun eigen verdiensten kunnen beroepen,

staan alleszins niet in lager aanzien.

Amerikaanse ambtenaren ontvangen een salaris. Ook deze praktijk vloeit rechtstreeks voort uit de beginselen van de democratie. Het invoeren van onbezoldigde functies zou immers tot gevolg hebben, dat deze ambten worden voorbehouden voor de meer gefortuneerde burgers. Zo zou de basis voor een nieuwe aristocratie worden gelegd. Een democratische republiek die het niet langer nodig acht, de openbare ambten te bezoldigen, houdt op een democratie te zijn. Er bestaat in de Verenigde Staten echter niet zoiets als een loopbaan in de openbare dienst, vermits het om verkozen ambtenaren gaat. Géén ambtenaar heeft ooit de zekerheid dat hij na de volgende verkiezingen zijn functie nog zal uitoefenen. Dat maakt dat over het algemeen niet de meest getalenteerden of ambitieuzen voor deze carrière zullen kiezen. Op basis van vergelijkbare inspanningen kan men immers in zaken met méér zekerheid succes verwerven. Dit is één van de redenen waarom de kwaliteit van het politieke personeel niet zo uitzonderlijk is.

Over de eigenmacht van de ambtenaren

Onder twee bestuursvormen is de eigenmacht van de ambtenaren groot: onder het absolutisme en onder de democratie. Een absolute vorst is er zo van overtuigd dat zijn ambtenaren niets zullen te durven ondernemen dat indruist tegen zijn wensen, dat hij het zich kan permitteren hen een ruime handelingsvrijheid te laten. In een democratie, waar men de ambtenaren kan wegstemmen, is men er evenmin voor bevreesd dat de ambtenarij haar vrijheid tot eigenmachtig handelen zal misbruiken. In een democratie beperkt de wetgever zich er vaak toe de ambtenaren slechts aan te geven welke doelstellingen hij wenst verwezenlijkt te zien, terwijl aan hen de invulling van de middelen wordt overgelaten.

Enkel in de constitutionele monarchieën wordt de vrijheid tot handelen van de ambtenaar nauwkeurig afgebakend. De reden

ligt in het feit dat de macht hier verdeeld is over de vorst en het volk. Beiden hebben er belang bij dat de positie van de ambtenarij welomschreven en stabiel is. Beiden vrezen vooral dat de ambtenarij een instrument in handen van de tegenpartij zou kunnen vormen. Zowel de vorst als het volk heeft er dus belang bij de functionarissen bij voorbaat gedragslijnen voor te schrijven waar niet kan van worden afgeweken.

Administratieve instabiliteit in de Verenigde Staten

De voortdurende wisseling van de macht laat zijn sporen na in de ingesteldheid van de ambtenaren. Niemand trekt er zich iets van aan, hoe in het verleden te werk werd gegaan. Zelfs wanneer er materiaal bestaat over eerdere administraties hecht men er geen enkele waarde aan. Men leeft van dag tot dag. Men beseft niet dat het goed besturen van een samenleving eigenlijk een wetenschappelijke discipline vormt die, zoals andere wetenschappen, slechts vooruitgang kan boeken wanneer bevindingen en ontdekkingen aan de volgende generaties worden doorgegeven. Ambtenaren die weigeren kennis te nemen van elkaars ervaringen kunnen hun taken niet optimaal vervullen. De extreem doorgedreven democratie staat in deze een goed bestuur in de weg.

Over de belastingen

Betekent democratisch bestuur ook zuinig bestuur? Om die vraag te kunnen beantwoorden, moeten we eerst duidelijk maken wat we als vergelijkingspunt zullen gebruiken. Dat de publieke uitgaven hoger liggen in een democratie dan in een absolutistisch regime, is vanzelfsprekend. Dit geldt trouwens voor alle vrije samenlevingen, wanneer we ze met niet-vrije vergelijken. Een despotisch bewind ruïneert de mensen, door het hen onmogelijk te maken om rijkdom te produceren, méér dan door hen de vruchten van hun arbeid af te nemen. Waar de vrijheid heerst, zullen de belastingen stijgen, maar zullen de inkomsten nog in veel grotere mate toenemen. Wat mij dus méér interesseert, is de onderlinge verge-

lijking van vrije volkeren, om zo na te gaan welke invloed de democratie op de staatsfinanciën uitoefent.

In alle samenlevingen bestaat het fenomeen dat de verschillende sociale klassen een andere houding aannemen tegenover het beheer van de gemeenschapsgelden. Waar de meest gefortuneerden de belastingswetten maken, zal men zich weinig zorgen maken over de staatsuitgaven; wie over een groot fortuin beschikt, voelt een belastingverhoging niet of nauwelijks. Waar de middenklasse de wet stelt, zal men erover waken de belastingen niet te verhogen, omdat vooral kleine inkomens zware belastingen vrezen. Wanneer echter de werkende klassen de wetten maken, is de kans groot dat de belastingdruk zal toenemen; zij beschikken immers nauwelijks over een belastbaar inkomen. In een dergelijke samenleving zal men zich weinig zorgen maken over een zuinig beheer van de publieke gelden. Dat zulks niet altijd het geval hoeft te zijn bewijst het voorbeeld van de Verenigde Staten. Daar heeft het volk bezittingen verworven en mag men dus verwachten dat het gevaar van het onvoorzichtige beheer van de staatsfinanciën zal afnemen.

Er bestaan echter nog andere redenen waarom de staatsuitgaven sneller stijgen in democratieën. Waar de aristocratie regeert, zal de staat zich met weinig bemoeien; de aristocraten zijn over het algemeen tevreden met hun maatschappelijke positie en hebben eigenlijk niets van de staat te verwachten. Dat ligt anders voor het volk, dat zoveel redenen tot ontevredenheid heeft. Waar het volk regeert, zal de staat de opdracht krijgen op alle mogelijke terreinen hervormingen en verbeteringen door te voeren. Al deze maatregelen kosten uiteraard geld. Wanneer het volk over zijn toestand begint na te denken, groeit er een groot aantal behoeften waar het zich tot dan toe niet van bewust was, maar waarvan de verwezenlijking uiteraard grote middelen vergt. Vandaar dat de belastingen stijgen met het ontwikkelingspeil van een samenleving.

Een andere reden waarom de staatsuitgaven onder een democratisch bestuur toenemen, ligt in het feit dat de elkaar voortdurend afwisselende bewindsploegen en de voortdurend verschuivende publieke opinie het moeilijk maken een samenhangend en dus zuinig beleid te voeren.

Over het bepalen van de bezoldigingen van de ambtenaren

De reden waarom, in het algemeen, democratieën bezuinigen op de bezoldigingen van de ambtenaren ligt voor de hand: diegenen die moeten beslissen over het bedrag van de wedden, maken deel uit van een zó omvangrijke groep, dat ze elk afzonderlijk nauwelijks kans maken om deze functies ooit zelf uit te oefenen. In aristocratische samenlevingen geldt het omgekeerde: het beperkte groepje dat beslist over de vergoedingen, koestert vaak de reële hoop in de toekomst één van deze ambten uit te oefenen. In Amerika worden vooral de hoogste ambtenaren niet betaald in evenredigheid met hun positie. Dat komt omdat het volk geen besef heeft van de noden en behoeften van de hogere klassen. Wat voor hen een aanzienlijke som is, is dat niet noodzakelijk voor wie de hoogste ambten vervult.

Lagere ambtenaren worden in verhouding beter betaald in democratische samenlevingen: het volk zal zich gemakkelijker in hun situatie kunnen verplaatsen. Onder een aristocratisch bewind zullen echter de lagere ambtenaren verwaarloosd worden. De hogere klasse zal zich niet bekommeren om de bezoldiging van functies die zij nooit zal hoeven te vervullen. In het algemeen geeft de democratie veel middelen aan de geregeerden en weinig aan de regeerders. Het omgekeerde geldt voor de aristocratische samenlevingen waar de gemeenschapsgelden vooral ten goede komen aan de klasse die het bestuur uitoefent.

De weerslag van de ondeugden van de regeerders op de publieke moraal

Aristocratische en democratische stelsels slingeren elkaar wederzijds het verwijt van corruptie toe. Men moet in deze echter een onderscheid maken. In de aristocratische staten bezetten de rijken de regeringsposten; in een democratie zijn de bewindslieden over het algemeen minder welvarend. Hieruit volgt dat de regeerders in een democratisch bestel gemakkelijker gecorrumpeerd kunnen worden. Anderzijds zullen onder een aristocratisch bewind de bewindvoerders gemakkelijker tot corrumperen geneigd zijn. Vermits zij bemiddeld zijn en vermits uiteindelijk slechts enkelen beslissen over de toewijzing van de overheidsambten, zal het verwerven van een publieke functie vaak een zaak van de meestbiedende zijn.

In een democratie zijn de kandidaten voor een bestuursfunctie gemiddeld minder welvarend en ligt de beslissing over de toewijzing van de functies in handen van een zeer grote groep; het aantal mensen dat men moet omkopen om resultaat te boeken, is te groot. In Frankrijk zijn er tijdens de laatste veertig jaar, in tegenstelling tot de vroegere monarchie, verschillende bewindvoerders van beschuldigd dat ze zich op kosten van de staat hebben verrijkt. Men vindt echter geen voorbeelden van het omkopen van kiezers. Ook met betrekking tot de Verenigde Staten heb ik nooit gehoord van het afkopen van stemmen. Regelmatig heb ik echter de integriteit van de gezagsdragers in twijfel horen trekken of, als verklaring voor hun succes, gehoord van intriges en manoeuvres.

De invloed hiervan op de publieke opinie brengt meer schade te weeg dan onder een aristocratisch bewind. Wanneer onder een democratisch bestel het volk merkt dat één van hen, na verkozen te zijn geweest, macht en fortuin heeft vergaard, wekt dat afgunst op en zal men vanzelfsprekend verklaringen zoeken in de richting van corruptie. Iemands opgang verklaren op basis van talenten of

deugden is minder gewoon, omdat men dan moet toegeven dat men zelf blijkbaar minder getalenteerd of deugzaam is.

Men zal mij tegenwerpen dat men corruptie in alle rangen en standen vindt, dat men corrupte regeerders in alle denkbare politieke stelsels aantreft en dat er aldus geen verschillen bestaan tussen een aristocratisch en een democratisch bestel. De corruptie van de aristocraat is echter subtiel en onttrekt zich aan het oog. De corruptie van de democraat (het plunderen van de staatskas, het verkopen van de gunsten van de staat) is meer vulgair en opvallend. De invloed van deze praktijken brengt grote schade toe aan de publieke zeden.

Tot welke inspanningen de democratie in staat is

Het is moeilijk te zeggen tot welke inspanningen een democratisch regime in tijd van crisis in staat is, vermits het ons aan voorbeelden ontbreekt. Het voortbestaan van de Verenigde Staten is tot hiertoe één keer in het gedrang gekomen, ten tijde van de Onafhankelijkheidsoorlog. Bij het begin van de oorlog was de patriottische geestdrift buitengewoon. Hoe langer de oorlog aansloopte, hoe méér het gewone egoïsme opnieuw op de voorgrond trad: de financiële middelen om de oorlogsinspanning te dragen, stroomden minder vlot naar de staatskas toe en de mannen boden zich niet meer spontaan bij het leger aan. Het volk stond weliswaar eensgezind achter de onafhankelijkheid, maar schrok terug voor de lasten en ongemakken die hiervan de consequentie vormden.

Om een reëel beeld te verkrijgen van waartoe een democratie in staat is, zal men moeten wachten tot de Verenigde Staten, zoals Engeland, gedwongen zullen worden om de helft van hun inkomen in handen van de overheid te geven om het leger te financieren of, zoals in Frankrijk, een twintigste van de bevolking te mobiliseren. Ik betwijfel niet dat een vrij volk in tijden van gevaar

oneindig meer energie ten toon zal spreiden dan de niet-vrije volkeren. Ik geloof echter dat dit vooral geldt voor volkeren waar nog een aristocratisch element bestaat.

De democratische bestuursvorm lijkt me veel meer geschikt voor vreedzame volkeren. De reden ligt voor de hand: op basis van het enthousiasme voor een nastrevenswaardige zaak zullen mensen zich voor korte tijd blootstellen aan gevaar en ontberingen. Om dat een langere tijd te kunnen volhouden, is evenwel méér nodig: het vermogen om de te leveren inspanningen af te wegen aan de verhoopde resultaten; de bereidheid om een deel van wat dierbaar is, op het spel te zetten om het geheel te redden. Deze koelbloedige inschatting van de toekomst, steunend op inzicht en ervaring, ontbreekt in democratische samenlevingen. Het volk laat zich méér door zijn gevoelens dan door de rede leiden en heeft de neiging méér aandacht te schenken aan de gevolgen op korte termijn. Het resultaat is dat in de afweging de ongemakken van het moment zwaarder zullen wegen dan de veel grotere ongemakken die wachten na een militaire nederlaag.

De zwakheid van democratische stelsels in tijden van gevaar vormt het grootste obstakel voor de totstandkoming van deze staatsvorm in Europa. Opdat een democratie binnen het Europese statenbestel zou kunnen overleven, moet ze zich omringd weten door niets dan gelijkaardige staten. De democratische regimes zullen nooit evenveel krachten kunnen bundelen als aristocratische of absolute regimes. Een land dat gedurende een eeuw op democratische basis wordt bestuurd, zal ongetwijfeld welvarender zijn geworden dan de omringende niet-democratische staten; tijdens die eeuw zal het echter meerdere malen blootgesteld zijn geweest aan het risico van een overweldiging door zijn burens.

De hierboven beschreven problemen zijn in de Verenigde Staten dagelijks merkbaar. Het volk, op sleeptouw genomen door de

magogen, heeft het moeilijk zichzelf in de hand te houden. Elke opoffering die men aan de burgers vraagt, zelfs met het oog op een doelstelling waar iedereen achter staat, wordt in beginsel afgevoerd. Voorts hebben Amerikanen de neiging om bepaalde wetten, die hen niet goed uitkomen, niet te gehoorzamen. Een wet die indruist tegen de onmiddellijke belangen van de meerderheid maakt dan ook geen kans. Een voorbeeld hiervan vormt de afwezigheid van een wet op bedrieglijk failliet. De vrees van de Amerikanen dat ze op basis van een dergelijke wet zelf zouden kunnen worden vervolgd, haalt het op het risico dat ze het slachtoffer van deze praktijken zouden kunnen worden.

Men zegt wel eens dat de democratie nog leergeld moet betalen en dat op termijn de burgers wel de onhoudbaarheid van dergelijke kortzichtigheid zullen beseffen. Dit klopt in principe: een democratie kan, in tegenstelling tot andere bestuursvormen, van haar fouten leren. Wanneer een meerderheid tot nieuwe inzichten komt, zijn er geen gevestigde belangen die haar daarbij kunnen tegenhouden. De vraag is echter of de democratische volkeren wel de tijd zullen krijgen om van hun fouten te leren.

Hoe de Amerikaanse democratie de buitenlandse betrekkingen onderhoudt

We hebben gezien dat de federale grondwet het buitenlandse beleid in handen legt van president en Senaat; wat in de praktijk betekent: buiten de onmiddellijke invloed van het volk. Men kan dus niet zeggen dat de Amerikaanse buitenlandse politiek op democratische basis wordt gevoerd.

De twee presidenten die hun stempel hebben gedrukt op het Amerikaanse buitenlandse beleid, Washington en Jefferson, hebben zich steeds laten leiden door twee beginselen: de regel dat de Amerikanen geen kant mogen kiezen in de Europese conflicten en het principe dat de Amerikanen nooit een bijzondere be-

handeling moeten vragen aan andere naties, om te vermijden dat men zelf uitzonderingsposities aan anderen zou moeten toekennen. Deze beginselen hebben het Amerikaanse buitenlandse beleid erg vereenvoudigd. Aangezien de Unie Europa laat voor wat het is en vermits Amerika momenteel niet over machtige burenen beschikt, hoeven er nauwelijks buitenlandse belangen verdedigd te worden. De Unie is ook niet belast met erfenissen uit het verleden die haar parten kunnen spelen. De buitenlandse politiek van de Verenigde Staten wordt gekenmerkt door een afwachtende houding, door onthouding eerder dan door specifieke beleidsdaden.

Het is dan ook moeilijk te voorspellen welke richting het beleid zal uitgaan. Ik meen dat het echter vooral op het terrein van de buitenlandse politiek zal zijn dat de democratie haar meerdere zal moeten erkennen. Democratisch bestuur bevordert het respect voor de wet en de openbaarheid. Regeerders verwerven een vorm van praktische kennis en gezond verstand die uitermate geschikt is voor de gewone dagelijkse politiek. Het terrein van de buitenlandse politiek veronderstelt echter van de bewindvoerders een totaal tegenovergestelde ingesteldheid: men moet kunnen terugvallen op langetermijnperspectieven die men tegen alle tegenstand in tracht door te zetten, men moet in het geheim kunnen handelen en geduldig de resultaten van zijn bemiddelingen afwachten. Deze kwaliteiten, op basis waarvan staten successen kunnen boeken op het internationale toneel, zijn gemakkelijker te verenigen met de ingesteldheid van alleenheersers of aristocraten dan met deze van de democratie.

De tendens die in democratieën bestaat om in de politiek eerder zijn gevoelens dan zijn verstand te volgen, was in Amerika duidelijk merkbaar tijdens de periode van de omwenteling in Frankrijk. Wie over enig politiek doorzicht beschikte, begreep dat het niet in het belang van de Amerikanen was om betrokken te raken

in de bloedige strijd die op het Europese continent was losgebarsten. De sympathie van het volk ging echter zo nadrukkelijk naar Frankrijk uit, dat enkel de onverzettelijke houding van Washington kon beletten dat Amerika partij koos in dit conflict.

Nagenoeg alle naties die hun stempel op de wereld hebben gedrukt, die grootse ondernemingen hebben bedacht, uitgevoerd en volgehouden, werden door een aristocratie bestuurd. De verklaring hiervoor is voor de hand liggend: een aristocratie vormt het meest standvastige deel van de natie. Het volk kan op slecht touw worden genomen door zijn hartstochten of zijn onwetendheid; een vorst kan aan het twijfelen worden gebracht en kan plots door overlijden wegvallen. Een aristocratisch corps is te talrijk om ingepalmd te worden en beperkt genoeg om niet te gemakkelijk toe te geven aan ondoordachte passies; een aristocratisch corps fungeert als een onsterfelijke, standvastige en verlichte leider.

Hoofdstuk 6 **De voordelen van** **het democratisch bestuur**

Over een algemene tendens **in het democratisch bestuur**

De gebreken van het democratische bestuur springen onmiddellijk in het oog; de kwaliteiten merkt men pas op termijn. Men kan in de Verenigde Staten gemakkelijk voorbeelden vinden van gebrekkige of onvolmaakte wetten. Met betrekking tot de manier waarop wetten totstandkomen en in de praktijk worden gebracht, moet een democratische bestuursvorm zijn meerdere erkennen in een aristocratisch bestel. Niettemin zijn er een aantal algemene tendensen die maken dat op langere termijn een samenleving baat

heeft bij een democratisch politiek stelsel.

Een democratisch systeem kan het zich veroorloven om fouten te maken, vermits het mogelijk is, deze vrij snel te corrigeren. Dit maakt dat een democratie kan leven met het feit dat er nu en dan minder geschikte functionarissen worden verkozen. Het volk, dat er nauwgezet op toeziet dat zijn rechten niet met de voeten worden getreden, zal erover waken dat de periode, waarin verkozenen misbruik kunnen maken van hun positie, beperkt blijft. Onbekwame of corrupte functionarissen kunnen slechts voor een beperkte periode hun stempel op het beleid drukken.

Er bestaat in democratische stelsels nog een andere en meer algemene tendens die een goed bestuur verzekert. Het is belangrijk voor een natie dat de regeerders geen belangen hebben die tegengesteld zijn aan die van de meerderheid der geregeerden. Men heeft uiteraard nog geen regeringsvorm gevonden waarvan alle groepen in gelijke mate profiteren. Ook een democratie voldoet niet aan dat criterium, maar slaagt er alleszins in, de belangen te dienen van het grootste deel van de bevolking. De bewindslieden die in de Verenigde Staten worden verkozen, zijn vaak minder geschikt dan diegenen die men onder een aristocratisch bestuur aantreft. Hun belangen lopen echter gelijk aan die van de meerderheid van hun medeburgers. Het kan best gebeuren dat ze ernstige vergissingen begaan, maar ze zullen echter nooit systematisch het beleid in een richting sturen die fundamenteel indruist tegen de wensen van de meerderheid.

Doorheen de democratische instellingen manifesteert zich een tendens die maakt dat, ondanks de ondeugden van het politieke personeel en de vergissingen die ze begaan, uiteindelijk de belangen van de meerderheid van de bevolking worden gediend. Aristocratische bestuursvormen neigen ertoe, ondanks de deugden en talenten van de machtsdragers, maatschappelijke ongelijkhe-

den te vergroten. Onder een aristocratisch bewind richten de bestuurders vaak schade aan zonder het te willen; democratische bewindslui verrichten weldaden zonder dat dat in hun bedoelingen ligt.

Over de vaderlandsliefde

Er bestaat een vorm van vaderlandsliefde die zijn oorsprong vindt in dat niet beredeneerde, niet op eigenbelang berustend, ondefinieerbaar gevoel dat mensen verbindt met de plaats waar ze geboren zijn. Deze instinctieve verbondenheid uit zich in het hooghouden van oude gebruiken, het respect voor het voorgeslacht en het in gedachte houden van het verleden. Wie deze gevoelens kent, bemint het vaderland zoals men zijn ouderlijk huis bemint; men houdt aan de gewoontes die men er heeft aangeleerd, aan de herinneringen die het oproept en men vindt er zelfs een zekere rust wanneer men er in gehoorzaamheid zijn dagen moet slijten. Wanneer deze vaderlandsliefde door godsdienstige gevoelens in vervoering wordt gebracht, is ze in staat mirakels te verrichten.

Men kan patriottisme overigens als een vorm van religie beschouwen; vaderlandsliefde is geen zaak van redeneren en overwegen. Er zijn volkeren die het vaderland verpersoonlijken in de figuur van de vorst, zodat diens macht en verwezenlijkingen de fierheid van de natie uitmaken. Onder de vroegere monarchie ontleenden de Fransen gevoelens van trots aan het feit dat ze aan de vorstelijke willekeur onderworpen waren; ze waren ervan overtuigd dat de almachtige positie van de koning het aanzien van de natie verhoogde. Net zoals alle andere hartstochten, roept het patriotisme een grootse en hevige dadendrang in het leven, die echter van voorbijgaande aard is en weinig blijvende sporen nalaat. Men vindt deze onberedeneerde vaderlandsliefde vooral bij volkeren die eenvoudig van zeden en vast in hun geloof zijn, waar de traditionele gang van zaken nog niet in vraag wordt gesteld.

Er bestaat een ander en méér op de rede gefundeerd patriottisme, dat wellicht minder vurig en opofferingsgezind is, maar dat méér gericht is op resultaten met een zekere duurzaamheid. Het ontstaat op weloverwogen gronden, ontwikkelt zich met behulp van wetten, groeit samen met de rechtsorde en versmelt uiteindelijk met het persoonlijke belang. Het ontstaat wanneer mensen tot het inzicht komen dat het algemene welzijn invloed uitoefent op hun persoonlijk welzijn en dat de bestaande wetten en instellingen de geschikte middelen vormen om dit algemeen welzijn te verzekeren. Zo komen mensen ertoe, belang te stellen in het wel en wee van het land; aanvankelijk louter als iets dat hen persoonlijk nut kan opleveren, maar na verloop van tijd als iets waartoe ook zij hebben bijgedragen.

Het gebeurt echter dat volkeren op een punt komen waar de traditionele gewoonten veranderd zijn, waar de oude zeden en het geloof aftakelen, terwijl echter de ontwikkeling van de kennis en de totstandkoming van de politieke rechten nog op gang moeten komen. Op een dergelijk moment staat het patriottisme in een kwaad daglicht. Mensen verbinden het idee van het vaderland niet langer met hun geboortegrond die immers slechts een onbezielde stuk grond is geworden; noch met de gebruiken van hun voorouders, waarvan men hen heeft uitgelegd dat het een vorm van dwingelandij betrof; noch met het geloof, waaraan ze meer en meer twijfelen; noch met bepaalde rechten, waar ze immers niet over beschikken; noch met de wetgever, die ze vrezen en misprijzen. Nergens vinden ze iets dat hen aan het vaderland bindt en daarom zullen ze terugplooiën op een smal en enggeestig egoïsme. Het gaat om mensen die aan de vooroordelen zijn ontsnapt, zonder dat ze toegang hebben gekregen tot het rijk van de rede. Ze bezitten noch het instinctieve patriottisme van de monarchie, noch de beredeneerde vaderlandsliefde van de republiek; ze zijn ergens tussen de twee het spoor bijster geraakt en vinden slechts verwarring en miserie op hun weg.

Een volk dat zich in een dergelijke toestand bevindt, kan niet op zijn stappen terugkeren. Een volk kan net zomin als een persoon terugkeren naar de onschuld van zijn jeugdijaren; het kan er enkel met spijt op terugkijken. Er blijft dan niets over dan de ingeslagen weg te volgen en zo snel mogelijk de versmelting van persoonlijk en nationaal belang te bewerkstelligen, op basis waarvan de beredeneerde vorm van vaderlandsliefde kan ontstaan. De meest geschikte manier om mensen ertoe te brengen, belang te stellen in het lot van hun land, is hen te betrekken bij het bestuur van de samenleving.

Het gevoel van betrokkenheid bij de gemeenschap is onlosmakelijk verbonden met de uitoefening van politieke rechten. Wat anders dan de actieve betrokkenheid van Amerikanen bij het bestuur van de samenleving heeft immers gemaakt dat een volk van landverhuizers, zonder gemeenschappelijke gewoonten of herinneringen, zulke sterke vaderlandslievende gevoelens heeft kunnen ontwikkelen? De Amerikanen beseffen welke invloed het algemene welzijn uitoefent op hun eigen welzijn. Méér nog, ze zijn eraan gewend de welvaart van de gemeenschap als hun eigen werk te zien. Ze maken geen onderscheid tussen het welzijn van de natie en hun eigen welzijn; ze spannen zich in voor de gemeenschap, niet alleen uit plichtsgevoel of eerzucht, maar evenzeer uit eigenbelang.

Men ergert zich soms aan de manier waarop de Amerikanen zich steeds weer geroepen voelen de verdediging van hun natie op zich te nemen. Amerikanen beschouwen elke kritiek op hun samenleving als een persoonlijke aanval op henzelf. Bezoekers moeten zich onthouden van alle commentaar op het reilen en zeilen van het Amerikaanse bestel; men kan zich hoogstens een kritische noot over het weer of over de bodemgesteldheid veroorloven, maar zelfs dan kan het gebeuren dat men tegenover zich mensen vindt die deze zaken verdedigen als waren ze er zelf voor verantwoordelijk.

Met betrekking tot de vaderlandsliefde moet men weten wat men wil: een op een brede basis gestoeld patriottisme of een stelsel dat mensen uitsluit van deelname aan het politiek leven. Men moet beseffen dat het onmogelijk is, beide te verenigen en dus tezelfdertijd te willen beschikken over de kracht en de maatschappelijke dynamiek van het ene en de garantie van rust en orde van het andere.

Over het respect voor het recht en de wetten in de Verenigde Staten

Zonder rechtsbesef is geen samenleving mogelijk; een verzameling wezens die louter door middel van dwang wordt samengehouden kan immers moeilijk aanspraak maken op de titel “samenleving”. Via het rechtsbesef begrijpen mensen pas ten volle wat tirannie of willekeur betekent. Mensen die op basis van dwang tot gehoorzamen worden gebracht, verlagen zichzelf; mensen die zich onderwerpen aan het rechtmatige gezag, overstijgen diegenen die de bevelen geven.

Wanneer ik me de vraag stel, hoe men mensen dit respect voor het recht kan bijbrengen, zie ik eigenlijk slechts één mogelijk antwoord: geef mensen de beschikking over een aantal politieke rechten. Het is in deze als met kinderen die uit zichzelf geen besef hebben van mijn en dijn. Pas wanneer ze ontdekken dat anderen net zo achteloos kunnen omgaan met hun bezittingen als zij met die van anderen omspringen, zullen ze leren, anderen het respect te betonen dat ze zelf verwachten. In Amerika heeft het volk respect voor de politieke rechten, omdat het zelf over deze rechten beschikt. De verschillen met Europa zijn opmerkelijk: terwijl het volk hier zelfs het hoogste gezag misprijst, onderwerpen de Amerikanen zich zonder tegenwerpingen aan de verordeningen van de onbeduidendste ambtsdragers. Omdat de Amerikanen het belangrijk vinden dat hun rechten worden gerespecteerd, respecteren zij de rechten van anderen en de bestaande rechtsorde.

Een democratische bestuursvorm maakt dat het rechtsbesef de ganse samenleving doordringt, net zoals een spreiding van het bezit het respect voor de eigendom veralgemeent. Dit is volgens mij één van de grootste verdiensten van de democratie. Ik besef dat het geen gemakkelijke zaak is, mensen het rechtsbesef bij te brengen; een dergelijke inspanning is vandaag echter uitermate belangrijk. We leven in een periode waar de zeden en gewoonten een diepgaande omwenteling doormaken. Dit heeft ook zijn weerslag op het rechtsbesef; zo wordt met het afnemende belang van de godsdienst ook het traditioneel fundament ondergraven waarop het rechtsbesef is gestoeld. Wanneer we er niet in slagen, het rechtsbesef aansluiting te doen vinden bij het persoonlijke belang van de burgers, het enige standvastige punt temidden van deze veranderingen, blijft er niets anders over dan pure dwang om een geregeld bestaan te verzekeren.

Ik hecht geen geloof aan het argument dat men geen breder draagvlak aan de democratie kan geven omdat het volk onstuimig is en slechts door zijn hartstochten wordt geleid. Mij lijkt het dat men precies om die redenen de politieke rechten moet veralgemenen. In de Verenigde Staten merkt men dat in die staten waar de burgers al het langst over politieke rechten beschikken, ook het meest oordeelkundig van die rechten wordt gebruik gemaakt.

Wanneer het volk in zijn geheel, direct of indirect, bijdraagt aan de totstandkoming van de wetten, dan verwerft de wetgeving daardoor een grote macht en een groot gezag. Politieke partijen zijn zich hiervan bewust en beroepen er zich voortdurend op dat ze de meerderheid vertegenwoordigen; hetzij de meerderheid van de kiezers, hetzij de meerderheid van de niet-stemgerechtigden. In de Verenigde Staten heeft iedereen, behalve de slaven, de huisbedienden en de behoeftigen die leven van de bijstand, het recht zijn stem uit te brengen. Wie in de Verenigde Staten de wetten wil contesteren moet dus ofwel de publieke opinie trachten

te veranderen, ofwel de wil van de meerderheid met de voeten treden. Wie vandaag in de minderheid is, kan echter morgen wel een meerderheid achter zich vinden. Vandaar dat niemand bereid is het principe, dat de meerderheid beslist, met de voeten te treden. Het respect dat men vandaag opbrengt voor een meerderheid waartoe men niet behoort, kan men morgen zelf uit naam van de meerderheid opeisen.

De Amerikanen gehoorzamen de wetten, niet alleen omdat ze ze zelf hebben gemaakt, maar ook omdat ze weten dat ze er zelf toe kunnen bijdragen dat wetten, indien nodig, worden gewijzigd. Amerikanen die zich door één of andere regel benadeeld voelen, onderwerpen er zich aan als betrof het een voorbijgaand euvel. Nagenoeg alle klassen hebben groot vertrouwen in de wetgeving. Alleen de rijksten vertonen soms de neiging de wet te tartten; waar de meerderheid regeert, vrezen de rijken immers dat de staatsmacht tegen hen zal worden gebruikt. Niettemin houdt dit verzet van de meer bemiddelden geen gevaar in; over het algemeen zullen immers slechts diegenen die niets te verliezen hebben, in opstand komen.

Over de politieke activiteit in de Verenigde Staten

Wanneer men zich van een vrij naar een onvrij land begeeft, valt op hoezeer in het eerste alles een indruk van activiteit en beweging geeft, terwijl in het tweede rust en stabiliteit lijken te heersen. In het eerste heeft iedereen het voortdurend over de noodzaak van verbeteringen en vooruitgang; in het tweede lijkt het alsof men alles heeft bereikt en dat men op zijn lauweren rust. Niettemin is het land waar iedereen om verandering vraagt, over het algemeen rijker en welvarender. Waar vrijheid heerst, duiken voortdurend nieuwe wensen en behoeften op. Deze tendensen zetten zich nog sterker door in democratische staten; hier verspreidt het rusteloze streven naar hervormingen zich over de ganse bevolking.

Men kan zich geen voorstelling maken van de politieke activiteit die in de Verenigde Staten heerst. Alles lijkt voortdurend in beweging: hier verzamelt zich de bevolking van een wijk om uit te maken of men al dan niet een kerk gaat bouwen, daar wordt campagne gevoerd voor een nieuwe afgevaardigde, ginder zijn de lokale mandatarissen bij elkaar, op nog een andere plaats bediscussieert men de aanleg van een nieuwe weg of hoe men het best het drankmisbruik bestrijdt. Nergens wordt met méér ijver aan ieders geluk gewerkt. Zich bemoeien met het staatsbestuur lijkt het belangrijkste tijdverdrijf van de Amerikanen.

Het activisme dat de democratische bestuursvorm in de politiek heeft geïntroduceerd, verspreidt zich doorheen de ganse samenleving. Misschien vinden we hier één van de grootste weldaden van de democratie: burgers die betrokken worden bij het bestuur van hun gemeenschap, verwerven daardoor een groter zelfrespect, dat zich zal vertalen in een méér uitgesproken ondernemingszin. Wie zich met het reilen en zeilen van de gemeenschap bemoeit, wordt daardoor misschien niet deugdamer of gelukkiger dan de niet-geëngageerde burger, maar brengt capaciteiten tot ontwikkeling die bij de niet-actieven braak blijven liggen. Ik twijfel er niet aan dat het bestaan van democratische instellingen verantwoordelijk is voor de buitengewone industriële activiteit, die de Amerikanen kenmerkt. De oorzaak hiervan ligt niet zozeer in de wetten, maar bij het volk dat, via zijn deelname aan het wetgevende werk, heeft geleerd initiatieven aan de dag te leggen.

Tegenstanders van de democratie hebben gelijk wanneer ze beweren dat alleenheersers efficiënter regeren. Het beleid van een alleenheerser vertoont effectief een grotere samenhang en is zonder twijfel meer doortastend. Democratisch bestuur wordt niet gekenmerkt door overzichtelijkheid, zin voor methodiek, perfectionisme of vasthoudendheid. De democratie levert echter iets op dat belangrijker is dan de aanwezigheid van goede bewindslui.

Doorheen een democratische samenleving verspreiden zich een energie, een activisme, een kracht en een ondernemingszin die wonderen kunnen verrichten. Wanneer deze eigenschappen in een samenleving ontbreken, kunnen ze zelfs door de beste regering niet tot leven worden gewekt. Daarin ligt het grootste voordeel van een democratisch regime.

Hoofdstuk 7

Over de almacht van de meerderheid

De gevolgen van de almacht van de meerderheid

Het behoort tot het wezen van de democratie dat de meerderheid het voor het zeggen heeft. In de meeste Amerikaanse grondwetten heeft men getracht de macht van de meerderheid nog te vergroten. Van de wetgevende macht werd een instrument gemaakt dat zich volledig moet plooiën naar de wensen van de meerderheid. Men heeft ervoor gezorgd dat afgevaardigden rechtstreeks worden verkozen, dat hun mandaat slechts een zeer korte tijd beslaat en dat er voor de verschillende Kamers dezelfde verkiesbaarheidsvoorwaarden bestaan. Tezelfdertijd heeft men de positie van de uitvoerende macht uitgehold en de samenstelling van de rechterlijke macht in handen van de parlementaire meerderheid gegeven. In de praktijk hebben inmiddels een aantal gebruiken ingang gevonden die nog vérstrekkender gevolgen hebben. Zo komt het steeds vaker voor dat de kiezers hun afgevaardigden een specifieke gedragslijn voorschrijven en van hen een aantal verbintenissen eisen; de meerderheid neigt ertoe zich in de plaats van haar afgevaardigden te stellen.

In Amerika heerst de overtuiging dat de meerderheid altijd gelijk heeft. De Amerikanen passen het gelijkheidsbeginsel ook toe op intellectuele zaken. Ze zijn ervan overtuigd dat er méér wijsheid

zit in de mening van een groep dan in die van een individu. Voor hen is het vanzelfsprekend dat de belangen van een grote groep de voorkeur moeten genieten op die van kleinere groepen. Wie zich in de minderheid bevindt, aanvaardt het recht van de meerderheid om de samenleving te besturen; ook al omdat men de reële hoop koestert, in de toekomst zelf tot de meerderheid te behoren.

Wanneer in een samenleving een aantal onverzoenlijke blokken tegenover elkaar komen te staan neemt het respect voor het recht van het grootste aantal af. In de Verenigde Staten vindt men voorlopig nog een grote belangenovereenkomst tussen de burgers. De macht van de meerderheid is in de Verenigde Staten dan ook immens. Eens ze zich in een bepaalde richting beweegt, vindt ze nauwelijks obstakels op haar weg die haar kunnen afremmen, laat staan tot stilstand brengen.

Democratische stelsels hebben een inherente neiging tot instabiliteit, omdat onophoudelijk nieuwe bewindslieden worden voortgebracht. Deze instabiliteit wordt nog vergroot door het gegeven dat de meerderheid almachtig is en zonder de minste tegenstand haar wensen tot wet kan maken. Nergens hebben de wetten een dergelijke korte levensduur als in de Verenigde Staten. Ongeveer alle grondwetten hebben een aantal herzieningen achter de rug. De Amerikaanse wetgever rust nooit; de hoeveelheid nieuwe wetten die jaarlijks wordt voortgebracht, is opmerkelijk. De wetgeving volgt de steeds wisselende aandacht en voorkeuren van de meerderheid op de voet. De administratie moet zich voortdurend over nieuwe problemen buigen. Van zodra de meerderheid haar oog op nieuwe onderwerpen laat vallen, blijft het al verrichte bestuurswerk rond oudere thema's echter onafgewerkt liggen. Zo richtte enkele jaren geleden de aandacht van de meerderheid zich op het thema van de gevangenis hervorming. Onmiddellijk verschenen nieuwe instellingen waar de heropvoeding van de criminelen centraal stond. Toen enige tijd later de interesse van het

publiek verschoof, kwam de hervormingsbeweging tot stilstand en bleven de oude gevangenissen, naast de inderhaast opgezette nieuwe instellingen, bestaan.

De tirannie van de meerderheid

Ik beschouw de stelregel als onjuist dat op bestuurlijk vlak de meerderheid van een volk het recht heeft, te doen wat ze wil. Tezeldertijd aanvaard ik het principe dat de oorsprong van alle staatsmachten in de wil van de meerderheid moet liggen. Betekent dit dat ik mezelf tegenspreek?

Er bestaat een algemeen geldende wet, die niet slechts door de meerderheid van het één of het ander volk, maar door de meerderheid van de mensheid werd gemaakt of alleszins aangenomen. Die wet heet gerechtigheid. De rechtsregels van de afzonderlijke volkeren moeten aan deze wet worden gemeten. Wanneer ik weiger een onrechtvaardige wet te gehoorzamen, ontzeg ik de meerderheid niet het recht om wetten uit te vaardigen, maar beroep ik mij op de soevereiniteit van de gehele mensheid, in plaats van op die van een bepaald volk.

Er zijn mensen die beweren dat, met betrekking tot de zaken waar het belang in stelt, het volk nooit de grenzen van recht en redelijkheid zal overschrijden en dat men daarom zonder vrees de meerderheid die dat volk vertegenwoordigt, alle macht in handen kan geven. Niemand ontkent dat alleenheersers misbruik kunnen maken van de hun toevertrouwde macht. Hoe kan men dan staande houden dat een almachtige meerderheid dat niet zou doen? Veranderen mensen soms van aard wanneer ze zich een groep vormen? Ik hecht hier alleszins geen geloof aan en weiger het absolute beschikkingsrecht evenmin aan één man als aan meerdere te geven. Er is geen gezag op aarde, hoe respectabel op zich ook, dat ik zonder controle en zonder tegengewichten zijn gang zou laten gaan.

In tegenstelling tot anderen, verwijt ik het democratische stelsel, zoals het in de Verenigde Staten vorm heeft gekregen, niet zijn onmacht, maar in tegendeel de ongecontroleerde machtsconcentratie. Wat mij in Amerika het meest tegen de borst stuit, is niet de ongelimiteerde vrijheid, maar het feit dat er nauwelijks garanties tegen de tirannie zijn voorzien. Een particulier of een groep die zich in de Verenigde Staten onrechtmatig behandelt voelt, kan nergens terecht. De publieke opinie, het wetgevende lichaam, de uitvoerende macht, het leger, de rechterlijke macht, zijn allemaal in handen van de meerderheid. Ik beweer niet dat er in Amerika momenteel op tirannieke wijze met de macht wordt omgesprongen; ik wil alleen zeggen dat er in de wetgeving geen afdoende verweer tegen machtsmisbruik kan worden gevonden en dat het feit dat er geen tirannie bestaat, meer het gevolg is van de omstandigheden en de zeden en gewoonten, dan van de wijze waarop het politieke bestel is georganiseerd.

De gevolgen van de almacht van de meerderheid op de ambtenarij

De almacht van de meerderheid bevordert niet alleen het despotisme van de wetgevende macht, maar ook de ambtelijke willekeur. De meerderheid beschouwt de ambtenarij als een willoos instrument dat ze voor haar doeleinden kan gebruiken. Daarom maakt ze er ook geen werk van om de rechten en plichten van de publieke functionarissen nauwkeurig te omschrijven. Het gevolg is dat in het algemeen de wet de Amerikaanse ambtenaren aanzienlijk meer handelingsvrijheid toekent dan in Europa het geval is. Soms laat de meerderheid, daarin gesteund door de publieke opinie, zelfs toe dat de ambtenarij zich buiten de door de wet afgebakende perken begeeft. Op die wijze ontstaan gewoonten die op een bepaalde dag rampzalige gevolgen kunnen hebben.

Over de macht die de meerderheid over het denken uitoefent

Pas wanneer men het heeft over de invloed op het denken, merkt men hoezeer de almacht van de meerderheid alles overtreft wat wij in Europa kennen. De meest absolute vorsten konden niet beletten dat binnen de samenleving en zelfs aan het Hof vijandige ideeën circuleerden. In Amerika ligt dat anders. Zolang de meerderheid twijfelt, is praten toegestaan; eens de meerderheid een keuze heeft gemaakt, hult iedereen zich in stilzwijgen. Een absolute vorst regeert op basis van materiële macht en kan de handelingen, maar niet de overtuigingen, van de mensen veranderen. De materiële en morele kracht van het gezag van de meerderheid beïnvloedt echter de mensen zowel in hun gedrag als in hun denken. De macht van de meerderheid verhindert zowel dat bepaalde daden worden gesteld, als dat mensen zouden overwegen deze daden te stellen. Ik ken dan ook geen land waar minder intellectuele onafhankelijkheid en reële discussievrijheid bestaat dan in de Verenigde Staten.

Wie in Europa een bepaalde politieke of religieuze leer wenst te verspreiden, vindt daartoe altijd wel één of ander steunpunt. Als hij het ongeluk heeft onder een absoluut regime te leven, vindt hij vaak steun bij het volk; onder een vrij bewind kan hij een beroep doen op het vorstelijke gezag. In een democratische samenleving bestaat slechts één machtscentrum, de meerderheid, en niets daarbuiten. Binnen de door de meerderheid afgebakende lijnen kan men zeggen en schrijven wat men wil; wie zich hierbuiten begeeft, wordt het mikpunt van verontwaardiging en pesterijen. Zijn vroegere medestanders zullen zich van hem afkeren en hij wordt uitgesloten van alle publieke functies. Na verloop van tijd zal hij zijn eenzame strijd opgeven en voortaan het zwijgen bewaren, alsof hij er spijt van had, ooit de waarheid te hebben gesproken.

Vroeger bediende de tirannie zich van beulen en martelwerktui-

gen; de hedendaagse beschaving heeft zelfs het despotisme verijnd. De democratische republieken hebben het geweld gedemocratisiseerd. Onder het absolutisme mishandelde men het lichaam om greep te krijgen op de geest. Een democratisch bestel bekomert zich niet langer om het lichaam, maar richt zich rechtstreeks tot de geest. Het gezag zegt niet langer: “Denk zoals ik, of je zult sterven”, maar zegt: “U bent vrij om met mij van mening te verschillen, niemand zal raken aan uw leven of uw bezittingen; maar van nu af aan zult U als een vreemdeling worden beschouwd. U behoudt uw rechten als burger, maar U zult er niets meer aan hebben. Wanneer U naar één of andere betrekking dingt, zal U niet op de steun van Uw medeburgers hoeven te rekenen, evenmin als op hun achting. Ze zullen U ontvluchten alsof U onrein was; zelfs diegenen die van Uw gelijk overtuigd zijn, zullen aarzelen zich met U op te houden. Ga in vrede; ik laat U het leven, maar Uw lot zal erger zijn dan de dood.”

In de vroegere monarchieën was het mogelijk, geschriften te publiceren waarin de ondeugden en het belachelijkheden van de tijdgenoten werden uitgebeeld. In de Verenigde Staten wordt de geringste onaangename waarheid als kwetsend en beledigend beschouwd. Schrijvers mogen slechts de lof van hun medeburgers zingen. De meerderheid leeft in voortdurende adoratie van zichzelf. Het feit dat de Amerikanen nog geen grote schrijvers hebben voortgebracht, vindt hier zijn verklaring: waar geen intellectuele vrijheid bestaat, kan geen literair genie tot ontplooiing komen. Terwijl zelfs de Inquisitie niet kon beletten dat er ketterse geschriften circuleerden, strekt in de Verenigde Staten het rijk van de meerderheid zich zover uit dat niemand er zelfs aan zou denken, geschriften te publiceren die de meerderheid onwelgevaldig zijn. Het feit dat in Amerika niemand wordt vervolgd omwille van zijn geschriften, kan eenvoudigweg verklaard worden doordat niemand zich geroepen voelt, iets op papier te zetten dat aanstoot zou kunnen geven.

De invloed van de hierboven beschreven verschijnselen op het Amerikaanse nationale karakter zijn duidelijk merkbaar. In absolutistische regimes vindt men rond de troon mensen die, door zich te buigen naar de grillen van de vorst, hopen bij hem in de gratie te komen. Het grootste deel van de natie houdt zich echter ver van deze vorm van verknechten. In een democratie echter vindt men veel meer mensen die een dergelijk leven van knechtschap leiden; niet omdat de mensen er slechter of zwakker zijn, maar omdat de verleiding er groter is. De democratie brengt de ingesteldheid van de hoveling binnen het bereik van iedereen. Wie in een samenleving als de Amerikaanse, waar de macht van de meerderheid absoluut en alom aanwezig is, een politieke loopbaan ambieert, moet zich verlagen en afstand doen van oprechtheid en onafhankelijkheid van geest. Ik heb in Amerika onder het volk een oprecht patriotisme gevonden; onder de bewindvoerders heb ik er tevergeefs naar gezocht. De Amerikaanse politici zijn gewoon de meerderheid te vleien en naar de mond te praten.

Politieke stelsels gaan ten onder ten gevolge van onmacht of tirannie. Meestal wordt voorspeld dat een democratie aan onmacht ten onder zal gaan, waarbij men veronderstelt dat het om een bestuursvorm gaat die van nature zwak en besluiteloos is. Ik geloof integendeel dat democratieën eerder door het misbruik van hun krachten worden bedreigd. Wanneer in de Verenigde Staten de vrijheid ooit verloren gaat, zal dat een gevolg zijn van de almacht van de meerderheid.

Hoofdstuk 8

Hoe de tyrannie van de meerderheid wordt getemperd

Afwezigheid van administratieve centralisatie

Eerder maakte ik een onderscheid tussen bestuurlijke en administratieve centralisatie. Wanneer de Amerikaanse overheid, die over een aanzienlijke machtspositie beschikt, beide vormen van centralisatie zou instellen, dan zou de vrijheid zeer snel uit de Nieuwe Wereld verdwijnen. Gelukkig vinden we in de Verenigde Staten enkel de eerste vorm terug. In de Amerikaanse republieken heeft de overheid haar regeerwerk altijd tot een klein aantal onderwerpen beperkt. De meerderheid heeft er nooit naar gestreefd, de bevoegdheden van het centrale gezag uit te breiden. Het gevolg is dat de almacht van het bestuur op een aantal punten weliswaar zeer groot is, maar ook beperkt blijft tot deze punten. Hoezeer de meerderheid door bepaalde doelstellingen ook wordt meegesleept, ze zal er nooit in slagen de burger tezelfdertijd overal en op dezelfde wijze naar haar wensen te plooiën. Het centrale gezag moet, wil het zijn beslissingen ten uitvoer brengen, terugvallen op instanties die het niet volledig onder zijn controle heeft. De talloze lokale administraties vormen even zovele klippen die de vloedgolven van de wil van de meerderheid kunnen stuiten of alleszins in andere banen leiden. Wanneer er echter ooit een democratisch regime zou worden gevestigd in een samenleving waar de administratieve centralisering wel ingang heeft gevonden, vrees ik dat er een vorm van despotisme zal ontstaan die zijn gelijke niet kent.

De invloed van de juristen

De juristen vormen vandaag de grootste waarborg tegen de ontsporingen van de democratie. Ik meen dat de verklaring van dit verschijnsel in een meer algemene wet ligt. Sinds vijfhonderd jaar zijn in Europa juristen betrokken bij alle aspecten van het poli-

tieke leven. In de middeleeuwen hebben de juristen geholpen bij de uitbreiding van de machtspositie van de vorst; sindsdien hebben ze ernaar gestreefd deze positie in te perken. In Engeland traden ze in het spoor van de adel, in Frankrijk vormden ze echter de meest geduchte tegenstrevers van de aristocratie. Ondanks die tegenstrijdigheden zit er een duidelijke lijn in de positie van de juristen. Mensen die zich met de studie van de wet bezighouden, verwerven door dit werk een voorkeur voor orde, vormelijkheid en éénvoudigheid, die hen van nature tot vijand maakt van de revolutionaire ingesteldheid en van de ondoordachte hartstochten van de democratie.

De gespecialiseerde kennis die juristen aan hun studie ontleen, garandeert hen een bevoorrechte maatschappelijke positie; ze zijn meester van een noodzakelijke vaardigheid die slechts weinigen zich eigen hebben gemaakt. Bij de uitvoering van hun functie ervaren ze hun onmisbaarheid en superioriteit. Het feit dat ze voortdurend optreden als scheidsrechters van hoog oplopende conflicten waar ze blinde passies moeten trachten te verzoenen, maakt dat ze weinig vertrouwen hebben in het beoordelingsvermogen van de massa. De juristen vormen van nature een corps; hun gemeenschappelijke studies en ervaringen scheppen sterke banden. Dit alles maakt dat de juristen zich een deel van de voorkeuren en gewoonten van de aristocratie hebben eigen gemaakt. Net als zij hebben ze een instinctieve voorliefde voor orde en vormelijkheid, staan ze afkerig tegenover het gedrag van de massa en misprijzen ze in stilte het volksbestuur.

Ik zeg niet dat deze natuurlijke neigingen van die aard zijn dat juristen niet anders kunnen handelen. Wat bij hen de doorslag geeft, is, net als bij alle mensen, het eigenbelang en, misschien nog meer, het belang van dat moment. Wanneer de juristen in het openbare leven niet de status kunnen verwerven die overeenkomt met hun status in het beroepsleven, dan zullen ze op dat moment

de kant van de revolutie kiezen. In een samenleving waar juristen de functies bekleden die hen toekomen, zal hun ingesteldheid nadrukkelijk behoudsgezind en antidemocratisch zijn. De juristen hebben meer gemeen met het gezag dan met het volk. Ze hechten bovenal belang aan de ordehandhaving. Ook wanneer ze de vrijheid in het vaandel voeren, zijn ze nog altijd méér bekommerd om de legaliteit en zullen ze eerder de willekeur dan de tirannie vrezen.

Het democratisch bestel bevordert de politieke macht van de juristen. Wanneer de vorst, de adel en de rijken van het regeerwerk worden uitgesloten, ligt de weg open voor de juristen, vermits zij dan als enigen over de nodige kennis en vaardigheden beschikken. Hoewel hun voorkeuren van nature uitgaan naar de aristocratie en de vorst, drijven hun belangen hen naar het volk. De juristen zullen niet geneigd zijn het democratische bewind omver te werpen; ze zullen echter trachten het bestel bij te sturen in een andere richting dan welke de democratie van nature uitgaat. Ik betwijfel of de democratie zonder deze vermenging met de ingesteldheid van de juristen lang zou kunnen overleven.

De aristocratische neigingen van de juristen worden nog versterkt in landen zoals Engeland of de Verenigde Staten, waar het rechtstelsel op basis van precedënten werkt. Juristen zullen in dergelijke gevallen een bijzondere gevoeligheid ontwikkelen voor tradities en voor wat oud en gevestigd is. Angelsaksische juristen vertrekken van wat in het verleden werd gedaan, Franse juristen van wat moet worden gedaan. Het feit dat men zijn eigen mening ondergeschikt moet maken aan het oordeel van zijn voorouders, heeft als gevolg dat de Angelsaksische juristen blijk geven van meer terughoudendheid dan hun Franse collega's. Onze wetgeving kan door iedereen die dat wil, begrepen worden; een rechtstelsel gesteund op precedënten is voor leken volledig ondoorzichtig. Waar Franse juristen slechts de uitstraling hebben

van ontwikkelde mensen, hebben Amerikaanse en Engelse juristen iets van priesters die toegang hebben tot de bronnen van geheime kennis.

Men merkt in de Verenigde Staten hoe de juridische ingesteldheid de inherente kwalen van het democratisch bestel weet te neutraliseren. Wanneer het Amerikaanse volk zich door zijn hartstochten op sleeptouw laat nemen, treden de juristen remmend en matigend op. Tegenover de democratische instincten stellen ze hun aristocratische neigingen; tegenover de passie voor het nieuwe, hun bijgelovig respect voor al wat oud is; tegenover de mate-loze plannen, hun beperkt gezichtsveld; tegenover het misprijzen van de regels, de voorliefde voor vormelijkheden; tegenover de haast, de gewoonte om langzaam te werk te gaan.

De rechtbanken vormen de meest zichtbare organen waarlangs de juristen op de democratie inwerken. Gewapend met het recht om wetten aan de Grondwet te toetsen, bemoeit de Amerikaanse rechter zich voortdurend met de politiek. Hij kan het volk weliswaar niet dwingen om bepaalde wetten te maken, maar hij kan het op zijn minst verplichten de eigen wetten na te leven. Ik ontken niet dat er een tendens bestaat om de positie van de rechterlijke macht af te zwakken. Zo zijn er bijvoorbeeld staten waar de Kamers rechters kunnen afzetten of ze aan frequente herverkiezingen onderwerpen. Dit soort maatregelen bedreigt niet alleen de magistratuur, maar vormt ook een gevaar voor de democratie.

De invloed van de juristen gaat echter verder dan de rechtbanken. Als één van de weinige groepen met een zeker ontwikkelingsniveau die door het volk worden gedoogd, leveren ze meestal het personeel voor het merendeel der publieke functies. Op die wijze zijn ze nauw betrokken bij de uitvoering van de wet. De invloed gaat echter nog verder. In de Verenigde Staten vertaalt elke politieke kwestie zich vroeg of laat in juridische termen. Partijen ge-

bruiken de argumenten en de taal van de juristen. Zo wordt het juridische jargon ge vulgariseerd en wordt de samenleving doordrongen van de juridische geest. De juristen vormen in de Verenigde Staten een geduchte macht die echter niet als zodanig en onder eigen banier op de voorgrond treedt. De juristen plooiën zich naar de eisen van hun tijd en hun maatschappij; niettemin zijn ze alom aanwezig en zetten ze geduldig de samenleving naar hun hand.

Over de jury als politieke instelling

Het jurystelsel heeft zowel een juridische als een politieke dimensie. Men kan aan het nut van de jury als juridisch instrument twijfelen. Het stelsel vindt zijn oorsprong in weinig ontwikkelde samenlevingen waar het werd gebruikt om eenvoudige zaken te beslechten. Het is dan ook niet vanzelfsprekend dat de praktijk kan worden getransponeerd naar een meer ingewikkelde maatschappij, waar de behandelde materies veel complexer zijn. Ik wil in wat volgt echter voornamelijk de politieke kant van het jurystelsel behandelen. Het stelsel introduceert een republikeins element in de samenleving, vermits het beslissingsrecht in handen van de geregeerden wordt geplaatst. Regeerders die hun eigen machtspositie trachtten te versterken hebben dan ook steeds de juryrechtspraak afgeschaft of krachteloos gemaakt.

Een samenleving blijft niet lang overeind wanneer louter op basis van materiële kracht wordt geregeerd. Na verloop van tijd moet een overheid kunnen terugvallen op het respect voor de wetten en instellingen. De mate waarin de strafwetgeving in een samenleving op bijval kan rekenen, geeft aan in welke mate het gezag op steun kan rekenen. Wie recht kan spreken over de wetsovertreders, oefent dus in zekere zin de reële macht uit in de samenleving. Met de invoering van het jurystelsel wordt het volk op de stoel van de rechter geplaatst. Het jurystelsel, zoals men dat in Amerika kent, lijkt mij dan ook een even consequente voortzet-

ting van het beginsel van de volkssoevereiniteit als de invoering van het algemeen stemrecht.

Wanneer men de discussie over het jurystelsel beperkt tot vragen omtrent de kwaliteiten en capaciteiten van wie in de jury zetelt, verliest men het belangrijkste aspect uit het oog. De jury vormt één van de instrumenten waarmee het volk zijn macht uitoefent. De jury vormt dat deel van de natie dat zich bezighoudt met het verzekeren van de uitvoering van de wetten, zoals de Kamers het deel van de natie vormen dat zich bezighoudt met het maken van de wetten. Het logische gevolg hiervan is dat wie geschikt wordt geacht om te stemmen, ook geschikt moet worden bevonden om in een jury te zetelen. Het jurystelsel is bovenal een politieke instelling; wie het wil afschaffen moet ook de volkssoevereiniteit afschaffen.

Het jurystelsel kan een grote invloed uitoefenen op het nationale karakter. Deze invloed wordt nog groter wanneer men de praktijk uitbreidt van strafrechtelijke naar civielrechtelijke materies. Op deze wijze laat men de toepassing ervan binnen de sfeer van ieders handelingen en belangen vallen en sluit de praktijk aan bij het bestaande leefpatroon. Via het jurystelsel maken de burgers zich de gewoonten en de ingesteldheid van de rechters eigen. Het is als een voor iedereen toegankelijke school, waar de gezworenen in de praktijk hun rechten leren kennen en met de wetten en de vrijheid leren omgaan. Ik meen dat men de praktische intelligentie en het politieke gezonde verstand van de Amerikanen aan het traditionele gebruik van het jurystelsel in civielrechtelijke aangelegenheden moet toeschrijven. Of het jurystelsel vanuit juridisch standpunt nuttig is, weet ik niet; vanuit politiek standpunt is het alleszins één van de belangrijkste instrumenten tot opvoeding van het volk. Dit geldt voor alle naties, maar misschien nog het meest voor de democratieën, waar het jurystelsel het meest doeltreffende middel vormt om het vak van het regeren aan te leren.

Hoofdstuk 9

Over de voornaamste factoren die het voortbestaan van de Amerikaanse democratie bevorderen

De toevallige of providentiële factoren

Er zijn verschillende omstandigheden die het ontstaan en het voortbestaan van de Amerikaanse democratie hebben bevorderd. Zo bijvoorbeeld het feit dat de Amerikanen geen burens hebben, wat hen de kosten van bewapening en oorlog heeft bespaard. Amerika heeft ook geen alles dominerende hoofdstad, zodat zich in de steden en de provincie een levendig politiek klimaat heeft kunnen ontwikkelen. Een andere reden ligt in de achtergrond van de eerste kolonisten die, zoals ik eerder heb beschreven, de ideeën en de praktijk van gelijkheid met zich meebrachten. Eén van de belangrijkste redenen schuilt echter in de geografische gesteldheid van de Amerikaanse bodem: de materiële omstandigheden, die welvaart mogelijk maken, zijn er méér aanwezig dan waar ook ter wereld ook. In de Verenigde Staten is niet alleen de wetgeving, maar ook de natuur democratisch. Welvaart is uiteraard bevorderlijk voor de stabiliteit van alle regeringsstelsels, maar is nog belangrijker in democratische staten, waar het immers precies het volk is dat regeert.

Toen de Schepper de wereld aan de mensen gaf, was de aarde jong en onuitputtelijk, maar waren de mensen zwak en onwetend. Tegen de tijd dat de mensen hadden geleerd, profijt te trekken uit de bodemschatten, was het grondgebied al bevolkt en moest er strijd worden geleverd over het recht om een stuk grond het zijne te noemen. Op dat moment werd Amerika ontdekt, alsof God het tot dan toe in reserve had gehouden; een continent, dat de aanblik gaf van de wereld bij de aanvang van de schepping, werd aangeboden aan mensen die konden terugblikken op een ervaring van vijftig eeuwen.

Op dit moment verspreiden dertien miljoen Europeanen zich gestadig over vruchtbare vlakten, waarvan ze zelf nog niet de rijkdom en de uitgestrektheid beseffen. Drie tot vierduizend soldaten drijven de Indianen voor zich uit. Na hen komen de houthakkers die de bossen openbreken, de wilde dieren verjagen, de rivieren exploreren en zo de triomfantelijke opmars van de beschaving voorbereiden. De emigratie vindt in twee bewegingen plaats. De nieuwe Europese inwijkelingen die zonder bezittingen of contacten in de Verenigde Staten aankomen, blijven meestal hangen in het gebied dat zich langs de Oceaan uitstrekt. Vooraleer men zich in het binnenland waagt, moet men aan de leefomstandigheden gewend zijn en over een zeker kapitaal beschikken. Meestal zijn het dan ook niet de Amerikanen van de eerste generatie die zich wagen aan de trek over de grote vlakten. De onophoudelijke volksbeweging die zich uitstrekt van het hart van Europa tot de Amerikaanse binnenlanden valt met niets te vergelijken. Miljoenen mensen waarvan de taal, de religie, de zeden en gewoonten verschillen, bewegen zich naar hetzelfde punt aan de horizon.

Men kan zich moeilijk een voorstelling maken van de gretigheid waarmee de Amerikaan zijn zoektocht naar het fortuin onderneemt. Hij trotseert zonder vrees de pijlen van de Indianen, de ontberingen van de woestijn, de stilte van de bossen en de nabijheid van de wilde dieren. Hij wordt voortgedreven door een passie die sterker is dan het leven zelf. De staat Ohio bestaat nauwelijks vijftig jaar. Het merendeel van de inwoners is elders geboren. Het grootste deel van het land is nog niet in gebruik genomen. Toch heeft de bevolking van de staat zich in beweging gezet naar het Westen, naar de vruchtbare vlakten van Illinois. Deze mensen verlieten hun eerste vaderland op zoek naar een beter leven; ze verlaten hun tweede vaderland op zoek naar een bestaan dat nog beter is. Overal vinden ze het fortuin, nergens het geluk. Het verlangen naar verbetering is een rusteloze en vurige hartstocht geworden die feller wordt aangewakkerd naarmate men haar meer

tracht te bevredigen.

Wij in Europa zijn gewoon om de rusteloosheid van de geest, het mateloze najagen van rijkdom en de onbeteugelde drang naar onafhankelijkheid, als gevaren voor de samenleving te beschouwen. Het zijn echter precies deze eigenschappen die de Amerikaanse republieken een toekomst garanderen. Zonder deze ingesteldheid zou de Amerikaanse bevolking zich op een aantal plaatsen concentreren en, zoals op het oude continent, problemen ondervinden om ieders behoeften te bevredigen. In de Nieuwe Wereld zijn de ondeugden bijna net zo nuttig voor de samenleving als de deugden. Dit heeft een grote invloed op de waardering die men aan menselijke activiteiten geeft. Wat wij winstbejag noemen, heet bij hen ondernemingszin; wat wij bezadigdheid noemen, heet bij hen gebrek aan wilskracht. De Frans-Canadezen hebben onze traditionele ingesteldheid bewaard; ze ondervinden steeds meer problemen om op hun gronden te kunnen overleven en stevenen op termijn af op dezelfde armoede als deze die ze in de Oude Wereld hebben gekend.

De hartstochten die de Amerikanen in beweging brengen, zijn eerder commercieel dan politiek van aard; of beter: ze hebben de gewoonten van handel en nijverheid in de politiek binnengebracht. Ze verkiezen de orde, omdat dat noodzakelijk is voor een goed zakelijk klimaat; ze prijzen bovenal de gelijkmatigheid, omdat die het fundament vormt waarop alle huizen van vertrouwen zijn gebouwd; ze geven de voorkeur aan het gezonde verstand dat grote fortuinen vergaart, boven het genie dat die vaak verkwist; ze staan afkerig tegenover algemene ideeën omdat ze gewend zijn aan zakelijke afwegingen en plaatsen de praktijk boven de theorie.

De invloed van de wetten op het voortbestaan van de Amerikaanse democratie

Uit de beschrijving van de Amerikaanse wetten en instellingen is

duidelijk geworden dat drie zaken een fundamentele bijdrage leveren tot het behoud van de democratie. Ten eerste, de federale staatsvorm, die de Unie de macht geeft van een grote en de veiligheid van een kleine republiek. Ten tweede, de lokale instellingen, die het despotisme van de meerderheid kunnen afzwakken en die het volk leren met de vrijheid om te gaan. Ten derde, de rechterlijke macht, die de ontsporingen van de democratie weet te corrigeren en bij te sturen.

De invloed van de zeden en gewoonten

Ik gaf eerder aan hoe de zeden en gewoonten bijdragen tot het behoud van de democratie. Onder zeden en gewoonten (“moeurs”) versta ik wat men in de oudheid onder “mores” verstond: niet alleen de morele gebruiken en tradities (“les habitudes du coeur”), maar ook de grondbeginselen, opvattingen en ideeën die in een groep heersen en op basis waarvan zich de intellectuele gebruiken en tradities ontwikkelen (“les habitudes de l’esprit”); ik versta onder dit woord dus de gehele morele en intellectuele toestand van een volk.

Hoe de religie bijdraagt tot het behoud van de Amerikaanse democratie

De meeste Engelse kolonisten brachten een christendom met zich mee dat zich aan het gezag van de Paus had onttrokken en dat ook geen nieuwe vormen van religieuze alleenheerschappij verdroeg. Hun christelijk geloof was democratisch en republikeins, wat uiteraard de totstandkoming van de democratie bevorderde. Sindsdien vond een massale emigratie plaats vanuit katholiek Ierland en begonnen de Amerikaanse katholieken hun geloof uit te dragen.

Vandaag heeft de Roomse Kerk in de Verenigde Staten een miljoen aanhangers. Deze katholieken belijden hun geloof met grote ijver, zonder dat dit hen verhindert de democratische en republi-

keinese tradities bij te treden. Dit kan op het eerste gezicht verwondering wekken. Ik geloof echter dat men het katholicisme onrecht aandoet door het als de natuurlijke vijand van de democratie te beschouwen; het katholicisme lijkt me integendeel bevorderlijk voor de gelijkheid. De katholieke gemeenschap bestaat immers slechts uit twee elementen: de priesters en het volk. Enkel de priester verheft zich boven de gelovigen, onder hem zijn allen gelijk. Het katholieke geloof maakt geen onderscheid op basis van inkomen of intelligentie: dezelfde praktijken en geloofsartikelen gelden voor geleerden en onwetenden, voor rijk en arm. De Roomse Kerk is als een absolute monarchie; het volstaat de vorst weg te denken en men vindt verhoudingen die gelijk zijn dan in een republiek.

Het is een feit dat katholieke priesters vaak machtsposities hebben verworven in de samenleving en hun religieuze functies hebben gebruikt om het bestel, waarvan ze deel uitmaakten, te bestendigen. In die omstandigheden traden ze op als bondgenoten van de aristocratie. De positie en het aantal van de Amerikaanse katholieken maakt dat ze ertoe zullen neigen de democratische en republikeinse beginselen te verdedigen. Vermits het merendeel van de katholieken arm is, kunnen ze enkel in een democratische ordening deel hebben aan het bestuur; het feit dat ze een minderheid vormen, heeft tot gevolg dat ze er belang bij hebben dat minderheden op bescherming kunnen rekenen. De objectieve omstandigheden maken dat de Amerikaanse katholieken politieke beginselen omhelzen, die ze met veel minder vuur zouden verdedigen wanneer ze rijk zouden zijn of de meerderheid zouden vormen.

De onrechtstreekse invloed van het geloof op de Amerikaanse samenleving

Er bestaat een groot aantal sekten in de Verenigde Staten. Ondanks hun onderlinge verschillen zijn ze het fundamenteel eens

over de verplichtingen die mensen jegens elkaar hebben. Alle sekten prijzen de Heer op hun manier, maar preken dezelfde moraal.

De kwestie of een godsdienst al dan niet de ware is, is voor individuen belangrijk, maar niet voor samenlevingen. Een samenleving hoeft zich het hoofd niet te breken over het leven na de dood. Voor haar is de kwestie wélke godsdienst de burgers aanhangen niet van belang; wel de kwestie óf de burgers al dan niet een godsdienst aanhangen. Een groot aantal Amerikanen is misschien eerder uit gewoonte dan uit overtuiging godsdienstig, en er bestaat zonder twijfel heel wat hypocrisie. Niettemin is de invloed van het christelijke geloof op de zeden en gewoonten onmiskenbaar. Het feit dat de invloed van de godsdienst het grootst is in het land waar de meeste vrijheid bestaat, vormt het beste bewijs voor de stelling dat de mens van nature gelovig is en dat hij baat ondervindt van dit geloof.

De grote gestrengheid in de zeden die we in Amerika aantreffen, vloeit voort uit de godsdienst. De Amerikaanse vrouwen, die zeer gelovig zijn, hebben zich tot taak gesteld over de goede zeden te waken. Nergens wordt het huwelijk meer gerespecteerd en het huwelijksgeluk meer naar waarde geschat dan in de Verenigde Staten. Het grootste deel van de sociale mistoestanden die wij in Europa kennen, vindt zijn oorsprong in de wanorde, rusteloosheid en onstandvastigheid die in de privé-sfeer heersen en die uiteindelijk het maatschappelijke gezag ondermijnen. In de Amerikaanse huishoudens heerst orde en rust. Men vindt er slechts eenvoudige, natuurlijke en onschuldige genoegens. Omdat men in het dagelijkse leven regelmaat en geluk vindt, zal men gemakkelijker zijn opvattingen en voorkeuren in de hand kunnen houden. Europeanen trachten aan de huiselijke zorgen te ontsnappen door de samenleving in rep en roer te zetten; de Amerikanen vinden in de huiselijke sfeer de orde en regelmaat die ze op de samenleving

overbrengen.

Het feit dat alle Amerikanen, hetzij uit overtuiging, hetzij uit conformisme, de christelijke beginselen aanhangen, maakt dat er in de samenleving een aantal morele grenzen bestaan, die niemand kan overschrijden. Amerikaanse nieuwlichters zijn verplicht, rekening te houden met de heersende moraal. Dit weerhoudt hen ervan wetten te overtreden die hun plannen in de weg staan. Tot hiertoe heeft men in de Verenigde Staten nog niemand gevonden die zich de stelregel heeft eigen gemaakt dat “in het belang van de samenleving alles is toegelaten”; een stelregel die in een eeuw van vrijheid lijkt te zijn uitgevonden om alle toekomstige tirannieën te verrechtvaardigen.

De wet laat de Amerikanen toe, alles te doen wat hen wenselijk lijkt; de religie stelt grenzen aan hun voorstellingsvermogen en hun durf. Zo zien we in de Verenigde Staten dat de godsdienst, die zich niet rechtstreeks met de politiek bemoeit, onrechtstreeks een zeer cruciale politieke rol vervult. De godsdienst leert de Amerikanen met hun vrijheid omgaan. Amerikanen van alle rang en stand zijn er dan ook van overtuigd dat de religie onontbeerlijk is voor het voortbestaan van de republikeinse instellingen. Een politicus die het geloof aanvalt, mag een politieke loopbaan dan ook vergeten. Het gebeurt zelfs dat een rechter een getuigenis bij voorbaat weigert, omdat de getuige verklaart niet gelovig te zijn. Voor de Amerikanen vormen vrijheid en geloof in die mate één geheel, dat ze zich het ene niet zonder het andere kunnen voorstellen.

Dagelijks wordt mij in Europa verzekerd dat de Amerikanen het bij het verkeerde eind hebben; dat alles in Amerika perfect is, uitgenomen precies die religieuze ingesteldheid die ik bewonder. Het enige dat ik hier kan op antwoorden, is dat wie dit beweert, nooit in de Verenigde Staten is geweest. Wie de republiek gun-

stig gezind is, wie de vrijheid oprecht lief heeft, maar meent de godsdienst te moeten aanvallen, laat zich door zijn hartstochten in plaats van door zijn belangen leiden. De godsdienst is veel belangrijker voor een republiek dan voor een monarchie. Het despotisme kan het zonder het geloof stellen; een samenleving waar de politieke teugels worden gelost, kan echter niet overleven wanneer de moraal niet voor discipline zorgt.

De voornaamste redenen voor de macht van de godsdienst in de Verenigde Staten

De achttiende eeuwse filosofen waren ervan overtuigd dat, met de verspreiding van de vrijheid en de Verlichting, het geloof gestadig zou afnemen. De feiten hebben het anders gewild. Terwijl in Europa ongeloof samengaat met afstomping en onwetendheid, vervult in Amerika het meest ontwikkelde en vrije volk hartstochtelijk zijn religieuze plichten. De verklaring voor dit verschijnsel ligt in de scheiding van kerk en staat. Amerikaanse religieuze functionarissen bekleden geen publieke ambten. In sommige staten sluit de wet hen uit van dergelijke functies, in andere de publieke opinie. Ook de religieuze functionarissen zelf houden zich uit vrije wil ver van de politiek. Dit brengt ons tot de vraag hoe het komt dat de reële invloed van de religie groeit, naarmate haar politieke macht aan banden wordt gelegd.

De religie ligt in de natuur van de mens. Mensen zullen nooit voldoening vinden in het tijdelijke van deze wereld; instinctief geeft hun ziel zich over aan de contemplatie van een ander bestaan. De religie vormt in feite niets anders dan een specifieke uitdrukkingvorm van de aangeboren neiging van de mens tot het koesteren van hoop. Mensen moeten tegen de eigen natuur ingaan om zich van het geloof los te maken; een natuurlijke neiging voert hen er onophoudelijk naar terug. In de geschiedenis van de mensheid is het ongeloof veeleer de uitzondering en het geloof de regel.

Terwijl de religie aldus haar werkelijke kracht uit de natuur van de mens put, zijn er momenten waarop ze kunstmatige steunpunten zoekt in de wetten en instellingen van een samenleving. Religies hebben hun lot vaak verbonden aan dat van aardse regeringen en getracht de zielen te beheersen met behulp van materiële macht. Godsdiensten die een dergelijke alliantie aangaan, offeren hun toekomst op voor het heden; ze lopen het risico dat ze, door zich in te laten met de politieke macht, hun legitieme macht verliezen. Politieke machten gaan in regel een generatie, een mensenleven, een eeuw mee; een religie die haar kracht put uit de natuurlijke instincten en hartstochten van de mens, overstijgt de begrenzings van de tijd.

Sommige politieke stelsels hebben een langere levensduur dan andere. Democratische republieken maken voortdurend politieke veranderingen door. Politieke leiders, beginselen, wetten en instellingen worden om de zoveel tijd door andere vervangen. Indien de Amerikanen, die voortdurend hun leiders, wetgevers en vertegenwoordigers vervangen, er niet voor hadden gezorgd dat de godsdienst gescheiden bleef van de politiek, dan hadden ze er door de voortdurende partijstrijd al lang alle respect voor verloren. De Amerikaanse religieuze leiders hebben deze waarheid op tijd begrepen; ze hebben verkozen af te zien van een steunpunt in het politieke bestel, eerder dan te moeten delen in de wisselvalligheden van de macht.

Momenteel zie ik in Europa mensen die hebben opgehouden te geloven in de christelijke godsdienst, zonder haar door een andere te vervangen. Ik zie christenen die zich halverwege de twijfel bevinden en die voorwenden niet langer te geloven. Ik ontmoet christenen die nog gelovig zijn, maar die er niet voor durven uitkomen. Temidden van de lauwe vrienden en vurige tegenstanders van het geloof, vind ik een klein groepje gelovigen dat bereid is, voor zijn geloof alle gevaar te trotseren. Ze zijn erin geslaagd bo-

ven de heersende opinie uit te stijgen, maar zijn daardoor stuurloos geworden. Vermits ze hebben gemerkt dat in hun vaderland de vrijheid in eerste instantie werd gebruikt om de godsdienst aan te vallen, bestrijden ze die vrijheid nu te vuur en te zwaard. Het ongeloof komt hen voor als een nieuw verschijnsel en daarom hebben ze de strijd aangeboden tegen alles wat nieuw is. Ze zijn in oorlog met hun land en met hun eeuw.

Dat hoeft niet de natuurlijke toestand van de religie te zijn. Ik ben ervan overtuigd dat de oorzaak ligt in de intieme band die in Europa bestaat tussen geloof en politiek. De ongelovigen zien in de christenen politieke vijanden, eerder dan andersdenkenden. Ze bestrijden de priesters niet in hun gedaante van vertegenwoordigers van God, maar in hun gedaante van bondgenoot van de heersende machten. Het Europese christendom heeft destijds zijn lot verbonden met dat van politieke machthebbers; nu vandaag het rijk van die machthebbers instort, worden ook zij onder het puin bedolven.

De bijdrage van het intellectuele klimaat, de gewoonten en praktijken

Amerika heeft nog geen opmerkelijke schrijvers, historici of dichters voortgebracht; de eerste de beste Europese provinciestad brengt jaarlijks een omvangrijker literair oeuvre voort dan de vierentwintig staten van de Amerikaanse Unie bij elkaar. De Amerikaanse geest houdt niet van algemene ideeën of theorieën. In de politiek maken de Amerikanen wetten die de wereld tot voorbeeld zouden kunnen dienen, zonder dat ze zich vragenstellen over de onderliggende principes. In de nijverheid bedenken ze voortdurend nieuwe toepassingen voor Europese uitvindingen, zonder zich met de wetenschap als zodanig bezig te houden. Wie een oordeel wil uitspreken over het intellectuele klimaat in de Verenigde Staten, mag dan ook niet éézijdig te werk gaan.

Het ontwikkelingspeil van New England ligt zeer hoog. Wanneer men zich naar het zuiden of het westen begeeft, ligt het een stuk lager. Nergens vindt men echter streken die volledig ten achter zijn gebleven. De volksverhuizers die de trek naar het Westen ondernemen, brengen de waardering voor kennis en ontwikkeling met zich mee. De avonturiers die aan de rand van de beschaving een bestaan trachten op te bouwen, leven weliswaar in primitieve omstandigheden, maar praten de taal van de stad; ze kennen het verleden, zijn geïnteresseerd in de toekomst en hebben een mening over het heden. Het gaat om zeer beschaafde mensen die ervoor gekozen hebben in de wildernis te leven, zij het in het gezelschap van de bijbel en van kranten. Het is overigens verbazend hoe snel nieuwe ideeën zich in deze woeste streken verspreiden; ik geloof niet dat er een vergelijkbaar intellectueel leven bestaat in de meest bevolkte en ontwikkelde Franse kantons.

Men moet er niet aan twijfelen dat het opleidingsniveau een grote bijdrage levert aan het voortbestaan van de Amerikaanse democratie; dat zal overal zo zijn waar men geen scheiding maakt tussen het aanleren van kennis en het opvoeden van de zeden. Ik wil echter de voordelen van het opleidingsniveau niet overdrijven. Ik geloof immers niet, zoals zovelen in Europa, dat het volstaat mensen te leren lezen en schrijven, opdat ze burgers zouden worden. Indien de Amerikanen niet in de praktijk hadden geleerd zichzelf te besturen, zou de schoolse opleiding van weinig nut zijn gebleken om de democratie te bewaren. Ik heb grote bewondering voor de praktische ervaring van de Amerikanen en voor hun gezond verstand. Wanneer men met Amerikanen over Europa praat, blijven ze steken in gemeenplaatsen. Wanneer ze over hun eigen land spreken, lijkt het alsof hun geest opklaart en hun taal preciezer wordt. Men staat versteld van hun grote kennis van de rechten, wetten en instellingen; een kennis die ze in de praktijk, door deel te nemen aan het bestuurswerk, hebben verworven.

De invloed van de wetten

In Europa hecht men overdreven belang aan de mate waarin de specifieke Amerikaanse omstandigheden bijdragen tot het behoud van de democratische bestuursvorm. Het is een feit dat de Engelse kolonisten de idee en de praktijk van gelijkheid meebrachten naar Amerika; dat zich op basis hiervan een politieke democratie kon ontwikkelen, wekt op het eerste gezicht dan ook weinig verwondering. Men vergeet echter dat alle kolonies die in de Nieuwe Wereld werden gesticht, oorspronkelijk overeenkomstige maatschappelijke verhoudingen kenden. Nochtans zijn de democratische instellingen enkel in de Verenigde Staten tot ontwikkeling kunnen komen.

Het klopt dat de Amerikaanse Unie omwille van haar geografische locatie geen vijanden kent. De natuur bood de Spanjaarden in Zuid-Amerika echter een vergelijkbare geïsoleerde positie. Dit heeft hen niet belet onderling de strijd aan te binden en legers op de been te brengen. Enkel de Amerikaanse democratie heeft zich tot hiertoe in vrede weten te handhaven. Het is inderdaad zó, dat het territorium van de Unie bij uitstek geschikt is voor landbouw, handel en industrie en dat waar welvaart bestaat, politieke stabiliteit heerst. De natuur heeft echter Zuid-Amerika zeker niet minder bedeed. Niettemin vinden we daar geen democratie en zijn er weinig plaatsen waar grotere armoede heerst dan op de zuidelijke helft van het Amerikaanse continent.

Fysieke oorzaken volstaan dus niet om een verklaring te geven voor de lotsbestemming van naties. Ik heb in New England mensen ontmoet die een zekere welvaart achterlieten voor een onzeker fortuin in het westen. Vlakbij ontmoette ik Frans-Canadezen die samengedrukt leefden op een beperkte oppervlakte, terwijl er in de nabijheid evenzeer te ontginnen gebieden voor handen waren. Terwijl de Amerikanen na enkele dagreizen een groot domein wisten te verwerven, bleven de Frans-Canadezen grondprijzen be-

talen die hoger lagen dan de Europese. Ik heb op het continent volkeren gezien die leefden in dezelfde geografische omstandigheden als de Amerikanen, echter zonder hun wetten en zonder hun zeden en gewoonten. Het is dan ook in deze factoren dat men de verklaring voor het Amerikaanse succes moet zoeken.

Ik ben niet van oordeel dat de Amerikaanse wetten boven alle kritiek zijn verheven of dat ze van toepassing zouden kunnen zijn op alle democratische volkeren. Sommige wetten lijken mij zelfs gevaarlijk in te houden. Niettemin heeft de Amerikaanse wetgeving in haar geheel een grote bijdrage geleverd tot het instandhouden van de democratie. Naar mijn mening is de invloed van de wetten echter van minder doorslaggevende aard geweest dan die van de zeden en gewoonten. Zo heeft Mexico, dat geografisch gesproken even gunstig gesitueerd is als de Verenigde Staten, het Amerikaanse federale stelsel overgenomen, zonder dat dit tot een leefbaar democratisch bestuur heeft geleid.

Het bewijs voor de doorslaggevende rol van de zeden en gewoonten kan men in de Verenigde Staten zelf vinden, in de verschillen tussen het oosten en het westen. Nagenoeg alle Amerikanen hebben dezelfde achtergrond wat betreft afkomst, taal en religie. Alle Amerikanen zijn onderhevig aan dezelfde materiële omstandigheden en kennen dezelfde wetten. Vanwaar komen dan de verschillen? Hoe komt het dat het republikeinse gezag in het oosten ordelijk en sterk is en in het westen wanordelijk en zwak? De reden ligt in het feit dat men in het oosten al een langere ervaring heeft met de democratie en dat deze bestuursvorm er ingang heeft gevonden in de gewoonten, de opvattingen en het leefpatroon. In het westen is men nog niet zo ver: daar vindt men de beschaving en het ruwe pioniersleven door elkaar. De hartstochten zijn er gewelddadiger, de religieuze moraal minder sterk en de sociale controle nagenoeg afwezig. Ik ben ervan overtuigd dat de meest geschikte materiële omstandigheden en de beste wetten geen de-

mocratisch bestel kunnen in stand houden, wanneer de noodzakelijke wetten en gewoonten niet aanwezig zijn.

Volstaan de zeden en gewoonten om de democratie elders dan in de Verenigde Staten in stand te houden?

Men moet een onderscheid maken tussen de specifiek Amerikaanse en de algemeen democratische instellingen. Men kan zich een democratisch bestel inbeelden dat weliswaar steunt op de wil van de meerderheid, maar waar, met het oog op het verzekeren van de orde en stabiliteit van de staat, het uitvoerende gezag in handen van één familie of één man is gegeven. Men kan zich een democratische samenleving voorstellen waar de nationale krachten méér gecentraliseerd zijn dan in de Verenigde Staten of waar de invloed van het volk minder rechtstreeks en minder dwingend wordt uitgedrukt. Ik meen dat democratische instellingen van die aard, die voorzichtig in de samenleving worden binnengevoerd, zodat ze zich geleidelijk kunnen vermengen met de heersende opvattingen en gewoonten, ook in andere naties dan in de Verenigde Staten een kans maken.

Het opzetten en inrichten van een democratische bestuursvorm vormt het grootste politieke probleem van onze tijd. De Amerikanen hebben dit probleem misschien niet opgelost, maar we kunnen alleszins lering trekken uit hun ervaringen. Indien er fundamentele verschillen zouden bestaan tussen de Amerikanen en de Europeanen, indien op basis van dezelfde maatschappelijke verhoudingen totaal uiteenlopende opvattingen en gewoonten zouden zijn ontstaan, dan zou men kunnen zeggen dat Europa niets te leren heeft van het Amerikaanse voorbeeld. Indien het succes van de Amerikaanse democratie enkel te wijten zou zijn aan natuurlijke omstandigheden, ook dan zou Amerika ons niets kunnen leren. Géén van beide veronderstellingen wordt echter door de feiten bevestigd. De Amerikanen hebben bewezen dat de de-

mocratie in stand kan worden gehouden op basis van wetten, zeden en gewoonten; waarom zouden andere naties, die erin slagen de algemene democratische principes te verzoenen met het voor hen kenmerkende leefpatroon, dan moeten mislukken?

Het belang van wat voorafging voor Europa

Men begrijpt waarom ik me met voorgaand onderzoek heb bezig gehouden. Het gaat om een kwestie die niet alleen de Amerikanen, maar de ganse mensheid aanbelangt. Indien slechts volkeren die de vrije beschikking hadden over een te ontginnen wildernis zich de democratie zouden kunnen permitteren, dan dienden we met reden de toekomst van deze staatsvorm met zorg tegemoet te zien. Indien het zó zou zijn, dat noch de wetten, noch de zeden en gewoonten in staat zouden zijn het overleven van de democratie te waarborgen, dan zou de toekomst effectief aan het despotisme zijn. Vandaag zijn er overigens genoeg mensen die, vermoeid van de vrijheid, de rust van het despotisme lijken te verkiezen. Deze mensen maken zich illusies, vermits toekomstige despotismen nog weinig overeenkomsten zullen vertonen met vroegere absolute machten.

In het verleden beschikten de vorsten over een onbegrensde macht waarvan ze echter vrijwel nooit gebruik maakten. Niet alleen omdat er allerlei maatschappelijke tegengewichten bestonden die hun handelingsvrijheid inperkten, maar ook omdat de bestaande opvattingen, zeden en gewoonten even zovele drempels vormden die niet konden worden overschreden. Vandaag lijken deze barrières verdwenen te zijn. Nu de religie haar greep op de menselijke ziel heeft verloren, zijn de meest duidelijke grensstenen, die goed en kwaad markeerden, verdwenen. In de wereld van de moraal lijkt alles onzeker en vatbaar voor twijfel.

Zowel de vorsten als het volk zijn hun oriëntatiepunten kwijt, en niemand kan nog vertellen waar de natuurlijke begrenzingen

van het despotisme liggen. Door de revoluties hebben de vorsten hun gezag en prestige verloren; niemand ziet de vorst nog als de vader van de natie. Wanneer een vorst zwak is, stuit hij slechts op misprijzen; wanneer hij sterk is, wordt hij gehaat. De vorsten, die zich niet langer bekommeren om de achting van het volk, geven zich volledig over aan de bekoringen van de macht. Tezelfdertijd vrezende ze hun onderdanen; ze zijn vreemden in eigen land geworden, die de burgers behandelen als leden van een overwonnen natie.

Toen de lokaliteiten nog zelfstandige eenheden vormden, konden ze weerwerk bieden tegen verknechting. De adel heeft zijn machtsposities verloren en afstand gedaan van zijn concepties van eer, op basis waarvan ze zich eertijds durfden verzetten tegen onrechtmatige machtsaanspraken. De familiebanden, die maakten dat wie zich tegen de tirannie verzette, nooit alleen stond, zijn verdwenen. De vraag is dan ook wie of wat vandaag een dam kan opwerpen tegen het despotisme. Welke macht hebben bijvoorbeeld de gebruiken nog voor een volk dat onophoudelijk verandert? Welke weerstand bieden de zeden die zich al zo vaak hebben moeten plooiën? Welke macht heeft de publieke opinie als nog zo weinig de mensen bindt? Iedereen is even onmachtig, zwak en geïsoleerd geworden en kan tegen de georganiseerde staatsmacht slechts zijn individueel onvermogen in de schaal werpen.

We vinden geen analogieën in de geschiedenis, tenzij misschien met de verschrikkelijke eeuwen van Romeinse tirannie, toen de zeden ontaarden, de gewoonten werden vernietigd, de opinies wankelden en de vrijheid werd verjaagd. Wie vandaag meent dat we kunnen terugkeren naar de tijden van Hendrik IV of Lodewijk XIV, maakt zich illusies. De keuze is tussen de democratische vrijheid of de tirannie van de Romeinse keizers. We staan voor de keuze tussen vrijheid en slavernij, tussen gelijkheid in rechten en algemene rechteloosheid, tussen geleidelijk de massa verheffen

tot het niveau van hen die nu regeren, of allen naar beneden trekken tot een niveau dat niet langer menswaardig is.

Het wordt dan ook tijd om te beseffen dat de geleidelijke ontwikkeling van de democratische instellingen en van het democratische leefpatroon misschien niet de beste, maar op dit moment de enige manier is om de vrijheid te redden. Het zal niet gemakkelijk zijn om het volk de ervaring en de ingesteldheid bij te brengen die nodig zijn om hen bij het regeerwerk te betrekken. Er valt heel wat af te dingen op de democratische bestuursvorm. Als er echter in de toekomst nog enkel te kiezen valt tussen democratie en tirannie, lijkt het me beter dat we ons in de richting van het eerste alternatief bewegen, dan dat we onderworpen worden aan het tweede.

Wie meent dat ik met dit boek het Amerikaanse voorbeeld als model heb willen aanprijzen, heeft de kern van mijn betoog niet begrepen. Ik heb gebruik gemaakt van het Amerikaanse voorbeeld om aan te tonen dat vrijheid en democratie kunnen samengaan. Ik ben van mening dat de vrijheid in de toekomst zal verloren gaan, als we er niet in slagen de democratische instellingen geleidelijk ingang te doen vinden in ons maatschappelijk bestel. Als we er niet in slagen, de burgers voor te bereiden op de vrijheid, is het enige alternatief de tirannie. Ik voorzie dat we vroeg of laat ten prooi zullen vallen aan de onbegrensde macht van een alleenheerser, als we er niet in lukken, de vreedzame heerschappij van een meerderheidssysteem te verwezenlijken.

Hoofdstuk 10

Over de toekomst van de verschillende rassen die het Amerikaanse grondgebied bevolken

In de Verenigde Staten zijn drie rassen vertegenwoordigd, die elk hun eigen bestemming volgen. Zwarten en Indianen nemen een ondergeschikte positie in. De afstammelingen van de Afrikanen werden alle menselijke rechten ontnomen. De zwarten hebben afstand moeten doen van hun taal, hun herinneringen aan hun land, hun godsdienst, hun zeden en gewoonten. Ze hebben er niets voor in de plaats gekregen. Ze staan buiten de samenleving en hebben zelfs geen thuis of familie. Ik weet niet of ik de ingesteldheid, die maakt dat mensen die in de meest extreme ellende moeten leven, ongevoelig worden voor hun leed, als een weldaad of een vervloeking moet beschouwen; feit is dat de zwarten hun ongeluk nauwelijks lijken te beseffen. De zwarten zijn door de slavernij gebroken; ze hebben zich de gewoonten en de ambities van de slaven eigen gemaakt.

De zwarten worden als slaaf geboren. Het gebeurt dat ze verkocht worden nog vóór ze de moederschoot hebben verlaten. Ze hebben geen ander bestaan gekend dan één waarin ze op generlei wijze over hun eigen lot kunnen beschikken. Het wekt dan ook geen verwondering dat ze hun geestelijke vermogens als een nutteloos geschenk van de Voorzienigheid beschouwen en dat ze zich liever schikken in hun onmondigheid. Het gebeurt dat vrijgelaten slaven hun nieuw verworven zelfstandigheid als een last ervaren die moeilijker te dragen is dan die van de slavernij. Ze hebben geleerd te gehoorzamen en afstand te doen van hun eigen wil en inzicht. Als vrije mensen worden ze belegerd door duizend nieuwe noden en behoeften, zonder dat ze over de kennis en de energie beschikken om deze verlokkingen te weerstaan.

De Indianen hebben niet minder geleden onder de onderdrukking. De Indiaanse stammen werden uiteengejaagd en veroordeeld tot een zwervend en armoedig bestaan. De Europeanen hebben de Indiaanse familiebanden, de gevoelens van samenhang, de tradities, de overlevering, de zeden en gewoonten, kapotgemaakt en hen zo veroordeeld tot een bestaanswijze die barbaarser is dan deze van vóór de komst van de kolonisten. De morele en fysieke toestand van deze volkeren gaat voortdurend achteruit, zonder dat de blanken er tot hiertoe evenwel in geslaagd zijn de Indianen blijvend te onderwerpen.

De zwarten werden veroordeeld tot de ergste vorm van verknechting; de Indianen werden vogelvrij verklaard. In beide gevallen waren de gevolgen rampzalig. De zwarte heeft de beschikking over zijn persoon verloren; de Indiaan werd aan zijn lot overgelaten. De zwarte plooit zich volledig naar de wensen van zijn onderdrukkers. Men heeft hem zo vaak wijsgemaakt dat hij tot een minderwaardig ras behoort, dat hij het is gaan geloven; liefst van al zou de zwarte blank worden. De Indiaan heeft zich opgesloten in zijn dromen van eer en glorie, waardoor hij zich hecht aan de barbaarse toestand waarin hij leeft als betrof het één van de wezenskenmerken van zijn ras; de Indiaan wijst de beschaving af omdat hij niet op de blanken wil lijken.

De huidige situatie en de vermoedelijke toekomst van de Indiaanse stammen

De Indiaanse stammen die op het grondgebied van New England woonden, zijn verdwenen. De vernietiging van de Indiaanse samenleving is zeer snel gegaan. Vroeger konden de Indianen zelfstandig in hun noden en behoeften voorzien. De Europeanen introduceerden vuurwapens, ijzer en alcohol. Om in deze nieuwe behoeften te voorzien, werden de Indianen ingeschakeld in de economie van de blanken. De Indianen werden pelsjagers. Ze gingen niet langer op jacht uitsluitend om zich te voeden, maar

om ruilobjecten te verkrijgen. Hierdoor en door de oprukkende kolonisatie werd het wild verdreven. Het werd voor de Indianen steeds moeilijker om te overleven; tenslotte zat er voor deze volkeren, die zo sterke gevoelens van verbondenheid met hun leefomgeving hadden ontwikkeld, niets anders op dan het spoor van het wild te volgen en weg te trekken. Deze gedwongen emigratie vindt plaats in afschuwelijke omstandigheden. De Indianen die de gronden van hun voorvaders moeten verlaten, zijn al verzwakt. De gronden waar ze naartoe trekken, behoren toe aan andere volkeren, zodat vóór hen slechts de oorlog ligt en achter hen de honger. Het gevolg is dat ieder op zijn manier op zoek gaat naar middelen om te overleven, dat de stammen uit elkaar vallen en de naties ophouden te bestaan.

Wanneer de oprukkende Europese bevolking het grondgebied van een Indiaanse stam nadert, stuurt de Amerikaanse overheid een officiële delegatie die de Indianen erop wijst dat er voorbij de grenzen van hun territorium nog wildrijke en vruchtbare gronden liggen. Vervolgens vragen ze de Indianen hun gronden te verkopen en stallen ze vuurwapens, kledingstukken, alcohol, sieraden en spiegels uit. Wanneer de Indianen na het aanschouwen van deze rijkdommen nog twijfelen, wordt hen duidelijk gemaakt dat het om een aanbod gaat dat te nemen of te laten is, want dat in de toekomst de regering hun grondgebied niet meer zal kunnen garanderen. Er blijft de Indianen dan ook geen andere keuze over dan weg te trekken naar nieuwe gronden, waar zich tien jaar later hetzelfde tafereel zal afspelen. De dag dat de Europeanen de kusten van de Stille Oceaan hebben bereikt, zal de Indiaanse natie hebben opgehouden te bestaan.

Voor de Indianen liggen slechts twee wegen open: de oorlog of de beschaving. In het begin van de Europese kolonisatie hadden de Indianen hun krachten kunnen bundelen en de kolonisten kunnen verdrijven. Meer dan eens hebben ze dat geprobeerd en

soms zag het er naar uit dat het hen zou lukken. Vandaag is de ongelijkheid tussen beide partijen daarvoor echter te groot geworden. Hier en daar vindt men Indiaanse leiders die zich ervan bewust zijn wat de toekomst voor hen in petto heeft, en die alle stammen willen verenigen om alsnog weerstand te bieden. De volkeren die het meest met de blanken in aanraking zijn geweest, zijn echter al te zeer verzwakt en de anderen zijn zich nog niet van de gevaren bewust. De enen kunnen niet en de anderen willen niet tot daden overgaan.

De Indianen willen voorlopig geen deel uitmaken van de beschaving en als ze in de toekomst alsnog op deze beslissing zouden terugkomen, zal het te laat zijn. Beschaving is het resultaat van een geduldige sociale arbeid die zich op een bepaald grondgebied, over verschillende generaties, voltrekt. Het spreekt vanzelf dat deze omstandigheden het minst aanwezig zijn bij jagerssamenlevingen. De kans dat men de Indianen tot een sedentair bestaan als landbouwer zal kunnen overhalen, is echter niet groot. Mensen die zich hebben overgegeven aan het avontuurlijke en ongeregelde jagersbestaan, zullen een nagenoeg onoverkomelijke afkeer voor constante en regelmatige arbeid voelen.

De Indianen beschouwen arbeid overigens niet alleen als een ongemak, maar ook als een oneervolle bezigheid. Voor hen is er geen verschil tussen de landbouwer die het veld bewerkt en de os die de ploeg trekt. Dat maakt dat ze geen hoge dunk hebben van de westerse beschaving en dat ze zich superieur voelen aan de blanken die in hun ogen slavenarbeid verrichten. In dit opzicht hebben ze veel gemeen met de middeleeuwse ridders die dezelfde vooroordelen tegen de arbeid koesterden³. Men vindt in het

Noot 3: Wanneer ik de overeenkomsten zie die er bestaan tussen de politieke instellingen van onze Germaanse voorouders en de rondtrekkende stammen van Noord-Amerika, moet ik onwillekeurig besluiten dat er eenzelfde oorzaak aanwezig was die in twee verschillende continenten tot dezelfde gevolgen heeft geleid. Het is dus niet onmogelijk dat er achter de veelvoudige menselijke verschijningsvormen een klein aantal oorzakelijke feiten ligt, waaruit al het andere voortvloeit.

zuiden van de Verenigde Staten een klein aantal stammen dat uit noodzaak tot de landbouw is overgegaan. De Cherokees, die een geschreven taal en een stabiel regeringssysteem ontwikkelden, gingen hierin het verst. Hun welslagen toont aan dat de Indianen over het vermogen beschikken, zich te beschaven; het bewijst echter niet dat ze dit ook zullen doen.

De problemen die de Indianen ondervinden om de beschaving over te nemen, hebben te maken met een meer algemene oorzaak. Wanneer we naar de geschiedenis kijken, dan valt op dat barbaarse volkeren de verworvenheden van een hogere beschaving alleen hebben overgenomen als ze zich in de positie van overwinnaar bevonden. De barbaar putte in die gevallen uit zijn militaire superioriteit de kracht om zich op gelijke voet te plaatsen met de beschaving en er zich voor open te stellen. Waar de minder beschaafde volkeren ook in de zwakste positie verkeren, zullen ze op zichzelf terugplooiën of vernietigd worden.

Zolang de Indianen vrij in hun bossen leefden, voelden ze zich aan niemand minderwaardig. Als ze toegang zoeken tot de wereld van de blanken, zullen ze, omdat ze arm en onwetend zijn, de laagste rang in de maatschappelijke orde innemen. Na een leven vol ongemakken en gevaar, maar ook vol grootsheid en opwindend, zouden ze zich nu moeten neerleggen bij een monotoon, onbeduidend en ondergeschikt bestaan. Niets zegt overigens dat de Indianen erin zullen slagen op basis van landbouwarbeid een bestaan te verzekeren; ze zullen immers moeten concurreren met blanke boeren die over veel méér ervaring beschikken en die voortdurend op zoek zijn naar nieuwe gronden.

Niet alleen de landzucht van de kolonisten bedreigt de Indianen, maar ook de houding van de overheid. De Cherokees en Creeks, die zich als landbouwers vestigden, hebben moeten constateren dat de verdragen die ze met hun burens hebben gesloten, niet door

de staten werden erkend. Ten einde raad richtten ze zich tot de centrale overheid, die zich echter op de vlakte hield, gelet op de tegenstand van de deelstaten. De centrale overheid heeft het uiteindelijk op zich genomen om op eigen kosten de Indianen naar andere gebiedsdelen over te brengen. Wie verzekert de Indianen echter dat ze op hun nieuwe gronden in de toekomst niet met dezelfde problemen zullen worden geconfronteerd en dat ook deze overeenkomsten niet zullen worden geschonden, wanneer de oprukkende kolonisatie de gronden schaars maakt?

De toekomst van de Indianen is uitzichtloos. Als ze hun traditionele levenswijze blijven volgen, worden ze onder de voet gelopen. Als ze kiezen voor de beschaving, wacht hen een leven van armoede en onderdrukking. In beide gevallen gaan ze ten onder. De Spanjaarden veroverden de Indiaanse gebieden met niets of niemand ontziende wreedheid en zonder zich ook maar iets van recht of gebod aan te trekken. In de Verenigde Staten worden in de relaties tussen blanken en Indianen de wettelijke vormelijkheden gerespecteerd. Wanneer de kolonisten zich Indiaanse gronden toe-eigenen, zullen ze niet nalaten de eigendomsoverdracht in de vorm van een contract te gieten. Niettemin hebben de Spanjaarden de Indiaanse bevolking niet kunnen uitroeien. Het ziet er naar uit dat het de Amerikanen wel zal lukken; ze kunnen er zich op beroemen dat ze erin geslaagd zijn een volkerenmoord te plegen zonder de wetten met de voeten te treden.

Over de positie van de zwarten in de Verenigde Staten

De Indianen zullen ten onder gaan in het isolement waarin ze altijd hebben geleefd; de toekomst van de zwarten is echter verstengeld met die van de blanken. De twee rassen zijn zeer nauw met elkaar verbonden en het zal even moeilijk zijn, ze te scheiden als ze te verenigen. Het grootste gevaar voor de toekomst van de Verenigde Staten ligt precies in de verhouding tussen beide ras-

sen. De oorzaak van dit probleem ligt in de slavernij. Het christendom had de slavernij uitgebannen; in de zestiende eeuw werd deze praktijk echter door christenen opnieuw ingevoerd, zij het beperkt tot mensen behorend tot één specifiek ras. Toen werden de mensheid verwondingen toegebracht die zeer moeilijk zullen kunnen worden geheeld.

In de oudheid behoorden slaven en meesters tot hetzelfde ras; vaak overtroffen de slaven zelfs hun meesters in opvoeding en wijsheid. Het enige verschil dat tussen hen bestond, was de vrijheid; eens de slaaf zijn vrijheid opnieuw verwierf, verdween elk onderscheid tussen beiden. Ook in de oudheid bestonden weliswaar vooroordelen tegenover vroegere slaven; vooroordelen die, vermits ze geen zichtbare basis hadden, op termijn ook wel weer verdwenen. De gevolgen van de moderne slavernij, die samenvalt met raciale verschillen, zullen veel minder gemakkelijk verdwijnen. De wet kan weliswaar de slavernij afschaffen, maar de erfenis van het slavenbestaan wordt via de huidskleur als een onuitwisbare stempel aan de volgende generaties doorgegeven. De herkenbaarheid van de vroegere slaven maakt dat de vooroordelen zeer moeilijk zullen verdwijnen.

Wij kunnen ons geen voorstelling maken van de kloof die in de Verenigde Staten tussen blank en zwart bestaat. Wie de hoop koestert dat blank en zwart ooit in elkaar zullen opgaan, jaagt een hersenschim na. In sommige delen van de Verenigde Staten heeft men getracht de wettelijke drempels, die tussen beide rassen bestaan, op te heffen. Het is echter veel moeilijker om de drempels weg te werken die in de zeden en gewoonten bestaan. Het komt mij zelfs voor dat de vooroordelen sterker zijn daar waar de slavernij is afgeschaft en dat de intolerantie nergens groter is dan daar waar de slavernij nooit heeft bestaan.

In het noorden staat de wet bijvoorbeeld huwelijken tussen blank

en zwart zonder problemen toe; de publieke opinie waakt erover dat niemand dat in zijn hoofd zou halen. Nagenoeg overal waar de slavernij is afgeschaft, beschikken de zwarten over het stemrecht; wie echter zo vermetel zou zijn om zijn stem te willen uitbrengen, legt zijn leven in de waagschaal. Voor de wet zijn alle ongelijkheden verdwenen; een zwarte die zich tot de rechtbank richt, zal echter enkel blanken onder de gezworenen aantreffen. De zwarten zijn uitgesloten van het onderwijs. Ze krijgen geen gelijke behandeling in de ziekenhuizen. In het theater mogen ze niet naast de blanken plaatsnemen. Ze bidden tot dezelfde God als de blanken, maar moeten dat in aparte kerken doen. De ongelijkheid strekt zich zelfs uit tot de begraafplaatsen. Kortom, waar geen slavernij bestaat, is de zwarte vrij, maar zijn leven verloopt er volledig gescheiden van dat van de blanke.

In het zuiden worden, ondanks de slavernij, de zwarten veel minder apart gehouden. Vaak delen ze de arbeidsomstandigheden van de blanken en brengen ze ook de tijd na het werk samen door. De wetgeving is ongetwijfeld veel nadeliger voor de zwarten dan in het noorden, maar de gewoonten zijn er toleranter en meer ontspannen. In het zuiden voelt de blanke niet de behoefte om de zwarte van zich af te houden, omdat hij weet dat hij hem, indien nodig, te gronde kan richten. In het noorden, waar de scheidslijnen minder duidelijk zijn, trachten de blanken de verschillen op alle mogelijke manieren in stand te houden. Zo lijken in de Verenigde Staten de vooroordelen te groeien in de mate dat de zwarten ophouden slaaf te zijn, en groeit de reële ongelijkheid naarmate ze uit de wetten verdwijnt.

De slavernij werd geïntroduceerd in het zuiden en heeft eigenlijk in het noorden nooit ingang gevonden. Voor elke waarnemer is duidelijk dat waar geen slavenarbeid bestond, de welvaart hoger ligt. Het treffendst wordt dit geïllustreerd door een vergelijking van de buurstaten Kentucky en Ohio, die in dezelfde periode wer-

den gesticht en die betreffende de natuurlijke gesteldheid in niets van elkaar te onderscheiden zijn. Het enige verschil ligt in het feit dat in Kentucky, in tegenstelling tot Ohio, de slavenarbeid ingang vond. De gevolgen zijn opmerkelijk. Ohio telt meer inwoners, bruist van de activiteit en kent een hogere levensstandaard. De verklaring ligt voor de hand: waar slavernij bestaat, staat arbeid niet in aanzien. In Kentucky vindt men geen blanke arbeiders; in Ohio wijden de blanken hun beste krachten en hun intelligentie aan de arbeid die ze verrichten.

Het is uiteraard een feit dat vrije arbeiders, in tegenstelling tot slaven, een loon moet worden uitbetaald. Dit nadeel weegt echter niet op tegen de voordelen. Vrije arbeiders leveren beter en sneller werk. Men hoeft vrije arbeiders ook niet te betalen wanneer er geen werk is, terwijl men slaven het hele jaar door moet onderhouden en ook in die periodes van hun leven waar ze nog niet of niet meer productief zijn. Wanneer men al deze kosten in rekening brengt, is slavernij onrendabel. De invloed van de slavernij laat zich overigens doorheen de ganse samenleving voelen. In Kentucky en Ohio zijn de mensen van nature uit even energiek en ondernemend; deze kwaliteiten worden echter in andere richtingen gekanaliseerd. In Ohio investeert men zijn ondernemingszin en energie in handel en industrie, in Kentucky in ontspanning en vermaak. De gevolgen van deze ingesteldheid hebben het gezicht van noord en zuid getekend. Zo moet men constateren dat scheepsbouw, fabrieken, spoorwegen en kanalen tot het noorden beperkt blijven. Slavernij onteert de menselijke arbeid, ondermijnt onderzoek en vindingrijkheid en doet de menselijke ondernemingszin insluimeren.

Het christendom schafte de slavernij af uit naam van de rechten van de slaaf. Vandaag kan men de slavernij bestrijden met de belangen van de meester voor ogen. In de mate dat bovenstaande inzichten zich in de Verenigde Staten verbreidden, zag men de sla-

vernij stap voor stap terugwijken naar het zuiden. De afschaffing van de slavernij betekende overigens niet noodzakelijk dat de slaven ook werden vrijgemaakt; meestal werden ze door hun meesters naar het zuiden overgebracht. De zwarten die in het noorden zijn gebleven, bevinden zich in een half ontwikkelde, rechteloze toestand en hebben bovendien te maken met vooroordelen en intolerantie. Velen gaan ten onder aan die miserabele toestand; anderen trekken naar de steden waar ze het vuilste werk verrichten en een precair, armoedig bestaan leiden.

In het zuiden zal het veel moeilijker zijn om de slavernij helemaal af te schaffen. Er zijn immers een aantal redenen waarom slavenarbeid een zeker nut heeft voor diegenen die er beroep op doen. Er is vooreerst het klimaat. Het is uiteraard niet zo, zoals men wel eens hoort beweren, dat blanken van nature ongeschikt zijn om arbeid te leveren in de temperatuur die in het zuiden heerst; het is er immers niet warmer dan in het zuiden van Europa. De natuur verbiedt de blanken van Georgia of Florida dus niet op straffe Gods hun grond zelf te bewerken. Wel zal deze arbeid zwaarder en minder productief zijn dan bijvoorbeeld in New England. Dit gegeven maakt dat slavenhouders geen nut zien in het abolitionisme.

Een andere reden ligt in de producten die in het zuiden worden verbouwd. Slavenarbeid is onrendabel waar men graangewassen verbouwt; men heeft immers slechts voor een zeer beperkte periode een grote groep arbeiders nodig, die men dan beter enkel voor die periode kan inhuren. Waar men echter tabak, katoen en suikerriet verbouwt, ligt dat anders; deze producten hebben een constante en arbeidsintensieve zorg nodig en kunnen dus op rendabele wijze met behulp van slavenarbeid worden voortgebracht.

Er is echter een motief dat misschien nog méér doorweegt: de kwestie wat men in het zuiden na de afschaffing van de slavernij

met de massa vrijgelaten slaven moet doen. In het noorden ging het om een relatief onbelangrijk deel van de samenleving; in het zuiden gaat het om twee miljoen mensen. Na de vrijmaking zullen op termijn in het zuiden twee even grote bevolkingsgroepen tegenover elkaar staan; de vraag is of de blanken dan nog in staat zullen zijn hun huidige voorrechten af te dwingen. Zolang de zwarten slaaf blijven, kan men hen in een blijvende toestand van afstomping en onwetendheid houden; eens ze de vrijheid verwerpen, kan niemand hen beletten hun ware toestand te ontdekken. De zwarte bevolking in het noorden is zich ten eerste bewust van het feit dat er onrechtvaardige ongelijkheden zijn blijven bestaan en koestert dan ook gevoelens van wrok. Daar gaat het echter om een kleine en zwakke bevolkingsgroep; dat zal in de toekomst in het zuiden niet het geval zijn.

Wanneer blanken en zwarten hetzelfde grondgebied moeten delen, dan zal dat slechts kunnen, hetzij op basis van een volledige vermenging van beide rassen, hetzij op basis van een totale scheiding. Ik geloof niet dat het onmogelijk is dat beide rassen zouden samenleven op voet van gelijkheid. Ik meen echter dat het in de Verenigde Staten bijzonder moeilijk zal zijn om tot een dergelijke toestand te komen. Het veronderstelt immers dat mensen afstand doen van hun vooroordelen. In een democratisch bestel zal niemand initiatieven durven nemen die hier tegen ingaan; een vermenging van blank en zwart zal dan ook gemakkelijker onder een despotisch bewind worden gerealiseerd. Het valt te voorzien dat de afschaffing van de slavernij de afkeer die de blanken voor de zwarten voelen, zal doen toenemen en dat de blanken zich in toenemende mate gaan isoleren. Wat ik over het noorden schreef, waar de blanken zich nadrukkelijker van de zwarten gaan distantiëren naarmate de legale scheidslijnen verdwijnen, zal zich in nog veel sterkere mate in het zuiden doorzetten.

Als men, enerzijds, kan verwachten dat de zwarte bevolking in

het zuiden zal toenemen en als men zich, anderzijds, bewust is van de onmogelijkheid dat zwart en blank op korte termijn met elkaar op gelijke voet zullen samenleven, moet men tot het besluit komen dat vroeg of laat de strijd tussen beide rassen zal losbarsten. In het noorden, waar het gevaar minder groot is, houdt het probleem de geesten bezig. In het zuiden vermijdt men aan de toekomst te denken. Een aantal Amerikaanse burgers heeft inmiddels het initiatief genomen om een vrijwillige terugkeer naar Afrika te organiseren voor vrijgelaten slaven. Er werd een kolonie gesticht naar Amerikaans model, Liberia genaamd. Er zit een nobele idee achter het project, omdat men op deze wijze ook de ontwikkeling van Afrika wil bevorderen. Ik betwijfel echter of het experiment ook een oplossing kan bieden voor de Amerikaanse problemen: op twaalf jaar tijd zijn er 2500 zwarten naar Afrika vertrokken, in dezelfde periode werden er 700.000 geboren in de Verenigde Staten.

Het zwarte ras zal het Amerikaanse continent niet meer verlaten. De afschaffing van de slavernij zal de strijd tussen blank en zwart niet kunnen voorkomen. Wanneer de zwarten vrije burgers worden, zullen ze verontwaardigd vaststellen dat ze niet de gelijken van de blanken kunnen worden; het zal niet lang duren vóór ze de blanken als hun vijanden zullen beschouwen. In het zuiden beseffen de meest verlichte geesten dat de gevolgen van de slavernij rampzalig zijn. Ze menen echter dat er geen alternatief bestaat, willen ze overleven. In het noorden kon men de afschaffing van de slavernij op economische gronden bepleiten, wat in het zuiden niet mogelijk is. Zo staat men voor de paradoxale situatie dat men zich steviger vastklampt aan het systeem van de slavernij, naarmate het nut ervan algemener in vraag wordt gesteld.

Het volstaat de wetgeving van de zuidelijke staten betreffende de slavernij te bekijken, om te begrijpen hoe uitzichtloos de positie van beide rassen is. Men kan niet zeggen dat de blanken de

fysieke verschrikkingen van de slavernij op de spits hebben willen drijven; integendeel, het materiële lot van de slaven werd op een aantal punten verzacht. Men heeft echter meer doordachte maatregelen getroffen om het bestaande stelsel in stand te houden, vooral door de slaven alle hoop en elke gedachte aan de vrijheid te ontnemen. Zo heeft men de zwarten verboden te leren lezen en schrijven. Tot elke prijs wil men vermijden dat de slaven zich zullen ontwikkelen en zo de gelijke van hun meesters worden. Omdat men beseft dat de aanwezigheid van grote groepen vrije zwarten de anderen bewust zou kunnen maken van hun positie, heeft men de eigenaars het vermogen tot vrijmaking nagenoeg uit handen genomen.

Wat zich vandaag in het zuiden van de Verenigde Staten afspeelt, toont tot wat de invoering van de slavernij onvermijdelijk moest leiden. Toen de Europeanen destijds mensen, die behoorden tot een ras dat ze als minderwaardig beschouwden, tot slaven maakten, gingen ze ervan uit dit zo zou blijven tot het einde der tijden. Er bestaat inderdaad geen tussenpositie tussen de extreme ongelijkheid van de slavernij en de volledige gelijkheid die onder vrije mensen bestaat. Latere generaties hadden niet de moed om ofwel consequent te volharden in boosheid, ofwel consequent te zijn in hun gevoelens van rechtvaardigheid. Enerzijds werden ten aanzien van de zwarten alle mensenrechten met de voeten getreden, anderzijds bracht men hen de waarde en de onschendbaarheid van deze beginselen bij. Men stelde zijn rangen open voor de vroegere slaven om hen vervolgens, wanneer de zwarten daadwerkelijk lid trachtten te worden van de samenleving, geschokt te verjagen.

Wat de Amerikanen van het zuiden ook proberen, ze zullen er niet in slagen de slavernij in stand te houden. De slavernij kan niet overleven tegen de christelijke moraal in, tegen de economische rendabiliteit, tegen de democratische en intellectuele geest van de

tijd in. Er kan een einde aan gemaakt worden door de meesters of door de slaven; in beide gevallen kunnen we groot onheil verwachten. Wanneer men de zwarten de vrijheid weigert, zullen ze die zelf met geweld grijpen; wanneer men hen de vrijheid geeft, zullen ze er spoedig misbruik van maken.

Over de gevaren die de Amerikaanse Unie bedreigen

Omdat het voortbestaan van de staten uiteindelijk afhangt van het voortbestaan van de Unie, zullen we vooreerst nagaan wat het vermoedelijke lot van deze Unie zal zijn. In de grondwet van 1789 kreeg de federale macht een afzonderlijke en doorslaggevende machtspositie. De realiteit, het feit dat het om een Unie van verschillende staten ging, maakte echter dat de soevereiniteit werd opgedeeld. Om de gevolgen van deze opdeling te begrijpen, moet men een onderscheid maken tussen verschillende vormen van soevereiniteit.

Sommige materies, zoals de betrekkingen met andere staten, zijn nationaal van aard en kunnen dus enkel aan die instanties worden toevertrouwd die de meest algemene vertegenwoordiging van de natie vormen. Andere zaken, bijvoorbeeld de budgetten van gemeenten, zijn eerder lokaal van aard en kunnen dus best op plaatselijk vlak worden behandeld. Tenslotte zijn er materies die gemengd van aard zijn, die zich mogelijk wel in alle samenlevingen manifesteren, maar die niet altijd op hetzelfde niveau worden geregeld. Wanneer het nationale gezag de gemengde materies naar zich toe weet te trekken, verkrijgt het daardoor zulk machtsoverwicht, dat het vaak de plaatselijke instanties ook die materies, die lokaal van aard zijn, tracht afhandig te maken. Wanneer, integendeel, het lokale gezag de gemengde materies onder zijn bevoegdheid krijgt, kan het proberen het centrale gezag materies te ontfutselen die eigenlijk nationaal van aard zijn.

Laten we deze algemene gedachten toepassen op de Amerikaan-

se Unie. Het federale gezag regelt die materies die nationaal van aard zijn; het onderhoudt bijvoorbeeld de betrekkingen met het buitenland. De verschillende deelstaten regelen vooreerst de zuiver plaatselijke materies, die hen uit de aard van de zaak toekomen. De deelstaten zijn echter ook bevoegd voor de civielrechtelijke en politieke aangelegenheden van de burgers; zaken die bij uitstek gemengd zijn en die zowel nationaal als regionaal zouden kunnen worden geregeld. Bij de verdeling van de soevereiniteit heeft het federale gezag dus duidelijk aan het kortste eind getrokken.

Het federale gezag bevindt zich op grote afstand van de burgers. Het waakt over de algemene belangen van het land, maar heeft weinig onmiddellijk voelbare invloed op het leven van alledag. De deelstaten houden zich bezig met zaken die misschien minder draagwijdte hebben, maar die dichterbij liggen bij het individuele welzijn van de burgers. Niet alleen belangenafwegingen maken dat de Amerikanen zich méér bij de deelstaten betrokken voelen. De Unie blijft voor hen een abstract begrip, terwijl de deelstaten worden geïdentificeerd met de plaats waar men woont, met de eigendom en met de familie.

In de Verenigde Staten berust het politieke gewicht bij de deelstaten. De federale overheid vormt, ondanks de inspanningen van de wetgevers, van nature een zwakke bestuursinstantie. De Unie heeft tot taak de wens tot samenwerking van de deelstaten ten uitvoer te brengen. Wanneer deze wens duidelijk aanwezig is, kan de Unie met de nodige kracht haar bestuurstaken vervullen. De federale constructie is echter niet voorzien op situaties waar deze samenwerking door de deelstaten in vraag wordt gesteld. Wanneer de federale overheid in aanvaring komt met één van de deelstaten, wordt duidelijk hoe de politieke machtsverhoudingen liggen: de ervaring leert dat een staat die voet bij stuk houdt, zijn slag thuishaalt. In feite gaat het om de consequentie van het prin-

cipe waarop de Unie steunt. De Amerikaanse confederatie bestaat uit staten die zich uit vrije wil hebben verenigd, maar die geen afstand hebben gedaan van hun nationale soevereiniteit. Wanneer vandaag één van de staten zich wenst te onttrekken aan het eertijds gesloten contract, bestaan er geen gronden waarop dit kan worden geweigerd.

Het centrale gezag kan met succes de weerstand van een tegenstribbelende staat overwinnen, wanneer de belangen van één of meerdere deelstaten nadrukkelijk met die van de Unie zijn verbonden. Een federaal bestel dat goed functioneert, enkel en alleen omdat het kan terugvallen op enkele deelstaten waarvan het eigenbelang samenvalt met dat van de Unie, bewijst daardoor echter niet alleen zijn eigen onmacht, maar zondigt ook tegen basisprincipes van de federale staatsvorm. Een dergelijke confederatie kan mogelijk grootse dingen verwezenlijken, maar heeft in de praktijk opgehouden op confederale basis te functioneren.

Alle Amerikaanse deelstaten zijn weliswaar van het nut van de Unie overtuigd, maar géén van hen beschouwt de Unie als essentieel voor zijn eigen voortbestaan. Géén van de deelstaten zal zich dus grote inspanningen getroosten om de Unie in stand te houden. Een staat die besluit zijn eigen weg te gaan en uit de Unie te stappen, zal op weinig weerstand botsen. Zaak is dan ook minder of deelstaten zich kunnen afscheiden, dan wel of de wil bestaat om verenigd te blijven. Er zijn twee goede redenen die maken dat staten belang hebben bij het voortbestaan van het federale verband. Eerst en vooral is het duidelijk dat de Amerikanen zich tegenover de buitenwereld zouden verzwakken wanneer ze de Unie zouden opgeven. In de tweede plaats zou een boedelscheiding alleen maar grotere uitgaven veroorzaken: staten zouden grenzen moeten instellen en legers op de been brengen. De deelstaten hebben geen materieel belang bij het opzeggen van het unieverdrag. Het valt niet te ontkennen dat de aard en de uitgestrektheid

van het Amerikaanse grondgebied maken dat er verschillende belangen bestaan binnen de Unie; belangen die echter niet aan elkaar zijn tegengesteld.

Ook op andere vlakken bestaan er tussen de Amerikanen meer overeenkomsten dan verschillen. Een groep mensen wordt minder samengehouden door wel beredeneerde overwegingen, dan door de instinctieve en in zekere zin onvrijwillige instemming die ontstaat uit de gelijkheid van gevoelens en de overeenkomst van opvattingen. Samenlevingen ontstaan niet omdat een groep mensen besluit dezelfde leider te volgen en dezelfde wetten na te leven. We spreken slechts van een samenleving wanneer mensen met betrekking tot een groot aantal onderwerpen een zekere eensgezindheid vertonen. Wie vanuit dit oogpunt de Verenigde Staten bestudeert, kan enkel concluderen dat de Amerikanen één volk vormen en dat er tussen hen méér samenhang bestaat dan in veel Europese naties het geval is.

De Amerikanen verschillen vaak van mening over specifieke politieke kwesties, maar zijn het eens over de principes op basis waarvan hun samenleving moet functioneren. Van Maine tot Florida, van de Missouri tot aan de Atlantische kust, is men het er over eens dat de bron van alle legitieme macht bij het volk ligt. Men heeft dezelfde ideeën over vrijheid en gelijkheid; men verkondigt dezelfde opvattingen over de pers, over het verenigingsrecht, over het jurystelsel en over de verantwoordelijkheid van overheidsambtenaren.

Ook wanneer we godsdienstige, filosofische of morele kwesties bekijken, vinden we enkel overeenstemming. Voor de Amerikanen vormt de universele rede het hoogste morele gezag. Ze menen dat men een beroep moet doen op het onderscheidingsvermogen van de mensen wanneer men wil bepalen wat toegelaten of verboden is, wat waar of verkeerd is. Het merendeel van hen

meent dat welbegrepen eigenbelang volstaat om mensen te leiden naar wat rechtvaardig en eerlijk is. De Amerikanen zijn ervan overtuigd dat elkeen van de natuur het vermogen heeft meegekregen om zichzelf te besturen. Ze zijn van oordeel dat de verbreding van kennis en ontwikkeling noodzakelijkerwijs nuttige resultaten zal opleveren. Alle Amerikanen zijn aanhangers van het vooruitgangsgeloof en zijn ervan overtuigd dat wat vandaag goed is, morgen de plaats zal ruimen voor iets dat nog beter is.

De Amerikanen delen niet alleen een aantal opvattingen met elkaar, ze onderscheiden zich ook van andere naties door één welbepaalde karaktertrek: hun hoogmoed. De Amerikanen hebben een zeer hoge dunk van zichzelf. Sinds vijftig jaar houden ze niet op te herhalen dat ze het meest godsdienstige, verlichte en vrije volk vormen en dat tot hiertoe enkel bij hen de democratie levensvatbaar is gebleken. De Amerikanen zijn er bijna van overtuigd dat ze behoren tot een aparte soort.

De gevaren die de Amerikaanse democratie bedreigen, liggen dus noch in tegengestelde belangen, noch in uiteenlopende opvattingen. Er bestaan echter opmerkelijke mentaliteitsverschillen. Hoewel de bewoners van de Verenigde Staten nagenoeg allemaal aan dezelfde stam zijn ontsproten, zijn er onder invloed van de invoering van de slavernij grote verschillen ontstaan tussen noord en zuid. Vaak gelooft men dat het probleem erin bestaat dat door de slavernij beide gebiedsdelen uiteenlopende belangen hebben gekregen. Het probleem is eerder dat de slavernij de karakters heeft veranderd en uiteenlopende leefpatronen heeft doen ontstaan. Eerder beschreef ik hoe de slavernij in het zuiden de ondernemingszin heeft beïnvloed; deze beïnvloeding geldt echter voor de zeden en gewoonten in het algemeen.

In het zuiden beschikken alle blanke families, hoe arm ze ook zijn, over slaven. Dat betekent dat alle blanken zijn opgegroeid

in de vanzelfsprekendheid dat het hen toekomt, bevelen te geven. De Amerikanen van het zuiden zijn trots, lichtgeraakt, gewelddadig, vurig in hun verlangens, ongeduldig wanneer hen iets in de weg wordt gelegd, gemakkelijk te ontmoedigen wanneer ze niet van de eerste keer hun doel bereiken. De Amerikanen van het noorden leren van jongsaf op eigen benen te staan. Zo leren ze de begrenzings van hun macht kennen. Ze verwachten niet dat anderen zich naar hun wensen plooiën, maar leren integendeel dat ze bij anderen in de gunst moeten zien te komen, willen ze iets bereiken. De Amerikanen van het noorden zijn geduldig, nadenkend, bedachtzaam in het handelen, doortastend wanneer ze iets ondernemen.

Het leven van alledag is voor de blanke Amerikanen van het zuiden heel gemakkelijk. Dat geeft hen de tijd om hun gedachten aan grootsere en minder alledaagse zaken te wijden. De Amerikanen van het zuiden houden van aanzien, van roem, van drukte, van vermaak, maar vooral van nietsdoen. De Amerikanen van het noorden zijn zo gewoon, zich op de kleine dagelijkse dingen te concentreren, dat ook hun denken zich enkel in de richting van praktische, specifieke en concrete onderwerpen ontwikkelt. Ze zijn dan ook meesters in de kunst om profijt te trekken uit de kansen die de natuur of de samenleving hen biedt. De Amerikaan van het zuiden is spontaner, opener, grootmoediger, sprankelender en beschikt over een rijker geestesleven. De Amerikaan van het noorden is actiever, redelijker, ontwikkelder en bekwaamer. De ene heeft zich de smaak, de vooroordelen, de zwakheden en de grootsheid van de aristocraten eigen gemaakt; de andere de kwaliteiten en gebreken van de middenklasse. Mensen waarvan de mentaliteit en het leefpatroon zó verschillen zijn moeilijk te verenigen in één samenleving. Het is in deze zin dat de slavernij het voortbestaan van de Amerikaanse confederatie bedreigt.

De Amerikaanse Unie bestond in 1790 uit dertien staten met in

totaal bijna vier miljoen inwoners; in 1830 waren er al vierentwintig staten en was de bevolking verdrievoudigd. Ik vermoed dat voor het einde van de eeuw de Amerikaanse Unie uit meer dan veertig staten en honderd miljoen inwoners zal bestaan. Een dergelijke verandering moet gevaren inhouden. Naarmate de Amerikaanse republieken groeien in aantal en in bevolking, zullen hun belangen uiteenlopen en zullen ze zich minder gewillig aan het federale gezag onderwerpen. Een ander gevaar ligt in de verschuiving van het zwaartepunt van de Unie naar het noordwesten. Om de tien jaar wordt het aantal afgevaardigden waarop de staten in het Congres recht hebben aangepast; het aandeel van de staten in het noorden en het westen neemt voortdurend toe ten nadele van die van het zuiden.

Men kan zich moeilijk een duurzame Unie voorstellen tussen twee volkeren waarvan er één arm en zwak is, en het andere rijk en sterk. Zo'n Unie is nog moeilijker denkbaar wanneer de ene bezig is, zijn krachten te verliezen en de andere aan kracht wint. Het zuiden, dat in het verleden vier presidenten aan de Unie heeft geleverd, moet nu lijdzaam toezien hoe zijn machtspositie wordt teruggeschroefd. Men kan begrijpen dat dit irritatie wekt bij de lichtgeraakte en hoogmoedige zuiderlingen. Voortdurend klagen ze over onderdrukking en machtsmisbruik. Steeds vaker dreigen ze uit de Unie te stappen. Het feit dat deze machtsverschuiving ten nadele van het zuiden zo snel gaat - in de levensloop van één generatie - vergroot de problemen. Het grootste gevaar dat de Amerikaanse Unie bedreigt, vloeit dus voort uit haar voorspoed; een voorspoed die echter niet alle staten in gelijke mate weet te bereiken.

De Amerikaanse Unie kan op twee manieren ten onder gaan: ofwel doordat één van de staten het contract opzegt en desnoods met geweld de banden verbreekt, ofwel doordat de federale overheid stap voor stap aan gezag verliest omdat de republieken zich

zelfstandiger gaan opstellen. De Amerikanen zijn vóór alles bevreesd dat de staatsmacht zich in handen van enkelen zal concentreren; de idee van centralisatie is dan ook weinig populair in de Verenigde Staten. Ik moet eerlijk bekennen dat ik deze vrees van de Amerikanen als denkbeeldig beschouw. Ik geloof eerder dat het federale bewind zichtbaar aan verzwakking onderhevig is.

Wie aandachtig toekijkt, ziet twee tegenstrijdige tendensen aan het werk. Enerzijds verdwijnt, onder invloed van de voortdurende migraties en de toegenomen communicatie- en transportmogelijkheden, het provincialisme en het lokale particularisme dat de Amerikanen aan hun specifieke staten bindt. Anderzijds zien we een afname van de federale macht. De verklaring voor dit fenomeen ligt voor de hand. Toen in 1789 de Unie werd uitgeroepen, bestond de vrees voor algemene bestuursloosheid; in die context was iedereen overtuigd van het belang van het federale gezag. Naarmate orde en rust werden hersteld, leek ook de noodzaak van het federale gezag te verdwijnen en begonnen de staten zich opnieuw naar meer zelfstandigheid te bewegen.

Het federale gezag wordt dagelijks zwakker. Het trekt zich geleidelijk aan terug op een steeds kleiner actieterrain. Het gevoel van onafhankelijkheid van de deelstaten groeit van langzaam meer. Er bestaat bereidheid om de Unie in stand te houden; zij het dan een Unie die slechts een schaduw van zichzelf is, die in tijden van oorlog de krachten bundelt, maar in vreedstijd naar het achterplan verdwijnt. Ik zie op dit moment niets dat deze beweging kan stoppen. Het komt me niettemin vóór, dat we nog ver zijn van het moment waarop de Unie zou verdwijnen. De Unie leeft immers in de zeden en gewoonten en kan op heel wat verwezenlijkingen terugblikken. Geconfronteerd met de huidige tendens naar verzwakking, vermoed ik dan ook dat er vroeg of laat een tegenreactie ten gunste van het centrale gezag op gang zal komen; een verandering in de opinies, een binnenlandse crisis of een oor-

log, kunnen de Unie opeens terug de kracht geven die nodig is.

De overlevingskansen van de republikeinse instellingen

Men mag niet de fout begaan, de Unie en de republikeinse instellingen over dezelfde kam te scheren. De Unie kwam tot stand in uitzonderlijke omstandigheden en bestaat slechts zolang de omstandigheden dat toelaten. Het republicanisme lijkt me echter de natuurlijke toestand van het Amerikaanse volk. De Unie is een juridische constructie die door een politieke omwenteling of door een verandering in de publieke opinie opnieuw kan worden afgebroken; de republiek heeft steviger wortels.

In de Verenigde Staten verstaat men onder de term republiek een staatsvorm die daadwerkelijk is gegrondvest op de verlichte wil van het volk; een manier van besturen waarbij naar verzoening wordt gestreefd, waar pas na rijp beraad een besluit wordt genomen, waar bedachtzaam wordt gedebatteerd en waar de beslissingen op volwassen wijze worden uitgevoerd. De Amerikaanse republikeinen respecteren de zeden en gewoonten, het geloof en de rechten. Ze zijn de overtuiging toegedaan dat naarmate een volk de vrijheid verwerft, het ook moreel hoogstaand, gelovig en gematigd moet zijn. Hoewel in de republiek de meerderheid de oorsprong vormt van alle macht, wordt die meerderheid niet als almachtig beschouwd. Boven de meerderheid staan, met betrekking tot morele kwesties, de menselijkheid, de rechtvaardigheid en de redelijkheid en, met betrekking tot de politiek, de verworven rechten.

In Europa hebben we de republiek op een andere manier leren kennen: als het schrikbewind van diegenen die zich op de meerderheid beroepen; als de regering van zij die pretenderen, te weten wat goed is voor het volk, en die zich op basis hiervan het recht toe-eigenen om misprijzen te tonen voor alles wat tot dan

toe op respect had kunnen rekenen: van de hoogste morele regels tot en met het alledaagse gezond verstand.

De Amerikaanse natuur en geschiedenis bevorderden de ontwikkeling van de lokale vrijheden en van het politieke leven. Het zal in Amerika steeds moeilijk zijn, zo niet onmogelijk, een gecentraliseerd bestuur tot stand te brengen. De grote afstanden en het gegeven dat de bevolking zeer verspreid leeft, bevorderen zelfstandig lokaal en regionaal bestuur. Dit algemeen gegeven, dat kenmerkend is voor alle delen van de Nieuwe Wereld, wordt in de Verenigde Staten nog versterkt door het feit dat de plaatselijke vrijheden dateren van voor de onafhankelijkheid en zich diep in het leefpatroon hebben geworteld. De Engelse kolonisten leefden verdeeld over een groot aantal kleine samenlevingen die elk hun eigen zaken beheerden en die tegenover niemand verantwoording dienden af te leggen.

In Amerika zijn alle instellingen republikeins. Wie de republiek zou willen afschaffen, zou komaf moeten maken met de gehele Amerikaanse rechtsorde. Elke andere staatsvorm dan de republiek zou ook haaks staan op de Amerikaanse zeden en gewoonten. Het beginsel van de volkssoevereiniteit is ingebed in het Amerikaanse leefpatroon en vormt er in zekere zin het sluitstuk van. Het Amerikaanse civiele en politieke leven berust op de stelregel dat de Voorzienigheid ervoor gezorgd heeft dat iedereen over de capaciteiten beschikt om zelfstandig die zaken te beredderen die alleen hem aanbelangen. We vinden deze regel toegepast in de betrekkingen tussen ouders en kinderen, tussen meesters en knechten, tussen de lokale besturen en de burgers, tussen de regionale organen en de natie, tussen de Unie en de deelstaten. Het principe van de zelfbeschikking loopt aldus naadloos over in dat van de volkssoevereiniteit. In de Verenigde Staten is zelfs de religie republikeins, in de mate dat de godsdienstige waarheden ondergeschikt worden gemaakt aan de menselijke rede. Als de republi-

keine staatsvorm in de Verenigde Staten zou moeten verdwijnen, zou dat pas mogelijk zijn nadat de samenleving een diepgaande omwenteling heeft doorgemaakt. Niets wijst erop dat een dergelijke omwenteling valt te verwachten.

Wie de Verenigde Staten bezoekt, staat versteld van het tumult waarmee het politieke leven gepaard gaat. De voortdurende wetswijzigingen roepen onwillekeurig de gedachte op dat een volk dat zo weinig zeker is van wat het wil, ook wel vrij snel de huidige staatsvorm door een andere zal wensen te vervangen. Deze vrees is echter voorbarig. De Amerikanen brengen misschien regelmatig wetswijzigingen aan, maar betonen groot respect voor de grondwettelijke principes. De Amerikaanse republiek is net zo stevig gevestigd als de monarchie ten tijde van Lodewijk XIV, toen de Fransen niet alleen de bestaande staatsvorm gunstig gezind waren, maar zich zelfs geen voorstelling konden maken van andere staatsvormen. De Amerikaanse republiek steunt op een stilzwijgend akkoord, op een haast universele consensus. Niettemin denk ik dat de Amerikaanse wispelturigheid op termijn gevaren inhoudt. Het is niet ondenkbaar dat de ongemakken, die voortvloeien uit de voortdurende wetswijzigingen, het vertrouwen in de instellingen ondermijnen.

Ik vrees dat wanneer de Amerikanen de republiek ooit de rug zouden toekeren, het pad geëffend is voor het despotisme. Montesquieu beweerde dat nergens de macht van de vorst groter is dan daar waar hij zijn rijk vestigt op het puin van een republiek; de niet duidelijk omschreven bevoegdheden, die men zonder vrees aan een verkozen functionaris toekent, zullen dan immers in handen van een erfelijk staatshoofd vallen. Deze opmerking is misschien nog het meest van toepassing op een democratische republiek. Eerder heb ik immers aangegeven hoe weinig aandacht men in de Verenigde Staten heeft besteed aan het inperken van de bevoegdheden van de gekozenen die de meerderheid vertegenwoordigen.

Sommigen beweren dat in de Verenigde Staten geleidelijk aan een aristocratie zal ontstaan. Ik heb er meermaals op gewezen dat naar mijn gevoel de Amerikaanse samenleving zich veeleer in de richting van een verder doorgedreven democratie beweegt. Ik sluit niet uit dat de Amerikanen er ooit toe zullen besluiten de politieke rechten terug te schroeven of de macht te concentreren in handen van een alleenheerser; dat ze de macht in handen van één klasse zouden geven, lijkt me echter onwaarschijnlijk. Het invoeren van een aristocratie veronderstelt dat mensen zich akkoord verklaren met het ongelijkheidsbeginsel. Vermits dit indruist tegen alle menselijke instincten en tegen de natuurlijke gevoelens van rechtvaardigheid, zal dat niet uit vrije wil gebeuren. Ik vind in de geschiedenis dan ook géén voorbeeld van een aristocratie die haar gezag anders heeft weten te vestigen dan op basis van een militaire verovering. Niets wijst erop dat de Verenigde Staten de uitzondering op deze regel zullen vormen.

Enkele beschouwingen over het Amerikaanse commerciële succes

Tussen de Amerikaanse en Europese markten bestaan natuurlijke complementariteiten. Europa heeft behoefte aan een aantal Amerikaanse grondstoffen die het zelf niet kan voortbrengen, net zoals de Verenigde Staten voor een groot aantal afgewerkte producten op het oude continent blijven beroep doen. De Amerikanen hebben een zeer belangrijke positie verworven in de commerciële scheepvaart. Negen tienden van de Europese export naar de Verenigde Staten vindt plaats op Amerikaanse schepen, terwijl ook drie vierden van de Amerikaanse export naar Europa met behulp van de Amerikaanse handelsvloot gebeurt.

Het Amerikaanse scheepsvervoer werkt tegen prijzen waar de Europese concurrenten niet tegenop kunnen. De reden waarom de Amerikaanse schepen goedkoper de oceaan kunnen oversteken, is niet zo eenvoudig te geven. In ieder geval ligt de verklaring niet in

materiële factoren: de bouw van een Amerikaans schip kost evenveel als van een Europees; Amerikaanse matrozen verdienen over het algemeen zelfs beter dan hun Europese collega's. Ik denk dat een verklaring dan ook meer in factoren van niet-materiële aard schuilt. Europese scheepvaarders gaan zeer voorzichtig te werk; ze zullen slechts uitvaren wanneer het weer dat toelaat en bij een mankement keren ze onmiddellijk naar de wal terug. De Amerikanen slaan alle voorzorgen in de wind en trotseren elk gevaar; het gebeurt dan ook regelmatig dat een Amerikaans schip averij oploopt. Ze zijn ook minder geneigd om bij lange reizen allerlei tussenhavens aan te doen en zijn bereid acht tot tien maanden op zee door te brengen. Het nettoresultaat van dit alles is dat ze hun ladingen sneller ter bestemming brengen.

De verklaring van deze fenomenen ligt in de Amerikaanse ingesteldheid. De Amerikanen hebben de behoeften en verlangens van een ontwikkelde samenleving, maar beschikken vaak niet over de middelen om hieraan te voldoen. Als gevolg hiervan zijn ze gedwongen hun inventiviteit en ondernemingszin aan te scherpen. De Amerikanen zijn gewoon, zich verschillende vakken eigen te maken en regelmatig van beroep te veranderen. Dit zet mogelijk een rem op de maatschappelijke arbeidsverdeling, maar draagt gevoelig bij tot de intellectuele ontwikkeling van de werkende bevolking. Men vindt in Amerika minder specialisten, maar méér mensen die van alle markten thuis zijn. De Amerikanen laten zich ook niet leiden door de vooroordelen of vastgeroeste gewoonten van één of ander beroep. Ze leven in een samenleving die voortdurend in beweging is en waar nieuw synoniem is voor beter. Amerikanen erkennen niet dat de natuur de mens bepaalde begrenzingen heeft opgelegd; voor hen is alles het proberen waard. De gemiddelde Amerikaan is ondernemend, avontuurlijk en vernieuwend. Deze ingesteldheid vinden we terug in de politiek, in de godsdienst, in het economische en sociale leven. Het is op basis van deze ingesteldheid dat de Amerikaanse scheepvaart haar

concurrenten heeft weten te verslagen.

De rede en de ervaring leren ons dat commerciële macht slechts duurzaam is wanneer ze zich weet te verenigen met militaire macht. Ook de Amerikanen begrijpen die waarheid. Nu al zijn ze in staat om hun vlag te doen respecteren; het zal niet lang meer duren voor ze ook in staat zijn om, waar dat nodig is, vrees aan te jagen. Ik meen dat naties al in hun vroegste jaren de belangrijkste trekken vertonen van hoe ze zich zullen ontwikkelen. Wanneer ik het Amerikaanse handelssucces zie, kan ik me niet van de indruk ontdoen dat ze eens de grootste maritieme macht ter wereld zullen worden en zich meester van de wereldzeeën zullen maken.

BESLUIT

Niets zegt dat de Anglo-Amerikanen zich zullen opsluiten binnen het grondgebied dat ze momenteel bezetten. Vandaag al ziet men hen deze grenzen overschrijden. In noordoostelijke richting worden de Frans-Canadezen een minderheid op hun vroeger grondgebied. In noordwestelijke richting vindt men slechts een handjevol verwaarloosde Russische nederzettingen. In het zuidwesten vormt Mexico het enige obstakel van betekenis. De Amerikanen trekken druppelsgewijs de grens over om de nauwelijks bewoonde gronden in gebruik te nemen en tot ontwikkeling te brengen. De Amerikanen introduceren hun taal en leefpatroon en het zal niet lang duren voor de laatste Mexicanen zijn verdwenen. Zolang de Anglo-Amerikanen vóór zich slechts weinig bevolkte en onontgonnen gebieden aantreffen, zal niets hun opmars kunnen stoppen; geen macht ter wereld kan emigranten, die op zoek zijn naar een beter bestaan, beletten om vruchtbare, onbewoonde gebieden te betreden en in gebruik te nemen.

In de nabije toekomst zullen de Anglo-Amerikanen het ganse grondgebied tussen de pool en de evenaar, tussen de Atlantische en de Stille Oceaan, bezetten. Het territorium van de Verenigde Staten zal dan drie vierden van dat van Europa bestrijken, terwijl het klimaat en de bodemgesteldheid in Amerika minstens zo geschikt zijn als in Europa. Het spreekt dus vanzelf dat het Amerikaanse bevolkingsaantal op termijn in verhouding tot dat

van Europa zal staan. Noord-Amerika zal het beeld vertonen van honderdvijftig miljoen mensen, die gelijke rechten hebben, die eenzelfde achtergrond hebben, dezelfde taal, dezelfde godsdienst, dezelfde zeden en gewoonten en dezelfde manier van denken. Noord-Amerika vormt een totaal nieuw gegeven op de wereldkaart, waarvan we ons momenteel de draagwijdte nog niet kunnen voorstellen.

Twee naties zijn vanuit een verschillend uitgangspunt naar hetzelfde doel op weg: de Russen en de Anglo-Amerikanen. Beiden zijn in de schaduw tot wasdom gekomen en hebben zich, terwijl de aandacht van de wereld op andere zaken was gericht, op korte tijd een eersterangspositie tussen de naties weten te verwerven. Terwijl alle andere volkeren hun natuurlijke begrenzingslijnen te hebben bereikt, tonen Russen en Amerikanen groei en vooruitgang. Andere naties zijn tot stilstand gekomen of moeten zich steeds grotere inspanningen getroosten om hun posities te bewaren; Amerika en Rusland zijn een weg ingeslagen waarvan het einde nog lang niet in zicht is.

De Amerikanen strijden tegen de obstakels die de natuur hen in de weg heeft gelegd; de Russen vinden andere mensen tegenover zich. De eenen voeren het gevecht tegen de wildernis en de barbarij, de anderen staan tegenover hoog ontwikkelde beschavingen. De Amerikaanse overwinningen worden met het ploegijzer gerealiseerd, de Russische met het zwaard. De eenen steunen op het particuliere belang en laten vrij spel aan de individuele capaciteiten en inzichten. De anderen concentreren alle macht in de handen van één man. De eenen verwachten alles van de vrijheid, de anderen van de verknechting. Hun uitgangspunten en de wegen die ze zijn ingeslagen zijn verschillend; niettemin lijken ze beiden door de Voorzienigheid te zijn uitverkoren om eens het lot van de halve wereld in handen te houden.

ALEXIS DE TOCQUEVILLE
"OVER DE DEMOCRATIE
IN AMERIKA"

TWEEDE BOEK

Woord Vooraf

Vijf jaar geleden heb ik een eerste boek geschreven over de politieke gevolgen van de Amerikaanse democratie. In dit tweede boek behandel ik de invloed van de democratische verhoudingen op het maatschappelijke leven. De twee boeken vormen één geheel.

Ik moet de lezer waarschuwen voor een mogelijk misverstand. Uit het feit dat ik zoveel en zo uiteenlopende gevolgen toeschrijf aan het gelijker worden van de sociale verhoudingen, kan de lezer concluderen dat ik hier de verklaring leg voor ongeveer alles wat dezer dagen gebeurt. Ik meen echter dat een groot aantal hedendaagse opvattingen, gevoelens en tendensen hun oorzaak vinden in heel andere feiten, die soms zelfs strijdig zijn met de gelijkheid. Wat de Verenigde Staten betreft, hebben bijvoorbeeld, naast de democratie, ook de natuurlijke gesteldheid, de afkomst van de bewoners, de religie, het hoge opleidingsniveau en het leefpatroon van de eerste kolonisten allemaal substantieel bijgedragen tot de Amerikaanse manier van leven en van denken. Ik erken de invloed van deze en andere factoren. Mijn aandacht zal echter specifiek uitgaan naar de manier waarop de sociale gelijkheid onze neigingen en opvattingen heeft veranderd.

Het wekt misschien verwondering dat iemand die ervan overtuigd is dat de democratische omwenteling niet tegen te houden is, scherpe woorden richt tot de samenlevingen die deze omwenteling belichamen. Mijn antwoord daarop is dat, net omdat ik geen tegenstander ben van de democratie, ik eerlijk tegenover haar heb willen zijn. Men vindt genoeg mensen die bereid zijn, de lof te zingen van de weldaden die de gelijkheid de mensheid in het vooruitzicht stelt. Er zijn er veel minder die durven wijzen op de gevaren die de gelijkheid inhoudt.

Ik hoop dat men in dit tweede boek dezelfde onpartijdigheid aantreft als in het eerste. Ik heb getracht mijn voor- en afkeuren achterwege te laten. Wie dit werk leest, zal hierin niet één zin vinden die geschreven werd met de bedoeling de partijen of fracties die het land in beweging houden, naar de mond te praten.

DEEL 1

De invloed van de democratie op het intellectuele leven in de Verenigde Staten

Hoofdstuk 1

Over de Amerikaanse manier van filosoferen

Ik geloof dat er in de beschaafde wereld geen land bestaat waar men zich minder met wijsgerige onderwerpen bezighoudt dan in de Verenigde Staten. De Amerikanen hebben geen eigen filosofische scholen voortgebracht en betonen ook weinig interesse voor de wijsgerige stromingen die Europa verdelen. Het is niettemin merkwaardig hoe bijna alle Amerikanen eenzelfde denkpatroon en eenzelfde wijsgerige methode volgen. De Amerikaanse manier van filosoferen is wars van elke systematiek en tracht te ontsnappen aan de druk van de gewoonten, aan de vooringenomenheden van rangen en standen en, tot op zekere hoogte, aan de vooroordelen van de natie. De Amerikanen beschouwen de traditie als niet méér dan een bron van informatie en zien de actuele gebeurtenissen als nuttig studiemateriaal om het anders en beter te doen. Ze zoeken in zichzelf de maatstaf van alle dingen, ze richten zich

op de resultaten, zonder zich vast te leggen op een bepaalde werkwijze en trachten zo snel mogelijk naar de kern van de zaak door te dringen. Vóór alles laten ze zich door hun eigen inzicht leiden; in Amerika, waar niemand de werken van Descartes leest, lijkt iedereen zich diens stelregels te hebben eigen gemaakt.

De voortdurende beweeglijkheid van een democratische maatschappij maakt dat de band tussen de generaties verslapt en dat de opvattingen van vorige generaties worden verwaarloosd. Vermits het onderscheid tussen de standen verdwijnt, ontlenen mensen hun opvattingen evenmin aan de sociale groepen waartoe ze behoren. Ook de invloed van de inzichten van de ene burger op de andere is beperkt; wanneer iedereen gelijk is, wanneer men bij de anderen geen bewijzen van grootsheid of genialiteit bespeurt, valt men terug op de eigen inzichten als de voor de hand liggende bron van waarheid.

De gewoonte om bij alles het eigen beoordelingsvermogen te volgen, kleurt de Amerikaanse manier van denken. Omdat de ervaring hen heeft geleerd dat ze op eigen kracht de meeste problemen die zich in hun dagelijks leven stellen, kunnen oplossen, menen ze dat in de wereld alles verklaarbaar is en dat niets de grenzen van het menselijke verstand te buiten gaat. Het gevolg is dat ze zeer afwijzend staan tegenover alles wat ze niet onmiddellijk begrijpen. De Amerikanen verkiezen de zaken zo helder mogelijk voor te stellen; ze ontdoen alles zoveel mogelijk van het bijkomstige en maken abstractie van wat niet onmiddellijk terzake doet. Deze ingesteldheid leidt vaak tot minachting voor vormelijkheden, die ze beschouwen als onnodige obstakels op weg naar de waarheid.

Een vergelijkbare manier van denken heeft zich in Europa verspreid, alleszins daar waar de maatschappelijke omstandigheden zich in de richting van een grotere gelijkheid hebben ontwikkeld.

Zo maakten de hervormers van de zestiende eeuw al een aantal godsdienstige dogma's ondergeschikt aan het individuele inzicht. In de zeventiende eeuw haalden Bacon en Descartes in de wetenschappen en in de wijsbegeerte een aantal traditionele autoriteiten van hun voetstuk. In de achttiende eeuw begon de methode in kwestie zich te veralgemenen naar alle terreinen van het maatschappelijke leven. Het feit dat deze manier van filosoferen typisch democratisch was verklaart waarom dit denken zich zo snel over het Europese continent heeft kunnen verspreiden. De vraag is dan, hoe het komt dat deze manier van denken vandaag nadrukkelijker aanwezig is in Frankrijk dan in de Verenigde Staten, waar de tendens naar gelijkheid al langer aanwezig is en zich ook al verder heeft ontwikkeld. Ik meen dat de verklaring enerzijds in de religie ligt en anderzijds in het feit dat Amerika geen democratische revolutie heeft gekend.

De grotere invloed die de godsdienst op de samenleving uitoefent, maakt dat de Amerikanen hun denken laten begrenzen door een aantal geloofsartikelen en morele stelregels. Ook het feit dat de Amerikanen geen strijd hebben moeten leveren voor de democratie is van belang. Waar de democratie zich slechts na een bitter en onverzoenlijk gevecht heeft weten te vestigen, zijn de gemoederen zo op de spits gedreven dat niemand zich aan de inzichten van anderen zal willen onderwerpen. Zo ontstaat een ingesteldheid ten gevolge waarvan iedereen in zijn eigen intellectuele behoeften meent te kunnen voorzien en er genoegen in schept, over alle onderwerpen een eigen mening te bedenken. Wanneer de mensen nog slechts door belangen en niet meer door gemeenschappelijke overtuigingen worden verbonden, worden ideeën en opvattingen herleid tot niet méér dan een soort van intellectueel stof, dat voortdurend in alle richtingen opwaait.

Hoofdstuk 2 Over de meningsvorming in democratische samenlevingen

Dogmatische overtuigingen zijn opvattingen die mensen uit goed vertrouwen en zonder nader onderzoek accepteren. Naargelang de omstandigheden komen dergelijke overtuigingen in grotere of kleinere aantallen voor en verschillen ze naar ontstaanswijze, formulering of object. Mensen kunnen niet zonder dit soort overtuigingen. Het is onwaarschijnlijk dat mensen zich ooit nog in één gemeenschappelijke overtuiging zouden vinden, als iedereen probeert al zijn opvattingen zelf te vormen en op eigen houtje langs zelfgebaande wegen de waarheid te zoeken. Zonder gemeenschappelijke overtuigingen is echter geen samenleving mogelijk. Om een gemeenschap te vormen en tot bloei te brengen, is het noodzakelijk dat er tussen de leden overeenstemming bestaat over een aantal basisprincipes. Dat is slechts mogelijk wanneer iedereen ideeën put uit een gemeenschappelijke bron en erin toestemt een aantal overtuigingen uit goed vertrouwen en zonder nader onderzoek te accepteren.

Ook voor het leven van de mens als individu zijn dergelijke dogmatische overtuigingen onontbeerlijk. Mensen die bij alles wat ze doen de juistheid van hun uitgangspunten in vraag stellen, komen er niet toe ook maar één handeling te stellen. Er zit voor de individuele mens niets anders op dan erin te berusten, feiten en beginselen voor waar te aanvaarden die anderen hebben ontdekt. Het gebouw van de individuele meningen wordt opgetrokken op fundamente die door anderen werden gelegd; zelfs de grootste wijsgeer neemt ontelbare zaken voor waar op gezag van anderen. Dit alles is niet alleen onvermijdelijk, maar ook wenselijk.

Men kan inderdaad stellen dat wie een bepaalde mening op gezag van een ander overneemt, zich aan een vorm van intellectuele sla-

vernij overgeeft; het gaat echter om een heilzame vorm van dienstbaarheid waardoor ruimte ontstaat voor een vruchtbaar gebruik van de eigen vrijheid. Op intellectueel en moreel vlak zal men hoe dan ook altijd op één of andere vorm van gezag stuiten. De individuele autonomie kan groter of kleiner zijn, maar nooit zonder begrenzingsen. De vraag is dan ook niet óf er in het democratische tijdperk één of andere vorm van intellectueel gezag bestaat, maar: wáár het zich bevindt en welke omvang het aanneemt.

In een aristocratisch bestel bestaat grote sociale ongelijkheid; in zulke ordening zijn mensen ertoe geneigd het superieure inzicht van de ontwikkelde elite als richtlijn voor hun opvattingen te nemen. In een democratisch bestel, waar de verhoudingen gelijkjer worden, neemt de gewilligheid af om anderen blindelings te vertrouwen af. De neiging om geloof te hechten aan wat de grote massa voor waar houdt, neemt echter toe. De druk van de publieke opinie gaat zwaarder op de maatschappij wegen. Waar gelijkheid heerst, hechten mensen geen bijzonder geloof aan elkaars individuele meningen. Diezelfde gelijkheid maakt echter dat men grenzeloos vertrouwen stelt in het oordeel van het publiek. Het komt mensen als onwaarschijnlijk over dat, gelet op het feit dat ze allen over gelijke vermogens beschikken, de waarheid niet bij de meerderheid zou liggen. Dezelfde gelijkheid die mensen onafhankelijk maakt van hun afzonderlijke medeburgers, levert hen uit aan de macht van het grootste aantal.

In de Verenigde Staten ontlast de meerderheid de individuen van de taak, hun eigen denkbeelden te vormen. De meerderheid zorgt voor pasklare opvattingen op het gebied van wijsbegeerte, moraal en politiek. Zelfs de godsdienst is er méér een zaak van de publieke opinie dan van geopenbaarde waarheden. De invloed van de openbare mening wordt nog versterkt door de staatkundige machtspositie van de meerderheid. Het gaat in deze echter niet om een oorzakelijk verband, vermits beiden het gevolg zijn van

het gelijkheidsbeginsel. In elke democratische samenleving, op welke wijze men de instellingen ook inricht, zal de invloed van de publieke opinie zeer groot zijn. Men kan zelfs voorspellen dat het vertrouwen op de openbare mening een soort geloof zal worden met de meerderheid als profet.

Met de egalisering van de sociale verhoudingen zetten zich twee tendensen door: één die de menselijke geest tot nieuwe denkbeelden brengt, en een andere die de mensen ertoe brengt het zelfstandig denken op te geven. Ik voorzie dat de democratie de intellectuele zelfstandigheid, die precies door de gelijkjer wordende verhoudingen kon ontstaan, opnieuw gaat teniet doen. De menselijke rede die de ketenen van de vroegere standenmaatschappij heeft afgeworpen, staat op het punt zich nu te onderwerpen aan de wilsbeschikking van de meerderheid. Wie de vrijheid van denken als een heilige zaak beschouwt, wie niet alleen een specifieke despoot, maar het despotisme als zodanig afwijst, moet hierover goed nadenken.

Hoofdstuk 3 Waarom de Amerikanen, méér dan de Engelsen, gevoelig zijn voor abstracte ideeën

Mensen kunnen niet zonder abstracte ideeën (“idées générales”). Als men alle specifieke gevallen waarmee men wordt geconfronteerd, op hun specifieke kenmerken zou willen beoordelen, zou men zich in zoveel bijzonderheden verliezen, dat men geen zicht meer heeft op de werkelijkheid. Als de menselijke geest een aantal objecten in beschouwing heeft genomen, waartussen overeenkomsten bestaan, plaatst hij ze in dezelfde categorie en geeft hij ze dezelfde naam. Dergelijke veralgemeningen vormen geen be-

wijs van de kracht van de menselijke geest, maar duiden eerder op de onvolkomenheden van de menselijke intelligentie; in de natuur komen immers geen twee identieke zaken voor, of regelmatigigheden die op dezelfde gevallen op dezelfde manier van toepassing zijn. Abstracte ideeën hebben het voordeel dat ze de mens in staat stellen, snel een oordeel te vellen over een groot aantal zaken; het nadeel is dat ze steeds weer een onvolledig begrip van de zaak opleveren en dat ze aan exactheid verliezen wat ze aan reikwijdte winnen.

De Amerikanen maken vaker en gretiger gebruik van algemene ideeën dan de Engelsen. Dit lijkt op het eerste gezicht merkwaardig, vermits beide volkeren het grootste deel van hun geschiedenis delen. Het verschil wordt nog merkwaardiger wanneer we de Engelsen met de Fransen vergelijken. Het lijkt of de Engelsen slechts met tegenzin tot één of andere veralgemening besluiten, terwijl bij de Fransen de voorliefde voor abstracte ideeën haast passionele vormen heeft aangenomen. Het feit dat in Engeland de afkeer voor algemene ideeën lijkt af te nemen naarmate het traditionele maatschappelijke bestel verdwijnt, toont aan dat de hele zaak niet alleen met verschillen in intellectueel ontwikkelingsniveau heeft te maken.

In samenlevingen waar de maatschappelijke verhoudingen zeer ongelijk zijn en een zekere duurzaamheid hebben verworven, lijkt het alsof er evenveel specifieke soorten mensen zijn als er standen bestaan. In een dergelijke samenleving zijn mensen veel minder geneigd tot het maken van veralgemeningen. Wie in een democratisch land leeft, ziet echter niets dan mensen die ongeveer aan hem gelijk zijn en zal daardoor gemakkelijker besluiten dat wat op hem van toepassing is, ook voor anderen geldt. Waar de verhoudingen gelijk zijn, waar niemand in staat is om permanent de bewegingen van de anderen in een bepaalde richting te sturen, zal men, om een verklaring te vinden voor wat er in de wereld ge-

beurt, op zoek moeten gaan naar wetmatigheden waaraan allen onderworpen zijn. Dat maakt dat de menselijke geest vanzelfsprekender in termen van veralgemeningen gaat denken.

Bovenstaande redenering verklaart waarom de Engelsen minder neigen tot veralgemeningen dan de Amerikanen of de Fransen, en verduidelijkt ook waarom de Engelsen vandaag van deze gewoonte lijken af te stappen. In de Engelse samenleving liepen verlichting en aristocratie lange tijd hand in hand. Enerzijds maakte dit de Engelsen ontvankelijk voor algemene ideeën, anderzijds bleven ze daardoor vasthouden aan zeer specifieke en concrete opvattingen. Vandaar de typische Engelse filosofie die zowel stoutmoedig als bedeesd is, zowel ruimdenkend als enggestig.

Er zijn nog een aantal andere factoren die ertoe bijdragen dat democratische samenlevingen open staan voor abstracte ideeën. In dergelijke samenlevingen wordt de weetgierigheid gestimuleerd, maar ontbreekt het de mensen, omwille van hun drukke beroepsbezigheden, aan tijd om diepgaand over de dingen na te denken. Ideeën met een zekere algemeenheid laten hen toe niet te veel energie te investeren in de studie van specifieke gevallen. In democratische samenlevingen zijn mensen gericht op onmiddellijke resultaten. Iedereen wil zo snel mogelijk zijn ambities verwezenlijken, maar wil daar zo weinig mogelijk inspanningen voor leveren. Een dergelijke ingesteldheid maakt mensen gevoelig voor algemene ideeën, die toelaten om met weinig inspanningen grote terreinen te bestrijken.

Hoofdstuk 4

Waarom de Amerikanen, in tegenstelling tot de Fransen, niet gevoelig zijn voor abstracte ideeën omtrent politieke kwesties

Eerder had ik het erover dat de voorliefde van de Amerikanen voor algemene ideeën minder uitgesproken is dan die van de Fransen. Dat geldt vooral voor algemene ideeën betreffende politieke kwesties. Hoewel de Amerikanen veel méér dan de Engelsen abstracte concepten in hun wetgeving hebben geïntroduceerd, kan men niet zeggen dat de Amerikanen, zoals de Fransen in de achttiende eeuw, blind vertrouwen stellen in de absolute waarheid en goedheid van bepaalde politieke theorieën. De voornaamste reden ligt in het feit dat het Amerikaanse volk altijd zelf zijn zaken heeft kunnen beheren, terwijl de Fransen lange tijd slechts hebben kunnen dromen van de beste manieren om de samenleving te besturen. Onder invloed van hun maatschappelijke toestand werden de Fransen gevoeliger voor abstracte ideeën, terwijl het politieke bestel hen niet toeliet deze ideeën aan de praktijk te toetsen om zó gaandeweg de onvolkomenheden ervan te ontdekken.

Wanneer een volk zich hals over kop heeft overgeleverd aan een politiek principe dat niet zonder gevaar is, bestaat de beste tegenmaatregel erin, ervoor te zorgen dat het de kans krijgt dit principe aan de praktijk te toetsen. Zodra mensen dagelijks met de specifieke bijzonderheden van een kwestie worden geconfronteerd, zullen ze de ontoereikendheid van algemene principes onder ogen moeten zien. Op deze wijze matigen de democratische instellingen, die mensen dwingen zich met de bestuurstaken bezig te houden, de aantrekkingskracht van abstracte ideeën over politieke kwesties.

Hoofdstuk 5

Hoe in de Verenigde Staten de godsdienst gebruik weet te maken van de democratische instincten

De ideeën die mensen zich vormen over God, omtrent de plaats van de mens, omtrent hun zielenheil en omtrent hun plichten jegens hun medemensen, hebben een onmiddellijke weerslag op het dagelijks gedrag. Wanneer mensen beginnen te twijfelen aan deze ideeën, zal ook in hun gedrag een zekere stuurlaaiheid binnendringen. Het gebeurt slechts zeer uitzonderlijk dat individuen op eigen kracht tot afgeronde ideeën over deze kwesties komen. Daarom stellen georganiseerde godsdiensten zich tot doel, hieromtrent sluitende opvattingen te formuleren en binnen ieders bereik te brengen. In deze zin oefenen godsdiensten een heilsame invloed uit op de menselijke geest. Waar het godsdienstige gezag verdwijnt, vallen mensen ten prooi aan twijfel en besluiteloosheid, zodat het gebeurt dat ze zich na verloop van tijd, om een einde te maken aan de voortdurende onzekerheid, een nieuwe meester kiezen.

Het nut van de godsdienst wordt misschien nog duidelijker in democratische samenlevingen. Wanneer de verhoudingen gelijk worden, isoleren mensen zich meer en meer, tot ze uiteindelijk alleen nog met zichzelf bezig zijn en nog enkel belang stellen in materiële zaken. De religie wakkert precies de tegenovergestelde instincten aan. Elke godsdienst maakt duidelijk dat er belangrijker zaken in het leven zijn dan de aardse goederen en dat mensen verplichtingen hebben tegenover elkaar. De religie wapent de mensen, net op die terreinen waar ze door het leven in een democratische samenleving worden verzwakt.

Naarmate het kennispeil stijgt en de onafhankelijkheid groeit, zal de menselijke geest het steeds moeilijker hebben om zich te ver-

zoenen met religieuze dogma's. Voor de godsdiensten in kwestie impliceert dat vooreerst dat ze zich discreter moeten opstellen en hun activiteiten beperken tot die levenssferen die specifiek de hunne zijn. Het risico bestaat immers dat wanneer hun positie op de niet specifiek religieuze domeinen in het gedrang komt, ze uiteindelijk op geen enkel terrein nog met gezag kunnen spreken. De godsdiensten moeten met zorg een terrein afbakenen waarbinnen ze de menselijke geest willen vasthouden en alle aanspraken op wat daarbuiten valt, opgeven. In dit verband bestaan grote verschillen tussen de religies. Terwijl de Koran zich uitstrekt over alle aspecten van het leven, beperkt het Evangelie zich tot een aantal meer algemene principes. De eerste godsdienst zal zich in het tijdperk van wetenschap en democratie dan ook moeilijk kunnen handhaven, terwijl de tweede zijn positie zal weten te bewaren.

Of godsdiensten zich zullen handhaven in tijden van democratie, wordt ook bepaald door de aard van de geloofsovertuigingen, door de uiterlijke vormen die ze hebben aangenomen en de verplichtingen die ze opleggen. Waar de sociale verhoudingen gelijkzamer zijn geworden, wordt het beeld van één God, die iedereen dezelfde regels oplegt en dezelfde beloningen in het vooruitzicht stelt, gemakkelijk aanvaard. Waar echter de verschillen groot zijn, wordt gemakkelijker aansluiting gezocht bij religies die evenveel goden kennen als er volkeren, kasten en klassen zijn en die wel duizend verschillende manieren vóórhouden om de hemel te verdienen.

Ook het christendom heeft deze beïnvloeding door de maatschappelijke omstandigheden ondergaan. Het christelijke geloof ontstond in een samenleving waar weliswaar grote verschillen tussen de mensen bestonden, maar waar allen aan dezelfde wetten waren onderworpen. Deze maatschappelijke omstandigheden bevorderden de verspreiding van het monotheïstische en universalistische christelijke geloof. Toen later Europa opnieuw

gefragmenteerd werd in een groot aantal naties, standen en rassen, veranderde ook het christelijke geloof van vorm. De mensen bleven weliswaar één God aanbidden, maar elk volk, elke stad en elke beroepsgroep deed dat via specifieke engelen en heiligen, die bij deze ene God een bijzondere bescherming moesten bepleiten. Het christelijke geloof dreigde door deze vorm van idolatrie op bepaalde momenten weg te zakken tot het niveau van de cultussen die het eerder had overwonnen. Het lijkt me evident dat hoe méér de grenzen tussen de naties en de mensen verdwijnen, hoe méér de menselijke geest zich opnieuw zal bewegen in de richting van één God, die geen onderscheid tussen de mensen maakt. Godsdiensten moeten zich in tijden van democratie dan ook niet te zeer vereenzelvigen met de cultus die rond specifieke engelen of heiligen is ontstaan.

Godsdiensten zullen in tijden van democratie ook minder nadruk moeten leggen op uiterlijke vormen. Overdreven vertoon stuit een democratisch volk tegen de borst; ceremonieel en symboliek komen hen voor als kinderachtige kunstgrepen die slechts tot doel hebben de mensen weg te houden van de waarheid. Ik geloof dat in het tijdperk dat we nu binnentreden, godsdiensten deze vormelijkheden best niet beklemtonen. Ik weet dat men mij zal tegenwerpen dat godsdiensten, die eeuwige en universele waarheden belichamen, zich niet naar de tijdsgeest mogen plooiën. Mijn antwoord is dat men een onderscheid moet maken tussen centrale en andere geloofsartikelen. In tijden waarin alles in beweging verkeert, kunnen godsdiensten het zich niet permitteren zich onverzettelijk op te stellen betreffende kwesties van secundair belang.

Dit brengt mij tot een laatste overweging. Naarmate de mensen gelijkzamer worden, komt het er voor de godsdiensten op aan zich ver te houden van de actuele kwesties die de samenleving beroeren, ten einde niet nodeloos in te gaan tegen opinies die breed ver-

spreid zijn onder de massa. Ook de Kerken zijn immers niet opgewassen tegen de macht van de publieke opinie. Godsdiensten die er een erezaak van maken, regelrecht tegen de materialistische ingesteldheid van hun gelovigen in te gaan, eindigen met lege kerken. De taak van de godsdiensten bestaat erin de aanwezige tendensen bij te sturen en in te perken. Ze zullen er niet in slagen de gerichtheid op materieel profijt uit te roeien, maar ze kunnen alszins proberen de mensen ervan te overtuigen, hun fortuin uitsluitend op eerlijke wijze te vergaren.

In Amerika houden de priesters zich afzijdig van de publieke zaken. De godsdiensten stellen zich in de Verenigde Staten over het algemeen terughoudend op. Ze hebben een terrein afgebakend waarbinnen ze de meningsvorming leiden en waarbuiten ze zich niet begeven. De Amerikaanse Kerken hebben afstand genomen van de vormelijkheden ten voordele van een heldere en toegankelijke boodschap. Opmerkelijk is hoe de priesters begrip tonen voor de zakelijke zorgen van hun gelovigen en hen zeker niet verbieden op eerlijke wijze aardse rijkdommen te vergaren. De Amerikaanse Kerken respecteren de macht van de meerderheid. Ze beperken zich ertoe de publieke opinie bij te sturen zonder zich ervan te vervreemden. Het gevolg is dat de openbare mening de Kerken gunstig gezind is, zodat ze niet alleen op hun eigen gezag, maar ook op dat van de meerderheid kunnen terugvallen. Door aansluiting te vinden bij die democratische instincten die hun niet vijandig gezind zijn, zijn de Kerken erin geslaagd, de geest van individuele onafhankelijkheid te bezweren die eigenlijk het grootste gevaar vormt voor de godsdienst.

Hoofdstuk 6

Over de opmars van het katholicisme in de Verenigde Staten

Het feit dat precies het katholicisme het meest aanhang wint in de Verenigde Staten, het meest democratische land ter wereld, wekt op het eerste gezicht verbazing. Men moet echter twee zaken duidelijk onderscheiden: enerzijds leidt de gelijkheid ertoe dat mensen zelfstandig hun standpunten willen bepalen, anderzijds maakt ze de mensen gevoelig voor de idee van een enkelvoudige en éénduidige macht waaraan iedereen zich op dezelfde wijze moet onderwerpen. Mensen die zich in een democratische samenleving tot het geloof wensen te bekeren, zullen zich eerder tot een godsdienst richten die uitgaat van een eenvormig en enkelvoudig gezag. Het katholicisme komt hen hierin tegemoet. Hoewel een groot aantal doctrines en gebruiken van de Roomse Kerk hen tegen de borst stuit, koesteren ze een grote bewondering voor haar gesloten en eensgezind gezag dat tegenover alle gelovigen op dezelfde wijze geldt. Wanneer de katholieke Kerk erin slaagt afstand te nemen van de politieke controversen die ze in het leven heeft geroepen, zie ik voor haar een grote toekomst weggelegd.

Hoofdstuk 7

Waarom democratische volkeren naar het pantheïsme neigen

Het is geen toeval dat de idee van het pantheïsme vandaag zo nadrukkelijk aanwezig is in de filosofische geschriften. Naarmate mensen gelijker worden, richten ze zich vanzelfsprekend eerder op wat hen bindt, dan op wat hen onderscheidt. De menselijke geest gaat op zoek naar steeds algemenere wetmatigheden,

naar steeds méér verschijnselen die allemaal vanuit één oorzaak kunnen worden verklaard. Een denksysteem als het pantheïsme, waarin alles wat bestaat als onderdeel van één eeuwig en onveranderlijk geheel wordt gezien, oefent op hen een grote aantrekkingskracht uit. Het pantheïsme lijkt op maat gesneden voor het democratische tijdperk: het sluit aan bij de heersende manier van denken, het prikkelt de verbeelding en komt bovendien tegemoet aan een neiging tot intellectuele gemakzucht. Wie overtuigd blijft van de grootsheid en uniciteit van de mens, zal vooral naar deze filosofie zijn pijlen moeten richten.

Hoofdstuk 8

Hoe de gelijkheid de idee van de oneindige vervolmaakbaarheid van de mens doet ontstaan

In een maatschappij waar iedereen een duidelijk door stand, beroep en afkomst bepaalde positie inneemt, waar de levenslopen haast bij voorbaat zijn uitgetekend, ziet iedereen de limieten van wat voor hem bereikbaar is en haalt niemand het in zijn hoofd, zich tegen zijn lotsbestemming te verzetten. Een dergelijke maatschappij ontzegt de mensen niet hun vermogen tot individuele vervolmaking, maar stelt er bepaalde grenzen aan die niet kunnen worden overschreden. In een dergelijke samenleving heerst de overtuiging dat de mensheid ongeveer het zedelijke en verstandelijke niveau heeft bereikt dat in haar onvolmaakte natuur ligt besloten. De stabiliteit van de maatschappelijke verhoudingen doet het denkbeeld ontstaan dat alles is zoals het hoort te zijn. Vandaar dat wetgevers wetten uitvaardigen waarvan ze menen dat ze voor eeuwig zullen gelden. Vandaar ook dat volkeren en vorsten monumenten oprichten die de tijden moeten trotseren.

Naarmate de vroegere verschillen verdwijnen en de sociale posities voortdurend verschuiven, treedt het denkbeeld van de oneindige vervolmaakbaarheid van de mens op de voorgrond. Het feit dat sommigen erop achteruitgaan, leert mensen dat niemand op basis van zijn afkomst voorbestemd is voor het geluk; het gegeven dat anderen erop vooruitgaan, geeft voedsel aan de gedachte dat, in het algemeen, mensen in staat zijn hun situatie te verbeteren. Uit hun tegenslagen leren ze dat niemand een bevoorrechte toegang tot het succes heeft; in hun verwezenlijkingen vinden ze de bevestiging van het geloof in het menselijke vermogen tot vervolmaking. Zo blijven ze onophoudelijk in de weer, zoekend, struikelend, zonder zich door tegenslagen te laten ontmoedigen, voortgedreven door het beeld van de volmaakte mens dat ze vaag aan de horizon, aan het einde van de lange ontwikkelingsgang van de mensheid, zien schemeren. Aristocratische samenlevingen stellen te strakke begrenzingen aan het vermogen tot vervolmaking; democratische naties vertonen de neiging deze grenzen eindeloos uit te rekken.

Hoofdstuk 9

Waarom het Amerikaanse voorbeeld geen bewijs vormt voor de stelling dat een democratisch volk noch over de aanleg, noch over de voorliefde voor wetenschappen, kunst en literatuur kan beschikken

Men moet toegeven dat, onder de beschaafde naties, er weinig zijn die minder vooruitgang hebben geboekt in de wetenschappen of die minder grote schrijvers en kunstenaars hebben voortgebracht dan de Amerikanen. Sommigen menen hierin een natuurlijk en onvermijdelijk gevolg van de democratie te zien. Volgens

hen doven de geestelijke vermogens van de mens uit, naarmate de verhoudingen gelijkjer worden. Wie zo redeneert, haalt een aantal zaken door elkaar, waarvan sommige effectief met de democratie hebben te maken, maar andere eerder typisch Amerikaans zijn.

De puriteinse ingesteldheid, die nog steeds aanwezig is in het Amerikaanse leefpatroon, scheidt een klimaat dat weinig bevorderlijk is voor de bloei van de kunsten. De ongekende mogelijkheden om rijkdom te vergaren, hebben gemaakt dat de Amerikanen hun verbeelding en intelligentie in ondernemingszin hebben getransformeerd. Ik ben ervan overtuigd dat wanneer de Amerikanen van de rest van de wereld zouden worden afgesneden, ze zeer snel zouden begrijpen dat vooruitgang in handel en industrie niet mogelijk is zonder wetenschappelijk onderzoek. De Amerikaanse situatie geeft dus geen goed beeld van hoe een democratie tegenover wetenschap en kunst staat.

Elke democratie zal in haar midden een grote groep welvarende en bemiddelde burgers tellen; een groep die zich kan losmaken van de materiële zorgen en die zich kan wijden aan meer intellectuele bezigheden en genoegens. Niet alleen zal deze groep groter zijn dan in aristocratische samenlevingen, maar deze gerichtheid op intellectuele ontwikkeling zal ook doorsijpelen naar andere maatschappelijke lagen. Het verdwijnen van de scheidslijnen maakt dat klassen elkaars gedrag, opvattingen en verlangens gaan imiteren. Het gevolg is dat het leefpatroon van de meer bemiddelden, waar een grote waardering bestaat voor intellectuele prestaties en genoegens, navolging zal vinden in het geheel van de samenleving.

Wanneer het belang van erfelijke rijkdom of traditionele voorrechten afneemt, wanneer iedereen terugvalt op zijn eigen krachten en capaciteiten, zal de intelligentie een steeds grotere rol gaan spelen in het bepalen van het maatschappelijke succes. Alles wat

ertoe bijdraagt deze intellectuele vermogens aan te scherpen, zal in aanzien en waarde stijgen. Kennisverwerving zal als een nuttig streefdoel worden beschouwd. Vanaf het moment dat mensen ontdekken dat wie uitblinkt in intellectuele arbeid roem, macht en rijkdom kan verwerven, zal hun rusteloze ambitie zich ook over deze gebieden uitstrekken. Het aantal mensen dat zich bezighoudt met wetenschappen en kunsten zal groter zijn dan ooit tevoren.

Hoofdstuk 10 **Waarom de Amerikanen zich meer aangetrokken voelen tot de praktijk dan tot de theorie**

De democratische instellingen sturen de intellectuele ontwikkeling in een bepaalde richting. De onderliggende gelijkheid tussen de burgers brengt hen ertoe over alles een eigen mening te ontwikkelen, afwijzend te staan tegenover tradities en vormelijkheden, en de voorkeur te geven aan wat tastbaar en concreet is. Ook in de wetenschap trachten ze zo dicht mogelijk bij de feiten te blijven; feiten die ze bij voorkeur zelf hebben nagetrokken. Ze beroepen zich niet zo gauw op één of andere autoriteit, maar zijn er intengendeel op uit, zwakke plekken in bestaande theorieën te vinden. Wetenschappelijke tradities, scholastieke debatten of vakjargon maken op hen weinig indruk. Ze houden ervan om snel tot de kern van de zaak door te dringen en dat dan in een begrijpelijke taal weer te geven. De wetenschap zal van haar verhoogde stappen en een vrijere en meer overtuigende vorm aannemen.

In de Verenigde Staten wordt het praktische gedeelte van de wetenschap op uitstekende wijze bedreven; met het theoretische deel houdt men zich slechts bezig voor zover onmiddellijke toepassing

mogelijk lijkt. Ik meen dat dit verschijnsel typisch is voor democratische volkeren. Speculatief of theoretisch onderzoek veronderstelt het vermogen tot bespiegelen; een kwaliteit die moeilijk tot ontplooiing kan komen in een samenleving die voortdurend in beweging is en waar de rust ontbreekt om zich over fundamentele kwesties te bezinnen. Een bespiegelende ingesteldheid komt ook niet van pas in een samenleving waar iedereen een actief leven leidt; wie alles aan een diepgaand onderzoek wil onderwerpen, slaagt er niet in de kansen in het zakenleven te grijpen.

In aristocratische samenlevingen staan ideeën over de menselijke grootsheid en verhevenheid in hoog aanzien. Dit schept een klimaat waarin de geesten zich gemakkelijker naar de hoogste regionen van het denken kunnen begeven. In deze omstandigheden neigen geleerden méér tot theoretische bespiegelingen en minachten ze eventuele praktische toepassingen. In een democratische maatschappij, waar iedereen erop uit is zijn materiële omstandigheden te verbeteren, zal de meeste waardering gaan naar wetenschappelijk werk dat aan deze behoefte tegemoet komt.

Ik geloof echter niet dat met de opmars van de democratie de transcendente bespiegelingen van de menselijke geest helemaal zullen verdwijnen. Het komt mij vóór dat net die volkeren, die het meest door de industriële ontwikkeling worden voortgedreven, oog moeten krijgen voor de samenhang die tussen verschillende vormen van wetenschapsbeoefening bestaat, zodat ze precies vanuit die praktische gerichtheid na verloop van tijd het belang van fundamenteel onderzoek zullen erkennen. Ik meen dat het aan de overheid is, deze tendensen te onderkennen en vooral het fundamenteel wetenschappelijke werk te steunen.

Een samenleving die zich enkel nog op de praktische toepassing van wetenschappelijke kennis richt, zal op termijn het zicht verliezen op de onderliggende theoretische principes. Wanneer de

grondbeginselen worden vergeten, zal men ook het begrip verliezen van de onderzoeksmethode die ervan afgeleid is, tot het wetenschappelijk spoor uiteindelijk doodloopt.

Hoofdstuk 11 **Over de kunstnijverheid** **in de Verenigde Staten**

In samenlevingen waar geen grote fortuinen of overvloed bestaat en waar iedereen onophoudelijk naar een hoger welvaartspeil streeft, prevaleert de zin voor materieel profijt op de esthetische behoeften. Democratische samenlevingen zullen dus eerder kunstuitingen bevorderen die het leven veraangenamen, dan kunstvormen die door meer zuivere esthetische motieven worden gedreven.

In standensamenlevingen vormen de verschillende ambachten een gesloten wereld met een eigen korpsgeest en waarbinnen zich specifieke opvattingen vormen. De ambachtslui hebben als regel dat zij zich niet in de eerste plaats door hun eigen belangen of die van de koper moeten laten leiden, maar door die van hun beroepsgroep. Dat betekent dat het streefdoel niet is: zo snel of zo goedkoop mogelijk te produceren, maar: een zo goed mogelijk product te vervaardigen. Wanneer de beroepen voor allen worden opengesteld, worden de onderlinge verbanden en de gemeenschappelijke belangen verbroken. De producenten vallen op zichzelf terug en hebben nog als enig doel: een zo groot mogelijke winst tegen zo gering mogelijke inspanningen. De eisen van de kopers worden de enige maatstaven.

In een standenmaatschappij werken de ambachtslui voor een beperkte en goed omliggende groep, die doorheen de tijd een specifieke

ke smaak en duidelijke kwaliteitseisen heeft ontwikkeld. De winst van de ambachtslui wordt uitsluitend bepaald door de mate waarin ze erin slagen aan de gestelde eisen te voldoen. In een democratische samenleving zijn er voortdurend grote groepen mensen waarvan de begeerten de middelen overstijgen. Zij verkiezen een onvolledige bevrediging van hun behoeften boven het volledig moeten afzien van de objecten waarop hun verlangens zich hebben gericht. De producenten komen aan deze wensen tegemoet door sneller en goedkoper te produceren en door producten van mindere kwaliteit in grote hoeveelheden te vervaardigen.

Het probleem is dan ook niet dat ambachtslui niet meer over de vaardigheden beschikken om meesterwerken voort te brengen. Het gaat er veeleer om dat ze niet meer de kans krijgen te tonen wat ze waard zijn. Wanneer de scheidslijnen tussen de standen onduidelijk zijn geworden en mensen zich grote inspanningen getroosten om door te gaan voor wat ze niet zijn, moeten de ambachtslui artikelen op de markt brengen die weliswaar het uiterlijk van kwaliteitsproducten hebben, maar die niettemin binnen ieders bereik liggen.

Hetzelfde geldt voor die vaardigheden die men als de “schone kunsten” omschrijft. In een democratie zal het aantal kunstliefhebbers niet afnemen, maar wel de groep van gefortuneerde kopers. Het gevolg zal zijn dat meer werken te koop zullen worden aangeboden, maar van een mindere kwaliteit. Ook hier zal de schijn de toon aangeven en zal men kiezen voor wat elegant en aangenaam is, eerder dan voor wat werkelijk groots is. Men zal de voorkeur geven aan het reële boven het ideële; men zal de natuur niet langer wensen te overstijgen, maar naar een zo getrouw mogelijke afbeelding streven. Ook de onderwerpen zullen veranderen. Vroeger zochten de schilders onderwerpen waarbij ze hun verbeelding de vrije loop konden laten; onze kunstenaars gebruiken hun talent om het dagelijkse leven zo getrouw mogelijk te reproduceren.

Hoofdstuk 12 **Waarom de Amerikanen zowel zeer kleine als zeer grote monumenten optrekken**

Ik beweerde dat in tijden van democratie kunstwerken talrijker, maar minder groots zouden worden. Er is echter een belangrijke uitzondering op deze regel. In een democratie zijn de afzonderlijke individuen zwak, maar is de staat sterk. In een democratische samenleving krimpt de verbeeldingskracht van de burgers wanneer ze aan zichzelf denken, en breidt ze zich oneindig uit wanneer ze aan de staat denken. Diezelfde burgers die voor zichzelf tevreden zijn met bescheiden optrekjes, hanteren ineens gigantische afmetingen wanneer het over publieke monumenten gaat.

Zo hebben de Amerikanen op een plaats waar nu ternauwernood iemand woont, maar waar hun hoofdstad moet komen, een stad opgetrokken met immense afmetingen. Het centrum wordt gevormd door een magnifiek paleis, waaraan men de pompeuze naam “Capitool” heeft gegeven en dat als zetel van het Congres zal moeten dienen. Ook in de verschillende staten worden dagelijks buitengewone bouwwerken opgetrokken waarvan de afmetingen zelfs de Europeanen verbazen. De democratie brengt een ontelbare hoeveelheid kleine kunstwerkjes voort en enkele gigantische monumenten; tussen beide extremen is er niets.

Hoofdstuk 13 **De kenmerken van de literatuur in tijden van democratie**

Wie in Amerika een boekenwinkel binnenstapt, vindt daar een grote hoeveelheid werken waarin kennis of vaardigheden worden

ge vulgariseerd, geschriften over religieuze onderwerpen en pamfletten over actuele politieke kwesties. Literatuur van eigen bodem is nauwelijks aanwezig. Dié Amerikanen die in literatuur zijn geïnteresseerd, spiegelen zich aan wat in Engeland gebeurt; zo wordt een Amerikaanse auteur op eigen bodem pas naar waarde geschat nadat er erkenning vanuit het vroegere moederland is gekomen. Hoewel een specifieke Amerikaanse literatuur dus eigenlijk nog niet bestaat, kan men echter de lijnen aangeven waarlangs deze zich zal ontwikkelen.

In een aristocratische samenleving wordt het culturele leven bepaald door een kleine groep, die het onderling eens is over een aantal basisregels dat in de verschillende kunsten geldt. Vermits het om een samenleving gaat waar continuïteit tussen de generaties bestaat, kunnen aldus literaire tradities ontstaan. De culturele elite, die zich niet hoeft te bekommeren om materiële zaken, zal zich door zuiver artistieke overwegingen laten leiden. Haar voorkeur zal uitgaan naar fijnzinnige en fijngevoelige genoegens, naar zaken die aangenaam bezighouden, eerder dan heftig ontroeren. Zo ontstaat een literatuur waar grote aandacht gaat naar vormelijkheden, waar de stijl bijna net zo belangrijk is als de inhoud.

In een democratische samenleving is het literaire publiek veel minder homogeen, bestaan er geen duidelijke conventies meer met betrekking tot artistieke prestaties en zullen zich niet zo gemakkelijk tradities ontwikkelen. Wie zich met literatuur bezighoudt, zal dat naast zijn beroepsbezigheden moeten doen. De voorkeur zal uitgaan naar gemakkelijk toegankelijke werken die de lezer even uit de dagelijkse sleur halen, waarin men levendige emoties en onverwachte inzichten aantreft. De literatuur zal zich weinig aantrekken van regels of vormelijkheden, zodat de stijl vaak grillig en onvoorspelbaar zal zijn. De auteurs zullen weinig last hebben van perfectionisme; hun werken zullen meer gekenmerkt worden door verbeeldingskracht dan door diepgang,

door karakter veeleer dan door eruditie. Men zal de lezer trachten te behagen door in te spelen op de hartstochten, eerder dan door zich te laten leiden door de goede smaak.

Hoofdstuk 14 **Over de literaire industrie**

In democratische samenlevingen krijgt de literatuur het karakter van een industrie. Ten tijde van de aristocratie ging het om een weinig talrijk publiek dat niet gemakkelijk te bevredigen was; in een democratie is het publiek immens en veel minder veeleisend. In aristocratische samenlevingen kon men zich als auteur op basis van zeer grote inspanningen een zeer grote reputatie verwerven, zonder dat men er echter rijk van werd. In een democratie volstaat het dat men in de smaak valt van het grote publiek, dat voortdurend op zoek is naar nieuw leesvoer, om een fortuin te verwerven. In een democratie staan tegenover de enkele grote auteurs duizenden broodschrijvers.

Hoofdstuk 15 **Waarom de studie van Grieks en Latijn** **van bijzonder nut is voor democratische** **samenlevingen**

De Griekse en Latijnse literatuur vertonen alle kenmerken van de aristocratische samenleving die ze voortbracht. Het is een literatuur voor kenners waarin alles in het teken staat van een streven naar absolute schoonheid. Nergens komen precies die kwaliteiten beter tot uiting. Er bestaat dan ook géén literatuur die men met méér aandacht in democratische samenlevingen zou moeten be-

studeren.

Het spreekt vanzelf dat in een democratie de opleiding van de meeste burgers eerder van wetenschappelijke of commerciële dan van literaire aard zal zijn. Grieks en Latijn hoeven dan ook niet in alle scholen op het programma te staan. Het is echter van belang dat diegenen die voor een meer literaire carrière zijn voorbestemd, zich vertrouwd maken met de antieke literatuur. Hiertoe is het belangrijker dat er enkele goede universiteiten bestaan, dan dat men de klassieke talen op talloze middelbare scholen slecht onderwijst.

Hoofdstuk 16

Hoe de Amerikaanse democratie de Engelse taal heeft veranderd

Er bestaan opmerkelijke verschillen tussen het Engels dat de Amerikanen en het Engels dat de Engelsen spreken. Eerst en vooral introduceren de Amerikanen voortdurend nieuwe woorden; woorden die meestal hun oorsprong vinden in de wereld van politiek, nijverheid en handel. Ook geven de Amerikanen nieuwe betekenissen aan bepaalde woorden, of gebruiken ze uitdrukkingen in contexten waar dat niet de gewoonte is. Ik meen dat hiervoor een verklaring is te vinden in de aard van de samenleving.

In aristocratische samenlevingen verkeert de taal, zoals alles, in rust. Er worden weinig nieuwe woorden bedacht, omdat er in de maatschappij weinig verandert. Eventuele nieuwe uitdrukkingen hebben een intellectuele of filosofische achtergrond en zijn meestal samengesteld op basis van de klassieke talen. De voortdurende veranderingen die een democratie doormaakt, hebben tot gevolg dat ook de taal zich onophoudelijk vernieuwt. Demo-

cratische volkeren houden overigens van verandering; dat is ook merkbaar in de taal, waar vaak zonder aanwijsbare reden nieuwe uitdrukkingen opduiken. Vermits in een democratie de meerderheid in alles de wet stelt en de meerderheid der mensen zich eerder met handel of nijverheid bezighoudt dan met studie of contemplatie, ligt het voor de hand dat de taal vooral van deze activiteiten zal getuigen.

De taal verandert ook onder invloed van de egalisering van de sociale verhoudingen. Aristocratische naties hebben de neiging zich afzijdig te houden, in die mate dat talen van volkeren die eenzelfde oorsprong hebben, na verloop van tijd uit elkaar groeien. De naties zijn verdeeld in standen die met elkaar nauwelijks contact onderhouden en die hun eigen idioom ontwikkelen. Waar de verschillen tussen klassen en standen verdwijnen, wordt de mensheid een homogene massa. Ook de taal wordt homogener; dialecten zullen geleidelijk verdwijnen. De aandacht voor vormelijkheden neemt af en de duidelijke markeringen die bestonden tussen vulgair en gedistingeerd taalgebruik slijten weg. Eerder beschreef ik hoe democratische volkeren meer geneigd zijn abstracte begrippen te gebruiken; ook dat zal zich in de taal doorzetten.

Abstracte begrippen laten toe een groot aantal objecten samen te nemen en op die manier tijd en ruimte te besparen. Om die reden gaat men deze begrippen ook personifiëren en ze in de conversatie gebruiken alsof ze handelend kunnen optreden. Ikzelf heb bijvoorbeeld in dit werk regelmatig het begrip “gelijkheid” gepersonifieerd en als actor opgevoerd. Het gebruik van dergelijke termen suggereert een zekere breedheid van gedachte, maar heeft tot gevolg dat het denken minder precies wordt. Vage uitdrukkingen verhullen het gebrek aan vaste overtuigingen, dat zo kenmerkend is voor samenlevingen waar alles voortdurend verandert.

Hoofdstuk 17

Over de dichtkunst in tijden van democratie

Poëzie kan worden omschreven als het zoeken naar en het afbeelden van het ideale. Vertrekkende van wat reëel bestaat, scheppen dichters, gebruik makend van hun verbeeldingskracht, beelden die de natuur overtreffen. Er zijn een aantal omstandigheden dat maakt dat deze zoektocht naar het ideale gemakkelijker in aristocratische samenlevingen zal gedijen.

In een aristocratisch bestel lijkt de samenleving zich uit zichzelf voort te bewegen, zodat de ziel de kans krijgt zich in poëtische zin te ontwikkelen. In een democratische samenleving is het bijzonder moeilijk zich met andere zaken dan de eigen beroepsloopbaan bezig te houden, en gebruiken mensen hun verbeeldingskracht eerder om zich voorstellingen te maken van wat reëel en nuttig is. In aristocratische samenlevingen wordt het geloof veel intenser beleefd en wordt het universum bevolkt met bovennatuurlijke wezens waarop de verbeelding zich kan richten. Aristocratische samenlevingen leven ook veel méér met het verleden, wat de poëzie ten goede komt. Voorts zijn de verschillen tussen de mensen veel nadrukkelijker in een aristocratisch stelsel; de extreme rijkdom en armoede, macht en verknechting, fijnzinnigheid en afstomping, vormen evenzoveel objecten die tot de verbeelding spreken.

De egalisering van de maatschappelijke verhoudingen heeft tot gevolg dat de klassieke inspiratiebronnen van de poëtische verbeeldingskracht opdrogen. Er worden echter nieuwe bronnen aangeboord. Nu de twijfel de hemel heeft ontvolkt, en de gelijkheid de verschillen tussen de mensen heeft weggevlakt, richten de dichters zich tot de natuur. Sommigen menen dat de beschrijvende poëzie kenmerkend is voor de dichtkunst van de toekomst. Ik

meen echter dat het om een overgangsverschijnsel gaat en dat in de toekomst de dichtkunst nog enkel de mens tot onderwerp zal kiezen. In de mate dat het dagelijkse leven aan poëtische kracht verliest, zal de dichter op zoek gaan naar wat er in de menselijke ziel schuilt. Dichters zullen hartstochten of ideeën tot onderwerp kiezen, eerder dan handelingen of gebeurtenissen. Het geloof in de vooruitgang en de vervolmaking maakt de toekomst van de mensheid tot een onderwerp voor de poëzie. De poëzie houdt dus niet op met bestaan naarmate de gelijkheid zich doorzet. Wel zullen de onderwerpen veranderen en minder talrijk, maar meer omvattend worden.

Hoofdstuk 18

Waarom de Amerikaanse schrijvers en redenaars vaak een gezwollen taalgebruik hanteren

De Amerikanen die in het algemeen een zeer klare en eenvoudige taal gebruiken, bezondigen zich zeer vaak aan een pompeus en opgeblazen taalgebruik, eens ze zich van een dichterlijke stijl wenssen te bedienen. Dat komt bij de Engelsen veel minder voor. De verklaring voor dit verschijnsel ligt voor de hand. In democratische samenlevingen zijn de burgers slechts gewoon, te denken in termen van hun eigen beperkte leven. Wanneer ze dan de blik oprichten, zien ze enkel het immense beeld van de samenleving of, nog groter, van de mensheid. Ze hebben dus enerzijds héél specifieke en anderzijds héél algemene ideeën; daartussen is er niets.

Mensen komen onmiddellijk in het vage terecht wanneer men hen vraagt, zich los te maken van henzelf. Dit verklaart ook waarom burgers, die zich meestal met zeer beperkte zaken bezighouden, van hun kunstenaars zulke mateloze scheppingen verwacht-

ten. De kunstenaars, die deze ingesteldheid delen, blazen hun verbeelding onophoudelijk op. Zo verhopende ze de aandacht van het publiek te trekken en vast te houden. Ik vrees dat de kunstenaars zich in de toekomst vaak in overdadige en onsamenhangende beelden zullen verliezen.

Hoofdstuk 19 **Enkele opmerkingen betreffende het theater bij democratische volkeren**

Het theater vormt het deel van de literatuur dat het sterkst de tijdsgeest weerspiegelt. Latere generaties hebben daarom vaak méér moeite om zich in te leven in de theaterstukken van hun voorouders, dan in andere literaire werken uit die tijd. Maatschappelijke omwentelingen zetten zich dan ook het eerst in het theater door; daar ondervinden de auteurs het snelst in welke richting de smaak van het publiek evolueert. Het toneel vormt overigens het meest democratische deel van de literatuur, zelfs in aristocratische samenlevingen. Het toneel ligt het meest binnen het bereik van het grote publiek. Het bijwonen van een toneelstuk vergt weinig voorbereiding of studie. In aristocratische samenlevingen vormt het theater één van de weinige plaatsen waar verschillende klassen elkaar ontmoeten en het gebeurt zelfs dat de volksplaatsen hun maatstaven aan de loges opleggen. Het spreekt dan ook vanzelf dat in een democratie het theater de eerste kunstvorm zal zijn die helemaal naar de smaak van het volk zal worden gekruid.

Een aristocratisch publiek heeft duidelijke meningen over welke aspecten van de menselijke natuur ze op het toneel wil zien; bepaalde deugden of ondeugden verdienen het, om op de planken uitgebeeld te worden, andere niet. Hetzelfde geldt voor de stijl; een aristocratisch publiek heeft uitgesproken opinies over wat op

welke manier kan en mag worden gezegd. Een democratisch publiek houdt er minder duidelijke opvattingen op na. Het toneel zal daardoor treffender, vulgairder, maar vooral échter worden. Een democratisch publiek is op zoek naar hevige emoties. Men gaat niet naar het theater om een literair werkstuk te proeven, maar om een spektakel bij te wonen.

Hoofdstuk 20 **Over enkele tendensen in de geschiedschrijving in tijden van democratie**

In aristocratische tijdperken laten historici gebeurtenissen zeer nadrukkelijk afhangen van de specifieke wilskracht of gemoedsgesteldheid van bepaalde personen; de kleinste toevalligheden kunnen de meest verregaande gevolgen hebben. Het feit dat ze zo scherpzinnig op zoek gaan naar de meest kleine en specifieke oorzaken, maakt dat ze vaak de grote en algemene oorzaken niet opmerken. Voor historici in democratische tijden geldt precies het omgekeerde. Bij hen is de invloed van het individu op de geschiedenis nagenoeg onbestaande. Zij verklaren zelfs de kleinste feiten of gebeurtenissen vanuit algemene oorzaken. Deze uiteenlopende tendensen zijn te verklaren.

Wanneer in een aristocratische samenleving historici een blik op de wereld werpen, dan zien zij vooreerst een klein aantal acteurs dat het stuk volledig domineert; het komt hen dan ook voor dat, wanneer ze de verborgen motieven van deze enkelingen kunnen achterhalen, ze de belangrijkste historische krachten in kaart hebben gebracht. Vandaar hun neiging om de invloed van individuen op de loop van de geschiedenis overdreven in te schatten en hun overtuiging dat men, om de bewegingen van de massa te verkla-

ren, moet teruggrijpen naar de specifieke handelingen van individuen.

In een samenleving waar alle individuen even onmachtig zijn, zal men uiteraard niet zo gemakkelijk het beeld hanteren van enkelingen die een grote en duurzame invloed op de massa uitoefenen. Daar zal het beeld van een samenleving die uit zichzelf beweegt, op basis van de handelingen van de collectiviteit, veel geloofwaardiger lijken. Daarom gaan ze op zoek naar algemene oorzaken waaraan de ganse samenleving is onderworpen. Ik ben ervan overtuigd dat ook in democratische tijden de specifieke eigenschappen van specifieke individuen de lotsbestemming van een volk kunnen vertragen of versnellen. Ik meen echter dat deze toevallige en secundaire oorzaken oneindig veel ingewikkelder en dus moeilijker zijn te achterhalen dan in aristocratische samenlevingen. In tijden van democratie laten historici dit uiterst gecompliceerde werk dan ook voor wat het is, en ontkennen ze de rol van individuen. Zij concentreren zich op algemene oorzaken zoals de kenmerken van rassen, de fysieke omstandigheden van een land of de voor een beschaving kenmerkende mentaliteit.

Ik geloof niet dat er periodes zijn waarin slechts algemene oorzaken gelden en andere waarop enkel specifieke oorzaken van toepassing zijn; beide oorzaken komen altijd voor, alleen liggen de verhoudingen tussen beide soms anders. Zo zullen algemene oorzaken méér verklaren wanneer we democratische samenlevingen willen begrijpen en zullen specifieke oorzaken nadrukkelijker een rol spelen in aristocratische maatschappijen. Historici die bij de studie van democratische samenlevingsverbanden veel aandacht besteden aan algemene oorzaken, hebben dan ook het gelijk aan hun kant, zolang ze daardoor de specifieke handelingen van individuen niet uit het oog verliezen.

In tijden van democratie hebben historici de neiging om de fei-

ten op een dergelijke manier te ordenen dat ze een systeem vormen, daar waar vroegere historici enkel de handelingen van de individuen volgden en op die manier alle samenhangen misten of ontkenden. Er bestaat echter een veel gevaarlijker tendens. Wanneer het niet meer zo gemakkelijk is om het individuele gedrag en de specifieke beweegredenen te achterhalen, ontstaat de neiging om te geloven dat deze individuele handelingen eigenlijk geen rol spelen en dat samenlevingen door krachten worden bewogen waarop de mensen geen vat hebben. Historici vertonen de neiging om de toekomst van de samenleving te laten bepalen door een lotsbestemming die in haar positie, oorsprong of anteceden ten ligt, en waaraan geen menselijk handelen iets kan veranderen. Wanneer een dergelijk fatalisme de samenleving binnendringt, zal dit het maatschappelijke leven verlammen.

Hoofdstuk 21

Over de welsprekendheid van de Amerikaanse parlementsleden

Democratische burgers, die eraan gewend zijn, hun bewegingen zelf te sturen, hebben er moeite mee zich te plooiën naar regels die van buitenaf worden opgelegd. Dit is ook merkbaar in de nationale vergaderingen. Zelfs wanneer de afgevaardigden erin toestemmen samen te werken, willen ze dat niettemin elk op hun eigen manier doen. Vandaar dat de partijtucht slechts effectief functioneert op momenten dat er veel op het spel staat.

In aristocratische samenlevingen zijn het de leden van de hoogste standen die de politieke vergaderingen bevolken. Elk van hen heeft uit zichzelf een hoge en voorname positie, die vaak méér in aanzien staat dan deze die ze in de vergadering bekleden. Dit maakt dat ze hun rol in de vergadering niet met grote hartstocht

vervullen. In de Verenigde Staten gebeurt het vaak dat parlementsleden slechts aanzien verwerven dankzij hun functie als afgevaardigde. Zij trachten dan ook onophoudelijk binnen die vergadering hun eigen persoon in de belangstelling te plaatsen; niet alleen uit ijdelheid, maar ook om hun kiezers te behagen.

In een democratie hebben de afgevaardigden weinig greep op hun kiezers; daarom moeten ze de hele tijd bij hun achterban in de gunst trachten te staan. In een democratisch politiek systeem denken de afgevaardigden eerder aan hun kiezers dan aan hun partij. Wat goed is voor de kiezers, is echter niet noodzakelijk ook goed voor de partij. Het belang van de partij houdt bijvoorbeeld in dat afgevaardigden hun mond houden over kwesties waar ze niet veel van begrijpen. Kiezers denken daar anders over. Zij verwachten dat de man die hen vertegenwoordigt, dat met de nodige uitstraling zal doen. Ze dragen er dan ook zorg voor een goede redenaar te kiezen, omdat ze menen dat hun belangen dan zeker worden gehoord. Het gevolg is dat de afgevaardigden te pas en te onpas het woord nemen en dat de debatten voortdurend ontsporen.

We hebben nu de kleine kantjes van de politieke debatten in democratische staten belicht. De debatten die ten tijde van de onafhankelijkheidsoorlog in de Amerikaanse vergaderingen plaatsvonden, hebben echter gans Europa aangesproken en ontroerd. De verklaring hiervoor ligt dieper dan in de specifieke omstandigheden van dat ogenblik. Wanneer in aristocratische vergaderingen een zaak wordt bepleit, beroepen de sprekers zich op de specifieke gewoonten en gebruiken van een bepaalde stand; het gevolg is dat enkel de betrokken stand het pleidooi met aandacht zal volgen. De afgevaardigden die in een democratische vergadering het woord nemen, spreken uit naam van de ganse natie en zoeken inspiratie in algemeen menselijke waarheden om specifieke zaken te bepleiten. Daardoor zijn dergelijke redevoeringen in staat om bij iedereen ontroering los te maken.

DEEL 2

De invloed van de democratie op het gevoelsleven van de Amerikanen

Hoofdstuk 1

Waarom de voorliefde van de democratische volkeren voor de gelijkheid heviger en duurzamer zal zijn dan hun voorliefde voor de vrijheid

De eerste en meest hevige hartstocht die de gelijkheid laat ontstaan, is precies de voorliefde voor de gelijkheid. Men heeft, volgens mij, de oorzaken van dit verschijnsel nog niet voldoende verduidelijkt. Men moet begrijpen dat democratische volkeren vrijheid en gelijkheid niet in dezelfde mate liefhebben. Elk tijdperk wordt gekenmerkt door een bepaald feit of gegeven dat het denken, maar ook het gevoelsleven, bepaalt. De vrijheid is van alle tijden en heeft zich onder zeer verschillende vormen gemanifesteerd; de gelijkheid is uitzonderlijk en specifiek voor onze tijden. Misschien schuilt hierin al de verklaring voor het gegeven dat democratische volkeren zo aan de gelijkheid gehecht zijn; er zijn echter nog een aantal andere redenen.

Als een volk ertoe zou besluiten, de gelijkheid die in zijn schoot bestaat, uit te bannen of zelfs maar te verminderen, dan zou het daar slechts na lange en moeizame inspanningen in slagen. Het zou zijn wetten, ideeën, zijn zeden en gewoonten moeten veranderen. Zou het de vrijheid willen afschaffen, dan volstaat het dat het ophoudt die vrijheid te verdedigen. De mensen hechten zich aan de gelijkheid, niet alleen omdat die hen dierbaar is, maar ook omdat ze menen dat ze voor altijd zal stand houden.

Iedereen is het erover eens dat de vrijheid kan ontsporen. Dat ook de gelijkheid gevaren inhoudt, is een feit waarvan slechts enkelen zich bewust zijn; het gaat immers om gevaren die slechts op termijn aan het licht komen, terwijl de nadelen van de vrijheid zich vrijwel onmiddellijk manifesteren. Anderzijds is het zo dat de weldaden van de vrijheid pas op termijn tot hun recht komen, terwijl de voordelen van de gelijkheid onmiddellijk voor iedereen begrijpelijk zijn. Voorts moet men zich, om van de vrijheid te kunnen genieten, vaak opofferingen getroosten, terwijl de vruchten van de gelijkheid onmiddellijk kunnen worden geoogst. Dit alles maakt dat de vrijheid meestal slechts door enkelingen wordt gesmaakt, terwijl de gelijkheid binnen ieders bereik ligt.

Ik ben ervan overtuigd dat democratische volkeren van nature de vrijheid gunstig gezind zijn, dat ze er oprecht naar streven en dat ze er spijt zouden van hebben zo de vrijheid opnieuw verloren ging. De gevoelens die ze ten aanzien van de gelijkheid hebben ontwikkeld zijn echter oneindig heviger en hartstochtelijker. Hun voorkeur gaat ongetwijfeld uit naar een situatie waar vrijheid en gelijkheid samengaan. Wanneer deze combinatie onmogelijk is, zullen ze echter verkiesbaar de gelijkheid te bewaren, al moesten ze daarvoor in slavernij worden ondergedompeld. Ze zullen armoede, verknechting en barbarij verdragen; alles, behalve een herinvoering van de vroegere aristocratische verhoudingen. Mensen en machten die zich tegen de gelijkheid verzetten, zullen erdoor

vernietigd worden. Deze dagen kan de vrijheid zich slechts met steun van de gelijkheid vestigen en kan zelfs het despotisme zich niet zonder haar steun handhaven.

Hoofdstuk 2 Over het individualisme in democratische samenlevingen

Ik beschreef hoe in tijden van gelijkheid elkeen zijn overtuigingen op eigen inzichten steunt; in dit hoofdstuk wil ik aantonen dat mensen ook gevoelsmatig op zichzelf betrokken worden.

Vroeger kende men enkel egoïsme. De term individualisme kwam pas in voege met het verschijnsel waarnaar het verwijst. Het egoïsme is een overtrokken en passionele vorm van eigenliefde, als gevolg waarvan mensen alles op zichzelf betrekken en hun eigenbelang boven alles stellen. Het individualisme is echter een koele en weloverwogen ingesteldheid die maakt dat mensen zich samen met hun gezinsleden en enkele vrienden in een eigen kleine en afgeschermd wereld terugtrekken en de samenleving als het ware aan haar lot overlaten. Het egoïsme is haast instinctief van aard; het individualisme gaat terug op een bepaalde manier van denken. Het egoïsme is zo oud als de mens; het individualisme ontstond pas met de democratie.

In aristocratische samenlevingen bleven de families gedurende eeuwen op dezelfde plek. Dat maakte dat de verschillende generaties zich van elkaars bestaan bewust waren; eenieder kende zijn voorvaders en kon zich ook een idee vormen van zijn nageslacht. Mensen kweten zich gewillig van hun verplichtingen ten aanzien van hun familieleden, zelfs tegenover hen die nog moesten geboren worden of al waren overleden. De aristocratische instellingen

maakten dat iedereen op één of andere manier met zijn medeburgers was verbonden. Door de onbeweeglijke standenverhoudingen had iedereen de zekerheid, boven zich een beschermheer te vinden en onder zich iemand op wiens medewerking men beroep kon doen. In de aristocratische samenlevingen waren mensen steeds verbonden met iets dat hen oversteeg, wat tot gevolg had dat ze zich minder op zichzelf richtten.

In democratische samenlevingen, waar de maatschappij voortdurend in beweging is, wordt de draad der tradities gebroken en het spoor van de vorige generaties uitgewist. De herinnering aan het voorgeslacht verdwijnt, zoals men zich ook het nageslacht niet kan voorstellen. Alleen voor de meest nabije familieleden toont men nog belangstelling. Met het verdwijnen van de vroegere standenverschillen worden de mensen onverschilliger ten aanzien van elkaar. Met het gelijker worden van de sociale verhoudingen groeit het aantal mensen dat over voldoende vaardigheden en middelen beschikt om op eigen benen te kunnen staan. Vermits ze geen verplichtingen hebben en niemand hen iets verplicht is, gaan ze zich meer en meer zien als geïsoleerde individuen die hun eigen lot in handen hebben. De democratie werpt de mensen op zichzelf terug, waardoor het gevaar bestaat dat ze zich opsluiten in de eenzaamheid van hun eigen innerlijke.

Hoofdstuk 3

Waarom het individualisme het grootst is na een democratische revolutie

Het individualisme is het meest nadrukkelijk aanwezig als een democratische samenleving zich vestigt op het puin van een aristocratisch bewind. Dan immers hebben een groot aantal mensen in korte tijd een grote zelfstandigheid verworven, waardoor ze over-

lopen van zelfvertrouwen. Vermits ze zich niet kunnen voorstellen dat ze ooit op enige wijze de medewerking van anderen zullen nodig hebben, verbergen ze niet dat ze enkel aan zichzelf denken. Diegenen die hun vroegere voorrechten hebben verloren, zullen zich als vreemden voelen in de nieuwe samenleving. Vermits het hen vóórkomt alsof er niets meer is dat hen aan hun medemensen bindt, bekommeren ook zij zich nog enkel om hun eigen lot.

Hoofdstuk 4

Hoe de Amerikanen het individualisme bestrijden met behulp van het zelfbestuur

Een despotische heerser juicht het feit toe dat mensen zich isoleren en zich op zichzelf terugplooiën; hij heeft immers geen behoefte aan pottenkijkers. Voor een despoot zijn mensen die hun krachten willen bundelen om de samenleving tot grotere welvaart te brengen, onruststokers; een goede burger houdt zich enkel en uitsluitend met zijn eigen zaken bezig. Zo zien we dat het despotisme en de gelijkheid dezelfde ondeugden bevorderen. Het gelijker worden van de maatschappelijke verhoudingen leidt tot individualisering; een despotisch bewind isoleert de mensen en bevordert de onverschilligheid. Waar de maatschappelijke verhoudingen gelijker worden, zal het gevaar voor het despotisme het grootst zijn.

Wanneer men in een samenleving de burgers verantwoordelijk maakt voor de behartiging van de publieke zaken, dan verplicht men hen er in zekere zin toe, zich los te maken van hun particuliere belangen en hun gerichtheid op zichzelf. Wanneer het verwezenlijken van de gemeenschappelijke belangen een zaak van allen wordt, ontdekken de individuen dat ze minder los staan van hun

medeburgers dan ze dachten en dat ze, om bij momenten op de steun van anderen te kunnen rekenen, zelf ook hun medewerking moeten aanbieden. Waar het volk regeert, zullen de mensen zich bewust worden van het belang van de achting en sympathie van hun omgeving. Waar de ambten op basis van verkiezing worden toegewezen, is men louter op basis van ambitie genoodzaakt aan anderen te denken en is het in het eigen belang, zichzelf bij momenten te kunnen wegcijferen.

De Amerikanen hebben het individualisme bestreden met behulp van het lokale politieke zelfbestuur. Het is niet gemakkelijk mensen zó ver te krijgen, dat ze hun aandacht verschuiven van hun eigen particuliere belangen naar die van de gemeenschap, vermits ze niet onmiddellijk zien in welke zin hun eigen lot met dat van de anderen is verbonden. Daarom houden ook niet zoveel mensen zich bezig met de nationale politiek. Wanneer mensen echter constateren dat naast hun eigendom een weg wordt aangelegd, zal dat verband een stuk duidelijker worden. Door de burgers te belasten met het beheer van zaken met een beperkte omvang, raken ze geïnteresseerd in de publieke belangen en begrijpen ze dat ze op elkaar zijn aangewezen. In de Verenigde Staten zijn de verkozen lokale bestuursorganen er de oorzaak van dat een groot aantal burgers prijs stelt op de waardering van hun naaste omgeving en zich met elkaars welzijn bezighoudt. Door de ambten op basis van verkiezing toe te wijzen, zijn de mensen gaandeweg tot het besef gekomen van het belang van de sympathie en de steun van hun medeburgers en van een reputatie van welwillendheid en onbaatzuchtigheid.

Wanneer men zich de vraag stelt hoe het komt dat de Verenigde Staten zo welvarend zijn, dan vindt men het antwoord niet in de kwaliteiten van diegenen die een openbaar ambt vervullen. De verklaring schuilt in het principe dat het om verkozen ambten gaat. Als gevolg hiervan putten de burgers zich uit om nieuwe ma-

nieren te vinden om het algemeen welzijn te vergroten. Het stelsel van politieke rechten en lokale vrijheden maakt dat iedereen er zich van bewust is dat men met anderen samenleeft en dat het in het eigen belang is een welwillende houding tegenover de anderen aan te nemen. In eerste instantie interesseren de Amerikanen zich voor het algemeen belang uit noodzaak; na verloop van tijd uit vrije keuze. Wat eerst berekening was, zal later een tweede natuur worden. Het Amerikaanse voorbeeld bewijst dat het beste middel om de gevaren van de gelijkheid te bestrijden, ligt in het instellen van de politieke vrijheden.

Hoofdstuk 5 Over het Amerikaanse verenigingsleven

Amerikanen van alle leeftijden, standen en overtuigingen sluiten voortdurend de rangen in verenigingen van de meest uiteenlopende aard en met de meest diverse doelstellingen. Al die ondernemingen waarvoor in Frankrijk de bestuurlijke instanties en in Engeland de heren van stand het initiatief nemen, worden in de Verenigde Staten gedragen door burgers die zich in volkomen vrijheid hebben verenigd rond een gemeenschappelijke doelstelling. Het is geen toeval dat we het meest actieve en bloeiende verenigingsleven aantreffen in de meest democratische natie; er bestaat een noodzakelijk verband tussen de egalisering van de sociale verhoudingen en de uitbouw van samenwerkingsverbanden.

In aristocratische samenlevingen voelen mensen niet de behoefte om verenigingen op te zetten, vermits zij in een hecht samenhangend verband leven. De rijken en machtigen staan als het ware aan het hoofd van een permanente vereniging, bestaande uit al diegenen die tegenover hen in een afhankelijkheidsrelatie staan.

In een democratische samenleving wordt iedere burger op zichzelf teruggeworpen en heeft niemand nog de macht om anderen te dwingen, steun te verlenen aan zijn initiatieven. Indien er in die situatie geen alternatieven worden gevonden om mensen tot samenwerking te bewegen, zullen de individuen wegzinken in onmacht en vervalt de samenleving in een toestand van barbaarsheid.

Ongelukkig genoeg maakt diezelfde toestand, die verenigingen levensnoodzakelijk maakt, het juist zo moeilijk om dergelijke samenwerkingsverbanden van de grond te krijgen. Wanneer aristocraten tot één of andere vorm van vereniging willen komen, volstaat het, vermits elk van hen een grote macht vertegenwoordigt, dat een klein aantal deelnemers zich verenigt, opdat de kracht van de groep aanzienlijk wordt. Dit kleine ledenaantal maakt het dan gemakkelijk om tot bindende afspraken te komen. In een democratische samenleving moet een groot aantal mensen de krachten bundelen vooraleer een vereniging enig gewicht in de schaal kan werpen. Sommigen vinden in dit gegeven een argument om te pleiten voor een meer actieve rol van de overheid, die de taken op zich zou moeten nemen die de burgers zelf niet kunnen vervullen.

Ik vrees dat hoe méér de overheid zich in de plaats stelt van de burgers, hoe méér de burgers de vaardigheden om zich te verenigen en zelf initiatieven te ontwikkelen, zullen verliezen. Een overheid die zich in de plaats van de verenigingen stelt, bewijst de samenleving geen dienst. Het is immers precies door de wederzijdse samenwerking dat mensen hun morele en intellectuele capaciteiten ontwikkelen.

Ik moet zeggen dat ik trouwens niet geloof dat welke overheid dan ook, de kracht zal weten te vinden om de grote hoeveelheid initiatieven te ontplooien die in Amerika door het vrije vereni-

gingsleven aan de dag wordt gelegd. Geen enkele overheid zal er ooit in slagen om op eigen kracht de ondernemingszin van de burgers aan te wakkeren. Eens een overheid zich buiten haar specifieke sfeer begeeft, zal zij zich, zelfs zonder dat dat in haar bedoeling lag, tyranniek gedragen; een overheid heeft immers enkel ervaring met het eenzijdig opleggen van regels. Het is dus van het grootste belang dat, naarmate de maatschappelijke verhoudingen gelijkjer worden, naast de overheid een verenigingsleven ontstaat dat de taken op zich neemt, die niet langer door enkelingen kunnen worden vervuld.

Hoofdstuk 6 Over het verband tussen verenigingen en kranten

Wanneer men mensen, waartussen geen duurzame banden meer bestaan, tot medewerking aan een gemeenschappelijk initiatief zal trachten te bewegen, zal men elk van hen afzonderlijk ervan moeten overtuigen dat ze belang hebben bij deelname. Om deze boodschap terzelfdertijd bij alle betrokkenen over te brengen, is het nodig dat er kranten bestaan. Waar de maatschappelijke verhoudingen gelijkjer worden en het individualisme de kop opsteekt, groeit de noodzaak aan dagbladen. Ik ontken niet dat kranten er vaak verantwoordelijk voor zijn dat mensen ondoordachte initiatieven aan de dag leggen; ik vrees echter dat wanneer er geen kranten zouden bestaan, er eenvoudigweg geen gezamenlijke ondernemingen meer tot stand zouden komen. Enkel via de dagbladen kunnen de geïsoleerde individuen te weet komen dat er anderen zijn die denken zoals zij; met behulp van de kranten kunnen ze met elkaar in contact treden, hun krachten bundelen en later hun vereniging in stand houden.

Een vereniging die in een democratische samenleving enige macht wenst te verwerven, moet daartoe een groot aantal mensen op de been weten te brengen. Een krant vormt het middel bij uitstek om binnen een dergelijke grote groep de contacten te onderhouden. Tussen verenigingen en dagbladen bestaat dan ook een noodzakelijk verband. Gegeven het feit dat in een democratie steeds meer verenigingen zullen ontstaan, zal ook het aantal kranten toenemen.

Er bestaat ook een verband tussen het aantal kranten en de administratieve organisatie van een samenleving, in die zin dat het aantal kranten samenhangt met het aantal lokale instellingen. Het uitzonderlijke krantenaanbod in de Verenigde Staten heeft alles te maken met de ver doorgedreven decentralisering van de administratieve macht en het grote aantal burgers dat bij het lokale bestuurswerk wordt betrokken. Deze burgers hebben behoefte aan kranten om hen op de hoogte te houden van alles wat in hun gemeente leeft en welke initiatieven worden ontwikkeld.

In Frankrijk en in Engeland gelooft men dat het volstaat de belastingen, die op de pers drukken, af te schaffen, opdat het aantal dagbladen zou groeien. Ik geloof echter niet dat de krantentitels zich zullen vermenigvuldigen naarmate ze goedkoper worden. Er zullen pas nieuwe kranten verschijnen wanneer de burgers de noodzaak voelen aan een communicatiemiddel dat hun gezamenlijke ondernemingen bevordert. Een krant kan slechts bestaan als ze de uitdrukking is van een doctrine of een gevoel, dat een groot aantal mensen verbindt; een krant is als een vereniging waarvan de geregelde lezers de leden vormen.

Hoofdstuk 7 Over het verband tussen politieke en andere verenigingen

In het land waar men het rijkste verenigingsleven aantreft, is ook de politieke vrijheid het grootst; omgekeerd vindt men daar waar het recht tot het opzetten van politieke verenigingen niet bestaat, ook nauwelijks verenigingen van enige andere aard. Ik geloof niet dat het hier om een toevallig verband gaat. De aanwezigheid van een verenigingsleven bevordert het ontstaan van politieke samenwerkingsverbanden. Door op kleine schaal hun gemeenschappelijke belangen te leren verdedigen, verwerven mensen de vaardigheden om ook op het niveau van de gemeenschap de collectieve belangen te behartigen.

Omgekeerd bevordert het bestaan van dergelijke politieke verbanden dan weer het andersoortige verenigingsleven. Door deel te nemen aan het beheer van de gemeenschappelijke zaken, leren mensen dat ze geen geïsoleerde individuen zijn die zelfstandig in al hun behoeften kunnen voorzien. Door gebruik te maken van het politieke verenigingsrecht, leren mensen in de praktijk welke macht ze kunnen verwerven door zich met gelijkgestemden te verenigen, en hoe ze hun krachten moeten bundelen om een doel te bereiken.

Politieke en andersoortige verenigingen zijn ook in die zin aan elkaar verwant dat wanneer verenigingen met een politiek doel worden verboden, ook de andere een kwijnend bestaan zullen leiden. Wanneer sommige verenigingsvormen worden toegelaten en andere niet, zullen de mensen aarzelen om deel te nemen aan welke vorm van collectief handelen dan ook. Overigens zal ook het feit dat ze zich slechts met zaken van ondergeschikt belang mogen bezighouden, tot weinig enthousiasme leiden.

Ik meen dat het gevaar voor de openbare orde, dat uitgaat van de onbeperkte vrijheid tot het oprichten van politieke verenigingen, eerder beperkt is en dat op termijn de staat er in tegendeel enkel baat kan bij hebben. In de Verenigde Staten zien we dat beide verenigingsvormen complementair zijn. De onrust die verenigingen van politieke aard in de maatschappij introduceren, wordt ruimschoots gecompenseerd door de ontelbare hoeveelheid andersoortige verenigingen die namelijk allemaal behoefte hebben aan een ordelijk maatschappelijk leven om hun doelstellingen te verwezenlijken.

Het is belangrijk om goed de samenhang tussen deze verschijnselen te begrijpen. De Amerikanen verwerven de smaak van het verenigingsleven doorheen hun deelname aan de politieke verbanden; het verenigingsleven vormt het beste middel om revoluties te vermijden. Het is dus door gebruik te maken van een vrijheid die gevaren inhoudt, dat ze leren hoe ze de gevaren van die vrijheid onder controle kunnen houden. Op korte termijn houdt het bestaan van verenigingen met een politiek karakter een gevaar in voor de staat; op lange termijn is het bevorderlijk voor de maatschappelijke orde.

Hoofdstuk 8 **Hoe de Amerikanen het individualisme bestrijden met de doctrine van het welbegrepen eigenbelang**

Ten tijde van de aristocratie bestond, volgens de heersende opinie, de hoogste deugd erin dat men niet aan zichzelf dacht en onzelfzuchtig het goede betrachtte. Ik betwijfel of de mensen vroeger daadwerkelijk deugdzamer waren; feit is echter dat men deugden verheerlijkte zonder, althans openlijk, ook over het nut

van deze deugden te praten. Naarmate mensen zich méér op zichzelf zijn gaan concentreren, hebben de moralisten dit vertoog verlaten en zijn ze hun onderzoek gaan richten op de vraag of wat goed is voor de individuen, ook niet op één of andere wijze de gemeenschap ten goede komt. Zo ontstond de doctrine dat mensen zichzelf dienen door goed te doen jegens de anderen, en dat het dus in hun eigen belang is om goed te doen.

In de Verenigde Staten hoort men nooit zeggen dat deugdzaamheid een goede eigenschap is; men zegt dat deugdzaamheid nuttig is. Amerikaanse moralisten beweren niet dat men zich voor anderen moet opofferen omdat dat bewonderenswaardig is, maar omdat het in het belang is van alle betrokkenen. Ze hebben begrepen dat mensen door een onweerstaanbare kracht naar het individualisme worden gedreven, en hebben zich erbij neergelegd dat het enige dat ze kunnen doen, erin bestaat deze beweging bij te sturen. Ze gaan niet in tegen het idee dat de mens slechts zijn eigenbelang volgt, maar putten zich uit om te bewijzen dat het in ieders belang is een rechtschapen mens te zijn. Ze trachten het denkbeeld ingang te doen vinden dat mensen, door een deel van hun belangen op te offeren aan die van hun medeburgers, de rest van die belangen kunnen veilig stellen, zodat ze er uiteindelijk individueel beter van worden.

De doctrine van het welbegrepen eigenbelang is niet nieuw, maar heeft in de Verenigde Staten voor het eerst algemene aanvaarding gevonden. De Amerikanen verklaren nagenoeg alles wat ze doen vanuit deze doctrine. Ik meen dat ze zichzelf daar vaak onrecht mee doen, omdat de Amerikanen, net als iedereen, een groot aantal handelingen stellen die onbaatzuchtig zijn of waar geen berekening bij te pas komt. De Amerikanen geven dat niet graag toe; ze verkiezen eerder het gelijk van hun doctrine aan te tonen dan zichzelf eer te bewijzen.

De doctrine van het welbegrepen eigenbelang heeft mogelijk weinig diepgang, maar heeft het voordeel van helderheid en duidelijkheid. Het gaat om een leer die binnen het bereik van allen ligt, die door iedereen kan worden begrepen en toegepast. Het is een doctrine die wonderwel aansluit bij de zwakheden van elke mens en die erin slaagt het altijd aanwezige eigenbelang tegen zichzelf te keren. De doctrine van het welbegrepen eigenbelang beweegt misschien weinigen tot grootse prestaties, maar maakt anderzijds dat vele anderen, die nooit aan deze hoge maatstaven zouden voldoen, normen vinden die binnen hun bereik liggen en waaraan ze zich kunnen houden.

Ik meen dat de doctrine van het welbegrepen eigenbelang op maat is gesneden van deze tijd; het gaat om het meest krachtige wapen waarmee mensen zich tegen zichzelf kunnen beschermen kunnen nemen. Daarom moeten moralisten, zelfs al vinden ze deze leer niet perfect, haar niettemin als noodzakelijk begroeten. Geen macht ter wereld zal de egalisering van de sociale verhoudingen en daardoor de verspreiding van het nutsdenken beletten. We moeten ons erop voorbereiden dat in de toekomst het eigenbelang de voornaamste, zo niet de enige, menselijke drijfveer wordt. Wanneer mensen deze drijfveer blind volgen, zullen ze zich in de diepste miserie storten. De Amerikaanse doctrine van het welbegrepen eigenbelang is niet perfect, maar is alleszins in staat, de ergste vormen van het individualisme te temperen.

Hoofdstuk 9

Hoe de Amerikanen de doctrine van het welbegrepen eigenbelang toepassen op zaken van godsdienstige aard

Als de doctrine van het welbegrepen eigenbelang haar aanspraken zou beperken tot deze wereld, zou zij één van haar belangrijkste

troeven uit handen geven; het is immers de idee van de beloning in het hiernamaals die de gevraagde offers moet compenseren. De kernidee van de doctrine van het welbegrepen eigenbelang - dat mensen duurzaam geluk slechts kunnen verwerven door zich opofferingen te getroosten waarvoor ze later zullen worden beloond - is onder één of andere vorm in alle religies aanwezig. Mensen volgen de regels van een godsdienst uiteraard niet alleen met het oog op een beloning in het hiernamaals. Niettemin ben ik ervan overtuigd dat godsdiensten gebruik maken van dit middel om het menselijke gedrag te sturen en evenmin twijfel ik eraan dat net dit soort afwegingen een godsdienst ingang doet vinden bij het grote publiek.

De doctrine van het welbegrepen eigenbelang lijkt me dan ook perfect verenigbaar met het geloof; méér zelfs: op basis van deze doctrine zullen mensen zich naar het geloof toe bewegen. Wie zich een berekenende ingesteldheid eigen maakt, zal, zoals Pascal, moeten besluiten dat de kosten van het geloof in een hiernamaals, dat niet zou bestaan, niet opwegen tegen de kosten van het niet geloven in een hiernamaals, dat wel degelijk zou bestaan. De Amerikanen gaan met hun geloof op een dergelijke koele en beredeneerde wijze om, dat het lijkt alsof het voor hen meer een zaak van het hoofd dan van het hart is. De Amerikanen situeren de weldaden van het geloof ook vaak in dit leven. Amerikaanse priesters benadrukken voortdurend hoe het geloof de vrijheid en de openbare orde ten goede komt. Soms valt dan ook niet uit te maken of het voornaamste doel van de godsdienst erin bestaat het eeuwige geluk in het hiernamaals te verzekeren, dan wel het welzijn hier op aarde te bevorderen.

Hoofdstuk 10 Over de voorliefde van de Amerikanen voor materiële welstand

In Amerika is het verlangen naar materiële welstand algemeen. Iedereen wordt onophoudelijk in beslag genomen door het streven naar de bevrediging van de geringste lichamelijke behoeften en het verzekeren van een comfortabel dagelijks bestaan. In Europa zien we hetzelfde verschijnsel, op basis van gelijklopende oorzaken.

In samenlevingen waar de rijkdommen door overerving steeds binnen dezelfde families blijven, gebeurt het dat mensen in materiële welstand leven, zonder dat ze er hun leven laten door beheersen. Het is immers niet het bezit op zich, maar het bezit gecombineerd met de vrees dat men alles ook weer zal verliezen, dat verantwoordelijk is voor deze materialistische ingesteldheid. Aristocraten die hun rijkdom als vanzelfsprekend beschouwden, legden vaak een hooghartig misprijzen voor materiële welstand aan de dag en gaven er ten tijde van rampspoed of revolutie ook blijk van dat ze daadwerkelijk zonder deze luxe konden leven. De laagste standen, die generatie op generatie in armoede hadden geleefd, vertoonden evenmin die niet aflatende verzuchting naar materiële welvaart; door de uitzichtloosheid van het dagelijkse leven richtten ze hun hoop veeleer op het hiernamaals.

Wie in een democratische samenleving bezit verwerft, zal daardoor de smaak van materiële welstand te pakken krijgen, zonder echter over genoeg middelen te beschikken om de vrees te overwinnen dat men alles weer zal verliezen. Ik heb in de Verenigde Staten niemand ontmoet die zó arm was, dat hij zichzelf de hoop op materiële welstand moest ontzeggen; net zo min als ik een rijke heb ontmoet die het zich kon veroorloven zich boven die hartstocht te stellen. Het verlangen naar materiële welstand

is kenmerkend voor de middenklasse; naarmate die klasse groeit, zal ook dit verlangen zich veralgemenen.

Hoofdstuk 11 Over de gevolgen van de voorliefde voor materiële welstand

Na wat voorafging, moet men tot de conclusie komen dat de Verenigde Staten, als gevolg van het rusteloos najagen van materiële welstand, de aanblik moeten geven van een verscheurde samenleving. Dat dat niet het geval is, ligt in het feit dat deze hartstocht zich in een democratische samenleving op een zeer bijzondere wijze uit. Wanneer een aristocratie in verval geraakt en zich nog louter door materiële verlangens laat leiden, uit zich dit in een cultus van het mateloze en het overdadige. Bij een democratisch volk zal het streven naar materiële welstand minder extreme vormen aannemen. Zij zullen geen paleizen willen bouwen of zich tot doel stellen de natuur te overtreffen. Het is niet méér te doen, dan het dagelijkse leven een stuk aangeneramer te maken. Bij hen gaat het om eerder bescheiden dingen, waaraan ze niettemin een zeer grote waarde hechten.

In tijden van democratie is het streven naar materiële welstand dus niet tegengesteld aan de bestaande maatschappelijke orde. Het is integendeel een streven dat maatschappelijke stabiliteit als noodzakelijke voorwaarde voor zijn verwezenlijking veronderstelt. Het gaat om een hartstocht die zich richt op betrachtingen die niet indruisen tegen de moraal of de religie, maar die evenmin op generlei wijze het dagelijkse overstijgen. Ik verwijt de gelijkheid dan ook dat ze alle prikkels wegneemt die mensen ertoe zouden kunnen bewegen om boven zichzelf uit te stijgen.

Hoofdstuk 12

Waarom sommige Amerikanen blijken geven van een overspannen spiritualisme

Hoewel het verlangen om aardse goederen te verwerven de dominante hartstocht is die de Amerikanen beweegt, zijn er niettemin momenten waarop hun ziel alle banden met de materie lijkt te willen verbreken en onstuimig ten hemel wil stijgen. Men vindt in alle staten van de Unie, maar nog het meest in het dunbevolkte westen, rondtrekkende predikanten die het woord Gods verspreiden en sekten die de meest vreemdsoortige wegen naar het eeuwige geluk propageren. Men vindt er een geëxalteerd spiritualisme dat men in Europa niet kent en dat soms grenst aan religieuze waanzin. Dit hoeft ons niet te verbazen.

De menselijke ziel heeft bepaalde behoeften die het materiële overstijgen. Wanneer in een samenleving de grote meerderheid zich uitsluitend op het najagen van aardse zaken concentreert, kan men verwachten dat dit bij sommigen een tegenreactie zal losweken. Zij zullen zich met evenveel vuur op de zuiver spirituele zaken storten. Het zou me zelfs niet verwonderen dat in een samenleving die zich zo eenzijdig in materialistische zin ontwikkelt, het mysticisme een nieuwe opbloei doormaakt.

Hoofdstuk 13

Waarom de Amerikanen ondanks hun welvaart zo'n bezorgde indruk geven

Ik heb in Amerika vrije en verlichte mensen aangetroffen, die in welvarende omstandigheden leefden. Niettemin gaven ze een zwaarmoedige en zelfs bedroefde indruk, zelfs op die momen-

ten dat ze ogenschijnlijk plezier maakten. De verklaring ligt in het feit dat de Amerikanen zich voortdurend bewust zijn van alle begerenswaardige zaken die ze nog niet hebben verworven. De Amerikanen zijn koortsachtig op zoek naar het geluk, maar worden voortdurend geplaagd door de vrees dat ze misschien niet de kortste weg hebben gekozen. De Amerikanen verwerven voortdurend nieuwe goederen, maar nemen niet de tijd om ervan te genieten, omdat er zich al weer nieuwe verlangens aandienen. Mensen die voldoening zoeken in het verwerven van materiële goederen, zijn voortdurend gehaast, omdat ze slechts over een beperkte tijd beschikken om ze te verwerven en om ervan te genieten. De vrees dat ze niet over voldoende tijd zullen beschikken om hun doel te bereiken, maakt dat hun verlangens voortdurend van object zullen veranderen.

Waar de maatschappelijke verhoudingen gelijkjer worden, zal deze rusteloosheid zich veralgemenen. In een samenleving die voortdurend aan verandering onderhevig is, waar vaste regels of gewoonten zijn verdwenen, proberen mensen voortdurend nieuwe wegen uit, uit vrees dat de weg die ze tot dan toe volgden, niet onmiddellijk naar het succes zal leiden. Als alle voorrechten verdwijnen, als de beroepen open staan voor iedereen, kan elkeen de hoop koesteren dat ook voor hem een gemakkelijke en succesrijke loopbaan is weggelegd. Diezelfde gelijkheid die de hoop op succes binnen ieders bereik brengt, maakt dat er ook veel meer concurrentie voor de interessante posities zal ontstaan. Deze tegenstelling tussen de gestegen verwachtingen en de nog steeds beperkte mogelijkheden om aan deze verwachtingen te voldoen, betekent een ondraaglijke kwelling.

De volledige gelijkheid is overigens een onbereikbaar doel. Zelfs wanneer men erin zou slagen alle sociale condities gelijk te maken, blijven er nog de natuurlijke verschillen tussen de mensen. Met de egalisering van de sociale verhoudingen zullen deze res-

terende ongelijkheden echter als veel pijnlijker en storender worden ervaren, dan toen de ganse samenleving nog in het teken van de ongelijkheid stond. Ook dit draagt bij tot de rusteloosheid en de merkwaardige zwaarmoedigheid die kenmerkend is voor welvarende democratische volkeren. In tijden van democratie neemt het aantal mensen toe dat op één of andere wijze kan genieten van de nieuwe mogelijkheden die de samenleving biedt. Tezelfdertijd zullen er echter méér verlangens onbevredigd blijven, zal er méér hoop de grond worden ingeboord en zal er méér ontgoocheling heersen.

Hoofdstuk 14

Hoe bij de Amerikanen de voorliefde voor materieel gewin zich heeft weten te verenigen met de liefde voor de vrijheid en de zorg voor de publieke belangen

Men kan geen voorbeeld vinden van een natie die gekenmerkt werd door nijverheid en handel en die niet vrij was. Er moet dus een rechtstreeks en noodzakelijk verband tussen beide bestaan. Eerder toonde ik aan waarom mensen in een democratische samenleving behoefte hebben aan samenwerkingsverbanden om te voorzien in hun gemeenschappelijke belangen. Later beschreef ik hoe, door gebruik te maken van de politieke rechten, de zin voor samenwerking wordt bevorderd. Vrijheid draagt dus bij tot een gunstig klimaat voor handel en industrie; mensen die in democratische tijden leven en die gedreven worden door het verlangen naar materiële welvaart, hebben dus behoefte aan vrijheid om aan deze verlangens te kunnen voldoen.

In het leven van democratische volkeren doet zich een gevaarlijk moment voor. Wanneer het verlangen naar materiële welstand

sneller groeit dan de geestelijke ontwikkeling en dan de gewoonten van de democratie, gebeurt het dat mensen bereid zijn hun politieke vrijheden op te offeren in ruil voor de bevrediging van hun materiële behoeften. Volledig in beslag genomen door de zorg om er materieel op vooruit te gaan, verliezen ze het zicht op de samenhang tussen hun persoonlijk belang en dat van de gemeenschap. Ze zijn ervan overtuigd dat het uitoefenen van hun publieke rechten, of de deelname aan het bestuur van de gemeenschap, in de weg staan van hun zakelijke activiteiten. Ze menen dat politiek een onnuttig tijdverdrijf is dat niet past bij mensen die zich met ernstige zaken bezighouden. Ze zijn er zó van overtuigd dat ze op deze wijze hun eigenbelang het best dienen, dat het hen ontgaat dat ze in feite niet langer meester zijn over zichzelf. Vermits ze menen dat de uitoefening van de politieke vrijheden het zakenleven enkel kan verstoren, zijn ze zelfs bereid zich uit te leveren aan de eerste de beste despoot die hen materiële welstand garandeert. Een volk dat van zijn overheid niet méér vraagt dan gerust gelaten te worden, heeft zich al voor een deel slaaf gemaakt; slaaf van het verlangen naar materieel gewin.

De Amerikanen hebben tot hiertoe bovenvermeld gevaar weten te vermijden. Er is misschien geen volk ter wereld waar het verlangen naar welvaart groter is; niettemin hebben de Amerikanen zich door deze hartstocht het hoofd niet op hol laten brengen. De Amerikanen geven blijk van een vurig verlangen zowel naar welvaart als naar vrijheid. Ze beseffen dat hun vrijheid de beste garantie vormt voor hun welzijn. Men zal hen dan ook niet horen beweren dat de belangen van de gemeenschap niet hun zaak zijn. De Amerikanen zijn er integendeel van overtuigd dat hun grootste belang erin schuilt er zélf voor te zorgen dat de overheid hen toelaat, die goederen te verwerven waarop ze hun zinnen hebben gezet.

Hoofdstuk 15

Hoe het geloof de aandacht van de Amerikanen somtijds naar zaken van niet-materiële aard leidt

Op de zevende dag van de week houdt in de Verenigde Staten alle commerciële en industriële activiteit op en gaan de burgers zich naar hun kerken. Daar worden ze onderhouden over de gevaren van trots en hebzucht, daar wordt hen verteld dat ze hun verlangens moeten matigen en worden hen de genoegens van een deugdzaam leven voorgehouden. Thuisgekomen blijven ze in die sfeer en lezen ze met het hele gezin in de Bijbel. Zo gebeurt het dat de Amerikanen zich voor een moment losmaken van hun dagelijkse beslommeringen. Eerder beschreef ik hoe de religie bijdraagt tot de instandhouding van de democratie; het geloof levert een even grote bijdrage tot het leven van de individuen. De Amerikanen bewijzen in de praktijk hoe belangrijk het voor een democratie is, dat ze ingebed is in een religieuze context.

De kunst van het wetgeven bestaat erin de natuurlijke neigingen van de samenleving te onderkennen, zodat men weet wat moet worden gestimuleerd of afgeremd. Een democratisch volk dat zich in vrijheid kan ontwikkelen, zal er zonder veel moeite in slagen rijkdommen aan de natuur te onttrekken en het dagelijkse leven te veraangename. Het gevaar bestaat echter dat het zich eenzijdig op materiële welvaart richt en zijn andere mogelijkheden verwaarloost. In een democratie zullen de wetgevers tegen deze tendens moeten ingaan en trachten het geestelijke leven van hun gemeenschap te verhogen. Wie bekommerd is om de toekomst van de natie, moet erop toezien dat er inspanningen worden gedaan om de mensen de waardering voor het niet-materiële bij te brengen. Men zal erover moeten waken dat het materialisme de geesten niet in zijn greep krijgt, omdat het de mensen in hun zwakheden bevestigt. De democratie bevordert het najagen van

materieel gewin; dit maakt dat mensen gemakkelijk zullen geloven dat alles slechts materie is.

De meeste religies verkondigen op één of andere wijze het geloof in de onsterfelijkheid van de ziel. Het grootste voordeel dat democratieën uit het geloof kunnen putten, bestaat er precies in dat dergelijke geloofsartikelen ingang vinden in de samenleving. Een democratie moet erop toezien dat ze de religieuze gevoelens die in een samenleving bestaan, zorgvuldig bewaart en koestert als tegenengewichten voor het alles doordringende verlangen naar materiële welstand. Hoezeer ik ook moet toegeven dat de leer van de zielsverhuizing niet rationeler is dan het filosofische materialisme, ik meen niettemin dat een democratie, die ze voor die keuze staat, er beter aan doet, te geloven in een leer die alleszins het bestaan van de ziel erkent. Het geloof in een immaterieel en onsterfelijk principe is nodig om de menselijke grootsheid te bewaren, om de gedachten en de voorkeuren te verheffen, om de mensen tot zuiverder gevoelens en grootser gedachten te bewegen.

Hoewel het gemakkelijk is om in te zien dat vooral in tijden van democratie een geloof in niet-materiële zaken belangrijk is, is het veel minder gemakkelijk aan te geven hoe men een dergelijk geloof ingang kan doen vinden. Ik geloof niet in staatsgodsdiensten of in een officiële leer; het lijkt mij evenmin nuttig religieuze functionarissen een grotere rol in de politiek te laten spelen. Wat blijft er dan over? Wat ik ga zeggen, zal weinig genade vinden in de ogen van de politici. Ik geloof dat de enige doeltreffende wijze waarop de overheid het geloof in een onsterfelijke ziel kan verspreiden, erin bestaat dat ze zelf handelt alsof ze erin gelooft. Pas wanneer regeringsleiders in belangrijke kwesties zich nadrukkelijk in overeenstemming met de regels van de religieuze moraal gedragen, zal men de burgers ertoe kunnen aanzetten om zich naar deze regels te schikken in zaken van meer beperkte omvang.

Hoofdstuk 16

Hoe de overdreven voorliefde voor materiële welstand het verwerven van deze welstand bedreigt

Er bestaan méér overeenkomsten, dan men denkt, tussen de vervolmaking van de ziel en de bevrediging van de materiële behoeften. De lichamelijke behoeften van mensen en dieren zijn niet zo verschillend. Wat ons van de dieren onderscheidt, is het feit dat wij in staat zijn om onze primaire behoeften te overstijgen; net daardoor zijn we in staat om veel beter in deze behoeften te voorzien. Alles wat de ziel groter maakt, laat mensen toe om met meer succes in hun dagelijkse behoeften te voorzien; alles wat de ziel verlaagt, leidt tot algemene verzwakking. Mensen die zich louter tevreden stellen met het verwerven van materiële goederen, verliezen na verloop van tijd de vaardigheden die nodig zijn om deze goederen voort te brengen.

Hoofdstuk 17

Waarom het in tijden van egalisering én twijfel belangrijk is, de menselijke grenzen te verleggen

Wanneer het geloof stevig is gevestigd, kunnen mensen zich gemakkelijk een doel voor ogen houden en zich allerlei opofferingen getroosten om dit doel te bereiken. Volkeren met een groot geloof zijn vaak in staat geweest grootse en duurzame zaken te verwezenlijken. Door zich op het hiernamaals te richten, ontdekten ze het geheim om hier op aarde succes te vinden. In de mate dat het geloof verdwijnt, kunnen mensen zich minder gemakkelijk doelen op lange termijn stellen. Eens ze zich niet meer bekommeren om wat er na hun dood gebeurt, zullen ze onverschillig worden ten aanzien van de toekomst. Wanneer ze de gewoonte

verliezen om de verwezenlijking van hun doelstellingen pas op lange termijn te verwachten, zullen ze geneigd zijn om al hun verlangens zo snel mogelijk te bevredigen. Het lijkt erop, dat zodra mensen de hoop op het eeuwige leven verliezen, ze zich gedragen alsof het leven slechts één dag duurt. De vrees bestaat dat in tijden van twijfel mensen van het ene moment in het andere zullen leven, en niets meer zullen ondernemen dat lange en geduldige inspanningen vergt, of waarvan de resultaten pas op lange termijn zichtbaar worden.

Deze gevaren nemen toe wanneer dit verschijnsel zich voordoet in tijden van democratie. In een samenleving waar iedereen voortdurend van positie tracht te veranderen, waar er vrije concurrentie bestaat, waar fortuinen kunnen worden gemaakt en verloren, leeft iedereen slechts momentaan. Wanneer ongodsdienstigheid en democratie elkaar ontmoeten, hebben de wijsgeren en de regeerders tot taak de menselijke grenzen te verleggen. Zij moeten de mensen bijbrengen hoe ze, temidden van de voortdurende veranderingen, lange termijndoelstellingen kunnen bedenken en verwezenlijken. Ze moeten de mensen duidelijk maken dat slechts door niet toe te geven aan de duizend-en-één dagelijkse kleine verlokkingen, het mogelijk is het algemene verlangen naar geluk te bevredigen. De regeerders moeten zich ervoor hoeden voorbeelden te stellen van gemakkelijk succes, van ambities die worden verwezenlijkt zonder dat er inspanningen voor werden geleverd.

De regeerders moeten de mensen duidelijk maken dat rijkdom, aanzien en macht slechts kunnen worden verworven op basis van volgehouden arbeid en dat zonder opofferingen niets duurzaam tot stand kan komen. Ik betwijfel niet dat door de mensen de gewoonte bij te brengen om aan de toekomst te denken, men hen, stap voor stap dichterbij brengt bij overtuigingen van religieuze aard. Het enige middel dat toelaat het verlies van de religie te compenseren, brengt zo de mensheid, via een lange omweg, opnieuw bij het geloof.

Hoofdstuk 18

Waarom bij de Amerikanen alle fatsoenlijke beroepen een eerbare reputatie hebben

Bij de democratische volkeren, waar iedereen werkt om in zijn behoeften te voorzien, staat arbeid hoog in aanzien. In aristocratische samenlevingen wordt niet zozeer de arbeid op zich, maar de arbeid die verricht wordt met het oog op winstbejag, misprezen. Arbeid wordt als eervol beschouwd, wanneer de drijfveer ambitie of deugdzaamheid is. In democratische samenlevingen, waar het streven naar welvaart algemeen is, komt iedereen er voor uit dat men arbeid levert, grotendeels omwille van de beloning die ertegenover staat.

Wanneer iedereen ervan overtuigd is dat arbeid een noodzakelijk onderdeel van het menselijke bestaan is en wanneer nagenoeg alle arbeid vanuit financiële overwegingen wordt geleverd, verdwijnt de kloof die eertijds tussen de verschillende beroepen bestond; zijn niet alle beroepen aan elkaar gelijk, ze hebben op zijn minst toch iets gemeenschappelijks. Dit verklaart waarom de Amerikanen zich niet minderwaardig voelen als ze werken; iedereen oefent immers een beroep uit. Ze voelen zich niet vernederd wanneer ze een loon ontvangen, vermits zelfs de president een bezoldigde ambtenaar is. In Amerika wordt elk fatsoenlijk beroep als eerbaar beschouwd.

Hoofdstuk 19

Waarom de meeste Amerikanen in de nijverheid werkzaam zijn

De landbouw lijkt te stagneren bij democratische volkeren; de

voorkeuren en gewoonten die voortvloeien uit de gelijker wordende sociale verhoudingen, drijven de mensen naar de handel en de industrie. Wie zijn lot wil verbeteren, zal niet in de landbouw gaan, omdat men daar slechts traag fortuin verwerft. De democratie vermenigvuldigt niet alleen het aantal mensen dat een beroep zal uitoefenen, maar concentreert hen ook in specifieke beroepen. Wie zijn fortuin wil maken of vergroten, begeeft zich in de handel of in de nijverheid.

Nergens hebben handel en industrie een dergelijke snelle opgang gemaakt als in de Verenigde Staten. Wat me in Amerika echter het meest heeft getroffen, zijn niet de enkele grote industriële bedrijven, maar de talloze kleine ondernemingen. Nagenoeg alle Amerikaanse boeren combineren de landbouw met de handel, of hebben van de landbouw een louter commerciële zaak gemaakt. Vermits nagenoeg iedereen in de handel en industrie is gegaan, is de samenleving uitermate gevoelig geworden voor marktschommelingen. Industriële en commerciële crises lijken mij eigen aan democratische samenlevingen. Men kan trachten dergelijke crisismomenten minder gevaarlijk te maken, maar men zal ze niet kunnen vermijden, omdat ze het gevolg zijn van de ingesteldheid van de burgers.

Hoofdstuk 20

Hoe de industrialisering een nieuwe aristocratie in het leven kan roepen

Men is tot de bevinding gekomen dat de productiviteit toeneemt wanneer arbeiders steeds weer dezelfde deeltaken uitvoeren, en dat de productie goedkoper wordt wanneer men ze concentreert in grotere en meer kapitaalkrachtige bedrijven. Een arbeider die uitsluitend de fabricatie van één onderdeel krijgt toegewezen,

ontwikkelt een bijzondere vaardigheid met betrekking tot die bezigheid, maar verliest het overzicht over het volledige productieproces. Wat hij wint aan efficiëntie, verliest hij aan creativiteit; naarmate hij zich als producent vervolmaakt, verschaalt zijn algemeen menselijke ontwikkeling. Wanneer een arbeider twintig jaar van zijn leven bezig is geweest met niets anders dan de vervaardiging van speldenkoppen, zal zijn denken en zijn handelen daar de sporen van dragen. Hij heeft zijn menselijke zelfstandigheid opgeofferd aan zijn beroep; hij zit vast aan zijn specifieke vaardigheden en aan zijn maatschappelijke positie. Te midden van de algemene maatschappelijke mobiliteit werd hem zijn bewegingsvrijheid ontnomen.

De voortschrijdende industrialisering verlaagt de positie van de arbeiders en verheft die van de ondernemers. Kleine en weinig ontwikkelde ondernemers worden weggedrukt door meer kapitaalkrachtige en vindingrijke industriëlen. Naarmate de arbeidsverdeling zich doorzet, worden de arbeiders weerlozer, afhankelijker en beperkter in hun mogelijkheden. Terwijl de arbeiders dagelijks minder gebruik zullen kunnen maken van hun intellectuele vermogens, zullen de ondernemers zich aan steeds ruimere onderwerpen kunnen wijden. Na verloop van tijd zal de ene groep nog louter fysieke arbeid verrichten, terwijl de andere industriële imperia bestuurt. Tussen ondernemers en arbeiders zullen steeds minder gelijkenissen bestaan; de enen leven in volledige afhankelijkheid en hebben slechts te gehoorzamen, terwijl de anderen lijken voorbestemd om bevelen te geven.

Naarmate de samenleving democratiseert, worden in het industriële deel van de natie de verhoudingen merkwaardig genoeg aristocratischer. Het gaat echter om een nieuwsoortige aristocratie. Terwijl de armen steeds méér in een positie terecht komen waar ze niet meer uit raken, geldt hetzelfde niet voor de rijken. Voor hen is er veel méér mobiliteit: sommigen verliezen hun be-

zit, anderen zullen zich uit de industrie terugtrekken nadat ze fortuin hebben gemaakt. De rijken vormen ook geen gesloten corps met een eigen traditie en een gemeenschappelijk leefpatroon. De band tussen arbeiders en ondernemers is smaller en onpersoonlijker dan in aristocratische samenlevingen; tussen beiden bestaan geen andere verplichtingen dan deze die voortvloeien uit het arbeidscontract.

DEEL 3

De invloed van de democratie op het leefpatroon

Hoofdstuk 1.

Hoe de zeden verzachten naarmate de maatschappelijke verhoudingen gelijk worden

Er zijn verschillende factoren die ertoe bijdragen dat de zeden van een volk verzachten. De egalisering van de sociale verhoudingen oefent echter de grootste invloed uit. Wanneer de posities in een samenleving vastliggen op basis van beroep en afkomst, vormen de leden van die verschillende groepen als het ware een familie waarbinnen een sterke verbondenheid bestaat. Tussen die groepen zijn de verschillen echter bijzonder groot. Elke groep heeft zijn opvattingen, rechten, zeden en gewoonten; mensen denken en voelen zelfs op een andere manier, zodat het lijkt alsof ze tot verschillende soorten behoren. Dit maakt het voor hen zo moeilijk om te begrijpen wat er in anderen omgaat, of deze anderen te beoordelen met de maatstaven die ze tegenover zichzelf hanteren.

De middeleeuwse kroniekschrijvers, die zelf tot de adel behoorden, konden achteloos en zonder een spier te vertrekken, melding maken van slachtpartijen onder het gewone volk, maar konden hun tranen niet bedwingen wanneer ze de dood van een edelman beschreven. De kroniekschrijvers waren niet koud of harteloos; het lijden van het volk beroerde hen niet omdat ze zich eenvoudigweg geen beeld konden vormen van mensen die zo verschillend waren van henzelf. Men mag niet vergeten dat deze ongevoeligheid nog algemeen was in zeer recente periodes. Wanneer men de briefwisseling van Mme de Sévigné doorneemt en leest hoe ze haar dochter zonder de minste emotie vertelt over het ophangen en radbraken van opstandige Bretoense burgers, dan zou men geneigd zijn te denken dat men te maken heeft met een egoïstische en wrede vrouw. Het punt is eerder dat Mme de Sévigné zich niet kon voorstellen wat lijden betekende voor iemand die niet tot de adel behoorde.

De kwestie is niet zozeer dat wij gevoeliger zijn geworden dan onze voorouders; de zaak is eerder dat wij onze gevoeligheid uitstrekken over een breder terrein. Wanneer de scheidslijnen tussen de mensen verdwijnen, zullen mensen elkaar dezelfde gevoelens toeschrijven. Wanneer ze iemand zien lijden, zullen ze als het ware aan den lijve voelen wat de andere doormaakt. In tijden van democratie zal het inlevingsvermogen en het mededogen van de mensen zich uitstrekken over al hun medemensen. Ze zullen anderen niet onnodig pijn berokkenen en wanneer ze, zonder zichzelf te grote opofferingen te moeten getroosten, het leed van hun medeburgers kunnen verzachten, zullen ze niet nalaten dat te doen.

De Amerikanen die van het egoïsme omzeggens hun sociale en politieke filosofie hebben gemaakt, tonen zich niet minder gevoelig voor medelijden. Nergens wordt de strafwet met méér zachtzinnigheid toegepast dan in de Verenigde Staten. Het feit dat deze me-

demenselijkheid het gevolg is van de onderlinge gelijkheid, en niet van beschaving of ontwikkeling, wordt bewezen door het feit dat ze zich niet uitstrekt tot de slaven. Die worden omwille van hun ongelijke situatie immers niet gezien als behorend tot dezelfde mensensoort. Wat ten aanzien van individuen geldt, gaat ook op voor naties. Wanneer naties zich met betrekking tot hun opvattingen, geloof, wetten of gebruiken, fundamenteel verschillend beschouwen van andere naties, zullen ze bij een eventueel conflict geen scrupules voelen om alle menselijke gevoelens achterwege te laten. In de mate dat de verschillen tussen de volkeren verdwijnen, zullen ze ook gevoeliger worden voor elkaars gedrag.

Hoofdstuk 2 **Hoe de democratie de dagelijkse contacten van de Amerikanen eenvoudiger en gemakkelijker maakt**

Twee Engelsen die elkaar aan het andere uiteinde van de wereld tegenkomen, zullen er nog zorg voor dragen, afstand te bewaren. Om dit verschijnsel te begrijpen, moet men de aard van de Engelse samenleving analyseren. In een samenleving waar de posities louter op basis van afkomst worden toegewezen, weet iedereen precies welke plaats hij in de maatschappelijke rangorde inneemt. Tussen de standen zal niet veel contact bestaan. In die gevallen waar mensen van verschillende standen elkaar ontmoeten, zal dat weinig problemen geven, vermits alle betrokkenen weten waaraan ze zich kunnen verwachten.

Wanneer de posities echter op basis van rijkdom worden verworven, zijn de verhoudingen veel minder duidelijk en is het vaak niet meer mogelijk om op het eerste gezicht iemands maatschappelijke rang te herkennen. Mensen zullen heimelijke pogingen onder-

nemen om aansluiting te vinden bij de hogere standen, als gevolg waarvan deze laatsten de toegang tot hun rangen zullen trachten af te sluiten. In een samenleving als de Engelse, waar men niet meer op het eerste gezicht kan zeggen welke de positie is van de mensen met wie men in contact komt, zal iedereen op zijn hoede zijn en afstand trachten te bewaren. In de Verenigde Staten, waar nooit voorrechten op basis van geboorte hebben bestaan en waar de rijkdom geen bijzondere rechten verleent, verloopt het contact tussen onbekenden heel wat vlotter.

Hoofdstuk 3 **Waarom de Amerikanen in den vreemde zo lichtgeraakt zijn**

In aristocratische samenlevingen is de wijze waarop mensen met elkaar omgaan aan vastomlijnde conventies onderworpen; de etiquette is er verheven tot een wetenschappelijke discipline. De regels van wellevendheid die de hoogste standen hanteren, vormen een ingewikkelde code op basis waarvan ook andere standen zich specifieke gedragsregels vormen. Als de standen verschillen vervagen en mensen van verschillende afkomst en opleiding zich door elkaar bewegen, worden de wellevendheidsregels minder duidelijk en weegt ook de sanctie op overtredingen minder zwaar; mensen hechten meer belang aan de bedoelingen van handelingen, dan aan de vormen waaronder ze worden gesteld. Zo hechten de Amerikanen aan allerlei blijken van achting en respect niet een dergelijke grote waarde; ze gedragen zich minder hoffelijk, maar eenvoudiger en directer.

Het feit dat er in de Verenigde Staten zo weinig onderscheid bestaat tussen de klassen, maakt dat de Amerikanen zich niet verplicht achten om bepaalde welvoegelijkheidsregels in acht te

nemen. De maatschappelijke verhoudingen maken dat de Amerikanen niet zo lichtgeraakt zijn. Amerikanen van alle klassen ontmoeten elkaar voortdurend in het kader van activiteiten waar het er om gaat, gemeenschappelijke belangen te behartigen. Ze storen zich weinig aan kleine inbreuken op de etiquette die, wanneer ze zich erdoor gekrenkt zouden voelen, de gezamenlijke ondernemingen kunnen doen spaak lopen.

Het opmerkelijke is echter dat diezelfde Amerikanen die zich thuis zo onverstoort gedragen, in Europa een dergelijke lichtgeraaktheid aan de dag leggen. De verklaring ligt in de sociale verschillen die in Europa zijn overgebleven en waar de Amerikanen geen raad mee weten, omdat niets in hun land hen erop voorbereidt. De Amerikanen zijn in Europa onzeker over hun precieze sociale positie en dit hindert hen in hun gedragingen. Voortdurend zijn ze ervoor bevreesd dat ze niet zullen kunnen rekenen op het respect dat hen toekomt; overal menen ze kwetsende toespelingen te herkennen. Ze waken erover, tegen geen enkele regel van de etiquette te zondigen en verdragen het niet wanneer men tegenover hen deze regels niet even nauwgezet respecteert; precies door hun onzekerheid komt hun gedrag vaak als hautain of gereserveerd over. Uit vrees om voor een modale burger versleten te worden, spreiden ze hun rijkdom zo ostentatief mogelijk ten toon.

Hoofdstuk 4

Gevolgtrekkingen uit de drie vorige hoofdstukken

Wanneer mensen spontaan medelijden voelen met medeburgers die door het onheil zijn getroffen, wanneer ze gemakkelijk en zonder plichtplegingen met elkaar omgaan, dan spreekt het

vanzelf dat ze elkaar wederzijds zullen helpen wanneer dat nodig is. Wanneer een Amerikaan beroep doet op de medewerking van anderen, dan wordt dit verzoek meestal enthousiast ingewilligd. De Amerikanen die zich vaak zo ongemanierd gedragen, betonen zich nooit ongevoelig voor een medeburger die hulpbehoevend is. Ik meen dat dit niet indruist tegen het individualisme dat ik eerder aan de Amerikanen toeschreef.

De gelijkheid in levensomstandigheden confronteert de mensen tezelfdertijd met hun zelfstandigheid en met hun kwetsbaarheid; iedereen staat op eigen benen, maar kan door duizend-en-één tegenslagen worden getroffen. De ervaring leert hen dat ze vroeg of laat beroep zullen moeten doen op de hulp van anderen. In Europa zien we hoe de leden van beroepsgroepen elkaar vrijwillig wederzijdse bijstand garanderen. Het feit dat ze aan dezelfde gevaren zijn blootgesteld, overtuigt hen van de noodzaak van wederzijdse ondersteuning, hoe egoïstisch ze voor de rest ook mogen zijn. Tussen hen bestaat een stilzwijgende overeenkomst dat ieder van hen, wanneer dat nodig zou zijn, een beroep zal kunnen doen op de steun van de anderen. Het volstaat dit verschijnsel van één beroepsgroep te transponeren naar een ganse natie en we hebben een verklaring voor het op het eerste gezicht tegenstrijdige gedrag van de Amerikanen. Tussen de burgers van een democratische natie bestaat een gelijkaardige overeenkomst. Elk van hen weet zich kwetsbaar, zodat ze zowel vanuit hun eigenbelang als vanuit hun gevoelens van sympathie, bereid zijn elkaar wederzijdse bijstand te verlenen. Hoe gelijkjer de verhoudingen tussen de mensen worden, hoe meer deze ingesteldheid zich zal veralgemenen.

Hoofdstuk 5

Hoe de democratie de verhoudingen tussen meesters en dienaars heeft gewijzigd

Tot hiertoe is er nooit een samenleving geweest waar geen rijken en armen bestonden en, als gevolg daarvan, geen meesters en dienaars. Ook de democratie zal hieraan geen einde maken, maar wel veranderingen teweegbrengen in hun onderlinge verhoudingen. In een aristocratische samenleving vormen de dienaars een specifieke stand waarbinnen zich een specifieke hiërarchie met vaste posities heeft ontwikkeld. Het feit dat het een gesloten groep vormt, maakt dat er specifieke regels, opvattingen en gewoonten ontstaan en dat er zich ook een eigen eergevoel en beroepstrots heeft ontwikkeld. Vaak blijven dezelfde families generatie op generatie in dienst bij dezelfde aristocratische familie. Hoewel beide klassen strikt van elkaar gescheiden blijven, ontwikkelt zich zo een merkwaardige verwantschap waardoor de meesters hun dienaars als een (weliswaar ondergeschikt en secundair) deel van zichzelf beschouwen en ook de dienaars zich volledig identificeren met de persoon van hun meesters.

Met het gelijker worden van de sociale verhoudingen verdwijnen de traditionele meesters en dienaars. Het voortdurend verschuiven van de maatschappelijke posities maakt dat er wel een klasse van meesters en een klasse van dienaars bestaat, maar ook dat het om categorieën gaat waarbinnen onophoudelijk individuele mobiliteit plaatsvindt. Zo verdwijnen de overgeërfde verhoudingen, gebruiken en opvattingen; de individuen die als dienaars werken, onderscheiden zich in niets van hun medeburgers, zelfs niet van hun meesters. De relatie tussen meesters en dienaars wordt bepaald via een contract tussen gelijken, die buiten de contractuele verbintenis ook gelijken blijven. De vroegere onoverbrugbare kloof tussen meesters en dienaars is verdwenen, maar ook de ge-

voelens van verbondenheid die eertijds bestonden.

Hoofdstuk 6

Hoe de democratie ertoe bijdraagt dat de pachtprizen stijgen en de duur van de pachtovereenkomsten korter wordt

Ook in een democratie zullen er grondbezitters en pachters zijn; de verhoudingen tussen beide zullen echter veranderen. In aristocratische samenlevingen wordt de pachtovereenkomst niet alleen in geld uitgedrukt, maar ook in dienstbaarheden en verbintenissen tot wederzijdse bijstand. In democratische samenlevingen is de financiële transactie de enige band die tussen pachter en grondbezitter bestaat.

Sinds vijftig jaar zijn in Europa de pachtprizen aan het stijgen. Ik geloof niet dat de vooruitgang die landbouw en industrie in dezelfde periode hebben geboekt, volstaan om dit verschijnsel te verklaren. Ik meen dat men de oorzaak moet zoeken in de democratische instellingen en hartstochten die zich in Europa hebben doorgezet. De verhoudingen tussen pachters en grondbezitters zijn zakelijker geworden; landeigenaars zullen niet aarzelen om gronden te verkopen wanneer een goede prijs wordt geboden. Regelmatig heb ik grote landeigenaars horen beweren dat ze veel meer profijt uit hun gronden weten te trekken dan hun voorouders. Ze vergeten echter dat ze tezelfdertijd aan macht en invloed hebben verloren, omdat de band werd verbroken die vroeger tussen grondbezitters en pachters bestond. Een aristocratie die de steun van het volk verliest, is als een boom waarvan de wortels zijn afgestorven; hoe hoger de boom, hoe groter de kans dat hij bij de eerste storm zal omwaaien.

Er is nog een gegeven waaraan men kan merken dat er zich een democratische revolutie voltrekt. In de middeleeuwen werden de gronden verpacht voor eeuwig, of alleszins voor een heel lange termijn. Toen geloofde men nog in de onsterfelijkheid van de families en in de continuïteit van de bestaande verhoudingen. Nu de maatschappij voortdurend in beweging is, ervaren zowel de grondbezitters als de pachters een instinctieve afkeer van verbintenissen op lange termijn. Ze vrezen dat ze op een bepaalde dag de gevangene zullen zijn van afspraken waarvan ze vandaag profiteren, maar die niet noodzakelijk ook in de toekomst nog in hun belang zullen zijn.

Hoofdstuk 7

De invloed van de democratie op de lonen

Naarmate de sociale verschillen worden uitgevlakt, naarmate erfelijke rijkdom en armoede verdwijnen, wordt ook de kloof tussen werkgevers en werknemers kleiner. Werknemers worden bewust van hun rechten en stellen hogere verwachtingen aan hun toekomst. Ze werpen een begerig oog op de winsten van hun werkgever en trachten hun arbeid zo duur mogelijk te verkopen. Ik geloof dat op termijn de balans tussen werknemers en werkgevers in het voordeel van de eersten zal omslaan; door de hoge lonen die ze weten af te dwingen, worden ze onafhankelijker van hun specifieke patroon en zijn ze in staat om werk te weigeren wanneer ze daar niet toereikend voor worden betaald. Zo beschikken de Franse landarbeiders meestal zelf over enkele lapjes grond, wat hen toelaat hun arbeidskracht niet te verkopen wanneer het geboden loon te laag ligt. Ik meen dat de gestage stijging van de bezoldigingen kenmerkend is voor democratische samenlevingen.

Er is echter één en wel zeer ongelukkige uitzondering op deze regel. Eerder beschreef ik hoe men in de industrie nieuwe aristocratische verhoudingen kan verwachten. Vermits het aantal ondernemers dat over genoeg kapitaal beschikt om een moderne industrie op te starten eigenlijk zeer beperkt is, gaat het hier om een kleine groep werkgevers met gelijklopende belangen. Het aantal werknemers dat wordt aangelokt door de hoge lonen die de industrie in tijden van economische welvaart betaalt, is zeer groot. Eens deze arbeiders in de industrie zijn gestapt, is het voor hen zeer moeilijk om daar weer uit te raken, omdat ze de vaardigheden verliezen die hen geschikt maken voor andere beroepen. Ze zijn volledig afhankelijk van hun patroon en zullen zich eventuele loonsverlagingen moeten laten welgevalen, omdat er voor hen geen alternatieven of uitwegen bestaan. In de industrie zullen de lonen op termijn de neiging vertonen te dalen.

Hoofdstuk 8

De invloed van de democratie op de familie

Het is iedereen opgevallen dat zich binnen de familie nieuwe verhoudingen hebben ontwikkeld, waarbij de afstand die vroeger tussen vaders en zonen bestond, is verkleind en waardoor het gezag van de vader afneemt. In de Verenigde Staten is de familie, in de aristocratische zin van het woord, verdwenen. Slechts tijdens de eerste levensjaren is het gezag van de vaders over hun kinderen absoluut. Zodra de jonge Amerikanen man worden, staan ze voor alles op eigen benen. Het is belangrijk te onderstrepen dat het om een proces gaat waarmee beide partijen instemmen en dat volledig in de lijn ligt van de democratische omwenteling die de samenleving doormaakt.

In een aristocratische en hiërarchisch georganiseerde samenleving richt de macht zich nooit rechtstreeks tot het geheel van de geregeerden, maar tot enkelen die als hoofd van de groeperingen optreden. Zo handelt de vader naar buiten toe namens de familie. In een democratie staan allen op gelijke voet en is er geen behoefte aan tussenpersonen; voor de wet bestaan er geen verschillen tussen vaders en hun volwassen zonen. Waar de verhoudingen ongelijk zijn, groeit het aanzien van de hoger geplaatsten; als de verhoudingen gelijk worden, verdwijnen ook de voorrechten, gebruiken en opvattingen die vroeger rond de positie van hoger geplaatsten waren gegroeid. Eertijds was de vader binnen de familie diegene die de traditie belichaamde, de gebruiken interpreteerde en het laatste woord had betreffende zeden en gewoonten. Wanneer mensen de stelregel gaan huldigen dat men bovenal zijn eigen inzichten moet volgen, wordt ook dit gezag aan de vader onttrokken.

Het erfrechtstelsel en de opdeling der familiedomeinen hebben het meest bijgedragen tot de gewijzigde verhoudingen tussen vaders en zonen. Waar vaders en zonen samenleven op een klein domein en samen het beheer van de goederen op zich nemen, ontstaat tussen hen een intieme band die het gezag minder absoluut maakt. Vermits de klasse van de kleine eigenaars de toon aan geeft in een democratische samenleving, zal deze ingesteldheid zich veralgemenen. Waar de macht aan de aristocratie ontsnapt, dringt de gelijkheid ook de familiale kring binnen. Of de samenleving daar slechter van wordt weet ik niet, maar ik meen dat deze veranderingen alleszins de individuen ten goede komen. In de mate dat de opvattingen en wetten democratischer worden, zullen de verhoudingen tussen vaders en zonen intiemer en zachter worden. Hun relatie zal niet langer steunen zijn op regels en autoriteit, maar op vertrouwen en affectie; naarmate de sociale band versoepelt, worden de natuurlijke banden sterker aangehaald.

Ook de verhoudingen tussen de kinderen zijn aan veranderingen onderhevig. In aristocratische samenlevingen bestaat een strikte rangorde; op basis van leeftijd en geslacht nemen de verschillende kinderen een bepaalde plaats in, waar specifieke voorrechten bijhoren. De democratie heeft de meeste van deze verschillen weggevoerd. Eertijds viel het grootste deel van de erfenis de oudste zoon ten deel. Hij nam een superieure positie in ten aanzien van zijn jongere broers, maar had tot taak over het welzijn van zijn familieleden te waken. Tussen de leden van eenzelfde familie bestonden duidelijke rechten en plichten, maar weinig persoonlijke banden. In democratische families zijn alle kinderen gelijk. Het feit dat ze op gelijke voet worden opgevoed maakt dat tussen hen meer intieme banden ontstaan. Hun verwantschap is minder gestoeld op belangen en meer op wederzijdse sympathie. De democratie verdeelt hun erfenis, maar brengt hun zielen dichter bij elkaar.

Hoofdstuk 9 Over de opvoeding van de meisjes in de Verenigde Staten

In elke samenleving zijn het de vrouwen die de toon zetten als het over de zeden en gewoonten gaat. Alles wat op één of andere manier van invloed is op de positie en de opvattingen van de vrouw heeft dan ook groot politiek belang. In alle protestantse naties is de positie van de meisjes veel zelfstandiger dan in katholieke landen. In de Verenigde Staten, waar deze protestantse erfenis zich heeft vermengd met een vrije grondwet en democratische sociale verhoudingen, is de zelfstandigheid van de meisjes het grootst. Jonge Amerikanen vertonen dan ook niet die onvolwassen terughoudendheid en onwetendheid die men in Europa aantreft. In plaats van meisjes onwetend te houden van de gevaren die hen

in de wereld kunnen bedreigen en hen voor te bereiden op een teruggetrokken en afgesloten bestaan, wordt de Amerikaanse meisjes geleerd in zichzelf en in hun redelijke vermogens de kracht te vinden om zich te weer te stellen.

De Amerikanen hebben ook hier weer alles in het werk gesteld opdat de zelfstandigheid zich tegen zichzelf in bescherming zou kunnen nemen. Ik weet dat een dergelijke opvoeding niet zonder gevaren is. De grote nadruk op zelfstandigheid en vrije oordeelsvorming kan ertoe leiden dat meisjes zich eerder tot oprechte maar koude vrouwen ontwikkelen, dan tot zachte en aangename echtgenotes. Ik meen echter dat men dit gevaar moet durven trotseren in het licht van de veel belangrijker uitdaging waar de samenleving voor staat: het is van het grootste belang dat vrouwen door middel van een democratische opvoeding worden voorbereid op de gevaren die het democratische leefpatroon voor hen inhoudt.

Hoofdstuk 10 De Amerikaanse meisjes als echtgenotes

Er komt een einde aan de zelfstandigheid van de Amerikaanse meisjes wanneer ze in het huwelijk treden. De verplichtingen die men de Amerikaanse echtgenotes oplegt zijn vaak strikter dan elders het geval is. Deze tegenstrijdigheid is misschien minder vreemd dan het op het eerste zicht lijkt. Religieuze volkeren en ondernemende naties nemen het huwelijk uitermate ernstig. De enen zien in de deugdzaamheid van de vrouw de beste garantie voor de zuiverheid van de zeden en gewoonten; de anderen een waarborg voor een geordend en welvarend huishoudelijk bestaan. Het feit dat de Amerikanen deze beide eigenschappen verenigen,

heeft tot gevolg dat zij zeer hoge eisen aan hun echtgenotes stellen en van hen grote opofferingen verwachten.

De Amerikaanse publieke opinie eist van de vrouwen dat zij zich opsluiten in de huiselijke kring en zich uitsluitend met hun huishoudelijke verplichtingen bezig houden, op straffe van het verlies van hun goede naam en faam. Amerikaanse meisjes zijn zich hiervan bewust wanneer ze hun debuut in de wereld maken. Ze putten uit de zelfstandigheid die ze doorheen hun opvoeding hebben verworven, de kracht om zich te onderwerpen aan de eisen van de samenleving. Deze zelfstandigheid, wilskracht en doorzettingsvermogen komen ook van pas in het latere huwelijksleven; het zijn immers de Amerikaanse vrouwen die de gezinnen overeind houden doorheen de periodes van voor- en tegenspoed, doorheen de avontuurlijke ondernemingen die zo kenmerkend zijn voor de Amerikaanse pioniers.

Hoofdstuk 11 Hoe in de Verenigde Staten de gelijkheid bijdraagt tot het instandhouden van de goede zeden

Sommigen hebben beweerd dat er een verband bestaat tussen de zedelijkheid van een natie en de klimaatzone waartoe die natie behoort. Deze materialistische doctrine wordt niet door de feiten bevestigd; dezelfde volkeren hebben zich doorheen hun geschiedenis immers zowel kuis als losbandig gedragen. De goede zeden van een natie heeft meer te maken met de sociale verhoudingen en politieke instellingen, dan met de natuur van het land. Ieder een die de Verenigde Staten heeft bezocht is het er over eens dat de zeden er strenger zijn dan elders. Men kan hiervoor verklaringen zoeken in de natuur van het land, in raskenmerken of in de

religie; geen van deze verklaringen is echter overtuigend, vermits ze de oorzaak zoeken in zaken die niet specifiek Amerikaans zijn. Ik meen dat we de verklaring moeten zoeken in de gelijkheid en de instellingen die daaruit voortvloeien. Het gelijker worden van de verhoudingen is misschien niet voldoende om een zekere regelmaat in de zeden te garanderen, maar vergemakkelijkt en versterkt deze stabiliteit.

Bij aristocratische volkeren bestaan tussen man en vrouw op basis van afkomst of rijkdom soms zulke verschillen, dat een eventuele verbintenis alleen maar vluchtig en clandestien kan zijn. Waar de verhoudingen gelijker worden vallen de kunstmatige drempels tussen mannen en vrouwen weg en kan elke verbintenis in principe tot een huwelijk leiden. Wanneer huwelijken gearrangeerd worden bestaat er vanzelfsprekend meer begrip voor illegitieme liefdesaffaires; waar echter man en vrouw op basis van een vrije keuze tot het huwelijk besluiten, is de publieke opinie veel minder tolerant ten aanzien van overspelige liefdes. De Amerikanen beschouwen het huwelijk als een contract waar beide partijen zich moeten aan houden, omdat ze op voorhand konden weten waaraan ze zich moesten verwachten en ze hun instemming uit vrije wil hebben gegeven. In aristocratische samenlevingen heeft een huwelijk vaak eerder tot doel bezittingen dan personen te verenigen; de geest van het contract laat dan in zekere zin toe dat de echtelieden hun liefdesleven buiten de huwelijksband laten plaatsvinden.

Onze voorvaders hadden gemerkt dat huwelijken die op basis van liefde worden gesloten vaak geen gelukkige afloop kenden en besloten daaruit dat het beter was zich bij het sluiten van een huwelijksverbintenis door andere overwegingen te laten leiden. Wanneer in een aristocratische samenleving een man en een vrouw zich met elkaar verenigen over de standenverschillen heen, moeten ze de familiebanden verbreken en de tradities, de ge-

woonten en de publieke opinie trotseren. Het resultaat is dat ze uiteindelijk alleen komen te staan. Men kan in een dergelijk geval het eventuele mislukken van het huwelijk dan ook moeilijk enkel en alleen op rekening van de gemaakte vrije keuze schrijven. De enigen die een dergelijke breuk met hun omgeving aandurven, zijn vaak mensen die van nature al eerder avontuurlijk zijn aangelegd; een eigenschap die weinig bevorderlijk is voor de stabiliteit van de huwelijksband. Wanneer echter in een samenleving al deze drempels die het maken van een vrije keuze bemoeilijken worden weggewerkt, is er geen enkele reden om te vermoeden dat huwelijken die op deze basis worden gesloten niet meer succes zouden kennen.

Het gelijker worden van de verhoudingen neutraliseert ook een aantal gevaren dat de huwelijksband kan bedreigen. Het nivelleren van de fortuinen maakt dat ongeveer alle mannen een beroep moeten uitoefenen en dat de vrouwen genoodzaakt zijn zich met huishoudelijke taken bezig te houden. Op deze manier ontstaat een scheiding tussen de geslachten en wordt een zakelijke en ernstige levenshouding bevorderd. De gelijkheid stuurt de verbeelding in veilige banen; men vindt geen mensen die minder tot dromen geneigd zijn of die zich minder gauw tot niet productieve bespiegelingen zullen laten verleiden dan de Amerikanen. Zij zullen dan ook niet gauw op zoek gaan naar hevige en grillige emoties die hun bestaan door elkaar kunnen gooien.

Hoofdstuk 12

Hoe de Amerikanen de gelijkheid tussen man en vrouw begrijpen

Ik geloof dat de maatschappelijke veranderingen als gevolg waarvan de verhoudingen tussen vaders en zonen, meesters en die-

naren en, algemeen, superieuren en ondergeschikten, gelijk worden, zich ook zullen doorzetten in de verhouding tussen de geslachten. Men moet in deze kwestie, waarover zoveel misverstanden bestaan, opletten dat men niet verkeerd begrepen wordt. Er zijn mensen die alle verschillen tussen mannen en vrouwen willen wegwerken door hen dezelfde functies, rechten en plichten op te leggen of door hen in alle maatschappelijke sferen op dezelfde leest te schoeien. Ik meen dat een dergelijke gelijkenschakeling beide geslachten in hun waarde aantast.

De Amerikanen hebben de gelijkheid tussen man en vrouw op een andere manier begrepen. Zij gaan er van uit dat, vermits de natuur zo grote verschillen heeft aangebracht in de fysieke en morele constitutie van man en vrouw, het duidelijk in haar bedoeling heeft gelegen dat beide geslachten deze verschillende faculteiten zouden aanwenden. Vooruitgang bestaat er dan niet in dat beiden zich in dezelfde richting ontwikkelen, maar dat elk geslacht zijn specifieke capaciteiten optimaal tot ontplooiing kan brengen. De Amerikanen hebben nauwkeurig de taken van man en vrouw verdeeld, opdat op het niveau van de samenleving een optimaal resultaat wordt bereikt. In de Verenigde Staten houden beide geslachten gelijke tred, maar gaan ze ieder een eigen richting uit.

De Amerikanen hebben ook nooit beweerd dat het omvergooien van de autoriteit binnen het huwelijk en het huishouden de noodzakelijke consequentie van de democratische principes vormt. Zij menen dat elk samenlevingsverband om redenen van efficiëntie behoefte heeft aan een leider en dat de natuurlijke leider binnen het huwelijk de man is. De Amerikanen ontzeggen de echtgenoot niet het recht om beslissingen te nemen voor zijn echtgenote; democratie bestaat er volgens hen immers niet in dat men elke vorm van machtsuitoefening afschaft, maar dat men streeft naar controle en legitimiteit. Ik had in de Verenigde Staten de indruk dat deze regeling beide geslachten beviel. De Amerikanen respecteren

de intellectuele capaciteiten van hun echtgenotes. Zij beschouwen, zoals in Europa het geval is, hun vrouwen dan ook niet als aantrekkelijke, maar minder begaafde wezens.

Men treft in de Verenigde Staten niet die dubbele moraal aan waarbij een bepaalde handeling, afhankelijk of ze door mannen of vrouwen is gesteld, een deugd dan wel een ondeugd kan zijn. Voor de Amerikanen is de verleider net zo eerloos als zijn slachtoffer. De Amerikanen behandelen hun vrouwen met minder plichtplegingen dan de Europeanen, maar bewijzen in hun gedrag dat ze hen respecteren. Aantastingen van de eerbaarheid van de vrouw worden zowel door de publieke opinie als door de wet met de strengste straffen beteugeld.

De Amerikanen geloven niet dat man en vrouw het recht en de plicht hebben om dezelfde dingen te doen, maar hebben een gelijk respect voor de rol van beiden. Zij beschouwen beide geslachten als evenwaardig, zij het elk met een specifieke lotsbestemming. Hoewel ze er van uitgaan dat beiden kwaliteiten als moed en intelligentie niet in dezelfde richting moeten ontwikkelen, betwijfelen ze geen moment dat beide geslachten in dezelfde mate over deze en andere eigenschappen beschikken. De Amerikanen die op maatschappelijk vlak de ondergeschiktheid van de vrouw in stand hebben gehouden, maken op moreel en intellectueel vlak geen onderscheid tussen beide geslachten; hierin lijkt mij de werkelijke vooruitgang te schuilen.

Hoofdstuk 13

Hoe de gelijkheid de Amerikanen in een groot aantal kleine gemeenschappen verdeelt

Men is geneigd te geloven dat onder de invloed van de democratie mensen in hun particulier en publiek leven meer en meer op elkaar zullen betrokken worden en gedwongen worden een meer gemeenschappelijk bestaan te leiden. Ik meen dat men zich een verkeerd beeld heeft gevormd van wat het gelijk worden van de verhoudingen inhoudt.

Er is geen maatschappelijke of wettelijke toestand denkbaar die mensen zo gelijk maakt dat opvoeding en omstandigheden geen verschillen tussen hen zouden laten ontstaan. Deze verschillen tussen de mensen zullen maken dat, hoewel ze zich er van bewust zijn dat ze bepaalde zaken in gemeenschappelijk verband moeten regelen, hun hart toch steeds uitgaat naar die zaken die hen specifiek interesseren. Geen enkele wetgever zal kunnen vermijden dat mensen steeds weer zullen weten te ontsnappen aan het keurslijf waarin men hen wil opsluiten. Voortdurend zullen ze in de marge van de samenleving kleine particuliere verbanden van gelijkgestemden oprichten. Zo vallen de Amerikanen, die zich gemakkelijk verenigen in het kader van politieke vergaderingen of rechtbanken, tezelfdertijd in het particuliere leven uiteen in talloze kleinere verbanden van zeer diverse aard. Iedereen erkent zonder problemen zijn medeburgers als gelijken, maar laat slechts enkelen van hen toe tot zijn vriendenkring.

Dat lijkt me natuurlijk. Naarmate de kring van het publieke leven groter wordt, mag men er zich aan verwachten dat die van het privé-leven kleiner wordt. In plaats van te vrezen dat mensen in democratische samenlevingen zullen eindigen in een volledig gemeenschappelijk bestaan, voorzie ik eerder dat ze zich uitein-

delijk in steeds kleinere klikjes opsluiten. In aristocratische samenlevingen vormen de verschillende standen gesloten werelden waar men niet kan uit ontsnappen of in binnendringen. De grote overeenkomsten die binnen de standen bestaan, brengen mensen die eenzelfde positie innemen gemakkelijk samen. Wanneer echter de wetten en gewoonten wegvallen op basis waarvan mensen regelmatige contacten onderhouden, blijft slechts de toevallige overeenkomst op basis van opvattingen en voorkeuren over om banden tussen mensen te scheppen; het resultaat is dat er ontelbare kleine particuliere verbanden zullen ontstaan.

In democratische samenlevingen, waar de burgers fundamenteel niet veel van elkaar verschillen, ontstaat een grote hoeveelheid artificiële en toevallige classificaties op basis waarvan iedereen zich van de anderen tracht te onderscheiden, uit angst om zich in de massa te verliezen. Ik meen dat dat onvermijdelijk is. Men kan de instellingen veranderen, maar niet de aard van de mens. Welke inspanningen men zich ook getroost om mensen gelijk te schakelen; de individuele trots zal mensen er toe brengen zich op één of andere wijze van de anderen te onderscheiden.

Hoofdstuk 14

Enkele overwegingen omtrent de manieren van de Amerikanen

Niets lijkt op het eerste zicht minder belangrijk dan de uiterlijke vorm van menselijke handelingen; er is echter niets waar mensen in de praktijk meer belang aan hechten. Mensen wennen aan alles, behalve aan het leven in een samenleving waar men andere manieren dan de hunne heeft. De invloed van het politieke bestel op de manieren vormt dus een onderwerp dat het bestuderen waard is.

Er wordt van mensen gezegd dat ze goede manieren hebben, wanneer ze zich gedragen zoals bij hun positie mag worden verwacht. In een democratie, waar alle posities voortdurend veranderen, is het vanzelfsprekend dat, gemeten aan deze maatstaf, het gedrag vaak tekort zal schieten. De sociale mobiliteit verhindert ook dat er overeenstemming groeit over een bepaalde code van wellevendheid. Iedereen is dus op zichzelf aangewezen om zijn weg te vinden in het sociale verkeer. Vandaar dat er op dit terrein steeds een zekere onsamenhangendheid zal bestaan.

Er vallen niettemin ook een aantal goede dingen te zeggen over de wellevendheid van de democratische volkeren. In aristocratische samenlevingen trachten alle standen, meestal op potsierlijke wijze, de gedragingen van de hoogste stand te imiteren. In een democratie, waar geen model van goede manieren meer bestaat, blijft men alleszins van dit belachelijke spektakel gespaard. In een democratie vindt men misschien niet de verfijning, maar ook niet de botheid, die men aantreft in aristocratische samenlevingen. Het feit dat het niet meer mogelijk is om een precieze wellevendheidscode samen te stellen heeft nadelen, maar ook voordelen. Zo vindt men in een democratie meer oprechtheid in gevoelens en gedragingen.

Hoofdstuk 15 Over de ernst van de Amerikanen

Mensen die in democratische tijden leven geven zich niet gemakkelijk over aan het vaak woeste en platte volksvermaak dat men in aristocratische samenlevingen kent; evenmin voelen ze veel voor het geraffineerd intellectueel spel van de vroegere aristocratie. Mensen zullen zich niet zo gauw laten gaan. Ook wanneer ze zich amuseren, zullen ze het aangename aan het nuttige willen koppe-

len. Hierbij spreiden ze een ernst ten toon die maakt dat men die activiteiten nog moeilijk als ontspannend kan beschouwen.

De Amerikanen vormen de meest ernstige natie ter wereld; de reden hiervoor ligt voor een belangrijk deel in hun politieke instellingen. De ernst van de Amerikanen ligt in het verlengde van hun trots. In democratische landen heeft zelfs de arme een groot gevoel van eigenwaarde. Iedereen leeft met het idee dat de anderen naar hem kijken. Onder die omstandigheden letten mensen op hun woorden en daden en gedragen ze zich bij voorkeur ernstig gedragen, omdat ze menen dat dat hun waardigheid ten goede komt. Een andere factor die deze ernstige houding bevordert en die men bij alle vrije volkeren aantreft, is het feit dat iedereen voortdurend met één of ander project in het achterhoofd loopt, of in de weer is met een zakelijke of maatschappelijke onderneming. Zo wordt ernst tot de meest kenmerkende nationale karaktertrek.

Het gebeurt dat de Amerikanen, die zich anders altijd zo koel en beredeneerd gedragen, zich plots door één of andere harts-tocht of opwelling laten meeslepen en zeer onbezonnen daden gaan stellen. Ik geloof niet dat het hier om een onbegrijpelijke contradictie gaat. De verklaring ligt in de voortdurende toestand van mobiliteit die in een democratie heerst. Mensen veranderen voortdurend van plaats en positie, als gevolg waarvan ze heel vaak dingen moeten doen die ze niet helemaal beheersen, of over zaken praten waar ze het fijne niet van af weten. Mensen hebben zoveel uiteenlopende dingen aan het hoofd, dat ze zich op niets kunnen concentreren. Omdat ze er van overtuigd zijn dat ongeveer alles in hun bereik ligt, begeven ze zich zonder veel nadelen, zonder veel voorbereiding, op steeds weer andere terreinen. Hier ligt de verklaring voor het feit dat de Amerikanen, ondanks hun ernst, zo vaak ondoordachte handelingen stellen.

Hoofdstuk 16

Waarom de Amerikaanse nationale trots zich op zo'n rusteloze en twistzieke wijze manifesteert

Alle vrije volkeren zijn trots op zichzelf, maar hun trots manifesteert zich niet op dezelfde wijze. Zo vissen de Amerikanen voortdurend naar complimenten; wanneer die achterwege blijven, aarzelen ze niet zichzelf te prijzen en uitvoerig uit te leggen hoezeer hun land alle andere overtreft. Het feit dat de Engelsen, die tot dezelfde stam behoren, deze ingesteldheid helemaal niet hebben, wekt verwondering.

In aristocratische samenlevingen beschikken de hoogste standen over zoveel voorrechten die ze als vanzelfsprekend beschouwen, dat het niet in hen zou opkomen zich daar op één of andere wijze op te beroemen. Waar een aristocratie de samenleving bestuurt, zal de nationale trots zich dan ook op meer gereserveerde en nonchalante wijze manifesteren. In democratische samenlevingen is het vaak zo dat mensen hun welvaart of positie pas zeer recent hebben verworven. Daarom vinden ze er plezier in hun nieuwe status ten toon te spreiden. Omdat ze deze positie echter ook weer snel kunnen verliezen, zullen ze er rusteloos over waken dat iedereen goed kan zien dat dat voorlopig nog niet het geval is. Deze ingesteldheid ontwikkelt zich in democratische samenlevingen tot een nationale karaktertrek.

Hoofdstuk 17

Waarom de Amerikaanse samenleving tezelfdertijd de indruk geeft turbulent en eentonig te zijn

Het lijkt alsof niets de nieuwsgierigheid meer zou kunnen prikkelen dan de aanblik van de Verenigde Staten; alles is er immers voortdurend in beweging. Op den duur maakt deze woelige samenleving echter een eentonige indruk op de toeschouwer. In aristocratische samenlevingen is iedereen aan zijn positie gebonden, maar bestaan er tussen de individuen grote verschillen met betrekking tot hun gewoonten, hun opvattingen, hun voorkeuren en hartstochten. In democratische samenlevingen zijn de mensen gelijk en doen ze ook gelijkaardige dingen. Het klopt dat elk van hen individueel vaak grote veranderingen in zijn situatie doormaakt, maar het gamma van mogelijke levenspatronen blijft steeds hetzelfde. Dit verklaart waarom Amerika een eentonige indruk maakt.

Niet alleen het feit dat iedereen éénzelfde doel nastreeft zorgt voor eentonigheid, ook de wijze waarop men dat doel tracht te bereiken. De toonaangevende passie in democratische samenlevingen is het streven naar materieel welzijn. De meeste mensen die fortuin wil maken, kiezen voor een loopbaan in de nijverheid; een beroepssfeer waar men slechts op basis van een zeer regelmatig leven succes kan boeken. Zo worden de Amerikanen door hun hartstochten naar een ordelijk bestaan gedreven.

Wat ik over Amerika heb verteld, geldt dezer dagen voor het merendeel der mensheid. Overal zien we de verscheidenheid verdwijnen; overal ter wereld vindt men dezelfde manier van handelen, van denken, van voelen. Dat is niet alleen het gevolg van het feit dat mensen meer contact hebben met elkaar, maar ook van het gegeven dat de levensomstandigheden overal dezelfde verandering

doormaken. De verschillen die gegroeid waren op basis van rang en stand, beroep en afkomst, zijn bezig te verdwijnen. Hun plaats wordt ingenomen door ideeën en opvattingen die dichter bij elkaar liggen, vermits ze geworteld zijn in wat mensen van nature gemeen hebben.

Hoofdstuk 18

Over het eergevoel in de Verenigde Staten en in democratische samenlevingen

Elk volk, elke samenleving, elke groep, wordt gekenmerkt door een bepaalde morele code, een bepaald eergevoel; dat wil zeggen: een geheel van overtuigingen met betrekking tot wat prijswaardig en afkeurenswaardig gedrag vormt. Deze opvattingen vinden hun oorsprong in de typische gewoonten en belangen van dat volk, die groep of samenleving. De specifieke morele codes kunnen soms strijdig zijn met codes van andere groepen of zelfs van met die van de mensheid in haar geheel.

Ik heb beschreven hoe de Amerikanen naar handel en industrie worden gedreven; de industriële en commerciële ingesteldheid is de meest kenmerkende karaktertrek van het Amerikaanse volk. Het spreekt vanzelf dat alle vreedzame eigenschappen die een regelmatig gedragspatroon bevorderen en de handel begunstigen, bijzonder gewaardeerd worden. Agressieve eigenschappen die het maatschappelijke leven verstoren, staan echter zeer slecht aangeschreven. De Amerikanen ervaren sommige neigingen die in andere naties worden afgekeurd niet als ondeugden; zo bijvoorbeeld de zucht naar rijkdom. Wat onze middeleeuwse voorvaders het slaafs navolgen van de begeerten noemden, staat in Amerika in hoog aanzien; het is immers op basis van deze impulsen

dat de Amerikanen de energie vinden om hun continent tot ontwikkeling te brengen. Een andere eigenschap die in hoog aanzien staat is de durf; durf vormt de belangrijkste oorzaak van industriële vooruitgang, macht en grootsheid. Daarom zullen de Amerikanen industriëlen of handelaars die failliet gaan als gevolg van een gedurfde, maar mislukte investering, dan ook buitengewoon toegeeflijk behandelen. Hierin verschillen de Amerikanen van alle andere volkeren.

De Amerikanen treden alle ondeugden die de zeden of het huwelijk kunnen aantasten met ongekennde strengheid tegemoet. Op het eerste zicht lijkt dit in tegenstelling met de tolerantie die ze ten aanzien van andere ondeugden ten toon spreiden. Men moet begrijpen dat de publieke opinie geldzucht tolereert, omdat deze ondeugd uiteindelijk de samenleving ten goede komt. De publieke opinie staat afkerig tegen alle invloeden die de aandacht van het streven naar algemeen welzijn afleiden en die een bedreiging vormen voor de voor het zakenleven zo noodzakelijke rust op het thuisfront. Om de achting van hun medeburgers te verdienen, voelen de Amerikanen zich daarom verplicht zich te schikken naar een regelmatig leefpatroon; in deze zin kan men stellen dat zij er een eer in stellen deugdzaam te zijn.

Op één punt stemt het Amerikaanse begrip van eer overeen met de oude Europese opvatting dienaangaande: moed wordt beschouwd als één van de beste karaktertrekken van de mens. De Amerikanen hebben echter weinig waardering voor de eer van het slagveld. Zij slaan de moed om oceaanstormen te trotseren teneinde zo snel mogelijk de haven te bereiken, de moed om de ontberingen van de wildernis te verdragen of de moed om ook bij tegenspoed toch weer opnieuw de energie te vinden om een nieuwe onderneming op te zetten, hoger aan. Het zijn deze vormen van moed die nodig zijn voor de instandhouding en de ontwikkeling van de Amerikaanse maatschappij. Zeer kenmerkend voor

het Amerikaanse begrip van eer is het afwijzen van ledigheid. De druk van de Amerikaanse publieke opinie zorgt ervoor dat zelfs wie dat niet nodig heeft, toch nog een beroep uitoefent. In Europa zien we vaak het omgekeerde. Bepaalde mensen menen, ondanks het feit dat ze zonder middelen van bestaan zijn, dat ze aan hun eergevoel verplicht zijn hun dagen in ledigheid te slijten.

Ik denk dat hieruit duidelijk wordt hoe zeer het eergevoel verschilt in democratische en in aristocratische samenlevingen; het gaat in een democratie niet alleen om een andere code, maar ook om een code die minder duidelijke voorschriften heeft en die op minder rigoureuze wijze wordt nageleefd. In een samenleving die in strikt gescheiden standen is ingedeeld, bestaat er binnen elk van deze groepen een nauwkeurig uitgewerkte morele code die met de behoeften overeenstemt. In een samenleving waar het onderscheid tussen de standen is verdwenen, is het vanzelfsprekend dat ook de regels een algemenere toepassing vinden en minder concreet van inhoud worden. In een samenleving waar alle standen door elkaar zijn gegooid, zal minder duidelijkheid bestaan over wat prijzenswaardige of afkeurenswaardige vormen van gedrag zijn.

Het feit dat men in democratische samenlevingen de code minder precies kan omschrijven, maakt ook dat de naleving minder rigoureuze zal zijn. Wanneer minder duidelijk is wat afkeur of lof verdient, zal het oordeel aan daadkracht verliezen. Gesteld dat ooit alle rassen en volkeren zich in die mate met elkaar zouden vermengen dat ze dezelfde belangen en noden zouden hebben, dan zou menselijk handelen enkel nog beoordeeld worden op basis van de meest eenvoudige en algemene noties van goed en kwaad. De specifieke begrippen van eer bestonden vanuit de ongelijke verhoudingen tussen de mensen; in de mate dat deze verschillen verdwijnen, verdwijnen ook deze begrippen.

Hoofdstuk 19 Waarom men in de Verenigde Staten zoveel eierzuchtigen en zo weinig grote ambities aantreft

Ontelbare Amerikanen streven er naar hun situatie te verbeteren; men vindt echter nauwelijks iemand die door een grootse ambitie wordt gedreven. Op het eerste zicht lijkt het niet voor de hand liggend om ook dit verschijnsel op rekening van het gelijker worden van de verhoudingen te schrijven; immers, eens de gelijkheid haar intrede doet staat er geen enkele rem meer op de menselijke ambities. Niettemin meen ik dat men een verklaring moet zoeken in de sociale toestand en het democratische leefpatroon van de Amerikanen.

De ambities zullen het grootst zijn onmiddellijk na een revolutie die een aristocratisch bewind ten val heeft gebracht. In de overwinning, de algehele verwarring en de plotse wisseling van de posities die op de omwenteling volgen, lijkt niets nog onmogelijk en kan elkeen de hoop koesteren zijn ambities te verwezenlijken. Deze grootse ambities zullen net zo lang duren als de herinnering aan de revolutie levendig blijft. Naarmate de orde en rust van de democratische samenleving zich vestigen, worden de ambities aan de reële vermogens aangepast. Zolang de verhoudingen bezig zijn gelijker te worden, blijven de ambities groot; eens de gelijkheid is bereikt, worden ze getemperd. Met het gelijker worden veralgemeent het geloof in de mogelijkheden om zijn lot te verbeteren; net die gelijkheid heeft tot gevolg dat niemand over zeer uitgebreide hulpbronnen beschikt, wat een rem zet op te hoge verwachtingen. Bij democratische volkeren is de eierzucht algemeen en hevig, maar nemen de ambities geen hoge vlucht. Het feit dat ze hun energie in talloze kleine projecten stoppen, belet hen grotere ambities te koesteren.

Het feit dat er in democratische samenlevingen vaak een dergelijk lange tijd verloopt vooraleer mensen in staat zijn hun projecten te realiseren, tempert eveneens de ambities. Ook in een democratie zijn er slechts een beperkt aantal belangrijke posities te begeven. Doordat deze posities openstaan voor iedereen, is de concurrentie groot. Als gevolg van de algemene afkeer van voorrechten en voorkeursbehandelingen zal iedereen een groot aantal proeven van bekwaamheid moeten afleggen. Hoe gelijkjer de mensen worden, hoe trager de carrières zullen verlopen. Zo ontstaat een klimaat waarin grootse ambities moeilijk gedijen.

Wanneer men tussen zichzelf en zijn doel een oneindige reeks van kleine hindernissen ziet, die tot doel hebben de beweging te vertragen, zal men de hoop op grootse beloningen opgeven en kiezen voor de zekerheid van de dagelijkse kleine genoegens. In een democratische samenleving zullen de ambities niet veel verder reiken dan het moment zelf. Ik beken dat ik ten aanzien van de toekomst van de democratie minder bevreesd ben voor de gevolgen van te roekeloze, dan wel van te middelmatige ambities. Ik vrees dat de menselijke eerezucht haar vaart en grootsheid gaat verliezen, zodat het leven bezadigder wordt. Het is aan de regeringsleiders om burgers nieuwe uitdagingen te stellen, zodat ze een hogere dunk van zichzelf en van hun medeburgers krijgen.

Hoofdstuk 20 Over de overheidsbetrekkingen

In Europa tracht iedereen een functie in overheidsdienst te verwerven. In Amerika lanceert wie daartoe de mogelijkheden heeft zich als zelfstandige in handel of nijverheid, of koopt zich een stuk grond om als pionier een bestaan op te bouwen. Het enige wat de Amerikanen van de overheid verwachten is dat ze zo min

mogelijk worden gestoord bij hun werk en dat de vruchten van hun arbeid worden gegarandeerd. Deze verschillende gevolgen vloeien voort uit éénzelfde oorzaak. Waar de publieke functies minder perspectieven bieden dan een carrière in de privé-sector, is het vanzelfsprekend dat de ambities die de gelijkheid losmaakt, zich in de richting van een handel of nijverheid bewegen. Waar deze sectoren niet ten volle tot ontwikkeling zijn kunnen komen, zullen de burgers die hun lot willen verbeteren hun energie investeren in het trachten te verwerven van een positie in overheidsdienst.

Ik zal niet omstandig uitleggen waarom dit veralgemeende streven naar de stabiliteit van een overheidsbetrekking ten koste gaat van de ondernemingszin en het zelfstandige initiatief, of waarom de overheidsdienst een improductieve sector vormt; dit alles spreekt voor zich. Ik wil echter de aandacht vestigen op het feit dat deze tendens een gevaar inhoudt voor de samenleving en voor de overheid. Ook in democratische naties bestaat er immers een grens aan het aantal te begeven overheidsbetrekkingen. Op het aantal eerezuchtigen die zo'n betrekking ambieert staat echter geen rem. Vermits de overheid nooit aan al deze verzuchtingen tegemoet kan komen, zal er voortdurend een groot aantal ontevreden rondlopen.

Hoofdstuk 21 Waarom grote revoluties zeldzaam worden

Het is niet omdat een democratische samenleving voortdurend in beweging is, een democratisch tijdperk ook een tijd van revolutie moet zijn. Vroegere revoluties hadden tot doel ongelijkheden te bestrijden; in een samenleving waar de verhoudingen gelijkjer

zijn geworden is dan ook de voornaamste oorzaak van revoluties weggenomen. Binnen een democratie blijven uiteraard grote verschillen tussen arm en rijk bestaan, maar door de grote sociale mobiliteit gaat het niet langer om strikt van elkaar gescheiden klassen waartussen geen uitwisseling bestaat. Tussen beide extremen bevindt zich een grote massa, die noch arm, noch rijk is; die over genoeg bezittingen beschikt om voorstander te zijn van rust en stabiliteit, maar niet genoeg om afgunst op te wekken.

In democratische samenlevingen bestaat de meerderheid van de bevolking uit kleine eigenaars. Het valt gemakkelijk te begrijpen dat precies deze mensen voor alles de maatschappelijke orde zullen willen bewaren. De armen geven vaak niet om hun eigendom, omdat ze meer lijden onder wat ze ontberen, dan dat ze kunnen genieten van wat ze hebben. Ook wie over een groot fortuin beschikt is minder gevoelig voor de waarde van een eigendom. In een democratie is het voor het merendeel der burgers niet duidelijk wat ze bij een revolutie kunnen winnen, terwijl het echter maar al te duidelijk wat ze kunnen verliezen.

In een democratie zijn de mensen zo vervuld van het streven hun vermogen te vergroten of hun welstand te vermeerderen, dat men ze niet moet komen lastig vallen met de rechten of de belangen van de mensheid. Ik beweer niet dat mensen in een democratische samenleving van nature tot passiviteit zullen neigen; ik meen, in tegendeel, dat geen maatschappij meer beweging zal kennen. Deze beweging zal echter binnen bepaalde perken blijven. Mensen zullen onophoudelijk allerlei zaken van ondergeschikt belang wensen te veranderen; ze zullen er echter zorg voor dragen niet aan de werkelijk belangrijke dingen te raken. Zo zijn de Amerikanen voortdurend bezig hun wetten te veranderen, zonder dat ze echter revolutionaire gedachten koesteren. Wanneer er in de Verenigde Staten ooit een grote revolutie uitbreekt, zal de oorzaak daarvan liggen in de aanwezigheid van de zwarten; een eventuele

revolutie zal voortvloeien uit de resterende ongelijkheid, niet uit het gelijker worden der levensomstandigheden.

Het feit dat de Amerikanen zo aan hun principes vasthouden kan misschien verwondering wekken, gezien in een democratie bewegelijkheid en verandering de regel zijn. Ik meen dat men een democratisch volk niet zo gemakkelijk van zijn vooroordelen, geloofsartikelen of beginselen kan afbrengen. In democratische tijden zal de geest geen grote revoluties doormaken; het denken zal zich concentreren rond enkele basisprincipes waar men niet vanaf wijkt. Het feit dat iedereen in vergelijkbare omstandigheden leeft, zal er toe bijdragen dat er weinig sterk van elkaar afwijkende gedachten ontstaan. Het zal in een democratische samenleving niet zo gauw voorkomen dat iemand een denksysteem ontwikkelt dat fundamenteel afwijkt van dat van zijn medeburgers; zo iemand zou het bovendien moeilijk hebben om gehoor te vinden. Wanneer de onderlinge verhoudingen gelijk zijn, zal niemand zich gemakkelijk door anderen laten overtuigen of iets op andermans gezag geloven.

Een andere reden die verandering moeilijk maakt, ligt in de grote invloed van de publieke opinie. In aristocratische samenlevingen beschikken mensen soms over de kracht en de mogelijkheid om zich niets aan te trekken van wat de meerderheid vindt. Dat is niet het geval in democratische samenlevingen, waar mensen niet zonder de goedkeuring van hun medeburgers kunnen. Naarmate mensen gelijker voelen ze zich machtelozer tegenover de samenleving. Vermits ze bij zichzelf niets ontdekken wat hen van de anderen onderscheidt, twifelen ze aan hun eigen mogelijkheden en passen ze zich aan de meerderheid aan.

Ik ben er van overtuigd dat, naarmate de gelijkheid zich doorzet, grote intellectuele of politieke revoluties zeldzamer zullen worden. De burgers sluiten zich meer en meer op in hun dagelijk-

se kleine huishoudelijke bekommernissen en worden ongevoelig voor de grote hartstochten, die volkeren weliswaar uit hun evenwicht brengen, maar ook voortstuwen en vernieuwen. Wanneer ik zie hoe groot de liefde voor het eigendom wordt, vrees ik dat mensen in de toekomst elk nieuw idee of elke verandering als een gevaar gaan beschouwen dat de orde verstoort. Terwijl men algemeen aanneemt dat democratische samenlevingen een voortdurende transformatie zullen doormaken, vrees ik eerder dat die samenlevingen op den duur zullen verstarren.

Hoofdstuk 22

Waarom democratische volkeren van nature vredelievend zijn en democratische legers naar oorlog verlangen

Diezelfde belangen en diezelfde vrees die democratische volkeren afkerig doet staan tegenover revoluties, maakt hen ook vredelievend. Een groot aantal factoren draagt ertoe bij dat de militaire ingesteldheid verdwijnt: de veralgemeende welvaart, het door de gelijkheid geïnspireerde inlevingsvermogen in het lot van anderen, de meer berekenende levenshouding die mensen ongevoelig maakt voor de gewelddadige en poëtische emoties die oorlog doet ontstaan. Democratische naties zullen echter niet minder dan andere staten met oorlog te maken krijgen. Ook zij zullen legers op de been moeten brengen. Daarom is het van belang te begrijpen welke de natuurlijke tendenties van die legers zullen zijn.

In aristocratische naties vormt de ongelijkheid binnen het leger het verlengstuk van de ongelijke verhoudingen binnen de samenleving. Door het feit dat de legerhiërarchie de maatschappelijke posities weerspiegelt, zijn de carrièremogelijkheden begrensd en

de ambities strikt ingeperkt. In de praktijk tillen de officieren hier echter niet te zwaar aan, vermits elk van hen een hoge positie in de samenleving inneemt. In democratische legers zijn er geen beperkingen meer aan de ambities. Het leger vormt een kanaal via hetwelke men een hogere maatschappelijke positie kan verwerven. Binnen democratische legers is het streven naar promotie dan ook vrijwel algemeen. Het moet echter duidelijk zijn dat, omwille van het grote aantal kandidaten voor een klein aantal posities, deze promoties slechts zeer traag kunnen verlopen. Eerzuchtige militairen zullen daarom naar een oorlog verlangen, als een manier om sneller op te schuiven in de legerhiërarchie.

Zo komen we tot de zeer merkwaardige conclusie dat enerzijds democratische volkeren bij uitstek vredelievend zijn, terwijl anderzijds democratische legers naar een oorlog verlangen. Het meest merkwaardige is misschien dat beide fenomenen teruggaan op eenzelfde oorzaak, het gelijker worden van de verhoudingen.

Wanneer een volk de militaire ingesteldheid verliest, neemt ook het prestige van een militaire loopbaan af. Zo zullen uiteindelijk slechts die mensen voor een militaire carrière kiezen die van geen ander hout pijlen weten te maken en ontstaat er een vicieuze cirkel ten gevolge waarvan het militaire apparaat steeds meer aan status verliest. Het wekt dan ook geen verwondering dat er zoveel ongenoegen bestaat binnen democratische legers. Het gevaar bestaat dat deze gekwetste militaire trots tot sympathie voor revolutionaire avonturen leidt. Het feit dat legers in democratische samenlevingen voornamelijk uit de bezitsloze klassen rekruteren, vergroot dit gevaar nog.

In een democratische samenleving moet de overheid bijzonder op haar hoede zijn voor het leger. Het idee om de ambitie van het leger te kanaliseren naar één of ander buitenlands avontuur is ook niet zonder gevaar. Vooreerst kan een aanslepend conflict

een bedreiging vormen voor het ordelijke klimaat dat democratische burgers zo op prijs stellen. In de tweede plaats komt ook de vrijheid in het gedrag; hetzij omdat de greep van de militairen op de politiek sterker wordt, hetzij doordat de in een oorlog onvermijdelijke centraliserende tendensen de macht van de overheid sterk vergroten.

De oorlog vormt in democratische naties de grootste bedreiging voor de vrijheid. De oplossing om de militaire ambities af te zwakken door meer carrièremogelijkheden, en dus een groter leger, te voorzien biedt eveneens weinig perspectieven; het aantal eerezuchtigen zal evenredig stijgen met het aantal te begeven posities. Ik meen dat een remedie voor het probleem van de militaire ambities moet gezocht worden in de samenleving zelf. Naarmate de burgers beter met de vrijheid hebben leren omgaan, zal hun voorkeur uitgaan naar orde en regelmaat. Het feit dat ze deze ingesteldheid ook naar het leger zullen meebrengen, vormt misschien het beste verweermiddel tegen het gevaar van militair avonturisme.

Hoofdstuk 23

Over de meest oorlogszuchtige en revolutionaire klasse in een democratisch leger

In tijden van democratie voelen weinigen zich geroepen tot een militaire loopbaan. In een democratie zal men dan ook van de vrijwillige legerdienst op een systeem van dienstplicht moeten overschakelen. Het gevolg is dat de soldaten slechts voor een zeer beperkte periode deel uitmaken van het leger en weinig betrokkenheid bij hun militaire dienst aan de dag leggen. Voor de officieren ligt dat anders. Zij hebben in feite alle banden met de bur-

gerlijke maatschappij verbroken. Het leger is hun echte vaderland geworden. Ze ontleen hun gevoel van eigenwaarde aan de militaire rang die ze hebben verworven en aan de positie die het leger in de samenleving inneemt. Als gevolg hiervan heeft het officierskorps belangen die zeer verschillend kunnen zijn van die van de natie; het kan gebeuren dat zij zeer hevig naar oorlog of revolutie verlangen, terwijl hun medeburgers de voorkeur geven aan vrede en stabiliteit.

Er zijn niettemin een aantal factoren dat het avonturisme van de beroepsmilitairen matigt. Eerst en vooral zal ook hun eerezucht, net zoals alle ambities in een democratische samenleving, niet zo'n grootse proporties aannemen. Wie zich heeft opgewerkt tot officier heeft vaak al een enorme stap op de sociale ladder gezet. De vrees om deze positie opnieuw te verliezen zal tot voorzichtigheid aanzetten. Er is echter een specifieke groep, die van de onderofficieren, waarvoor het voorgaande niet opgaat. Het feit dat onderofficieren nog lang niet over een positie beschikken die overeen komt met hun ambities, maakt dat ze een oorlog of een revolutie hoopvol tegemoet zien.

Hoofdstuk 24

Waarom democratische legers zwakker zijn bij het begin van een conflict, maar meer te duchten naarmate de oorlog vordert

In aristocratische samenlevingen wordt het leger ook in vreedstijd in ere gehouden. We hebben gezien hoe in een democratie het leger als een minder aantrekkelijke beroepsmogelijkheid wordt ervaren en hoe het zijn aanzien verliest. In een democratische sa-

menleving zal het leger na een langer periode van vrede dan ook een verwaarloosde indruk geven. Bovendien zal haar officierenkorps, dat zijn positie op basis van anciënniteit heeft verworven, sterk verouderd zijn. Ik geloof dan ook dat een democratisch leger dat na een lange vrede betrokken raakt in een conflict, een grote kans loopt deze oorlog te verliezen. Hoe langer het conflict aansleept, hoe meer de kansen op succes echter zullen stijgen.

Een aanslepende oorlog haalt de burgers uit hun vreedzame routine en maakt dat ze de hartstocht waarmee ze zich normaal aan de vrede klampen nu op de oorlog concentreren. Zo zal de samenleving één groot op de oorlog gericht bedrijf worden en alle verlangens en ambities die de gelijkheid doet ontstaan zullen naar dit bedrijf worden gekanaliseerd. Wanneer duidelijk wordt dat via de oorlog grote reputaties en fortuinen kunnen worden gemaakt, zal er een uitzonderlijke toeloop naar het leger plaatsvinden. Tussen het grote aanbod bevinden zich ongetwijfeld een aantal mensen met aanvoederskwaliteiten die de plaats van de oude officieren kunnen innemen.

In de loop van een aanslepende oorlog zal ook duidelijk worden dat er een aantal overeenkomsten bestaan tussen de militaire en de democratische zeden. Kenmerkend voor een democratie is het veralgemeende streven naar snel succes, naar rijkdommen die op korte termijn kunnen worden verworven; in een democratie vreest men minder het risico dan de moeite. In vreedstijd richt dit streven zich naar handel en industrie. Wanneer deze ingesteldheid naar de slagvelden wordt getransporteerd, zal men merken dat burgers bereid zijn grote gevaren te trotseren, wanneer ze weten dat dit hen roem en succes kan opleveren. Zo zien we dat een democratisch volk, hoewel het op basis van zijn belangen en voorkeuren voorbestemd is vredelievend te zijn, niettemin een ingesteldheid ontwikkelt die het in een aanslepende oorlog tot een geduchte militaire tegenstrever maakt.

Hoofdstuk 25

Over de tucht in democratische legers

In aristocratische middens heerst de overtuiging dat door het gelijkter worden van de verhoudingen de discipline binnen de legers teloor zal gaan. Ik geloof dat men hier twee soorten tucht door elkaar haalt. Waar de officieren van adel zijn en de soldaten lijfeigenen, ligt de militaire discipline in het verlengde van de maatschappelijke onderschikking. In aristocratische legers doet een soldaat alles wat men hem beveelt, maar ook niets anders. In een democratisch leger zal men nooit zulke blinde onderworpenheid tot stand kunnen brengen, vermits dit in gaat tegen de aard van de samenleving. In een democratisch leger kan militaire tucht niet tot doel hebben de vrije wil te vernietigen; veeleer gaat het er om de wilsbeschikking in een bepaalde richting te sturen. Het zal om een vorm van discipline gaan die op de rede en de vrije medewerking steunt. In een aristocratisch leger gaat op het slagveld de discipline vaak verloren, omdat de instincten sterker blijken te zijn dan de gewoonten. Een democratisch leger zal veel gemakkelijker de discipline weten te bewaren, omdat de soldaten weten waarom het nodig is dat ze in het zicht van de vijand moeten zwijgen en gehoorzamen.

Hoofdstuk 26

Enkele overwegingen omtrent de oorlog in democratische samenlevingen

Met het gelijkter worden van de verhoudingen zal de voorkeur voor de vrede zich veralgemenen en zal oorlog zeldzamer worden. Anderzijds zal, met de opmars van handel en industrie, de onderlinge afhankelijkheid van de naties groter worden. Dat maakt dat volkeren zich niet zo gemakkelijk zullen laten meeslepen in een militair avontuur, maar dat elk conflict een veel grotere omvang

zal aannemen. Een ander gevolg van de democratische revolutie is het feit dat op de slagvelden de aantallen van doorslaggevend belang zijn geworden. Alle naties streven er naar zo veel mogelijk volk op de been te brengen; kleine naties worden verplicht zich onder de hoede van grotere te stellen. In tijden van gelijkheid zien we dat de legers in omvang schijnen toe te nemen, naarmate de militaire ingesteldheid uitdooft.

Ook de manier van oorlogsvoeren zal veranderen. In aristocratische tijden gebeurde het niet zo vaak dat naties elkaar veroverden. Vooreerst slaagde een aristocratische natie er niet zo gemakkelijk in de krachten, nodig om een andere natie te veroveren, voor langere tijd te bundelen. Voorts bleven er in een aristocratische natie ook na een militaire nederlaag nog verzetshaarden over die een succesvolle verovering zeer moeilijk maakten. Voor democratische naties ligt dat anders. Een democratische natie kan gemakkelijker de krachtenbundeling organiseren die nodig is om andere naties te veroveren. Tezelfdertijd kan een dergelijke natie echter ook veel gemakkelijker veroverd worden, vermits geen van de individuele burgers over de middelen beschikt om het verzet te organiseren.

De burgers van een democratische samenleving zullen er ook minder toe geneigd zijn na een overrompeling de strijd voort te zetten. Aristocraten stelden zich te weer tegen een veroveraar, omdat ze meer waarde hechten aan hun individuele politieke vrijheden dan aan hun bezittingen. Een democratisch volk zal minder gauw tot verzet besluiten; het verlies van hun zeer beperkte individuele politieke macht zal hen minder zwaar vallen dan de vrees ook hun bezittingen te verliezen. Vandaar dat het zo belangrijk is dat in een democratie de burger daadwerkelijk bij het bestuur betrokken wordt. Ik meen dat een volk dat heeft geleerd van zijn vrijheid gebruik te maken, die vrijheid op zijn materiële bezittingen zal laten primeren.

DEEL 4

Over de invloed die de democratische ideeën en gevoelens uitoefenen op de politieke samenleving

Hoofdstuk 1

De gelijkheid maakt dat mensen de voorkeur voor vrije instellingen verwerven

De gelijkheid heeft tot gevolg dat mensen in hun persoonlijk leven enkel nog op hun eigen inzicht betrouwen en alle autoriteit in vraag stellen. Door deze ingesteldheid verwerven ze haast vanzelfsprekend een voorkeur voor vrije politieke instellingen. Op staatkundig vlak is dit het belangrijkste gevolg van het gelijker worden van de verhoudingen. Angstige zielen zien hier, niet helemaal onterecht, het spookbeeld van de anarchie opdruken. Ik ben er echter van overtuigd dat bestuursloosheid niet het grootste gevaar is dat democratische samenlevingen bedreigt.

De gelijkheid brengt twee tendenties voort. De ene leidt mensen tot zelfstandigheid en houdt het gevaar van anarchie in; de twee-

de, waar men veel minder oog voor heeft, brengt ze langs een omweg opnieuw naar een toestand van verknechting.

Hoofdstuk 2

De opvattingen van democratische volkeren betreffende bestuurszaken bevorderen de machtsconcentratie

De idee van intermediaire machten drong zich haast vanzelf op aan de denkwereld van aristocratische volkeren. In hun samenleving bestonden immers secundaire bestuursorganen waarvan de leden zich door hun afkomst, intelligentie en rijkdom van de anderen onderscheiden en die daarom voor het bestuurswerk leken voorbestemd te zijn. Democratische naties hebben veel meer moeite hebben met deze idee, die vreemd is aan hun samenleving. Het denkbeeld van een ééngemaakt centraal gezag dat zijn bestuursmacht rechtstreeks over alle inwoners uitstrekt, of van een wetgeving die geen uitzonderingen toelaat en allen consequent op gelijke voet plaatst, komt hen veel vanzelfsprekender voor.

De Amerikanen staan op het standpunt dat alle macht rechtstreeks van het volk moet uitgaan. Ze stellen echter geen limieten aan deze macht. Ze gaan er van uit dat een macht die op het volk steunt, het recht heeft te doen wat ze wil. Deze opvattingen verbreiden zich ook over Europa. Overal gaat de idee van intermediaire machten, of de gedachte dat bepaalde individuen een eigen rechtsbedeling zouden kunnen hebben, verloren. Het denkbeeld van een almachtig en voor iedereen geldend recht wordt in de hand gewerkt door de sociale gelijkheid, die op haar beurt dan weer door dit denkbeeld wordt bevorderd.

Hoofdstuk 3

Het leefpatroon van de democratische volkeren bevordert de machtsconcentratie

Er zijn een aantal redenen dat maakt dat het democratisch leefpatroon de machtsconcentratie bevordert. Ik heb uitgelegd hoe het komt dat in democratische samenlevingen mensen op zichzelf terugplooiën en hoe ze er toe neigen de zorg voor alles wat het algemene belang aangaat aan de staat over te laten. Het gelijker worden van de verhoudingen heeft de mensen zelfstandiger, maar ook zwakker gemaakt. Mensen zullen minder gemakkelijk een beroep kunnen doen op de medewerking van hun medeburgers; ze zullen in toenemende mate hun toevlucht zoeken bij de staat.

Ik heb ook aangetoond hoe in democratische samenlevingen het verlangen naar materiële welstand de dominante hartstocht is geworden. De burgers hechten er groot belang aan dat de maatschappelijke rust wordt veilig gesteld. Hierdoor zullen ze gemakkelijk geneigd zijn de macht van het centrale gezag te vergroten, omdat dit de beste garantie tegen de anarchie lijkt te vormen.

De geleidelijke concentratie van de politieke bevoegdheden wordt ook in de hand gewerkt door de afkeer die democratische volkeren koesteren jegens iedere vorm van privilege. De democratische burger zal slechts met de grootste terughoudendheid zijn gelijken gehoorzamen. Hij ziet niet in waarom hij aan anderen meer wijsheid dan aan zichzelf zou moeten toeschrijven. De staat, die onbetwist boven alle burgers staat, wekt echter niemands afgunst op; niemand zal de voorrechten contesteren die aan het staatshoofd worden toegekend.

In democratische samenlevingen lopen de voorkeuren van de burgers en de overheid parallel. Het hoeft immers geen betoog

dat het centrale gezag de gelijkheid gunstig gezind is; gelijkheid bevordert de eenvormigheid en vermindert de beleidslast.

Langs twee verschillende wegen ben ik aldus op hetzelfde punt aanbeland. Enerzijds heb ik aangetoond dat de gelijkheid het denkbeeld van een eensgezind en krachtig staatsgezag oproept. Anderzijds heb ik er op gewezen dat het democratische leefpatroon burgers er toe brengt een dergelijk gezag met instemming te begroeten. Ik ben er dan ook van overtuigd dat in het toekomstig democratisch tijdperk individuele zelfstandigheid en onafhankelijke lokale instellingen slechts op basis van bijzondere inspanningen zullen tot stand kunnen komen; van nature neigt de democratie naar een gecentraliseerde staatsvorm.

Hoofdstuk 4 **Enkele specifieke oorzaken** **die de centralisatie bevorderen,** **dan wel afremmen**

Niet alle democratische volkeren bewegen zich op dezelfde wijze naar een gecentraliseerde staat; een aantal specifieke omstandigheden, die ik hier zal bespreken, zijn hierop van invloed. Volkeren die de vrijheid hebben gekend voor de gelijkheid haar intrede deed, zullen bijvoorbeeld beter gewapend zijn tegen de tendenzen tot machtsconcentratie. Wanneer de gelijkheid zich echter weet te vestigen bij volkeren die de vrijheid nauwelijks of niet hebben gekend, zullen de centraliserende tendensen vrij snel aansluiting weten te vinden bij de aanwezige gewoonten en zo de ontwikkeling van een sterke ééngemaakte staat versterken.

De manier waarop de gelijkheid ingang heeft gevonden in een samenleving is in dit verband van groot belang. Revoluties bevoor-

ren de machtsconcentratie. Bij het begin van een democratische revolutie zal vooral het volk alle macht in handen van de staat willen concentreren om zo de aristocratie buitenspel te zetten; op het einde van een revolutie zal het echter de overwonnen aristocratie zijn die, uit vrees voor de macht van het volk, de macht van de staat zal willen versterken. Daar waar de democratie is tot stand gekomen na een gewelddadige revolutie die alle intermediaire lichamen uitschakelde, blijft alleen de centrale staat over om zich met het bestuurswerk bezig te houden; in een dergelijke situatie is centralisatie onvermijdelijk. In de Amerikaanse samenleving, waar nooit voorrechten hebben bestaan, heeft niemand de staatsmacht ter hulp geroepen om zijn belangen veilig te stellen. De Amerikanen hebben hun individuele rechten en lokale vrijheden weten te bewaren omdat ze nooit de strijd met de aristocratie hebben moeten aanbinden.

Ook de onwetendheid bevordert de centralisering. Het vergt inzicht en intelligentie om in tijden van democratie, te midden van de onmacht en de individualistische ingesteldheid van de burgers, de verenigingen en verbanden in het leven te roepen en in stand te houden die nodig zijn om de vrijheid te bewaren. In een natie waar de onwetendheid en de gelijkheid samengaan, zal de overheid gemakkelijker alle macht naar zich toe weten te trekken. Waar enkel de overheid over de vaardigheden beschikt om bestuurlijke taken uit te oefenen, zal haar macht vanzelfsprekend groeien.

Het is duidelijk dat ook de oorlog de centralisatie bevordert. De centraliserende tendensen zullen zich dan ook het sterkst manifesteren in een staat die regelmatig met militaire conflicten wordt geconfronteerd. Nog een belangrijke factor die bijdraagt aan de concentratie van de macht ligt in de afkomst van het staatshoofd. Waar de gezagsdrager zelf voortkomt uit democratische middens, zal het volk een onbegrensd vertrouwen in hem stellen en hem bereidwillig alle macht in handen geven.

Hoofdstuk 5

Hoe in de Europese naties de macht van de overheid groeit

Op basis van wat vooraf ging moet men wel tot de conclusie komen dat de Europese staten zich steeds meer in de richting van een gecentraliseerd bestuur zullen bewegen, in die mate dat met de gelijkheid ook het despotisme zich zal weten te vestigen. Ten tijde van het aristocratische bewind moest de centrale overheid er in toestemmen dat een groot aantal functies door zelfstandige bestuursorganen werden waargenomen. Overal heeft het centrale bewind deze functies echter opnieuw in handen genomen; alle intermediaire lichamen tussen burger en staat zijn weggewerkt, net zoals het lokale zelfbestuur aan banden is gelegd. Alle revoluties en contrarevoluties die Europa tijdens de laatste halve eeuw heeft doorgemaakt, hebben er toe bijgedragen dat de macht van centrale gezag werd vergroot. Het wegwerken van de privileges heeft niet als gevolg gehad dat de macht werd gespreid, maar heeft veel eerder de concentratie van de bevoegdheden in handen van het centrale gezag bevorderd. De staat heeft zich ontfermd over de traditionele charitatieve instellingen, over het onderwijs en zelfs over de religie.

De staat heeft zich niet alleen de bevoegdheden van andere instellingen toegeëigend, maar heeft zich ook op terreinen begeven die vroeger binnen de sfeer van de individuele autonomie vielen. Traditioneel beperkte de overheid haar rol tot die domeinen die zichtbaar en onmiddellijk in verband stonden met het nationale belang; met betrekking tot alles wat daarbuiten viel, stond het de individuen vrij hun leven naar eigen goeddunken in te richten. Dat de gevolgen van deze individuele invullingen soms het algemeen welzijn bedreigden, was een gegeven waar de overheid toen niet bij stil stond. Tegenwoordig is de balans in de andere richting doorgeslagen.

De overheid voelt zich vandaag verantwoordelijk voor het individueel wel en wee van haar onderdanen. De burgers worden voortdurend bij alles wat ze doen bij de hand genomen; de overheid weet immers wat goed voor hen is. De burgers laten zich dit welgevallen en richten zich met hun noden en behoeften tot de overheid, van wie ze hulp en bijstand verwachten. Overal in Europa dringt de overheid binnen in het privé-leven van de burgers; de kleinste aspecten van het dagelijkse leven worden aan regels en bepalingen onderworpen. In de mate dat de taken van de overheid toenemen, groeit ook het ambtelijke apparaat. Het bestuurlijke werk gebeurt overigens tegenwoordig op meer efficiënte wijze, waardoor de kracht van het centrale gezag alleen maar groter wordt.

Eén van de belangrijkste oorzaken voor de groeiende kracht van de overheid ligt in de ontwikkeling van de industrie. De grote bevolkingsconcentraties die de industrie doet ontstaan noodzaken reglementering en toezicht; het spreekt vanzelf dat hierdoor de taken van de overheid nog zullen toenemen. Een natie die industrialiseert heeft ook meer behoefte aan wegen, kanalen, havens en andere semi-publieke werken, die moeilijk door particulieren alleen kunnen worden gedragen en die steeds vaker door de staat zullen worden ondernomen. Zo wordt de staat de belangrijkste ondernemer.

De centraliserende tendensen hebben zich gedurende de laatste halve eeuw onder zeer verschillende vormen gemanifesteerd. Te midden van de onafgebroken veranderingen die de samenleving doormaakt, zet de concentratie van de macht bij de overheid zich gestadig door. Ondanks de revoluties die Europa door elkaar hebben geschud is de tendens naar versterking van de centrale macht voortgezet. Het gaat dan ook om twee verschijnselen die tot eenzelfde oorzaak zijn terug te voeren. De revoluties die de traditio-

nele machten ten val hebben gebracht, werden door de idee van de gelijkheid geïnspireerd; van zodra de revolutie haar doel had bereikt, versterkte diezelfde gelijkheid de positie van de centrale macht. De mensen wensten vrij te zijn om zich gelijk te maken; eens de gelijkheid zich vestigde kwam de vrijheid in het gedrang. Niets zegt dan ook dat de omwentelingen die Europa dezer dagen doormaakt noodzakelijk tot een grotere vrijheid moeten leiden; het zou wel eens kunnen zijn dat na afloop de positie van de overheid sterker dan ooit tevoren zal zijn.

Hoofdstuk 6

Over het soort despotisme waarvoor de democratische naties zich beducht moeten zijn

Tijdens mijn verblijf in de Verenigde Staten heb ik kunnen vaststellen dat een democratische samenleving bijzondere kansen zou kunnen bieden voor de vestiging van een dictatoriaal bewind. In Europa worden de denkbeelden, opvattingen en noden die de democratie doet ontstaan door de staatshoofden gebruikt om hun positie te versterken. Onze moderne staten zouden als gevolg hiervan het slachtoffer kunnen worden van een vorm van onderdrukking zoals deze waar de oudheid onder gebukt ging.

Het zal om een vorm van despotisme gaan die enerzijds diepgaander in het leven van de mensen ingrijpt, maar die zich anderzijds zonder geweld zal doorzetten. Wanneer ik denk aan de kleine dagelijkse zorgen die de hedendaagse mensen in beweging brengen, aan de slapheid van zeden, aan hun ontwikkelingsniveau, hun godsdienstige ijver, hun zachtzinnigheid, hun regelmatigheid en werklust, hun gematigdheid zowel wat hun deugden als ondeugden betreft, geloof ik niet dat ze in hun regeerders tirannen zul-

len ontmoeten, maar eerder een soort opvoeders. Het is dan ook mijn overtuiging dat de dictatuur die de democratische volkeren te wachten staat van een zeer bijzondere vorm zal zijn, die we nog niet in de geschiedenis zijn tegengekomen en waarvoor we een nieuwe term zullen moeten vinden.

Wanneer ik denk aan de vorm die deze nieuwe tirannie zal aannemen, zie ik voor mij een massa van in alle opzichten gelijke mensen die rusteloos onbeduidende en banale genoegens najagen; die op zichzelf zijn teruggeplooid, die zich louter op hun gezin en een handvol kennissen richten en die zich van het bestaan van andere mensen nauwelijks bewust zijn, die nog slechts op zichzelf en voor zichzelf leven. Boven deze geïndividualiseerde massa troont een bevoogdend machtsapparaat dat over het wel en wee waakt, dat alles voorziet en alles regelt, maar dat de mensen in een staat van onmondigheid houdt. Het garandeert de burgers een veilig en welverzorgd bestaan, maar staat er op zelf uit te maken wat goed is voor hen. Zo zullen de mensen steeds minder gebruik maken van hun eigen oordeelskracht; de individuele wilskracht zal zich op een steeds beperkter terrein laten terugdringen.

De overheid zal de samenleving in een net spannen van ingewikkelde, gedetailleerde en éénvormige verordeningen waardoor zelfs de meest originele en wilskrachtige geesten zullen worden gelijkgeschakeld. Men zal mensen tot niets dwingen, maar men zal zoveel belemmeringen aan de persoonlijke activiteiten opleggen, dat uiteindelijk elk initiatief uitdooft. Zonder op enigerlei wijze tiranniek te moeten optreden, worden mensen monddood en willoos gemaakt. De natie zal een kudde angstige en vlijtige schapen worden, met de overheid als zorgzame herder. Deze vorm van gereglementeerde en gemoedelijke slavernij komt tot stand in de schaduw van de volkssoevereiniteit.

De hedendaagse mens wordt door twee tegengestelde hartstoch-

ten gedreven: enerzijds wil hij graag vrij zijn, maar anderzijds voelt hij de noodzaak om zich door anderen te laten leiden. De oplossing werd gevonden in een systeem van een verkozen almachtig en bevoogdend gezag; een systeem waarbij mensen hun vrijheid gebruiken om zelf hun meesters aan te duiden en zich zo onder een zelfgekozen voorgedij stellen.

Sommigen zijn er van overtuigd dat op basis van dit compromis tussen volkssoevereiniteit en bestuurlijke despotisme de individuele vrijheid is veilig gesteld. Ze menen dat een sterke volksvertegenwoordiging in een gecentraliseerde staat bepaalde centraliserende krachten zal kunnen afzwakken, vermits in de meest belangrijke zaken de stem van de burgers tot uiting kan komen. Ik ben echter geneigd aan te nemen dat net in de zaken van meer eenvoudige aard de vrijheid van het grootste belang is. Wanneer de burgers zich met betrekking tot de kleine problemen van alle dag onderworpen voelen aan de almacht van het gezag, dan zullen ze na verloop van tijd ophouden zelf initiatieven te ontwikkelen. Het feit dat zij om de zoveel tijd van hun keuzevrijheid zullen kunnen gebruik maken, zal niet kunnen beletten dat zij langzamerhand het vermogen tot zelfstandig denken, voelen en handelen zullen verliezen.

Wanneer een democratisch volk de vrijheid invoert, maar tegelijkertijd het bestuurlijke despotisme laat voortwoekeren, ontstaat de merkwaardige situatie waarbij de burgers enerzijds onbekwaam worden geacht om zelfstandig over de zaken van alledag te oordelen, terwijl ze anderzijds over enorme bevoegdheden beschikken ten aanzien van de meest belangrijke staatszaken. Het valt moeilijk te begrijpen hoe mensen die hebben opgegeven hun eigen meesters te zijn, in staat zullen zijn gebruik te maken van het enige voorrecht dat hen nog rest; dat op basis van het stemgedrag van een verknechte bevolking een ruimdenkend, wijs en besluitvaardig staatsbestuur tot stand zal komen. Een politiek

stelsel dat inhoudelijk republikeins is, maar naar de vorm ultramonarchistisch blijft, is tot ondergang gedoemd.

Hoofdstuk 7

Concluderende bemerkingen op basis van de vorige hoofdstukken

Ik geloof dat een absoluut en despotisch regime gemakkelijker tot stand zal kunnen komen bij een volk waar gelijkheid bestaat. In tijden van democratie vormt het despotisme een daadwerkelijke bedreiging. De belangrijkste vragen zijn dan ook hoe de vrijheid in een democratische samenleving kan worden veilig gesteld en hoe men de macht van het centrale gezag kan inperken. In aristocratische samenlevingen werd de individuele zelfstandigheid gegarandeerd door het gegeven dat de bestuurlijke en administratieve taken niet alleen bij de vorst berustten. De vorst moest bij zijn regeerwerk beroep doen op de leden van de aristocratie en op functionarissen die, vermits ze hun positie niet zozeer aan de vorst maar in eerste instantie aan hun afkomst ontleenden, zich niet als gewillige instrumenten lieten gebruiken.

Het is niet ondenkbaar dat in een democratie vergelijkbare procedures worden ingesteld. Zo kan men, in plaats van alle administratieve bevoegdheden die men aan de intermediaire lichamen heeft ontnomen te concentreren in handen van de overheid, een aantal taken toevertrouwen aan secundaire bestuurslichamen, samengesteld uit burgers die daartoe voor een beperkte tijd worden aangeduid. Zo kan de vrijheid worden gewaarborgd, zonder afbreuk te doen aan de gelijkheid. Men kan bijvoorbeeld een systeem van verkozen bestuursambtenaren invoeren, die precies aan het feit dat ze gekozen zijn een bepaalde mate van onafhankelijkheid ontleen.

Belangrijk is bijvoorbeeld ook dat verenigingen worden gevormd waarin burgers hun krachten bundelen en die, door op te komen voor hun specifieke rechten, de vrijheid van de gemeenschap veilig stellen. Eveneens belangrijk is de persvrijheid; via de pers kunnen de zwakke en geïsoleerde individuen zich tot de natie richten en de hulp van anderen inroepen. Het is ook van belang dat er een onafhankelijke rechtsspraak tot stand komt die het recht van de allerswaksten tegen de machtige overheid garandeert en die, tegen de tijdsgeest in, er over waakt dat de wettelijke vormen worden gerespecteerd. In democratische samenlevingen bestaat de neiging de individuele rechten te miskennen of op te offeren aan de belangen van de gemeenschap of de politieke noodzakelijkheid. Wie de vrijheid lief heeft zal zich tegen elke schending van de individuele rechten moeten verzetten, omdat ze het rechtsgevoel zelf in gevaar brengen.

In aristocratische samenlevingen stonden tegenover het zwakke centrale gezag een groot aantal verschillende machten die het leven van de burger domineerden. Toen waren er effectief redenen om de staatsmacht uit te breiden en het particuliere belang ondergeschikt te maken aan dat van de gemeenschap. Tegenwoordig komt het gevaar uit een andere hoek. Het staatsgezag heeft een almachtige positie bereikt, terwijl de individuele burgers machteloos en afhankelijk zijn geworden. De opgave is nu de staatsmacht binnen duidelijke en vaste grenzen in te perken, de burgers welomschreven rechten te garanderen en de beperkte zelfstandigheid die hen rest veilig te stellen. Een samenleving kan onmogelijk krachtig blijven, wanneer ze is opgebouwd uit machteloze individuen.

Hoofdstuk 8 Algemene terugblik op het onderwerp

Hoewel de nieuwe maatschappij die ik in het boek probeerde te beschrijven en beoordelen nog in volle ontwikkeling is, zijn er niettemin al een aantal duidelijke lijnen aan te geven van wat de toekomst in petto heeft.

Er komt een meer gelijke verdeling van de inkomens; de grote fortuinen verdwijnen, het aantal kleine vermogenden neemt toe. De ambitie om vooruit te komen zal zich veralgemenen, maar de grote ambities worden zeldzaam. De individuen komen op zichzelf te staan en zijn zwak; het geheel van de samenleving is ondernemend en sterk. De particulieren houden zich met zaken van beperkte omvang bezig, de staat met grootse projecten. Energieke karakters vindt men niet veel; de wetgeving en de zeden worden gekenmerkt door gematigdheid. Grote toewijding of deugdzaamheid verdwijnen; het leven wordt regelmatig, geweld en wreedheid komen zelden voor. Opvallende luxe maakt plaats voor een gemakkelijke en genoeglijke levensstijl. Grote vulgariteit en verfijning verdwijnen; de omgangsvormen worden minder elegant, zonder echter grof te worden. Eruditie wordt zeldzamer, net zoals grote onwetendheid. Men produceert zaken die minder afgewerkt zijn, maar die een groter nut hebben. De banden van ras, klasse of nationaliteit worden losser; de algemeen menselijke verbondenheid groter.

De meest kenmerkende ontwikkeling lijkt mij het afzwakken en verdwijnen van tegenstellingen; alles wat er uitspringt, wordt afgevlakt naar het gemiddelde toe. Ik moet toegeven dat de aanblik van deze universele gelijkvormigheid me droef maakt en ik de neiging moet onderdrukken de verloren gegane samenleving te betreuren. Ik merk echter dat ik van deze samenleving, waar de verschillen zoveel groter waren, enkel die zaken onthoud die zich

in positieve zin onderscheiden. Vanuit het standpunt van het algemene welzijn moeten we toegeven dat de gelijkheid een grotere rechtvaardigheid inhoudt. Men kan de nieuwe maatschappij niet beoordelen aan de hand van de maatstaven die golden in de verdwenen samenleving. Het gaat om samenlevingen die zo verschillend zijn dat er eenvoudigweg geen vergelijking mogelijk is. De betrachting bepaalde aspecten van de ter ziele gegane samenleving te introduceren in de nieuwe maatschappij is zinloos. Ons streven moet er niet op gericht zijn ons te spiegelen aan onze voorouders; we moeten er naar streven de grootsheid en het geluk te vinden die eigen zijn aan onze tijd.

Wanneer ik, bij het einde van mijn betoog, de verschillende onderwerpen die ik heb behandeld overzie, dan voel ik tezelfdertijd vrees en verwachting. Ik zie weliswaar vele gevaren, maar ik meen dat ze kunnen bezworen worden. Ik geloof niet in die doctrines die mensen het vermogen ontzeggen zelf hun toekomst te bepalen. De mens is noch geschapen als een volledig autonoom wezen, noch als een slaaf. De Voorzienigheid trekt rond iedere mens een beslissende begrenzing ("cercle fatal") waar hij zich niet kan buiten begeven, maar waarbinnen hij vrij en zelfstandig is. Het ligt niet in de macht van de mensen om het gelijker worden van de verhoudingen tegen te houden; wel hangt het van hen af of die gelijkheid zal leiden tot vrijheid dan wel tot slavernij, tot verlichting of tot barbarij, tot welvaart of tot armoede.